พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พันโท ชอบ พิศาลสงคราม จ.ม.,บ.ช.

(พระพิศาลสงคราม)

ณ ฌาปนสถานกรมสวัสดิการทหารบก

วัดโสมนัสวิหาร

วันเสาร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2519

เวลา 17.00 น.

9563

ขอกราบขอบพระคุณต่อท่านที่เคารพและนับถือ ที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือแนะนำ ในการบำเพ็ญกุศลมาโดยตลอดตั้งแต่วันคุณพ่อถึงแก่กรรม และกรุณาให้เกียรติมาในการพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อในวันนี้ ด้วยความซาบซึ้งประทับใจอย่างยิ่ง

ความบกพร่อง และความผิดพลาดในการต้อนรับ และบริการย่อมมีแน่นอน บรรดาบุตร–หลานของท่านผู้วายชนม์ น้อมกราบขอประทานอภัยจากทุกท่าน ขอกุศลเจตนาของทุกท่าน จงเป็นผลให้ทราบถึงท่านผู้วายชนม์ในสัมปรายภพด้วย

เจ้าภาพ

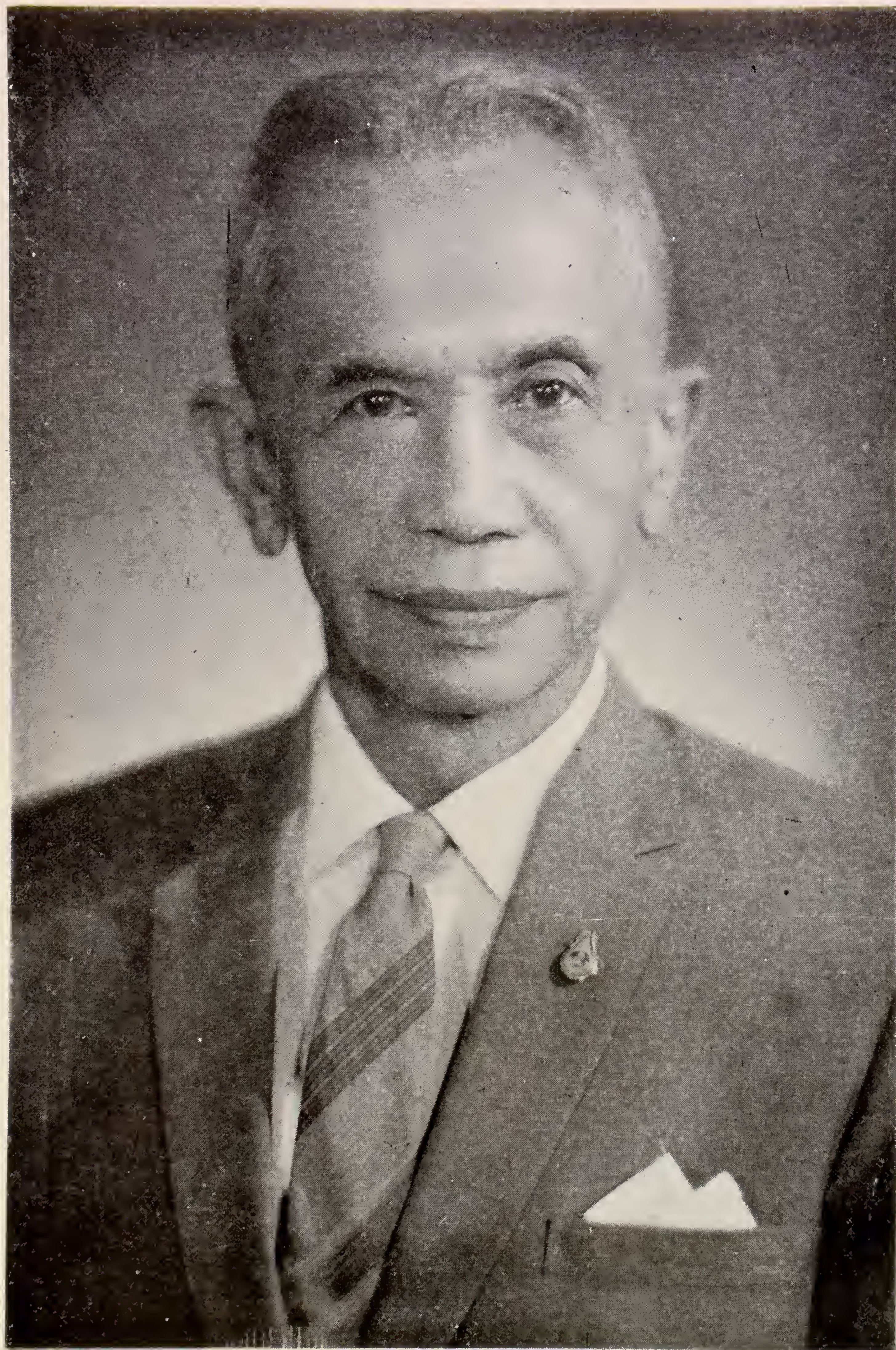
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์สุทศ เคหนคร 1 สุขุมวิท 103 กรุงเทพ ฯ
นายพินิตย์ นิลวิเชียร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2519

ประวัติ ผลงาน

และภาพ

ของ

พ.ท. พระพิศาลสงคราม

พ.ท. พระพิศาลสงคราม

ชาตะ 23 พฤศจิกายน 2433

มรณะ 24 กรกฎาคม 2519

ถ่ายกับนางสนอง พิศาลสงคราม ภรรยา
เมื่อ พ.ศ. 2470

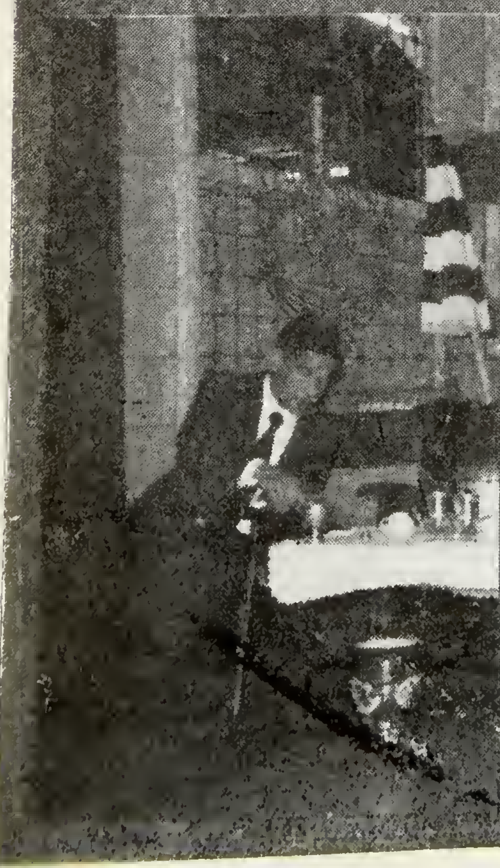

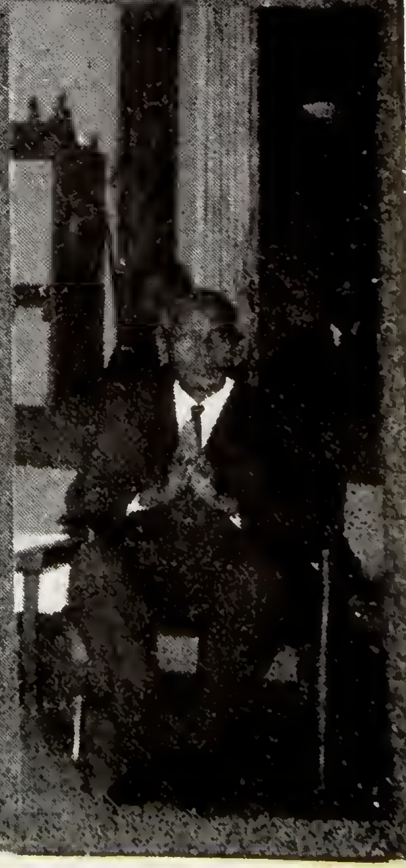

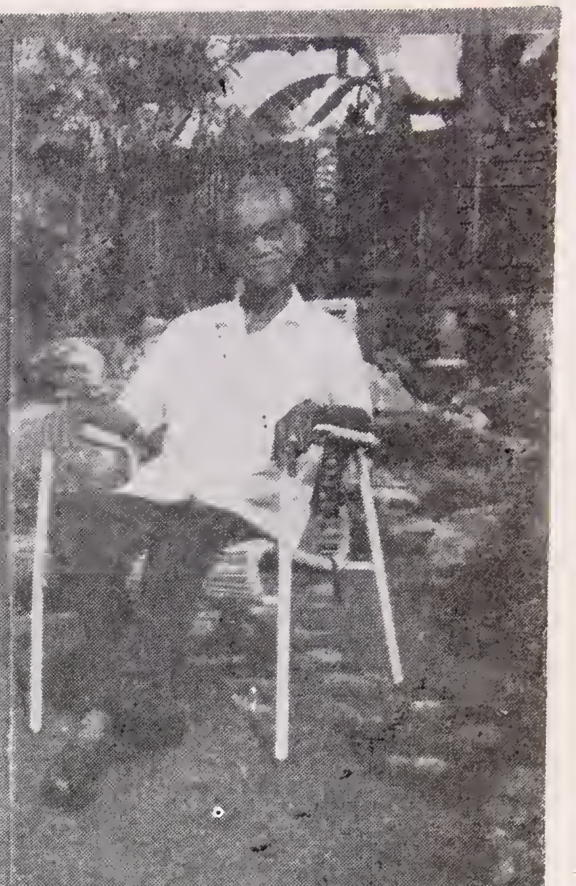

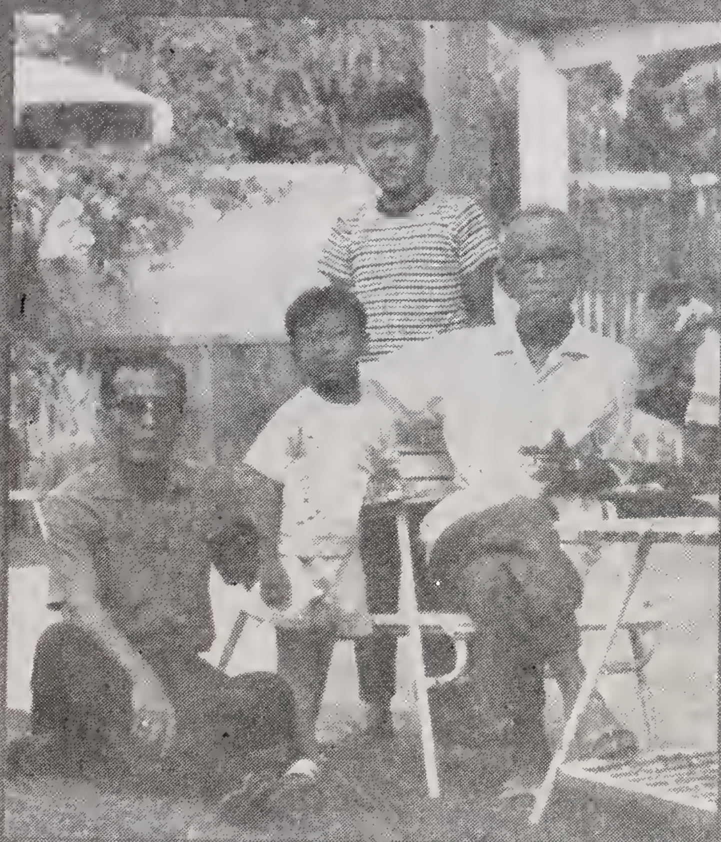
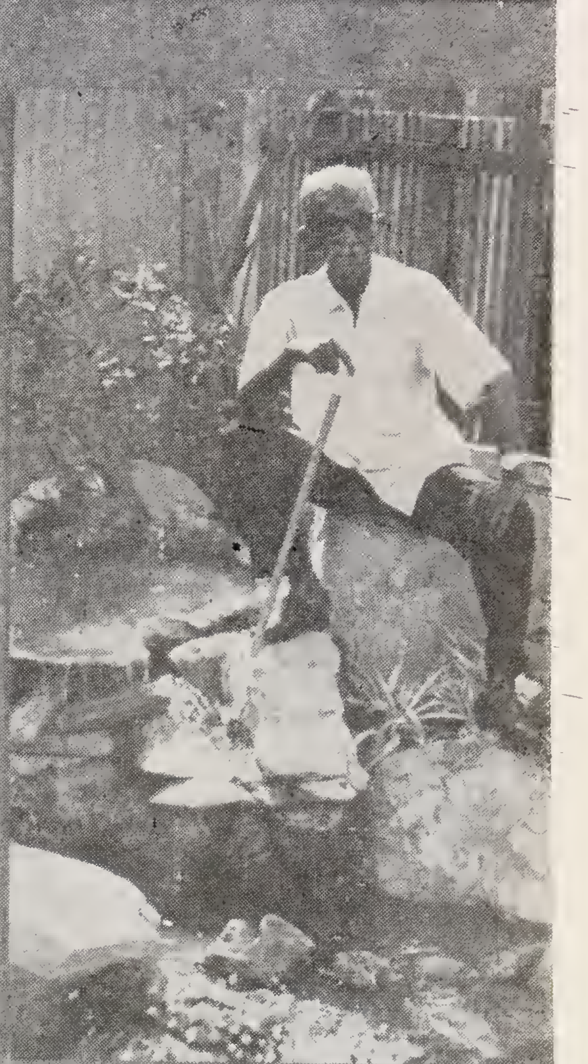
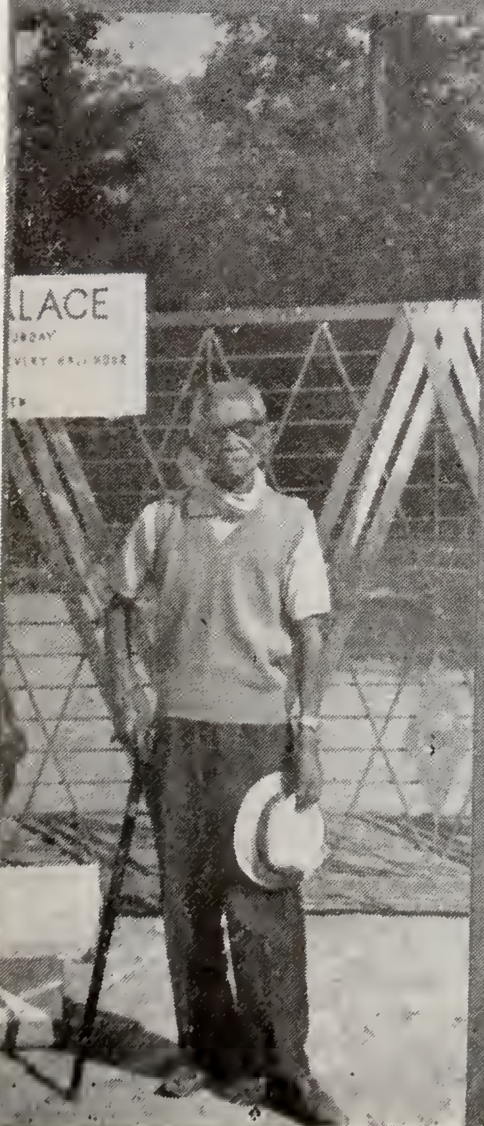

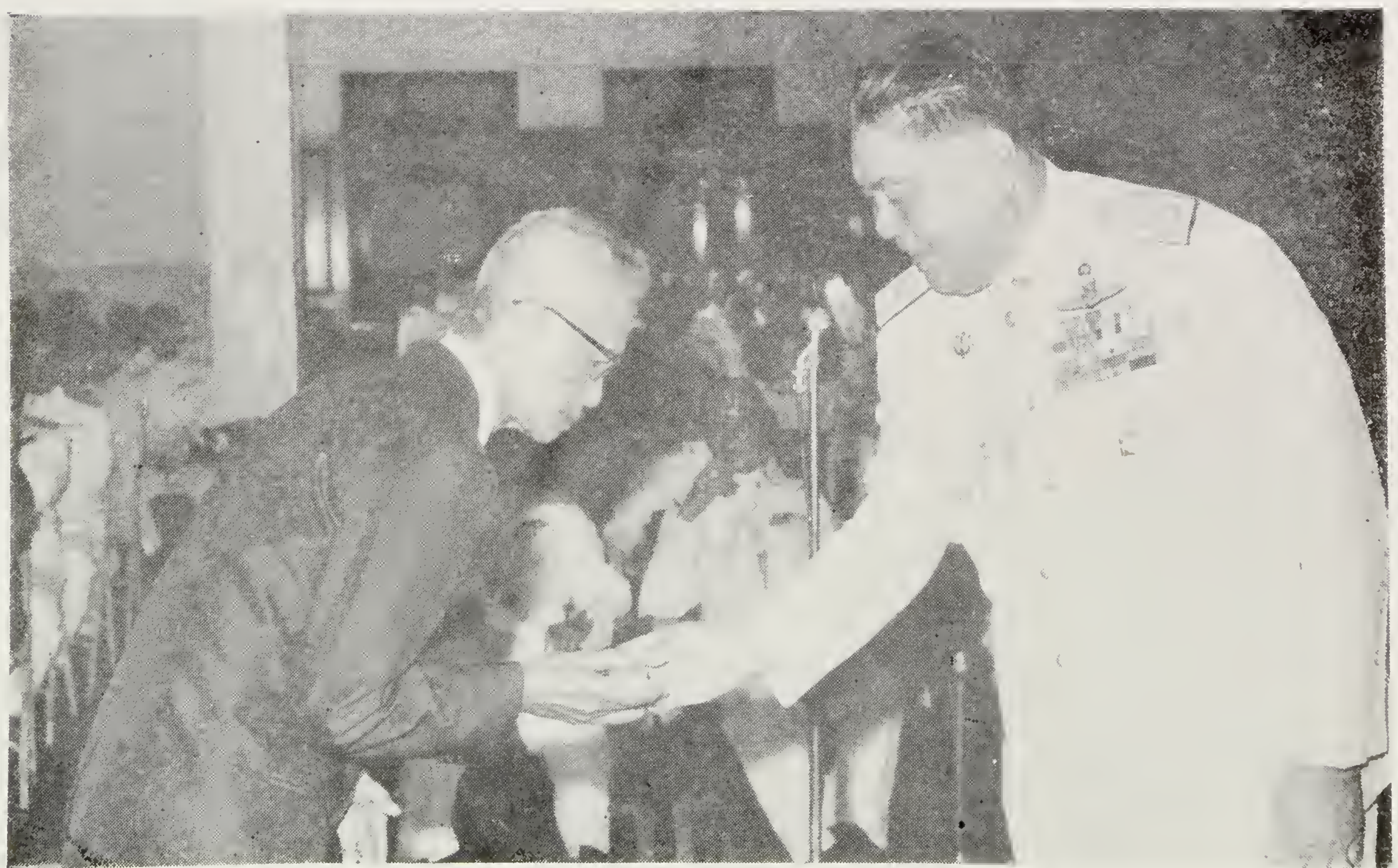

ALACE

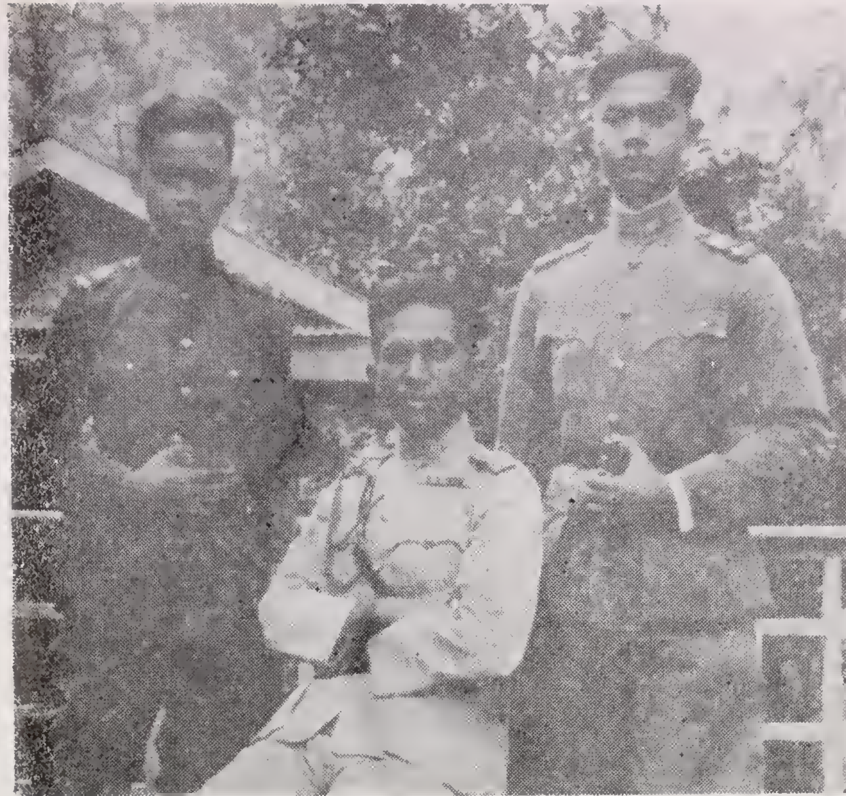

รับพระราชทานเข็มสมนาคุณ จากพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ 21 เมษายน 2510 ในการบริจาคเงินบำรุงโรงพยาบาลตำรวจ จำนวน 120,000.00 บาท

รับของที่ระลึกสมนาคุณในการบริจาคเงินสร้างห้องผู้ป่วย 2 ห้อง ตึกรุจิรวงศ์ จากอธิบดีกรมตำรวจ พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์

เมื่อปี 2472 ถ่ายร่วมกับบุตรชาย ซึ่งเป็นนักเรียนนายร้อย
ร.ต. เฉลิม บุญมาก พ.ท. พระพิศาลสงคราม ร.อ. เฉลียว บุญมาก

เมื่อปี 2508 ถ่ายร่วมกับนางสนอง (ภรรยา) ขณะป่วยเป็นอัมพาต
พร้อมด้วยบุตร และหลาน

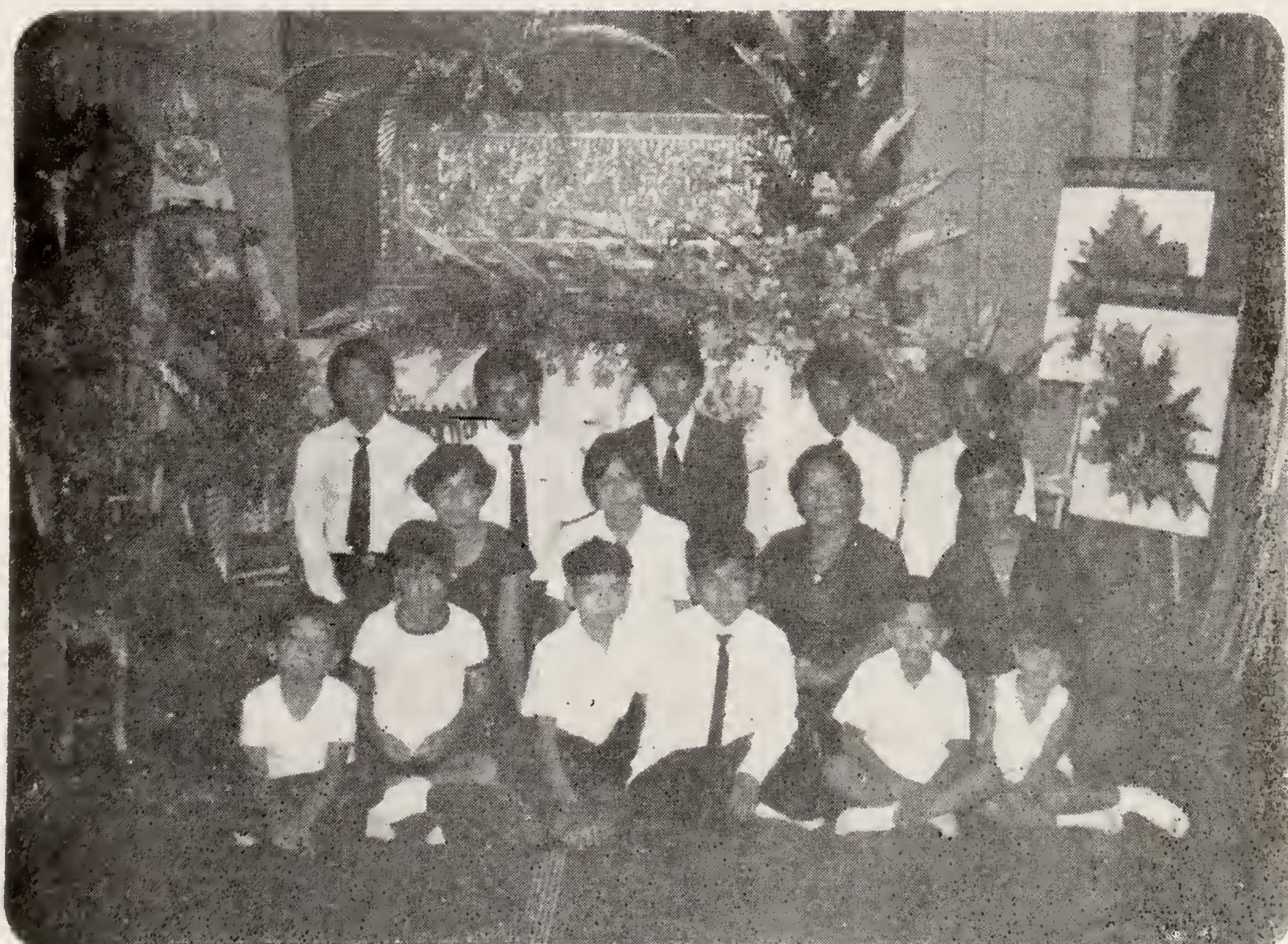
ถ่ายเมื่อปี 2513 วันทำบุญครบรอบ 80 ปี

ถ่ายเมื่อปี 2517 วันทำบุญครบ 7 รอบ

บุตร — ธิดา

หลาน

ขอขนานนามสกุลให้แก่

นายร้อยโท ชอบ

ตามที่ขอมานั้นว่า "บุญมาก"

ขอให้มีความศุขศิริสวัสดิ์

ตลอดวงษ์สกุลชั่วกาลนาน เทอญ

ตำหนักปารุสกวัน.

วันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ประวัติสังเขป
พันโท ชอบ พิศาลสงคราม จ.ม., บ.ช.

พันโท ชอบ พิศาลสงคราม (นามสกุลเดิม "บุญมาก" อันชื่อสกุลนี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก จอมพล สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ (ทูลกระหม่อมจักรพงษ์ ฯ) ทรงประทานให้แก่นายร้อยโท ชอบ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2457) เกิดเมื่อวัน 1 $\overset{12}{ๆ}$ 12 ค่ำ ปีขาล จุลศักราช 1252 ตรงกับวันที่ 23 พฤศจิกายน 2433 จากนายสมบุญ และนางเหว่า ผู้เป็นบิดามารดา ณ บ้านหัวไผ่ ตำบลหัวไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ดังนี้ :—

1. นางทุเรียน	บุญมาก	ถึงแก่กรรม
2. นางผิว	บุญมาก	,,
3. นายสิทธิ์	บุญมาก	,,
4. นายเสก	บุญมาก	,,
5. นายวอน	บุญมาก	,,

6. หม่อมเหลือบ อรุณวงศ์ (เป็นหม่อมของ ร.อ. หม่อมเจ้าน้อยอรุณวงศ์)
7. พ.ท. ชอบ พิศาลสงคราม

เมื่อเยาววัยอายุได้ 10 ปี เมื่อ พ.ศ. 2443 ร.อ. หม่อมเจ้าน้อย อรุณวงศ์ผู้เป็นพี่เขย ได้นำมาถวายเป็นศิษย์ของสมเด็จพระวันรัต (จ่าย ปุณณทัตตมหาเถระ) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร องค์ปฐม สมเด็จ ฯ ทรงมอบให้อยู่ในความดูแลของสามเณรปลด (ภายหลังได้รับสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ กิตติโสภณมหาเถระ สมเด็จพระสังฆราชอดีตเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร) ครั้นเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างโรงเรียนวัดเบญจมบพิตรขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2444

จึงได้เริ่มเข้าศึกษาในโรงเรียนนี้ โดยเป็นนักเรียนหมายเลขประจำตัว 1 เมื่อจบหลักสูตรของโรงเรียนแล้ว จึงไปเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เมื่อ พ.ศ. 2449 จนถึง ปี 2451 ก็จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยฯ สอบไล่ได้เป็นที่ 11 ซึ่งขณะนั้นอายุย่างขึ้น 19 ปี ต้องถูกส่งไปเข้าสำรองราชการที่กรมทหารบกราบที่ 13 (กรุงเก่า) จนกระทั่งวันที่ 1 เมษายน 2452 จึงได้รับแต่งตั้งยศให้เป็นว่าที่นายร้อยตรี รุ่งขึ้นถึงปี พ.ศ. 2453 ได้รับอนุญาตให้ลาอุปสมบท ตามคำสั่งที่ 76/8709 ลง 5 กรกฎาคม 2453 จึงเข้าบรรพชา ณ วัดกระสอบ อำเภอป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง จนครบพรรษา จึงลาสิกขาบท เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2453 ได้รับอนุมัติให้เข้ารับราชการในตำแหน่งเดิม ทำการสมรสกับ นางสาวสนอง ปาละนันทน์ บุตรีอำมาตย์โท พระประชากรบริรักษ์ (สาย ปาละนันทน์) และนางลูกอิน ปาละนันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2455

พันโท ชอบ (บุญมาก) พิศาลสงคราม มีบุตรธิดา ดังนี้.–

1. ร.อ. เฉลียว บุญมาก (ถึงแก่กรรม เมื่อ 2483)
2. ร.ต. เฉลิม บุญมาก (ถึงแก่กรรม เมื่อ 2478)
3. พ.ต. ฉลอง (บุญมาก) พิศาลสงคราม
4. นายไพศาล (ฉลวย บุญมาก) พิศาลสงคราม
5. นางเฉลา วุฒิวัย
6. พ.ต.อ. ฉลาด (บุญมาก) พิศาลสงคราม

ลำดับยศ

พฤษภาคม	2449	นักเรียนนายร้อยทหารบก
มิถุนายน	2452	ว่าที่นายร้อยตรี
ตุลาคม	2452	นายร้อยตรี
พฤษภาคม	2456	นายร้อยโท
เมษายน	2461	นายร้อยเอก
เมษายน	2464	นายพันตรี
เมษายน	2471	นายพันโท

บรรดาศักดิ์

ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น หลวงพิศาลสงคราม ถือศักดินา 800 เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2463

ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น พระพิศาลสงคราม ถือศักดินา 1000 เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2467

ประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์ ตามราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 หน้า 1089 ประจำ 19 พ.ค. 85 เปลี่ยนนามสกุล จาก บุญมาก เป็น พิศาลสงคราม ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 หน้า 351 ประจำ 24 ก.ค. 85

ตำแหน่ง และ เงินเดือน

22 พ.ค. 49	เป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก	
1 เม.ย. 52	สำรองราชการกรมทหารราบที่ 13	เงินเดือน 45 บาท
1 มิ.ย. 52	ประจำกอง 2 กรมทหารราบที่ 13	
ต.ค. 52	ประจำกอง 1 กรมทหารราบที่ 13	
พ.ย. 53	ประจำกอง 1 กรมทหารราบที่ 13	เงินเดือน 60 บาท
เม.ย. 55	ประจำกรมทหารบกราบที่ 13	เงินเดือน 70 บาท
ต.ค. 56	เป็นนายทหารฝึกหัดราชการกรมเสนาธิการทหารบก	เงินเดือน 95 บาท
พ.ค. 58	เป็นนายทหารเสนาธิการกองพลทหารบกที่ 7	
ต.ค. 62	เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการกองพลทหารบกที่ 5	เงินเดือน 135 บาท
เม.ย. 63	เป็นผู้รั้งเสนาธิการกองพลทหารบกที่ 7	เงินเดือน 145 บาท
13 ก.ค. 64	เป็นเสนาธิการกองพลทหารบกที่ 7	เงินเดือน 190 บาท
1 เม.ย. 65	เป็นเสนาธิการกองพลทหารบกที่ 6	เงินเดือน 220 บาท
1 พ.ค. 67	เป็นเสนาธิการกองพลทหารบกที่ 7	
1 พ.ย. 67	เป็นปลัดกองพลทหารบกที่ 8	

1 พ.ค. 70 เป็นเสนาธิการกองพลทหารบกที่ 7 เงินเดือน 260 บาท

1 เม.ย. 70 ขึ้นบัญชีเป็นนายทหารเสนาธิการ ใช้สายยงยศเครื่องหมายเสนาธิการได้ตามคำสั่ง ที่ 205/21845 พ.ศ. 2470

1 เม.ย. 71 เป็นหัวหน้านายทหารฝ่ายเสนาธิการกองทัพที่ 2

1 เม.ย. 73 เข้าประจำกรมเสนาธิการทหารบก เงินเดือน 300 บาท

1 เม.ย. 75 ออกจากประจำการเป็นนายทหารกองหนุนกรมเสนาธิการทหารบก มีการเปลี่ยนแปลงรูปโครงการกระทรวงกลาโหม ได้รับเบี้ยหวัดเดือนละ 125 บาท

1 ส.ค. 75 เปลี่ยนเป็นกองหนุน สังกัด จังหวัดทหารบกกรุงเทพ ฯ

1 เม.ย. 78 เป็นนายทหารนอกราชการ สังกัด จังหวัดทหารบกกรุงเทพ ฯ เปลี่ยนเป็นได้รับบำนาญประเภททดแทน เดือนละ 115 บาท หรือปีละ 1380 บาท

1 เม.ย. 78 ประจำแผนก กรมสหกรณ์ เงินเดือน 80 บาท

1 เม.ย. 80 ประจำแผนก กรมสหกรณ์ เงินเดือน 120 บาท

1 เม.ย. 81 หัวหน้าแผนก กรมสหกรณ์ (พนักงานสหกรณ์โท) เงินเดือน 140 บาท

1 เม.ย. 83 หัวหน้าแผนก กรมสหกรณ์ (พนักงานสหกรณ์โท) เงินเดือน 170 บาท

1 ก.ค. 86 เลื่อนขึ้นรับเงินเดือนชั้นโท ตำแหน่งเดิม เงินเดือน 180 บาท

9 พ.ค. 87 ออกจากราชการทางกองควบคุมสหกรณ์ กรมสหกรณ์ เพื่อรับบำนาญเหตุทุพลภาพ (ตามรายงานกระทรวงเกษตรฯ ฉบับกลาโหมที่ 10513 เมื่อ 22 พ.ค. 87)

1 ม.ค. 94 เป็นนายทหารพ้นราชการกองทัพบก

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ

25 ธันวาคม 2454 เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 6

8 กุมภาพันธ์ 2463 เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

30 ธันวาคม 2466 จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย

30 ธันวาคม 2466 เหรียญจักรมาลา

25 กุมภาพันธ์ 2468 เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7

28 มีนาคม 2474 เหรียญที่ระลึกฉลองพระมหานคร

พันโทชอบ พิศาลสงคราม อำลาจากชีวิตทหารด้วยความอาลัย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรูปโครงการของกระทรวงกลาโหม เมื่อ 1 เมษายน 2475 ก่อนคณะราษฎร์ฯ ยึดอำนาจการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 เพียงไม่กี่เดือน แม้จะจากชีวิตทหารก็จากแต่เพียงร่างกายและหน้าที่เท่านั้น ส่วนความเป็นชายชาติทหารนั้นมิได้จากไปจากน้ำใจของท่านเลยแม่แต่น้อย ความรักชาติ ศาสนา และความจงรักภักดีต่อองค์ประมุขยังเปี่ยมและพร้อมที่จะพลีชีวิตเพื่อมิ่งขวัญของความเป็นไทยทั้งสามสถาบันนี้ทุกเมื่อ ตลอดอายุขัย ขณะนั้นอายุ 42 ปี อยู่ในวัยฉกรรจ์และก่อร่างสร้างตัว เมื่อต้องประสพกับมรสุมก็หาได้ท้อแท้ไม่ อาศัยที่เป็นนักสู้ที่อดทน และพากเพียรสามารถปรับตัวเองและประคับประคองชีวิตของครอบครัวให้อยู่ในภาวะที่จะทรงตัวต่อการครองชีพอยู่ได้ตามอัตภาพ ประจวบกับมาสูญเสียบุตรชายซึ่งเป็นนายทหาร คือ ร.ต. เฉลิม บุญมาก ซึ่งเพิ่งออกรับราชการเพียงไม่กี่ปี ยิ่งทำให้ท่านมุมานะยิ่งขึ้น

เมื่อปี 2478 ท่านได้รับการพิจารณาคัดเลือกเข้าอบรมเพื่อปฏิบัติงานทางด้านสหกรณ์ของกระทรวงเกษตร ฯ ซึ่งอยู่ในระยะฟื้นฟูและปรับปรุง จากรัฐบาลในการช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ เมื่อได้เข้ารับราชการและปฏิบัติงานในด้านสหกรณ์ ซึ่งแม้จะเป็นแนวใหม่ จากงานทหารที่เคยปฏิบัติมาแล้ว ก็หาได้เหลือความสามารถของท่านไม่ หลังจากที่ท่านได้ติดตามพระพิทธิ์พยากรณ์ หัวหน้ากองสหกรณ์ภาคใต้ เพื่อหาความชำนาญในการปฏิบัติงานด้านนี้ ไม่นานก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพนักงานสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรีเป็นคนแรก ปฏิบัติงานเป็นผลดีเป็นที่ประจักษ์ของผู้บังคับบัญชา และกิจการสหกรณ์ของจังหวัดนี้ก็ได้ขยายไปอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะท่านปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยพรหมวิหารและเข้าถึงจิตใจของบรรดาสมาชิกสหกรณ์ในเขตรับผิดชอบเป็นที่ประทับใจ จนได้รับฉายาว่า "คุณพ่อ" จากบุคคลในถิ่นนั้นทุกเพศทุกวัย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2487 ท่านจึงลาออก

จากราชการ เพื่อดำเนินธุรกิจส่วนตัวมาสร้างหลักฐานอยู่ ณ บ้านบางซ่อนตลอดมาเริ่มพักผ่อนชีวิตในบั้นปลายเมื่อไม่กี่ปีมานี้ หลังจากที่ได้สูญเสียคู่ชีวิตของท่านเมื่อ พ.ศ. 2509

ตลอดชีวิตของท่าน ส่วนมากอยู่กับการทำงานด้วยความพากเพียรและอดทนไม่ยอมแพ้อุปสรรค ประกอบกับอุปนิสัยและบุคลิกที่น่านิยม คือ รอบคอบ ผ่อนสั้นผ่อนยาวเข้าถึงจิตใจในแต่ละบุคคลที่เกี่ยวข้องในธุรกิจและส่วนตัวอย่างลึกซึ้ง สมกับที่เคยเป็นนายทหารเสนาธิการ รวมทั้งจิตใจที่ซื่อสัตย์ รักความยุติธรรม กตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ ใจบุญโอบเอื้ออารีรักเพื่อนฝูง ขนาดของสิ่งที่รักที่ชอบก็ให้ได้ เช่นพระพุทธรูปบูชาสมัยต่าง ๆ ที่สะสมไว้ สัตว์เลี้ยงเช่นนกเขา สุนัขที่แสนรักใครรู้ใจขอกันดื้อ ๆ ก็ยังให้ จนเป็นที่ทราบกันทั่วไปในหมู่มิตรสหายเป็นคนอ่อนน้อมและวางตัวให้เข้ากับบุคคลทุกชั้น ทุกเพศทุกวัยได้อย่างสนิทสนม สำหรับงานอดิเรกซึ่งท่านถือว่าเป็นสิ่งจรรโลงใจ ผ่อนคลายความเคร่งเครียด และทำให้ท่านสุขกายสบายใจ เมื่อยังเป็นหนุ่มอยู่ชอบสะสมพระพุทธรูปบูชาซึ่งเป็นศิลปสมัยต่าง ๆ นอกจากนั้นก็ชอบเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ โดยเฉพาะนกหลายชนิด และสุนัขเกือบทุกพันธุ์ ไม่เคยขาดบ้านและสามารถเลี้ยงได้ดี เป็นที่ทราบและกว้างขวางต่อบุคคลผู้นิยมในวงการเหล่านั้น ท่านเพิ่งจะมาทอดทิ้งเมื่ออายุเข้าวัยชราภาพ

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมานี้ ท่านจึงเป็นที่รักใคร่ เป็นที่เคารพนับถือจากลูกหลานญาติมิตร และบุคคลในวงการต่าง ๆ และทำให้ตัวท่านเองได้มีชีวิตอยู่อย่างเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรืองสันติตลอดมาเป็นลำดับ ท่านกล่าวอยู่เสมอว่า หน้าที่ของมนุษย์นั้น คือการทำประโยชน์แก่สังคม ตัวท่านเองยึดมั่นในกฎแห่งกรรม ตามพุทธพจน์ที่ว่า "กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ" ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

พันโท ชอบ พิศาลสงคราม ได้ล้มป่วยเนื่องจากความชราภาพ หลังจากที่มีอาการหลอดลมและเยื่อหุ้มปอดอักเสบ เพียงไม่กี่วัน ท่านก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2519 ยังความเศร้าสลดใจเสียดาย และอาลัยรักแก่บรรดาลูกหลานญาติมิตร และผู้ที่คุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ
นามโคตฺตํ น ชีรติ

รายการการบริจาคทรัพย์บำรุงพระศาสนา และสาธารณกุศลเพื่อประชาชน

ก. ตั้งมูลนิธิ เพื่อใช้ดอกผล ทำประโยชน์ตามที่ได้แจ้งความมุ่งหมายไว้ มีดังนี้.—

1. เมื่อ 25 มิถุนายน 2508 ตั้งทุนในมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ เป็นมูลค่า 1000.00 บาท ให้ชื่อทุนว่า "ชอบ—สนอง บุญมาก" โดยมีวัตถุประสงค์ให้อานิสงส์อันเกิดจากปัจจัยนี้เพื่อประโยชน์ในการจัดหาดอกผลบำรุงวัดเกตุ จังหวัดอ่างทอง ตามหลักฐานหนังสือของ มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ 4772/2508 ลง 11 สิงหาคม 2508 หลังจากนั้นได้บริจาคเพิ่มทุนปีละ 1000.00 บาท ทุกปีจนบัดนี้เป็นประจำ นอกจากนี้ก็มีผู้มีจิตศรัทธาเพิ่มทุนร่วมด้วย จนกระทั่งเมื่อสิ้นปี 2518 นี้ ยอดเงินมูลนิธินี้รวมเป็นจำนวนเงิน 21,355.88 บาท.

2. เมื่อ 5 มกราคม 2510 ตั้งทุนในมูลนิธิเบญจมบพิตร วัดเบญจมบพิตร เป็นมูลค่าเริ่มตั้งทุน 5000.00 บาท ให้ชื่อทุนว่า "พิศาลสงคราม—บุญมาก—ปาละนันทน์" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำดอกผลบำรุงวัดเบญจมบพิตร อุทิศส่วนกุศลให้นางสนอง พิศาลสงคราม เป็นทุนที่ 85 ตามหลักฐานใบอนุโมทนา เล่มที่ 5 เลขที่ 228 ลงวันที่ 5 มกราคม 2510 หลังจากนั้นก็บริจาคเพิ่มทุนเป็นประจำ และมีบรรดาญาติพี่น้องได้ร่วมสมทบทุนตลอดมา ยอดเงินมูลนิธินี้รวมเป็นจำนวนเงิน 20,700 บาท (ถึงสิ้น พฤษภาคม 2519)

3. สมาคมนักเรียนเก่าวัดเบญจมบพิตร ดำริจัดตั้งมูลนิธิขึ้นเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลน ในขณะนี้กำลังดำเนินการขอจดทะเบียนเป็นมูลนิธิตามกฎหมายพันโท พระพิศาลสงคราม ได้มอบเงินไว้กับสมาคมฯ เป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท เพื่อสมทบในการเริ่มตั้งมูลนิธิให้เป็นที่ถูกต้อง เมื่อ 10 ตุลาคม 2508 ไว้เป็นจำนวนแรกแล้ว เพื่อเป็นสื่อนำให้เพื่อนนักเรียนเก่าช่วยกันร่วมมือช่วยกันให้ตั้งมูลนิธิให้สำเร็จในเวลาอันสั้น

ข. เงินที่บริจาคเป็นประจำ แม้จะวายชนม์ไปแล้ว ก็ให้ทายาทบริจาคตลอดไป

1. บริจาคเพิ่มทุนมูลนิธิ "ชอบ—สนอง บุญมาก" ณ มหามกุฏราชวิทยาลัย ในช่วงเข้าพรรษาของทุก ๆ ปี ปีละ 1000.00 บาท ตั้งแต่ปี 2510 เป็นต้นมา

2. บริจาคเพิ่มทุนมูลนิธิ "พิศาลสงคราม—บุญมาก—ปาละนันทน์" ณ วัดเบญจมบพิตร ในวันทำบุญอัฐิครบรอบวันวายชนม์ของนางพิศาลสงครามทุก ๆ ปี ตามกำลังศรัทธา ตั้งแต่ปี 2510 เป็นต้นมา

3. บริจาคให้สมาคมนักเรียนเก่าวัดเบญจมบพิตร เพื่อสมทบทุนมูลนิธิของสมาคม ฯ (ทั้งนี้เมื่อสมาคม ฯ ได้จดทะเบียนมูลนิธิแล้ว) ปีละ 1000.00 บาท

4. บริจาคเป็นค่าบำรุงห้องสมุดของสมาคมและโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร ปีละ 1000.00 บาท

5. บริจาคทุกวันสงกรานต์ เพื่อทำบุญอัฐิบรรพบุรุษที่บรรจุไว้ที่เจดีย์หน้าวัดเกตุ อ. ป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง (13 เมษายน) ปีละ 1000.00 บาท

6. บริจาคให้วัดเกตุ อ. ป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นค่ากระแสไฟฟ้าทุกปี ปีละ 600.00 บาท

7. บริจาคให้แผนกสังคมสงเคราะห์โรงพยาบาลตำรวจ เพื่อช่วยค่ายา ค่ารักษาพยาบาล ฯลฯ แก่คนป่วยที่ยากจนทั่วไป เป็นประจำเดือน ๆ ละ 1000.00 บาท ตั้งแต่สิงหาคม 2511 เป็นต้นมาจนบัดนี้ แม้วายชนม์แล้วก็ให้ทายาทบริจาคต่อไป (ขณะนี้บริจาคไปแล้วรวมถึงสิ้น กรกฎาคม 2519 รวมเป็นเงิน 108,000.00 บาท)

ค. บริจาคตามโอกาสต่าง ๆ (เริ่มบันทึกเป็นหลักฐาน ตั้งแต่ 2507 เป็นต้นมาเท่านั้น)

1 ธ.ค. 07 1. ซื้อเครื่องอุปกรณ์การตรวจรักษา รวม 9 รายการให้โรงพยาบาลตำรวจ เงิน 10,053 บาท

31 ส.ค. 09 2. บริจาคบำรุงโรงพยาบาลตำรวจในวาระที่นางสนอง พิศาลสงครามป่วยที่โรงพยาบาลนี้ เงิน 20,000 บาท

8 ก.ย. 09 3. สมทบทุนมูลนิธิโดยเสด็จพระราชกุศล ช่วยเหลือผู้ประสพอุทกภัยตะวันออกเฉียงเหนือ เงิน 500 บาท

26 ต.ค. 09 4. ซื้อเก้าอี้ขาเหล็กให้กองฌาปนกิจ สก.ทบ. เพื่อใช้ในฌาปนสถานวัดโสมนัสวิหาร อุทิศให้นางสนองฯ เงิน 500 บาท

7 พ.ย. 09 5. ซื้อเครื่องตรวจหัวใจให้โรงพยาบาลตำรวจ เงิน 24,000 บาท

13 พ.ย. 09 6. ซื้อเครื่องจี้ไฟฟ้าไว้ประจำห้องผ่าตัดในโรงพยาบาลตำรวจ เงิน 20,000 บาท

31 ม.ค. 10 7. บริจาคเงินสมทบสร้างห้องคนไข้และอุปกรณ์ประจำตึกรุจิรวงศ์ 2 ห้อง รวมเงิน 120,000 บาท

17 เม.ย. 10 8. ซื้อนาฬิกาตั้งพื้น ประจำตึกรุจิรวงศ์ โรงพยาบาลตำรวจ เงิน 3,500 บาท

20 ต.ค. 10 9. บำรุงวัดเบญจมบพิตร ติดกัณฑ์เทศน์มหาชาติ เงิน 500 บาท

20 ก.ค. 11 10. ซื้อนาฬิกาติดผนังห้องคนไข้ที่สร้างไว้ ณ ตึกรุจิรวงศ์ โรงพยาบาลตำรวจ 2 เรือน เงิน 800 บาท

8 ส.ค. 11 11. ซื้อนาฬิกาตั้งพื้น ประจำห้องรับแขก ร.ร. วัดเบญจมฯ เงิน 3,700 บาท

15 ส.ค. 11 12. ซื้อนาฬิกาตั้งพื้น ประจำโรงพยาบาลพระมงกุฎฯ เงิน 3,500 บาท

17 ก.ย. 11 13. บริจาคเงินซื้อเครื่องดูดเสมหะ 2 เครื่อง ให้โรงพยาบาลพระมงกุฎฯ เงิน 10,000

7 ต.ค. 11 14. บริจาคเงินร่วมทำบุญกฐินของสมาคมผู้สูงอายุฯ เงิน 300 บาท

2 พ.ย. 11 15. บริจาคเงินทำบันไดวัดเขื่อนชัยนาท เงิน 300 บาท

11 พ.ย. 11 16. บริจาคเงินซื้อเครื่องช่วยหายใจ จำนวน 2 เครื่อง ให้โรงพยาบาลสงฆ์ เงิน 4700 บาท

13 พ.ย. 11 17. บริจาคเงินซื้อเครื่องดูดเสมหะ 2 เครื่อง ให้โรงพยาบาลตำรวจ เงิน 10,000 บาท

1 ต.ค. 11 18. ซื้อเครื่องอุปกรณ์ใช้เพื่อการศึกษา ให้แก่โรงเรียนวัดพญายัง กรุงเทพ เงิน 3,000 บาท

1 ม.ค. 12 19. ช่วยจัดทำประปาให้แก่วัดกลาง และโรงเรียน โรงเรียนวัดกลาง จังหวัดอ่างทอง เงิน 2,000 บาท

10 ม.ค. 12 20. บริจาคเงินให้สโมสรวัฒนธรรมหญิง เพื่อปรับปรุงบ้านพักพื้น เงิน 500 บาท

20 ม.ค. 12 21. บริจาคเงินเพื่อซื้อโต๊ะทำงาน, เก้าอี้ไว้ประจำห้องรับแขกของโรงเรียนเบญจมบพิตร เงิน 4,400 บาท

18 เม.ย. 12 22. บริจาคเงินเอื้อเฟื้อจัดงานวันคนพิการ ให้แก่สภาสังคมสงเคราะห์ เงิน 500 บาท

18 ก.พ 13 23. สมทบทุนสร้างพระอุโบสถวัดตาลเดี่ยว อ. แก่งคอย จังหวัดสระบุรี เงิน 1,000 บาท

12 มิ.ย. 13 24. สมทบทุนซ่อมสร้างพระอุโบสถวัดเกตุ อ. ป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง เงิน 8,000 บาท

1 ต.ค. 13 25. บริจาคเงินซื้อหนังสือต่าง ๆ เข้าห้องสมุดโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร เงิน 1,000 บาท

19 มิ.ย. 13 26. บริจาคเงินซื้อเครื่องรับโทรทัศน์ ให้โรงเรียนวัดพญายัง กรุงเทพ ฯ เงิน 3,700 บาท

24 มี.ค. 14 27. บริจาคเงินร่วมกับลูก ซื้อนาฬิกายี่ห้อ "เอส.เอ.บี." ติดผนัง รวม 15 เรือน เพื่อติดประจำห้องคนไข้ของตึกรุจิรวงศ์ โรงพยาบาลตำรวจ เงิน 5,500 บาท

27 ก.ย. 16 28. บริจาคเงินซื้อพัดลมถวายวัดเกตุ อ. ป่าโมกข์ จังหวัดอ่างทอง เงิน 1,000 บาท

25 ก.ย. 16 29. บริจาคเงินสมทบเป็นทุนเพิ่มในมูลนิธิ มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ เงิน 10,000 บาท

ฯลฯ

สรุปแล้ว พันโทชอบ พิศาลสงคราม ได้มีจิตยึดมั่นในการที่จะบำรุงพุทธศาสนา และมีเมตตากรุณาต่อผู้ที่ยากจนตลอดมา โดยมิได้หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น แม้จะเคยบริจาคเงินช่วยเหลือในสาธารณกุศลต่าง ๆ หลายครั้งก็ไม่ต้องการจะเปิดเผยโฆษณาเท่าที่ได้บันทึกไว้เพียงช่วงระยะ ประมาณ 10 ปี ก่อนที่ท่านจะวายชนม์นี้ ก็เป็นจำนวนเงินที่บริจาคเพื่อการกุศลและสาธารณประโยชน์ ประมาณห้าแสนบาท ขอให้บุญกุศลที่ท่านได้กระทำไว้เมื่อยังมีชีวิต จงเป็นผลานิสงส์ให้ดวงวิญญาณของท่านประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพตลอดกาลอันเป็นนิรันดร เทอญ

อนุสรณ์
ในการพระราชทานเพลิงศพ
พันโท พระพิศาลสงคราม

บุตรของพันโท พระพิศาลสงคราม ได้มาแจ้งว่าจะจัดการบำเพ็ญกุศลและขอพระราชทานเพลิงเผาศพ พันโท พระพิศาลสงคราม ในปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2519 นี้ ในการบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ จะพิมพ์หนังสือเป็นธรรมบรรณาการ แจกในการพระราชทานเพลิงศพด้วย ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้มีความคุ้นเคยนับถือคุณพระมานาน จึงประสงค์จะมีส่วนแสดงออกซึ่งความเป็นผู้สนิทคุ้นเคยกัน ด้วยเขียนข้อความที่นิยมเรียกกันว่า "คำไว้อาลัย" เป็นที่ระลึก รวมพิมพ์ในหนังสือเล่มนั้นด้วย จึงได้เขียนข้อความนี้ให้พิมพ์รวมในเล่มหนังสือแจกในงาน

จะขอเล่าความหลังที่เราได้เกี่ยวข้องกันมาอย่างไรให้ทราบไว้ด้วย พันโท พระพิศาลสงคราม ได้มีความคุ้นเคยกับข้าพเจ้ามามาก เมื่อข้าพเจ้ายังจำพรรษาที่วัดราชาธิวาสวิหาร คุณพระก็มีบ้านอยู่อาศัยในที่ธรณีสงฆ์ของวัดราชาธิวาสวิหาร ได้ไปมาหาสู่กันอยู่เสมอเมื่อสมัยปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงเวลาที่สงครามยุติลง ที่กุฏีของข้าพเจ้าที่วัดราชาธิวาสวิหาร มีการสนทนาธรรมในวันพระ หลังจากฟังธรรมที่ศาลาการเปรียญในตอนเช้าแล้วและในวันอาทิตย์ เริ่มเวลา 13.00 น. ทุกวัน ถ้าเป็นวันพระ คณะสนทนาธรรมทั้งสิ้นมาประชุมอยู่ที่กุฏีของข้าพเจ้า รับประทานอาหารด้วยกัน และรออยู่จนถึงเวลา 13.00 น. ผู้ที่มิได้มาฟังธรรมตอนเช้า ก็มาในเวลาสนทนาธรรม สนทนากันอยู่จนเย็นถึงเวลาค่ำคืนก็มีในการประชุมสนทนาธรรมนั้น มีข้าราชการบำนาญมากกว่า 10 ท่าน ที่นึกได้เวลานี้ มีเจ้าคุณกนิษกสุภัทร นาวาเอก หลวงหิรัญบริรักษ์ พระอาจสุนทรการ พระ-พิจิตรจำนง หลวงภิรมย์บรรณารักษ์ เป็นต้น ในจำนวนนี้มีคุณพระพิศาลสงครามรวมอยู่ด้วย สนทนาธรรมอยู่ด้วยกันหลายปี จนข้าพเจ้าต้องย้ายไปอยู่วัดราชผาติการาม คณะสนทนาธรรมก็ตามไปตั้งการสนทนาธรรมต่อไป เมื่อครั้งยังอยู่ที่วัดราชาธิวาสวิหาร วันหนึ่งพันโท พระพิศาลสงคราม บอกถวายพระพุทธรูปบูชาแก่ข้าพเจ้าองค์หนึ่ง เป็นพระเก่า

สมัยเชียงแสน ท่านบอกถวายแล้ว ข้าพเจ้าก็ยังเฉยๆ อยู่ เพราะเห็นว่าอยู่ที่บ้านของท่านจะไปรับมาเมื่อใดก็ได้ นานๆ ท่านก็เตือนให้ไปเชิญพระพุทธรูปมาไว้ที่วัด ท่านปรารภว่าอยู่ที่ท่านอาจใจอ่อนให้คนอื่นไปเสีย เพราะมีมิตรสหายมาเยี่ยมเยียน เห็นพระพุทธรูปแล้วมักออกปากชมอยู่เสมอ ถ้าเกิดทั้งชมทั้งขอ เสียอ้อนวอนไม่ได้ก็จะให้เขาไปเสีย ข้าพเจ้าก็ยังใจเย็นไม่ได้ให้ใครไปรับพระพุทธรูป จนถึงคราวย้ายไปอยู่วัดราชผาติการามแล้ว ท่านตามไปสนทนาธรรมด้วย ท่านก็เตือนอีก ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านศรัทธาเจาะจงจะถวายข้าพเจ้าแน่นอน จึงได้ให้เด็กคนหนึ่งไปเชิญมาไว้ที่วัดราชผาติการาม ตามเจตนาของท่าน

พระพุทธรูปองค์นี้ ข้าพเจ้ายังประดิษฐานไว้ ณ ที่บูชา และบูชาเป็นประจำจนถึงบัดนี้ พุทธลักษณะงดงาม หน้าตักประมาณ 12 นิ้วเศษ ไม่มีตำหนิหรือชำรุดอะไรเลย ด้วยเดชะบุญบารมีความขลังศักดิ์สิทธิ์ของพระบูชาองค์นี้ ทำให้ข้าพเจ้ามีความสุขความเจริญ ปราศจากโรคาพาธอุปสรรคอันตราย ได้เป็นกำลังพัฒนาวัดราชผาติการามให้แจ่มใสผ่องแผ้วขึ้นพอสมควร เมื่อถึงเวลาไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้าจำวัด ได้นึกถึงบุญคุณของคุณพระอยู่เสมอ จะพูดว่าแทบทุกวันก็จะได้ เมื่อข้าพเจ้าได้เชิญพระพุทธรูปองค์นี้มาไว้ที่วัดแล้ว วันหนึ่งคุณพระมาสนทนาธรรมที่วัดตามเคย และได้บอกกล่าวว่า อีกไม่นานนักจะต้องย้ายไปอยู่ต่างจังหวัด เพื่อได้มีโอกาสประกอบอาชีพบางอย่างไปด้วย พวกเราที่ประชุมสนทนากันก็ไม่ค่อยได้สนใจในคำที่ท่านบอกกล่าว เพราะคิดว่า ถึงจะย้ายไปก็คงอีกนาน แต่หลังจากนี้ไม่นานนัก คุณพระก็ไม่ได้ไปที่วัด ทราบว่าได้ย้ายออกไปจากบ้านใกล้วัดราชาธิวาสวิหารแล้ว ต่างก็นึกว่าท่านย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดตามที่ได้เคยปรารภไว้ เมื่อท่านย้ายไปอยู่เย็นเป็นสุขแล้วก็ไม่ต้องเป็นห่วงอะไร ตั้งแต่นั้นมาก็มีแต่คอยถามข่าวถึงท่านพร้อมด้วยครอบครัว ในตอนหลังนี้ไม่ได้ทราบข่าวเลย

วันหนึ่งในต้นเดือนกันยายนศกนี้ ได้ไปเจริญพระพุทธมนต์และฉันเพล ที่บ้านพันเอกสมบัติบรรหารศุภวาท ที่ถนนวัดราชาธิวาสวิหาร ได้พูดถามถึง พันโท พระพิศาล-สงครามชิน คุณนายลออ ศรีอมรญาณ บอกว่าคุณพระได้มาอยู่แถวๆ บางโพ ในกรุงเทพมหานครนี้เอง และบัดนี้คุณพระได้ถึงแก่กรรมแล้ว แต่ยังไม่ได้พระราชทานเพลิงศพ พอได้ทราบข่าวดังนี้ก็นึกติตนเองทันทีว่า ช่างใจจืดใจดำเสียจริงๆ ท่านอยู่ใกล้ๆ นี้เอง

ไม่ได้ไปเยี่ยมเยียน เจ็บไข้ก็ไม่ได้ไปเยี่ยมไข้ สิ้นไปก็ไม่ได้เยี่ยมศพ รวมทั้งคุณนายซึ่งทราบว่าสิ้นไปก่อนแล้ว จะโทษลูกหลานว่าไม่บอกก็ไม่ได้ เพราะลูกหลานไม่รู้จักว่าเราเกี่ยวข้องกันอย่างไร เมื่อเราสนิทสนมคบหาสมาคมกัน ลูกหลานท่านก็ยังเป็นเด็ก จึงได้เรียนคุณนาย ลออ ศรีอมรญาณ ว่า ช่วยส่งข่าวให้ทางลูก ๆ ของท่านทราบด้วยว่า กำลังระลึกถึงบุญคุณของท่านอยู่ พระราชทานเพลิงศพเมื่อใดให้แจ้งให้ทราบด้วย ด้วยเหตุที่ได้เล่ามานี้จึงเป็นเหตุให้ทางบ้านของท่านทราบ และลูกชายของคุณพระมาติดต่อและแจ้งให้ทราบ ที่เขียนเล่าความยืดยาวอย่างนี้ ก็เพื่อให้ลูกหลานของคุณพระได้ทราบว่า คุณพระกับข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยกันอย่างไร เป็นการฟื้นความหลังเพื่อได้ทราบกันไว้

เนื่องจากได้ร่วมสนทนาธรรมกันมาเป็นเวลานานพอสมควร เห็นว่า พันโท พระพิศาลสงครามเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีผู้หนึ่ง มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีศีลธรรมอันดีงาม มีการศึกษาธรรมด้วยความตั้งใจ มีการสละบริจาคช่วยเหลือเกื้อกูลพระพุทธศาสนาตามกำลัง และนับถือพระพุทธศาสนาด้วยปัญญา ไม่ใช่เชื่อถือโดยงมงายไร้เหตุผล ท่านผู้เช่นนี้จะน้อมเข้าหาคำสรรเสริญที่เป็นพระพุทธนิพนธ์ ก็สงเคราะห์ลงได้ในพระ-พุทธภาษิตว่า

สทฺธาย สีเลน จ โย ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภย
โส ตาทิโส สปฺปุริโส วิจกฺขโณ
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโนฯ

แปลว่า ผู้ใดเจริญแล้วด้วยศรัทธา ศีล ปัญญา การบริจาคและการสดับศึกษาทั้งส่วนที่เป็นโลกีย์และโลกุตร ผู้นั้นมีปกติเช่นนั้น เป็นสัตบุรุษมีปัญญา ย่อมถือเอาสาระแก่นสารแห่งตนไว้ได้ในโลกนี้แน่แท้ ดังนี้

ขอดวงวิญญาณของพันโท พระพิศาลสงคราม จงประสพความสุขเกษมสำราญสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ ทุกประการ.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

วัดราชผาติการาม

25 ตุลาคม 2519

ผู้ถือสาระประโยชน์แห่งตนไว้ได้

ของ

พระพุทธิวงศ์มุนี เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ฯ

คุณพระพิศาลสงคราม (ชอบ บุญมาก) เท่าที่ข้าพเจ้ารู้จัก นับได้ว่า เป็นผู้ควรถือเป็นแบบอย่างในทางที่ดีได้ท่านหนึ่ง เป็นต้นว่า ในฐานะเป็นนักเรียนหมายเลข 1 ของโรงเรียนเบญจมบพิตร ท่านเป็นที่เอาใจใส่ เป็นห่วงเป็นใยในโรงเรียนเป็นอย่างดี ได้บริจาคสิ่งของและจตุปัจจัยช่วยเหลือ และบำรุงกิจกรรมของโรงเรียน ฯ เสมอมา และได้อุปการะวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม โดยเสด็จรักษาพระราชกุศลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงสถาปนาพระอารามนี้ไว้เป็นพระบรมราชานุสสรณีย์ ได้บริจาคจตุปัจจัยจัดตั้งเป็นทุนให้แก่มูลนิธิเบญจมบพิตร เพื่อหาดอกผลมาบำรุงพระอาราม รวมความว่า คุณพระพิศาลสงครามนั้น เป็นบุคคลผู้ที่มีปัญญาหยั่งรู้ธรรมดาของสังขาร เป็นผู้ไม่ประมาท อาศัยสังขารประพฤติธรรม ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนและบุคคลอื่นโดยสมควรแก่สถานะ จึงเป็นผู้ที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือของบุคคลผู้ใกล้ชิดและรู้จัก มีภรรยาบุตรธิดาญาติมิตร และวิสาสิกชนผู้คุ้นเคยเป็นต้น

อันบุคคลผู้อาศัยสังขารแล้วประพฤติดีปฏิบัติชอบ ประกอบตนไว้ในคุณธรรมแล้วอาศัยคุณธรรมนั้น ๆ เช่น ศรัทธาความเชื่อถือที่ชอบด้วยเหตุและผล ศีลความประพฤติเรียบร้อยดีงามทางกาย วาจา ปัญญาความรอบรู้ในกองสังขารนั้น ๆ รู้จักเสียสละแบ่งปันและหมั่นสดับตรับฟังเหตุการณ์นั้น ๆ ให้รู้เท่าทันอยู่เสมอ ทำตนเป็นบุคคลที่มีจิตใจมั่นคงสงบระงับอารมณ์ต่าง ๆ ได้ เห็นทุกสิ่งทุกอย่างแจ่มแจ้งประจักษ์ชัดด้วยปัญญาความรู้ของตนเองตามความจริงเป็นอย่างไร ไม่หลงใหลไปตามอารมณ์รักโลภโกรธเกลียด

และไม่หลงตนเห็นตนเป็นคนสำคัญยิ่งไปกว่าผู้อื่นเป็นต้น สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงว่าเป็นผู้ถือเอาสาระประโยชน์แห่งตนไว้ได้ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังพระพุทธภาษิตคาถา ความว่า

"ชนใด เจริญด้วยศรัทธา ศีล ปัญญา จาคะ สุตะ อย่างละ 2 ประการ คือ ทั้งคดีโลกและคดีธรรม ชนเช่นนั้น เป็นสัตบุรุษมีปัญญาเห็นแจ้งประจักษ์ย่อมถือเอาสาระประโยชน์แห่งตนไว้ได้ในโลกนี้และโลกหน้า"

คุณพระพิศาลสงคราม เป็นผู้มีปัญญาเห็นแจ้งประจักษ์ด้วยตน**ของตน** อาศัยสังขารทำประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่น จึงชื่อว่า "เป็นผู้ถือสาระประโยชน์แห่งตนไว้ได้" ด้วยประการฉะนี้ ฯ

(signature)

25 ตุลาคม 2519

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้จักคุ้นเคยกับ พันโท พระพิศาลสงคราม ในฐานะที่ได้รับราชการร่วมกันมาในกรมสหกรณ์ กระทรวงเกษตราธิการ เมื่อประมาณ 36 ปีมาแล้ว ขณะนั้นข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรมสหกรณ์ และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสหกรณ์สืบต่อจากคุณพระประกาศสหกรณ์ ซึ่งไปดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงเกษตราธิการ

เมื่อพันโท พระพิศาลสงคราม สมัครเข้ารับราชการในกรมสหกรณ์ ทางราชการก็ได้จัดส่งไปเป็นพนักงานสหกรณ์ประจำจังหวัดเพชรบุรี จากการที่ได้สนทนาวิสาสะกันและจากผลของการปฏิบัติราชการ เป็นที่ประจักษ์ว่า คุณพระพิศาลสงคราม เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็งในหน้าที่ราชการ มีความมานะอุตสาหะ และซื่อสัตย์สุจริต ตลอดจนมีอัธยาศัยดีงาม เป็นที่รักใคร่ชอบพอของบรรดาสมาชิกสหกรณ์และบุคคลทั่วไป ในเวลาต่อมาคุณพระพิศาลสงครามได้ขอลาออกจากราชการเพราะสุขภาพไม่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายมาก แต่ก็ยังได้ทราบข่าวคราวของคุณพระพิศาลสงครามเป็นครั้งเป็นคราวตลอดมา

ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอดจนกุศลบุญราศีและอิฐวิบุลมนุญผล จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ พันโท พระพิศาลสงคราม ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

พระพิจารณ์พาณิชย์

พันโทชอบ พิศาลสงคราม ที่ผมรู้จัก

เมื่อปลายปีพุทธศักราช 2478 ประมาณ 40 ปีมานี้ ผมได้มีโอกาสรู้จักสุภาพบุรุษผู้หนึ่งที่จังหวัดเพชรบุรี ยศพันโท ชั้นแรกผมเข้าใจว่าท่านมารับราชการอยู่ในค่ายทหารวัดน้อย ริมลำน้ำเพชรบุรี แต่ต่อมาทราบว่าท่านมารับราชการพลเรือนในกรมสหกรณ์ กำลังดำเนินการเตรียมขยายงานในจังหวัดเพชรบุรี ขณะนั้นนายทหารผู้นี้มีอายุ 45—46 ปี ท่าทีแคล่วคล่องว่องไว แต่งตัวเรียบร้อยสวยงาม พูดจาพาทีมีคารมคมคายเป็นหลักฐาน ผมได้รับราชการร่วมกับท่านจนกระทั่งปลายปีพุทธศักราช 2484 ผมจึงได้ย้ายไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในช่วงระยะเวลา 6 ปีนั้น ผมได้รับความเมตตาสนิทสนมกับท่านตลอดครอบครัวอย่างดียิ่ง โดยปกติแล้ว ข้าราชการในจังหวัดเพชรบุรีสมัยนั้น ถือว่าเป็นข้าราชการภูธรเต็มขั้น เพราะการไป-มาระหว่างเพชรบุรีกับกรุงเทพ ฯ มีทางเดียวคือ ทางรถไฟ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ มีรถไฟไป-มาสองขบวน ทางรถยนต์ขึ้นเหนือได้เพียงตำบลหัวสะพาน อำเภอเมือง ระยะทาง 7—8 กิโลเมตรเท่านั้น เราจึงสังสรรค์สนุกสนานสามัคคีกันที่สโมสรแทบทุกเย็น เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดหลังจากได้ปฏิบัติราชการงานเมือง โดยเฉพาะงานเกี่ยวกับสหกรณ์นั้น หลังจากได้จัดตั้งสหกรณ์ใหม่ที่จังหวัดเพชรบุรีเข้ารูปดีแล้ว ทางการก็ยกฐานะขึ้นเป็นสหกรณ์จังหวัด ท่านเป็นผู้ดำรงตำแหน่งพนักงานสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรีคนแรก นับได้ว่าท่านเป็นผู้บุกเบิกก่อตั้งสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี และได้ปฏิบัติงานได้ผลดีเยี่ยมสมกับความปรารถนาของทางราชการ ทั้ง ๆ ที่การริเริ่มงานย่อมมีทั้งอุปสรรคและปัญหา แต่เนื่องจากท่านเป็นคนจริงจังกับงาน และแก้ปัญหาโดยเป็นผู้ค้นหาสาเหตุโดยตนเองทุกครั้ง แม้จะมีความลำบากอย่างยิ่งในการเดินทางไปหาข้อเท็จจริงก็ตาม ท่านก็แก้อุปสรรคและปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดีทุกคราวไป นอกจากนั้น ผมรู้สึกว่า ถ้าท่านได้แก้ไขอุปสรรคหรือปัญหาได้แล้ว ท่านจะ

รู้สึกปีติ สบายอกสบายใจ พฤติกรรมดังกล่าวจึงทำให้มวลสมาชิกมีความนิยมนับถือท่านมาก หรือจะกล่าวว่า ท่านได้เข้าถึงมวลสมาชิกสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ก็คงไม่เกินความเป็นจริง

ช่วงระยะเวลา 6–7 ปี ซึ่งผมได้ร่วมรับราชการกับท่านในจังหวัดเพชรบุรีนั้น โดยปกติเรามักไปพบปะสังสรรค์กันที่สโมสร หรือไม่ก็ที่ "คอกอู๊ด" (บ้านเจ้าคุณเทเวศร์) มวลสมาชิกของสโมสรต่างไปหาความสนุกสนานเพลิดเพลินตามถนัด ซึ่งมีกีฬากลางแจ้ง เช่น เทนนิส แบดมินตัน ตะกร้อ และกีฬาในร่ม เช่น บิลเลียด ไพ่บริดจ์ ไพ่หมู ฯ ล ฯ กีฬาที่ระบุชื่อมาแล้ว ท่านถนัดทุกประเภท เป็นผู้นำทั้งกีฬากลางแจ้งและในร่ม ทั้งนี้เนื่องจากความจริงจังของท่าน ประกอบกับท่านมีพรสวรรค์เป็นพิเศษ ไม่ว่าท่านจะจับเล่นกีฬาประเภทใด ท่านต้องอยู่ในแนวหน้าของกีฬาประเภทนั้น โดยเฉพาะเทนนิส ท่านจะพยายามโจมตีจุดอ่อนของปรปักษ์ ถ้าแรงสู้ด้อยกว่าก็จะดึงเกมให้ช้า แสดงว่าท่านเป็นนักสู้ สู้ สู้ โดยไม่ท้อถอย ด้วยแรงกายและสมองโดยแท้

อนึ่ง ในระยะช่วงเวลาดังกล่าวแล้วนั้น ทางการเกณฑ์ให้ข้าราชการเลี้ยงสัตว์ ทำสวนครัว ท่านมีนิสัยชอบเลี้ยงสัตว์อยู่แล้ว ท่านจึงเอาจริงเอาจังในการเลี้ยงไก่และเป็ด ที่สุดท่านก็เป็นผู้นำในการเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงของท่านมีหลายชนิด ขังไว้ในกรงก็มี ผูกล่ามไว้ก็มี ปล่อยให้เป็นอิสระในบริเวณบ้านก็มี แต่ละอย่างล้วนเป็นสัตว์พันธุ์ดี เช่น นกเขา ก็เป็นนกเขาพันธุ์ดีเลิศ ไก่ถ้าเป็นโร้ด ก็เป็นหลอดกรีนเวย์ สีแดงเข้ม ขนเป็นมันระยับ รูปร่างได้ลักษณะถูกต้องตามความนิยม

ผมเองรู้สึกว่า ท่านแผ่เมตตาจิตแก่เพื่อนรุ่นน้องอย่างสม่ำเสมอทั่วหน้า และทำตนเป็นพี่ชาย คอยตักเตือนว่ากล่าว ผมจึงมีความสนิทสนมใกล้ชิดและนับถือท่านอย่างบริสุทธิ์ใจ และได้ถือการดำเนินชีวิตของท่านเป็นตัวอย่าง เป็นวัตรปฏิบัติตลอดมา

ต่อมา หลังจากผมต้องรับราชการอยู่ในจังหวัดภาคใต้ และภาคกลาง อีกราว 10 ปี ผมก็ได้ย้ายเข้ากรุงเทพ ฯ มีโอกาสพบปะกับท่านเนือง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างผม

กับท่านคงกระชับเกลียวแน่นหนามั่นคง มิได้ผ่อนคลายเลย โดยปกติผมมักไปเยี่ยมเยียนท่านบ่อย ๆ ตามโอกาส สังเกตดูในระยะหลังนี้ ท่านผ่อนคลายความเอาจริงเอาจังลงมาก ใช้ชีวิตอย่างเบาสบาย ไม่ยึดถือสิ่งใดอย่างเอาเป็นเอาตายดังแต่ก่อน จิตใจของท่านจึงอยู่ในเกณฑ์สะอาด สว่าง สงบ พอสมควร ดูหน้าตาสดชื่น ผมคิดว่าอายุฆาตของท่านคงไม่ต่ำกว่า 90 ปีเป็นแน่ และท่านก็อาจคาดคิดเช่นนั้น เพราะถ้าผมไปเยือนท่านในระยะหลัง ท่านจะอวยพรให้ผมมีอายุยืนนานอย่างท่านทุกคราวไป แต่ที่ไหนได้ ครั้นถึงวันที่ 24 กรกฎาคม พุทธศักราช 2519 ผมก็ได้รับข่าวให้ไปอาบน้ำศพของท่าน ที่บ้านพักในซอยพิศาลสงคราม

อนิจฺจา วต สงฺขารา

เพรียง โรจนรัส
9 ตุลาคม 2519

เมื่อคุณพระเป็นนักสหกรณ์

ในราวปี พ.ศ. 2478 ทางการมีนโยบายจะให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่บางท่านไปปฏิบัติงานทางด้านสหกรณ์เป็นการทดลอง เพราะขณะนั้นเป็นระยะที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ชาวนาทั่วไปได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากมีหนี้สินหนัก พืชผลที่ทำได้ขายไม่ออก ถ้าทางการไม่รีบให้ความช่วยเหลือแล้ว เกรงว่าที่ดินที่ทำนาทำไร่จะตกเป็นของเจ้าหนี้ไปเสีย

นายพันโท พระพิศาลสงคราม เป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง ที่ได้รับการคัดเลือกให้ไปปฏิบัติงานนี้ และถูกส่งไปยังกรมสหกรณ์ร่วมกับบรรดานายทหารอื่นอีกราว 10 ท่าน

การปฏิบัติงานสหกรณ์ให้บังเกิดผลดีตามวัตถุประสงค์นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความซื่อสัตย์อดทน และมีความขยันขันแข็ง ยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์ของสหกรณ์ ทั้งต้องเป็นผู้มีนิสัยโอบอ้อมอารี เสียสละ สามารถเข้าถึงจิตใจชาวนาชาวไร่ ซึ่งเป็นชาวชนบทและมีการศึกษาน้อยได้อย่างดีด้วย เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ทางกรมสหกรณ์ได้จัดให้มีการอบรมซักซ้อมความเข้าใจ ก่อนมอบหมายให้ออกไปปฏิบัติงานในท้องที่ด้วย

คุณพระ ฯ ได้รับมอบหมายให้ออกไปปฏิบัติงานสหกรณ์ในฐานะ "พนักงานสหกรณ์" ที่จังหวัดเพชรบุรี ภายใต้การควบคุมบังคับบัญชาของคุณพระสิทธิพยากรณ์ ผู้ซึ่งขณะนั้น ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองสหกรณ์ภาคใต้ มีเขตรับผิดชอบตั้งแต่จังหวัดนครปฐมเป็นต้นไป

ควรกล่าวด้วยว่า งานช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ด้วยวิธีการสหกรณ์ในขณะนั้นก็คือการชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสหกรณ์ การชักจูงส่งเสริมให้กสิกรรวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อจะได้ขอจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายสหกรณ์ และการช่วยเหลือแนะนำให้สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นแล้ว ดำเนินการไปตามวัตถุประสงค์ เพราะสหกรณ์ที่ได้รับการจดทะเบียนถูกต้องแล้วนั้น ทางการจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาเงินมาจ่ายให้กู้ใน

อัตราดอกเบี้ยที่ย่อมเยา แล้วสหกรณ์นั้น ๆ ก็จะนำเงินนั้น ไปจ่ายให้สมาชิกของตนกู้ไปใช้จ่ายอีกทอดหนึ่ง หัวใจสำคัญของงานสหกรณ์ขณะนั้นก็คือ ทำอย่างไรเงินที่รัฐบาลจ่ายให้สหกรณ์กู้ จึงจะถึงมือผู้เดือดร้อนและได้ประโยชน์ตามที่ทางการมุ่งหมาย และทำอย่างไรชาวนาชาวไร่ ซึ่งเป็นผู้ยากจนจึงจะมีรายได้มาส่งใช้หนี้คืนสหกรณ์ได้ เพราะพืชผลและค่าแรงล้วนมีค่าต่ำ หาผู้ซื้อยาก

พนักงานผู้มีหน้าที่จัดสหกรณ์ จึงมีทั้งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นตัวแทนของรัฐ และในฐานะเป็นที่ปรึกษาของสหกรณ์ ตลอดจนการที่จะต้องเข้าชักจูงส่งเสริมให้ชาวนาชาวไร่ผู้มีการศึกษาน้อยอยู่แล้วได้เข้าใจหน้าที่ของตน และสามารถประกอบอาชีพให้บังเกิดผลดีได้

จังหวัดเพชรบุรีในขณะนั้น แม้จะได้ชื่อว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำก็จริง แต่การทำนาก็ยังต้องอาศัยธรรมชาติคือน้ำฝน เพราะยังไม่มีการชลประทานเช่นปัจจุบันนี้ เมื่อการทำนาก็ไม่ได้ผลดีพืชผลที่ทำได้ก็ขายไม่ออก ทั้งราคาก็ตกต่ำด้วยอีก เช่นนี้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ชาวนาชาวไร่จะต้องมีหนี้สินหนักและทับถมอยู่หลายปี การจัดสหกรณ์ในขณะนั้นพนักงานผู้จัดสหกรณ์จะต้องทำหน้าที่ช่วยผู้ที่จะเป็นสมาชิก ในการขอลดหย่อนหนี้สินจากเจ้าหนี้ให้ด้วย และปรากฏด้วยว่า เจ้าหนี้ชาวนาในท้องที่บางตำบลยินยอมลดหนี้ให้แก่ชาวนาเกินกว่าครึ่งของยอดที่เป็นหนี้อยู่ เพราะคิดว่าจะมีโอกาสได้รับชำระน้อยเต็มทีถ้าทางการไม่ให้ความช่วยเหลือ

คุณพระท่านได้ปฏิบัติหน้าที่พนักงานสหกรณ์ได้ผลดี เพราะปรากฏต่อมาในภายหลังว่า ชั่วระยะเวลาที่ท่านอยู่ไม่กี่ปี งานสหกรณ์ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางและสมาชิกสหกรณ์ชำระหนี้สินได้ดีไม่น้อยหน้าจังหวัดอื่น และที่สำคัญก็คือ คุณพระท่านได้รับความเคารพนับถือจากสมาชิก จนได้ฉายาว่า "คุณพ่อ" คือเมื่อใครจะถามถึงคุณพระก็มักจะถามว่า "คุณพ่อ อยู่ไหม ?" ผู้ถูกถามก็จะรู้ว่าหมายถึงใครด้วย

ส่วนการสังคมระหว่างเพื่อนข้าราชการด้วยกัน ซึ่งน่าจะมีปัญหา เพราะคุณพระท่านเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ แต่ผู้ร่วมงานล้วนเป็นเด็กกว่า แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่ามี

ทั้งคุณพระก็ได้รับการเคารพนับถือเป็นอย่างดีตลอดมา ส่วนกับวงการภายนอก คุณพระท่านก็พยายามทำความรู้จักคุ้นเคยไม่ถือตนว่าเป็นผู้มียศมีศักดิ์ เหตุนี้คุณพระจึงมีผู้รู้จักคุ้นเคยแพร่หลายในจังหวัดนั้นเพียงชั่วระยะเวลาไม่กี่ปี แม้หลังจากที่คุณพระได้ย้ายมาอยู่กรุงเทพฯ แล้วหลายปี คือราว 8-9 ปีมานี้ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปจัดสหกรณ์ที่ดินอีกครั้งหนึ่ง ก็ยังมีผู้เฒ่าผู้แก่ถามถึง "คุณพ่อ—พระ" อยู่อีก แสดงว่าคุณงามความดีของท่านยังฝังแน่นอยู่ในจิตใจชาวนาชาวไร่มาจนบัดนี้

ข้าพเจ้ารู้รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานสหกรณ์ของคุณพระ ก็เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ไปร่วมปฏิบัติงานกับท่าน ได้มีโอกาสคลุกคลีใกล้ชิดท่านนานยิ่งกว่าผู้อื่น ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าท่านทำหน้าที่พนักงานสหกรณ์อยู่ที่เพชรบุรีกี่ปี เพราะข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้ไปปฏิบัติราชการจังหวัดอื่นเสียก่อน แต่แม้ว่าท่านจะลาออกจากราชการมาแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้หาโอกาสไปเยี่ยมเยือนท่านเป็นครั้งคราว เพราะรู้สึกเคารพท่านเสมือนญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง ครั้งหลังสุดที่ไปพบท่านคือเมื่อต้นปีนี้ ก็ยังเห็นท่านแข็งแรงกระปรี้กระเปร่า ไม่คิดว่าท่านจะจากไปเร็วเช่นนี้

นอกจากคุณงามความดีที่กล่าวมาแล้ว ยังปรากฏว่าในบั้นปลายของชีวิตท่านคุณพระได้บริจาคเงินเพื่อการกุศลให้แก่โรงพยาบาลและวัดต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ และครั้งละมาก ๆ ด้วย ข้าพเจ้ามั่นใจว่า กุศลผลบุญที่ท่านได้สั่งสมไว้ ตลอดจนความเมตตาอารีที่ท่านมีประจำตัวอยู่คงจะส่งผลให้ท่านไปสู่สุคติอย่างไม่ต้องสงสัยเลย

ในฐานะที่ข้าพเจ้าก็เป็นผู้หนึ่งที่คุณพระท่านให้ความสนิทสนม และเอื้ออารีด้วยดีตลอดมาจนสิ้นอายุของท่าน ข้าพเจ้าจึงขอตั้งจิตอาราธนาขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงดลบรรดาลให้คุณงามความดีที่ท่านอบรมสั่งสมมาในระหว่างมีชีวิตอยู่ได้ติดตามไปสนองให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ

นายมนู วิริยานนท์

6 ตุลาคม 2519

คำไว้อาลัย

พ.ต. ฉลอง พิศาลสงคราม ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พ.ท. พระพิศาลสงคราม ผู้เป็นบิดา ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติยินดี และเต็มใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสกล่าวคำไว้อาลัยแด่ท่านผู้วายชนม์ ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณงามความดี

ในสมัยที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนายแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลตำรวจ ได้เคยมีความสัมพันธ์คุ้นเคยกับท่าน พ.ท. พระพิศาลสงคราม และภริยา อย่างใกล้ชิด ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ป่วยของ รพ.ตร. ทั้งสองท่าน นอกจากนั้นบุตรชายของท่าน (พ.ต.อ. ฉลาด พิศาลสงคราม) ก็ได้สนิทสนมคุ้นเคยกับข้าพเจ้ามาเป็นเวลานาน พ.ท. พระพิศาลสงคราม เป็นผู้ใหญ่ที่น่านับถือ เป็นผู้มีใจบุญใจกุศล เมื่อทราบว่ามีผู้เดือดร้อนก็จะแสดงความจำนงให้ความช่วยเหลือทันทีเท่าที่สามารถจะช่วยได้ เป็นผู้ไม่ชอบเอาเปรียบผู้อื่น เมื่อมาติดต่อขอรับบริการรักษาพยาบาลที่ รพ.ตร. ก็มาแบบผู้ป่วยธรรมดา โดยมีความเกรงใจ มิได้เรียกร้องอภิสิทธิ์ในฐานะที่เป็นบิดาของนายตำรวจ หรือเป็นผู้มีอุปการะคุณต่อ รพ.ตร. แต่ประการใด ทั้ง ๆ ที่ท่านได้บริจาคทรัพย์สิ่งของเป็นจำนวนมากให้แก่ รพ.ตร. ทั้งยังให้ความเมตตาเอ็นดูแก่นายแพทย์ พยาบาลและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่เสมอมา ท่านได้เคยกำชับลูกหลานว่า หากท่านป่วยเจ็บจำเป็นต้องอยู่โรงพยาบาล ก็ขอให้นำไปรักษาที่ รพ.ตร. เท่านั้น เพราะมีความคุ้นเคยและเชื่อถืออยู่เป็นอย่างมาก ท่านได้บริจาคทรัพย์และสิ่งของให้แก่ รพ.ตร. มากมายมีอาทิเช่น.–

1. ได้บริจาคเงินสร้างห้องและอุปกรณ์ประจำห้องหมายเลข 211 และ 212 ในตึกผู้ป่วยพิเศษ ตึกรุจิรวงศ์ เป็นเงิน 120,000 บาท

2. บริจาคเงินให้แก่หน่วยสังคมสงเคราะห์ รพ.ตร. เพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยอนาถาและยากจน ไว้ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2511 ทุกเดือนตลอดมา เดือนละ 1,000 บาท

3. บริจาคนาฬิกาตั้งพื้น 1 เรือน ให้แก่ตึกรุจิรวงศ์ราคาประมาณ 3,500 บาท

4. บริจาคนาฬิกาติดฝาผนังประจำห้องผู้ป่วยตึกรุจิรวงศ์ 16 เรือน ราคาประมาณ 5,500 บาท

5. บริจาคเครื่องดูดเสมหะ 1 เครื่อง ให้แก่ตึกดวงสิทธิ์อนุสรณ์ ราคาประมาณ 5,000 บาท

และยังมีอุปกรณ์อื่น ๆ อีก ซึ่งนับเป็นพระคุณต่อโรงพยาบาลตำรวจอย่างมาก

ท่าน พ.ท. พระพิศาลสงคราม ได้ประกอบกรรมดีและบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ตลอดมาจนกระทั่งวายชนม์ ย่อมนำมาซึ่งความเศร้าสลดแก่ญาติมิตรและผู้สนิทสนมคุ้นเคย เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบการวายชนม์ของท่าน ก็มีความรู้สึกใจหาย และเศร้าสลดเสมือนญาติผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าได้จากไป รู้สึกอาลัยเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อพิจารณาทางด้านพระพุทธศาสนาแล้ว ก็พอจะห้ามใจได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นไปตามธรรมดาของโลก สิ่งที่เกิดขึ้นย่อมแตกดับไปเป็นธรรมดา แต่ท่านผู้วายชนม์นี้ได้ประกอบคุณงามความดีไว้ในโลกเป็นจำนวนมาก ซึ่งข้าพเจ้าไม่สามารถจะบรรยายได้หมด ฉะนั้นคุณงามความดีของท่านก็ย่อมจะจารึกอยู่ในโลกมนุษย์นี้ตลอดกาลนาน สมดังพระพุทธภาษิตว่า

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺต น ชีรติ ซึ่งแปลว่า ร่างกายย่อมดับสูญไปตามสภาพ แต่ชื่อเสียง ความดี ย่อมปรากฏอยู่ตลอดไป

ขอกุศลกรรม และการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ของท่าน พ.ท. พระพิศาลสงคราม ที่ได้บำเพ็ญแล้ว จงเป็นผลตอบสนองแด่ดวงวิญญาณของท่าน ให้ประสบสุคติในสัมปรายภพตลอดไป เทอญ

พลตำรวจตรี อุทัย ศรีอรุณ

หัวหน้ากองแพทย์ กรมตำรวจ

คำไว้อาลัย พ.ท. ชอบ พิศาลสงคราม

(พระพิศาลสงคราม)

พ.ท. ชอบ พิศาลสงคราม (พระพิศาลสงคราม) ในระหว่างที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง กอรปด้วยเมตตาจิตและเป็นผู้ที่มีอุปการะคุณแก่โรงพยาบาลตำรวจอย่างมากมายและต่อเนื่องกันตลอดมา มรณกรรมของท่านก่อให้เกิดความเศร้าสลดใจแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเจ็บป่วยครั้งสุดท้าย ข้าพเจ้าไม่คาดฝันว่าท่านจะด่วนจากไปในเวลากระทันหันเช่นนี้ ชีวิตของมนุษย์เราย่อมหนีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่พ้น มรณกรรมของท่าน แม้จะถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของชาวโลกก็ตาม ข้าพเจ้าก็ยังมิวายที่ระงับความเศร้าสลดใจได้ ขอให้กุศลผลกรรมดีที่ท่านได้กระทำไว้แล้ว จงช่วยหนุนส่งให้วิญญาณของท่านไปสู่ในสุคติภพชั้นสูงอันควรแก่กรรมดีของท่านเถิด

พล.ต.ต. เทียนชัย วีรกุล
ผู้อำนวยการโรงพยาบาลตำรวจ
10 ต.ค. 19

คุณพ่อของลูก

ลูกเคยประสบภาวะอันนำมาซึ่งความเศร้าโศกเสียใจอย่างยิ่งมาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อ 10 ปีก่อนนั้น โดยการสูญเสียคุณแม่ผู้บังเกิดเกล้าของลูกไป ครั้งนั้นก็ทำให้จิตใจของลูกต้องอลเวง ด้วยความเสียใจและเสียดายยิ่งนัก จนเกือบจะลืมคุณพ่อ เมื่อตั้งสติกันได้ตามสมควร จึงเห็นว่า คุณพ่อต้องเสียใจมากกว่าพวกเรา นอกจากความอาลัยรักที่ได้ร่วมชีวิตกันมาร่วม 60 ปี คุณพ่อยังต้องผจญกับความว้าเหว่ ขาดคู่ชีวิต ขาดคู่คิด ขาดทุกสิ่งทุกอย่างที่อำนวยความสุขกายสบายใจ คุณพ่อในระยะนั้นเริ่มอ่อนเอลง ไม่กระปรี้กระเปร่าเหมือนเคย ลูกเห็นใจ และสงสารคุณพ่อเป็นอย่างยิ่ง แต่คุณพ่อไม่เคยท้อถอย ยังคงใช้กำลังใจทำงานเพื่อลูกต่อไป ทั้ง ๆ ที่ลูกก็มีอาชีพทำงานเลี้ยงตัวได้ทุกคนแล้ว คุณพ่อก็ยังไม่วายที่จะห่วงใยในอนาคตของลูก ในที่สุดลูกก็ต้องขอร้องให้หยุดทำงานเพื่อให้ชีวิตในยามชราของคุณพ่อได้มีเวลาพักผ่อนหมดห่วงใย ชื่นชมในผลงานที่พยายามบากบั่นสู้มาเพื่อลูกเพื่อหลาน

บัดนี้ ลูกได้ประสบกับความสูญเสียอย่างมหันต์ ยิ่งกว่าครั้งที่แล้ว ลูกสิ้นแล้วทั้งร่มโพธิ์และร่มไทร เมื่อคุณพ่อจากพวกลูกไปอย่างไม่มีวันกลับ ต่อไปนี้ลูกจะต้องอยู่กันตามลำพัง และรับผิดชอบตัวเองและครอบครัวของแต่ละคน ทุกคนจะต้องตั้งหลักของตนเอง อย่างไรก็ตาม ลูกของคุณพ่อคุณแม่รับรองได้ว่าจะไม่ทอดทิ้งกัน ตามที่คุณพ่อคุณแม่เคยพร่ำสอนให้ยึดมั่นรักใคร่ปรองดองกัน มีปัญหาอย่างไรก็ร่วมปรึกษากัน ซึ่งลูกขอปฏิญาณว่า จะยึดถือวัตถุประสงค์นี้ด้วยความเคารพตลอดไป

เมื่อยามที่คุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ คุณพ่อได้บำเพ็ญกรณียกิจ ในฐานะผู้บังเกิดเกล้าของลูกโดยสมบูรณ์ทุกประการ คุณพ่อให้ชีวิตแก่ลูก บำรุงเลี้ยงดูลูกตั้งแต่เกิดจนบัดนี้ คุณพ่อให้ลูกได้รับการศึกษาอันเป็นหลักในการดำเนินชีวิต คุณพ่อให้ความยุติธรรม รักใคร่เมตตาปรานีแก่ลูกทุกคนอย่างเท่าเทียม มิได้ลำเอียง เป็นห่วงกังวลต่อลูกหลานทุกคน

ตลอดเรื่องอาหารการกินมิได้อนาทร ให้การรักษาพยาบาลเมื่อลูกหลานและบริวารเจ็บไข้ได้ป่วย รวมความว่า คุณพ่อรับเป็นธุระให้ลูกหลานอย่างไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ฯลฯ อันพระคุณมหาศาลนี้ ลูกหลานไม่มีปัญญาทดแทนพระคุณได้หมด ไม่ว่าอีกกี่ชาติ

ไม่แต่เพียงลูกหลาน แม้แต่บรรดาญาติสนิทมิตรสหาย และผู้ที่คุ้นเคย คุณพ่อก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวาง โอบเอื้ออารี เป็นญาติที่รักญาติ เป็นมิตรที่รักมิตรอย่างสม่ำเสมอ ใครได้ทุกข์เดือดร้อน มาขอความช่วยเหลือ คุณพ่อก็ให้ความช่วยเหลือเท่าที่สามารถจะช่วยได้ แม้มิใช่ทางตรงก็ทางอ้อม โดยมิให้ผิดหวัง ข้อนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์แจ้งต่อผู้คุ้นเคยกับคุณพ่อเป็นอย่างดี เมื่อครั้งคุณพ่อทำงานสหกรณ์อยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี บรรดาสมาชิกสหกรณ์ และผู้ใต้บังคับบัญชา ต่างก็เรียกกันว่า "คุณพ่อ" กันทั่วไปจนเป็นที่ทราบกันทั่วทั้งจังหวัดว่าหมายถึงผู้ใด

ลูกภูมิใจเหลือเกินที่ได้เกิดมาเป็นสายโลหิตของคุณพ่อคุณแม่ ปลื้มใจอย่างที่สุดที่ได้รับการสนับสนุนทุกวิถีทางจากคุณพ่อด้วยเหตุด้วยผล ลูกขอเทิดทูนความกรุณาปรานีของคุณพ่อไว้จนชีวิตจะหาไม่ คุณพ่อได้สร้างอนุสาวรีย์อย่างสวยงาม เป็นสง่า และน่าเคารพนับถือไว้ในหัวใจของลูก อย่างถาวรยากที่จะเสื่อมสลายได้ อันมีคุณธรรมเป็นรากฐาน มีความเมตตากรุณาเป็นองค์ประกอบ มีความพากเพียรและอดทนเป็นยอด คุณงามความดีที่คุณพ่อได้บำเพ็ญไว้ ได้ประจักษ์แล้วในงานบำเพ็ญกุศลศพคุณพ่อ ด้วยความแสดงออกซึ่งความเสียดายอาลัยรัก และเมตตาจิตของบรรดาญาติและมิตรทั้งหลายอย่างพร้อมเพรียง

ด้วยกุศลผลบุญที่คุณพ่อได้บำเพ็ญ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ และที่มอบหมายไว้ในพินัยกรรมให้ลูกช่วยกันดำเนินกันต่อไป จากดอกผลในทุนทรัพย์ที่คุณพ่อได้สะสมไว้นั้น ลูกจะได้ปฏิบัติตามปณิธานของคุณพ่อตลอดไป คุณพ่อของลูกไม่เคยว่างเว้นในการทำบุญกุศลและการบริจาคทรัพย์เพื่อประโยชน์ต่อสังคม ทั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ แม้วายชนม์ไปแล้วคุณพ่อก็ยังมีน้ำใจทำประโยชน์แก่ศาสนาและสังคมอย่างไม่หยุดยั้งเช่นนี้ ลูกมั่นใจว่า ผลอันนี้ต้องเป็นวิถีอันงดงาม ที่จะนำวิญญาณของคุณพ่อได้ไปสิงสถิตยังสุคติสถานในสัมปรายภพอย่างแน่นอน

แม้คุณพ่อจากลูกไปแล้วอย่างสงบ ตามวาระของสังขารอันไม่เที่ยง เบื้องหลังหยาดน้ำตาของลูกนั้น ภาพของคุณพ่อขณะที่ลูกกราบเคารพศพ ยังติดตรึงตาของลูกจนทุกวันนี้ มือที่ยื่นออกมารอรับการรดน้ำ เป็นมือที่เคยโอบอุ้มลูกมาตั้งแต่เกิดจนแก่ นั้นแสดงการให้อภัยอโหสิกรรมแก่ผู้ที่เข้าไปคารวะเป็นครั้งสุดท้าย หมดเวรต่อกัน ตาหลับสนิทไม่ต้องเห็นความสับสนวุ่นวายของชาวโลกอันไม่สิ้นสุด ต่อไปอีกแล้ว ดวงหน้าสดใสแสดงถึงความหมดห่วงหมดกังวล หลังจากที่ได้บำเพ็ญหน้าที่อันเป็นประโยชน์ทุกหน้าที่โดยสมบูรณ์ คุณพ่อจากลูกไปสู่ผลบุญที่คุณพ่อได้สร้างสมไว้ คุณพ่อจากไปแต่เพียงกายเท่านั้น คุณงามความดียังประทับใจของลูกอยู่พร้อมกับคำสั่งสอนที่พร่ำอบรมลูกให้ตั้งมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์—ประพฤติการควรประพฤติ เว้นการควรเว้น—มีคุณธรรมประจำใจ—อยู่ในความไม่ประมาท รู้จักรักษาตัวให้พ้นภัย—พาลทั้งปวง—สามัคคีปรองดองกัน ฯลฯ ลูกจะจารึกไว้เพื่อปฏิบัติตามต่อไป

ลูกนั้น ไม่มีโอกาสที่จะได้สนองคุณทดแทนพระคุณอันยิ่งใหญ่ของคุณพ่อได้ต่อไปแล้ว ก็ได้แต่เพียงร่วมจิตร่วมใจกันบำเพ็ญกุศลให้คุณพ่อและคุณแม่ตลอดไปตามวาระและโอกาส ขอให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อ ได้โปรดรับทราบด้วยญาณวิถีใดก็ตาม ว่า ลูกทุกคนจะปฏิบัติตนเพื่อสืบมรดกแห่งความดีของคุณพ่อ เป็นกตเวทิตากรรมตลอดไป และขออธิษฐานให้เกิดเป็นลูกของคุณพ่อทุกชาติ

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกา.

ลูกคุณพ่อ

โอ้ . . . . เจ้าประคุณ

ใครหนอ ? ....คนเดียวเที่ยวหาผล
ใครหนอ ? ....ก่อได้ ให้ลูกตน
ใครหนอ ? ....พะนอปรน..............พ่อทนทำ
ใครหนอ ? ....พอจากเหย้า เฝ้าคอยหา
ใครหนอ ? ....พอกลับมา หน้าชื่นฉ่ำ
ใครหนอ ? ....พอเห็นลูก ปลุกปลอบคำ
ใครหนอ ? ....พอใจพร่ำ..............พ่อทำมา
ใครหนอ ? ....พออยู่เรือน เหมือนรั้วล้อม
ใครหนอ ? ....พออยู่พร้อม เหมือนกล่อมกล้า
ใครหนอ ? ....พอเห็น......สุข เหมือนทุกข์คลา
ใครหนอ ? ....พอเห็นหน้า...........พ่อปรานี
ใครหนอ ? ....พลีพลัง ตั้งหลักฐาน
ใครหนอ ? ....ทำงานแสวงผล ปรนสุขี
ใครหนอ ? ....ว่างกิจผลิตสุข ลูกยินดี
ใครหนอ ? ....เล่าที่ให้ศึกษา..............พ่อหาปรน
ใครหนอ ? .... โอบอุ้มคุ้มรอบ ครอบครัวสุข
ใครหนอ ? ....ทำนุกครอบครัว ทั่วทุกหน
ใครหนอ ? ....หาผลปรนครอบครัว ทั่วทุกคน
ใครหนอ ? ....เป็นคนสร้างสรรค์...........พ่อฉันเอง ฯ

จาก ลูกน้อม

ล้มหัก หลักชีวิต · เพียงใครปลิด ปราณจากกาย
วาบหวิว แลลิ่วหาย พ่อจากไป ใจโศกศัลย์
ดุจหทัย ต้องศาสตรา นองน้ำตา ลูกจาบัลย์
พ่อจำ ลูกขาดขวัญ ตันตื้นจิต ยามคิดถึง
จากไป ปิ่มใจขาด มองภาพวาด ลูกรำพึง
อาบอุ่น คุณพ่อซึ้ง ตรึงจิตอยู่ มิรู้หาย
ขาดพ่อ ท้อรันทด โลกสวยสด หมดความหมาย
เฉกเช่น เหลือเพียงกาย ใจแทบวับ ดับชีวี
ดั่งข้าว ขาดวาริน โลกไร้สิ้น กลิ่นมาลี
ยิ่งกว่า สายนที รี่เหือดแล้ง แห้งละหาน
ทั่วหน ยลมืดมิด เพียงถ้ำสถิต กลางดวงมาน
ขอแสง แห่งรักวาน พ่อส่องลูก ถูกทางจร
สมชาติ ทายาทพ่อ มิระย่อ นิรันดร
พ่อช่วย อำนวยพร พรมเกษลูก ปลูกพลัง
อนุสรณ์ คือภาพพ่อ ขอบูชา กว่าของขลัง
คำเตือน เหมือนรอยฝั่ง กลางดวงจิต นิจนิรันดร์ ฯ

จาก ลูกหว้วน

The Family Ties Are Broken
And Loved One Have To Part
It Leaves A Wound That Never Heals
And An Older Aching Heart

So Sudden Was The Parting
Bitter Was The Blow
Eor What It Meant To Loose You
No One Will Ever Blow

Without Fareivell You Fellasleep
Perhaps It's Just As Well
I Never Could Have Said Goodbye
To Father I Loved So Well

I Think Of You In Silence
And Often Speak Your Name
But All I Have Are Memories
And Your Photo In The Frame.

ร่มโพธิ์ทองของหลาน

พระคุณอันเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา--กรุณา ของคุณปู่คุณตา ที่มีต่อหลานทั้งหลายนั้น นับเป็นสิ่งที่มีความหมายล้ำลึกและทรงไว้ซึ่งความร่มเย็น--ผาสุก ความอบอุ่นที่หลานของปู่และตาทุกคน ยากที่จะพรรณนาได้ถูกต้องครบถ้วนทุกประการ พวกเราทุกคนที่เป็นสายเลือดของปู่ของตา จะขอจดจำวันที่ 24 กรกฎาคม 2510 ไว้ตราบลมหายใจสุดท้ายของทุกคน เพราะในวันนั้น หลานของปู่และตา ต่างมีความรู้สึกอย่างเดียวกันหมดทั้งสิ้น ที่ว่า เราได้ขาดร่มโพธิ์ทอง ร่มไทร ที่ให้ร่มเงาปกป้องคุ้มกัน ชุบเลี้ยงพวกเรามานับตั้งแต่วันแรกที่พวกเราลืมตาดูโลกในสายเลือดของตระกูลพิศาลสงคราม จวบจนกระทั่งถึงวันที่คุณปู่คุณตา ได้ลาลับจากโลกนี้ไปอย่างไม่มีวันกลับ

หลานของปู่และตาสำนึกดีว่า พระคุณของท่านนั้น ไม่อาจหาสิ่งใดมาเปรียบปานคุณปู่คุณตาอุปการะ เลี้ยงดู พวกเราซึ่งเป็นหลานในสายเลือดของท่านอย่างดีที่สุด เกินกว่าที่พวกเราจะทดแทนพระคุณได้หมดสิ้น เมื่อพวกเราได้สูญเสียคุณย่าคุณยาย ผู้เปรียบเสมือน "แม่พระ" ของพวกเราไป เมื่อ 26 กันยายน 2509 ความรู้สึกนึกคิดสามัญสำนึกและดวงใจของหลานทุกคนได้มารวมกันอยู่ที่ตัวคุณปู่คุณตาท่านเดียวเท่านั้น

คุณปู่คุณตาของหลาน ท่านเป็นผู้ที่อดทน เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว ท่านปกครองหลานทุกคนด้วยความยุติธรรม ให้ความร่มเย็นเป็นสุข ให้ความเมตตาปรานี ให้คำสั่งสอนตักเตือนในสิ่งซึ่งดีที่สุด เมื่อครั้งท่านยังมีชีวิต หลานทุกคนไม่ว่าหลานปู่หรือหลานตา จะได้มีโอกาสพบกันพร้อมหน้าและแสดงออกซึ่งความรักใคร่กลมเกลียว สมานสามัคคีปรองดอง ก็ด้วยบารมีของคุณปู่คุณตา และพวกเราก็สุขใจเหลือเกินแล้วที่ได้มากราบไหว้ขอพรฯลฯ จากท่านซึ่งเปรียบประดุจจุดรวมแห่งดวงใจของเราทุกคน ไม่เฉพาะแต่หลานเท่านั้นที่ได้รับความร่มเย็นจากท่าน หลานหลายคนต่างมีเหลนให้คุณทวดได้ชื่นชม และท่านก็ได้ให้ความรักใคร่เอ็นดูอย่างเหลือล้น เพราะท่านมีจิตใจที่เอื้ออารีแก่ผู้คนทุกหมู่เหล่า จิตใจ

ของคุณปู่คุณตานี้ ประเสริฐสุดแล้ว หลานทุกคนจำได้ดีว่าท่านทำงานของท่านทุกอย่างโดยบริสุทธิ์ใจ และนึกถึงพวกเราทุกลมหายใจ ครั้งใดคราใดที่คุณปู่คุณตาได้เห็น ลูกหลานเหลนมารวมกันได้มาก ๆ ที่บ้านพักของท่าน วันนั้นท่านจะมีความสุข มีอารมณ์ขัน และมีรอยยิ้มที่ทำให้พวกเราทุกคนต่างปลาบปลื้มเป็นที่สุด ยิ่งท่านมีอายุมากขึ้น ก็อยากได้เห็นภาพเช่นนี้ เพราะสิ่งนี้มิใช่สิ่งใดเลยหากมิใช่ด้วยความรักใคร่เอ็นดู และต้องการเห็นสายเลือดของท่านทุกคนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ถึงกับเอ่ยให้ลูกหลานมาพบปะกันให้พร้อมหน้าอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ต่อหน้าท่าน และพวกเราหลานทุกคนเมื่อถึงวันนั้น ไม่ว่าจะมีกิจธุระอื่นใดที่สำคัญกว่าเพียงใดก็ตาม ก็ต้องมาร่วมแสดงออกให้คุณปู่คุณตาเห็นให้จงได้ และพวกเราทุกคนก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ นี่แหละที่หลานทั้งหลายได้ประทับใจ และซึมซาบอยู่ในความคิดว่า เพราะการที่ท่านปกครองพวกเรามาได้ดีเลิศนั่นเอง ทำให้เราต้องรำลึกถึงท่านอยู่เสมอ ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม

ทุกคนต่างตกใจเป็นที่สุดเมื่อทราบข่าวการป่วยครั้งหลังสุดของคุณปู่คุณตา แต่แล้วความรันทดใจและโศกเศร้าก็ได้เกิดขึ้น เมื่อคุณปู่คุณตาได้จากหลานไปด้วยอาการสงบที่บ้านพักสิ้นสุดแล้ว ร่มโพธิ์ทองของพวกเราที่ปกป้องและกระทำทุกอย่างเพื่อลูกหลานตลอดระยะเวลา 86 ปี หลานทุกคนร้องไห้ เสียน้ำตา สลดใจอย่างไม่มีสิ่งใดมากั้นขวางได้ ต่อแต่นี้ไปหลานปู่หลานตาต่างสิ้นหวังในหลักโพธิ์หลักไทร และเสียใจเป็นที่สุดแล้ว แต่ก็ยังสำนึกในความเป็นหลานปู่หลานตาอยู่เสมอ และขอภาวนาให้ได้เป็นปู่หรือตาของพวกเราทุกชาติไป ด้วยบุญบารมีที่มากล้นอันคุณปู่และคุณตาได้กระทำไว้ พวกเราขอตั้งสัตยาธิษฐานร่วมกัน ขอให้ดวงวิญญาณของคุณปู่คุณตา จงได้สถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์ชั้นเลิศที่สุดที่พึงจะมีได้ ชั่วกัลปาวสาน เทอญ.

หลานปู่ — ตา

12 ตุลาคม 2519

135, NARBORNE AVE,

LONDON.

26 ตุลาคม 2519

แด่ คุณปู่ที่เคารพบูชาของหลาน

แต๋วไม่คิดเลยว่า การเดินทางมาต่างประเทศของแต๋ว จะเป็นโอกาสสุดท้ายที่จะได้เห็นคุณปู่ วันที่แต๋วจะเดินทาง ไปกราบลาคุณปู่ คุณปู่เอามือลูบศีรษะให้พรแต๋ว แล้วก็ร้องไห้กันทั้งสองคน แต่แต๋วก็คิดว่าคงจะได้กลับมาทันเห็นคุณปู่อีกแน่ ๆ เพราะคุณปู่ตอนนั้นยังแข็งแรงดี เมื่อคุณปู่เข้าโรงพยาบาลครั้งสุดท้าย คุณพ่อก็ส่งข่าวมาว่าหมอให้คุณปู่กลับมาพักผ่อนที่บ้านได้แล้ว แต่อีก 1 อาทิตย์ต่อมาก็ได้รับจดหมายจากคุณแม่บอกว่าคุณปู่เสียแล้วที่บ้านอย่างสงบ แต๋วอ่านจดหมายแล้วก็เสียใจมาก ไม่คิดว่าคุณปู่จะจากไปเร็วเช่นนี้

คุณปู่เป็นผู้ที่รักและมีบุญคุณต่อลูกหลานที่สุด เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทร ให้ความอบอุ่น ร่มเย็น ต่อลูกหลานทุกคน จะหาใครรักลูกหลานเหมือนคุณปู่ไม่มีอีกแล้ว

แต๋วขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงส่งผลให้ดวงวิญญาณของคุณปู่ไปสวรรค์เทอญ ฯ

จากหลาน

แต๋ว

สารบาญ

หน้า

บทความธรรมะ

เรื่อง "ธรรมะสำหรับผู้อยู่ร่วมกัน"

ของ สมเด็จพระมหาวีระวงศ์ (ธมฺมสาร) วัดราชผาติการาม

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

ในลำดับต่อไปนี้ จะได้กล่าวข้อความที่เกี่ยวด้วยธรรมะ คำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นเครื่องเกื้อกูลการฟังการศึกษา ตามสมควรแก่เวลา วันนี้จะได้บรรยายธรรมะ "เรื่องธรรมะสำหรับผู้อยู่ร่วมกัน"

คนเราเกิดมาจะอยู่คนเดียวไม่ได้ จำจะต้องมีญาติพวกพ้องมิตรสหาย เพราะมนุษย์เป็นสัตว์เมือง จำเป็นต้องมีความเกี่ยวข้องกัน โดยฐานเป็นญาติบ้าง เป็นมิตรสหายบ้าง จนถึงโดยฐานเป็นคนร่วมชาติเดียวกันบ้าง การงานบางอย่างเราทำคนเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยกำลังเพื่อนสนิทมิตรสหาย เจ็บไข้ได้ป่วยก็จะนอนเจ็บอยู่คนเดียวไม่ได้ จำจะต้องมีผู้คอยช่วยเหลือรักษาพยาบาล ในพระพุทธศาสนา จึงมีธรรมะสำหรับผู้เกี่ยวข้องกัน เช่นเป็นญาติกัน ก็มีญาติธรรม เป็นมิตรกันก็เรียกว่ามิตรธรรม เป็นพวกพ้องกัน นอกจากมิตรและญาติ ก็มีธรรมสำหรับอยู่ร่วมกัน เรียกว่าสังคหธรรม ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน เมื่อต่างคนต่างมีธรรมด้วยกัน ญาติก็จะเป็นญาติที่พึ่งพาอาศัยกันได้ มิตรสหายก็จะเป็นมิตรสหายที่มีความสนิทสนมรักใคร่เป็นที่พึ่งกันได้ คนอื่นที่รู้จักนับถือกัน ก็จะเป็นเหตุให้ยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน เป็นที่พึ่งพาอาศัยกันได้ ถ้าเราไม่มีธรรมสำหรับปฏิบัติต่อกันแล้ว แม้จะเป็นญาติกันก็เป็นเหมือนคนอื่น แต่ถ้ามีธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวหรือปฏิบัติต่อกัน แม้คนอื่นก็เป็นเหมือนญาติ ท่านจึงว่า วิสฺสาสา ปรมาญาติ ความคุ้นเคยสนิทสนมกันเป็นญาติอย่างยิ่ง ดังนี้ พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า หมู่ชนที่เกิดมาอยู่ในโลกจำต้องเกี่ยวข้องกัน เพราะมนุษย์เป็น

สัตว์พิเศษ เป็นสัตว์ที่มีปัญญา มีจิตใจสูง รู้ดีรู้ชั่วได้ แต่ถ้ามีแต่ใจเปล่า ๆ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องบังคับใจ หรือเป็นเครื่องกำกับใจ ใจก็จะเป็นไปตามกิเลส เพราะกิเลสเป็นธรรมชาติฝ่ายต่ำ ทำให้คนมีใจใฝ่ต่ำ ใจที่ไม่มีธรรมเป็นใจเปล่า ๆ จึงเปรียบเหมือนแกงจืดไม่ได้ใส่เกลือหรือน้ำปลาเพื่อชูรส เราจึงเรียกคนที่ใจเปล่า ๆ ไม่มีธรรม ว่าเป็นคนใจจืด ถ้ายิ่งมีกิเลสที่เป็นเหตุให้ดุร้าย เช่น โทสะ พยาบาท อาฆาต เป็นต้น เราเรียกว่าคนใจดำ ที่จริงคนเราก็มีใจเดียว แต่ที่เรียกว่าใจจืดบ้าง ใจดำบ้าง ก็เพราะขาดธรรมะ เป็นใจที่เต็มไปด้วยกิเลสเครื่องเศร้าหมอง คนเราไม่ได้เกิดมาสำหรับเบียดเบียน ฆ่าฟัน ล้างผลาญกันเกิดมาใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่โลก เพราะไม่นาน อย่างนานที่สุดก็เพียง 100 ปี ต่างก็จะจากโลกนี้ไป คนที่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยการฆ่าฟันกันบ้าง ลักขโมยบ้าง เบียดเบียนกันโดยประการอื่นบ้าง ไม่กี่วันก็ตาย เวลาตายก็ตายอย่างตาไม่หลับ ย่อมเดือดร้อนเมื่อใกล้จะตาย ตายไปแล้วทิ้งความไม่ดี ให้คนข้างหลังเขาแช่งชักหักกระดูก ตายด้วยวิธีเช่นนี้จะมีประโยชน์อะไร ไม่มีประโยชน์อะไรเลย เสียชาติเกิดเปล่า แต่ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะเป็นคนหันหลังให้ธรรมะ หันหลังให้พระพุทธศาสนา อย่างนี้พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า แก่เปล่าตายเปล่า เมื่อมีชีวิตอยู่ก็เป็นโมฆะชีวิต คือ เป็นอยู่ว่างเปล่า ไร้ประโยชน์ ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมะไว้ สำหรับให้เรานำไปนึกคิดพิจารณา แล้วปฏิบัติตาม

ต่อไปนี้จะบรรยายธรรมหมวดหนึ่ง เป็นธรรมสำหรับผู้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะจนถึงเป็นประเทศชาติ ธรรมะสำหรับผู้ที่อยู่ร่วมกัน ที่จะกล่าวต่อไปนี้ มี 5 ประการ คือ.—

1. นิวาตวุตฺติ วุฑฺเฒสุ	มีความประพฤตินอบน้อมถ่อมตนในวุฑฒบุคคล
2. สปฺปติสฺโส	มีความเกรงผิด
3. สคารโว	มีความเคารพ
4. สุรโต	มีความสงบเสงี่ยม
5. สุขสํวาโส	จัดการเป็นอยู่ให้เป็นสุข

ข้อ 1. มีความประพฤติตนนอบน้อมถ่อมตนต่อวุฑฒบุคคล นั้น วุฑฒบุคคล แปลว่า บุคคลผู้เจริญ มี 3 คือ ผู้เจริญโดยชาติ ได้แก่เจ้าฟ้ามหากษัตริย์ เจ้านายในราช

สกุล แม้ท่านจะมีพระชนม์น้อยกว่า ก็ต้องอ่อนน้อม ไม่กระด้างถือดี รู้จักให้เกียรติแก่ท่านตามฐานะ ผู้เจริญด้วยอายุ เรียกว่าวัยวุฑฒบุคคล ต้องแสดงความนอบน้อมถ่อมตนในฐานะที่เขามีอายุมากกว่า เกิดก่อน มีประสพการณ์มาก่อน ไม่หยิ่งจองหอง ถือทิฏฐิมานะ แม้เราจะดีกว่าโดยชาติ แต่เขาสูงกว่าโดยอายุ ก็ต้องมีความนอบน้อมถ่อมตน ผู้เจริญโดยคุณ แม้จะมีอายุน้อยกว่าเรา แต่เขามีคุณความดีมากกว่า มีศิลปวิทยามากกว่า ก็ต้องนอบน้อมถ่อมตนตามควร การที่ท่านแนะให้เป็นผู้นอบน้อมถ่อมตนต่อวุฑฒบุคคลนั้น เพราะทำได้แล้ว ย่อมมีความสบายใจ พร 4 ประการ ที่เราได้ยินให้พรกันอยู่เสมอว่า ขอให้มีอายุยืน ให้มีพรรณะแจ่มใส ขอให้มีความสุขกายสุขใจ ให้เจริญด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์เป็นต้น ก็เจริญแก่ผู้นอบน้อมถ่อมตนต่อผู้เจริญกว่าตน ถ้าผู้รับพรไม่มีความนอบน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญกว่าตน พร 4 ประการนี้ก็ไม่เกิดแก่ผู้รับพร มีพระพุทธภาษิตรับรองว่า

อภิวาทนสีลิสฺส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน
จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

แปลว่า ธรรม 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีปกติกราบไหว้นอบน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญเป็นนิตย์ ดังนี้ บางคนมีความเห็นว่าไม่เห็นจะต้องนอบน้อมถ่อมตนแก่ใคร นอบน้อมไปเผื่อคนนั้นไม่ดี ไหว้แล้วก็ต้องล้างมือ คนที่พูดอย่างนี้ เป็นคนบาป พูดด้วยใจบาป พระเถระในพระพุทธศาสนาในปางก่อนท่านนอบน้อมถ่อมตนต้อนรับพวกโจรก็มี และพวกโจรเห็นอาการกิริยาของท่านที่ทำด้วยน้ำใสใจจริง เกิดความละอายใจ เลิกความเป็นโจรก็เคยมี คนดีจึงมีความนอบน้อมถ่อมตนประจำอัธยาศัย

ข้อ 2. มีความเกรงผิด หรือมีความยำเกรง ข้อนี้ อธิบายว่า เมื่อจะทำอะไรเกี่ยวข้องกับใคร ต้องมีความเกรงผิด ไว้เป็นเบื้องหน้า ต้องนึกทบทวนว่า ทำอย่างนี้สมควรหรือไม่สมควร จะเป็นผิดหรือไม่ผิด ผิดในที่นี้ แม้เพียงผิดธรรมเนียมประเพณี ก็เรียกว่าผิด เพราะฉะนั้น เมื่อจะทำอะไร หรือเกี่ยวข้องกับใคร ต้องนึกเกรงผิดไว้เสมอ

เมื่อเห็นว่าไม่ผิดแล้ว จึงลงมือทำ ดังคำว่า นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำดีกว่า ถ้ามีความเกรงผิดอย่างนี้อยู่เสมอ เราจะทำอะไรก็ไม่ผิด ยกเว้นแต่ว่าเหลือความคิดเหลือปัญญาคิดจนหมดปัญญาแล้ว อย่างนี้ แม้จะผิดก็ไม่ถึงกับเสียหายมากนัก

ข้อ 3. มีความเคารพ โดยมากใช้เป็นคู่กับนอบน้อมถ่อมตน โดยความ ก็คือเป็นคนสัมมาคารวะ ไม่ดูถูกเหยียดหยามใครง่าย ๆ เคารพแปลว่าหนัก คำว่าครูก็ธาตุเดียวกันแปลว่าผู้หนัก ตัวเองก็หนักใจ ต้องระวังให้สมเป็นครู เป็นแม่พิมพ์ของเด็ก เด็กศิษย์ก็ต้องเกี่ยวข้องกับครู ด้วยความระวังไม่ล่วงเกิน ต้องให้เกียรติท่าน ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน เขาจึงเรียกคนหัวดื้อ คนกระด้างไม่ยอมใคร ว่า คนนอกครู คนที่ควรเคารพก็คือ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เจ้าฟ้ามหากษัตริย์ คนผู้ที่มีอายุมากกว่า มีคุณธรรมสูงกว่า เมื่อเราเกี่ยวข้องกับท่าน จะต้องทำความหนักไว้เสมอ เหมือนถือของหนัก ยกของหนัก ต้องระวังไม่ให้หลุดจากมือ จะเสียหายหรือเป็นอันตราย ความนอบน้อมถ่อมตน กับความเคารพ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคล คือเป็นเหตุให้บุคคลผู้มีความนอบน้อมถ่อมตน และมีความเคารพ ถึงความเจริญจนสุดวาสนา บารมี

ข้อ 4. สุรโต มีความสงบเสงี่ยมเจียมตัว เรียกเป็นภาษาพระพุทธศาสนา อีกอย่างหนึ่งว่า โสรัจจะ แปลว่าความสงบเสงี่ยม คือ ความสงบเสงี่ยมเจียมตัว แม้ตัวจะดี ก็ไม่อวดความดี แม้จะมีบุญวาสนาบารมี ก็ไม่อวดบุญวาสนาบารมี แม้จะมียศถาบรรดาศักดิ์สูง ก็ไม่แสดงความยิ่งใหญ่ว่าเป็นผู้เช่นนั้น สูงอย่างไม้อ้อ ไม่สูงอย่างต้นตาล ไม้อ้อ เมื่อถูกลมพัด ก็โอนไปตามลม ไม่ล้มไม่โค่น ต้นตาลไม่ยอมโอนไปตามลม ล้มโค่นง่าย คนมีโสรัจจะ สงบเสงี่ยมก็เช่นนั้น วางตนเสมอต้นเสมอปลาย สงบเสงี่ยมเจียมตัว ไม่แสดงกิริยาอาการที่ไม่สมควร ความดีที่มีอยู่ในตน ย่อมปรากฏออกมาเอง เหมือนดอกไม้หอมส่งกลิ่นหอมไปได้เอง

ข้อ 5 สุขสํวาโส จัดการเป็นอยู่ให้เป็นสุข ให้เรียบร้อย หมายความว่า ให้จัดการเป็นอยู่ทางบ้านให้เรียบร้อย ไม่เดือดร้อนด้วยความเป็นอยู่ จัดงบประมาณการใช้จ่ายสำหรับบ้านให้สมดุล ตามหลักความสุขของคฤหัสถ์ 4 อย่าง คือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ สุขเกิดแต่ประกอบการ

งานที่ปราศจากโทษ มีลูกดี มีสามีภรรยาร่วมจิตร่วมใจกันดี ต่างปฏิบัติต่อกันตามหลักฆราวาสธรรม คือธรรมของผู้อยู่ครองเรือน 4 อย่าง ได้แก่สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน ทมะ รู้จักข่มจิตของตน ขันติ อดทน จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน และยังมีอื่น ๆ อีก แต่ขอกล่าวเพียงเท่านี้ พึงทราบว่าจัดการอย่างไร จะอยู่ครองเรือนเป็นสุขสบาย ก็จัดการอย่างนั้น ข้อนี้สำคัญมาก ออกจะเป็นหัวใจของคำสอนอีก 4 ข้อทีเดียว เพราะถ้าความเป็นอยู่ไม่เรียบร้อยเสียแล้ว จิตใจก็เศร้าหมองไม่สบาย หน้าตาไม่แช่มชื่น เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็จะมีความนอบน้อมถ่อมตนยาก เพราะใจกระด้าง และมักจะไม่เกรงผิด ขาดความเคารพ ขาดความสงบเสงี่ยม รวมความว่าถ้าขาดข้อ 5 ข้อเดียว ข้ออื่นพลอยเสียไปด้วย

ท่านผู้ฟังได้ทราบแล้ว ลองจำไปขบคิดแล้วปฏิบัติตามดู จะทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นสุขสบาย ไม่เบียดเบียนกันและกัน ต่างคนต่างนับถือรักใคร่กันและกัน จะอยู่ที่ไหนก็เป็นสุขที่นั่น อยู่ในหมู่ใดคณะใด ก็ทำให้หมู่นั้นคณะนั้นอยู่เย็นเป็นสุข พระบาลีจึงว่า ผู้เช่นนั้นจะอยู่ในรั้วในวังก็ได้ อยู่ในวงราชการก็เจริญ อยู่ในสถานที่ใด ก็ทำความเจริญให้แก่สถานที่นั้น แต่ก็เคยได้กล่าวมาแล้วว่า ธรรมะนั้นเราต้องปฏิบัติตาม ไม่ปฏิบัติตามไม่ได้ผลเหมือนยา เราต้องรับประทาน ไม่รับประทานโรคก็ไม่หาย

วันนี้ ขอจบคำบรรยายไว้เพียงเท่านี้ ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ท่านผู้ฟังทุกท่าน

บางตอนที่ควรทราบในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก — เป็นชื่อหนังสือที่ประมวลไว้ซึ่งคำสอนอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าผู้ให้กำเนิดศาสนาพุทธ นอกจากจะบรรจุไว้ซึ่งคำสอนอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าแล้วยังมีคำสอนของพระอรหันต์ทั้งหลายรวมอยู่ด้วย รวมทั้งมีบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับเทวดาและบุคคลอื่น ๆ อีก บรรจุรวมอยู่ด้วย

หลักศาสนาพุทธทั้งหมด หรืออีกนัยหนึ่งคำสอนอันบริสุทธิ์เที่ยงแท้ของพระพุทธเจ้าทั้งหมด เดิมทีเดียวคือในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ไม่ได้รวบรวมพิมพ์เป็นเล่มไว้ เพราะพระอรหันต์สาวกของพระพุทธเจ้าและองค์พระพุทธเจ้าเองสามารถจำพระธรรมวินัยไว้ในสมองได้ทั้งหมด เพราะว่าสมองของพระอรหันต์นั้นพิเศษกว่าสมองสามัญชน.

ต่อมาเมื่อพุทธศักราช 433 คือหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 433 ปี พระอรหันต์สาวกก็มีเหลืออยู่ประมาณน้อย พระอรหันต์ทั้งหลายนั้นมีความเห็นพ้องต้องกันว่าต่อไปภายหน้าประชาชนจะมีสติปัญญาเสื่อมลง ไม่สามารถจะท่องจำพระธรรมวินัยได้ทั้งหมดฉะนั้น พระอรหันต์ทั้งหลายนั้นจึงมีมติร่วมกันว่า สมควรจารึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดลงในใบลาน (สมัยนั้นคงยังไม่มีกระดาษใช้และเครื่องพิมพ์ก็คงไม่มี)

การจดจารึกคำสอนอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกนี้ คณะผู้จัดทำเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ประชุมกระทำกันที่ อาโลกเลณสถานมตเลชนบท ประเทศลังกา พระอรหันต์ชื่อ “รักขิตะ” เป็นประธาน พระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยพระเจ้าแผ่นดินแห่งประเทศลังกาเป็นผู้ถวายพระบรมราชูปถัมภ์ในการประชุมจารึกพระธรรมวินัยครั้งแรกนี้

สำหรับหนังสือ พระไตรปิฎกในประเทศไทยเรา เราได้ต้นฉบับมาจากประเทศลังกา ขณะนี้พิมพ์เป็น 2 ภาษา คือภาษาบาลีกับภาษาไทย ฉบับภาษาบาลีมี 45 เล่ม

(เล่มขนาด 8 หน้ายก) ฉบับภาษาไทย คือแปลจากภาษาบาลีมี 80 เล่ม (เล่มขนาด 8 หน้ายก)

ถ้าพวกเราเชื่อตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ตามที่ปรากฏในบรรทัดที่ 6 – 7 – 8 ในหน้า 178 แห่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเล่มที่ 10 ซึ่งมีใจความว่า "โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา" ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยมีใจความว่า "ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัย ที่ฉันแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นแหละ คือ พระศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย ในเมื่อฉันจากไปแล้ว"

โดยนัยแห่งคำสอนนี้ หนังสือพระไตรปิฎก คือ พระศาสดาของพวกเรา ผู้นับถือศาสนาพุทธในบัดนี้ เพราะหนังสือพระไตรปิฎกเป็นหนังสือที่ประมวลไว้ซึ่งพระธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วและทรงบัญญัติไว้แล้ว ฉะนั้นควรหรือไม่ที่ผู้นับถือศาสนาพุทธที่แท้จริงจะพึงนับถือและเชื่อถือคำสอนของพระพุทธเจ้า ตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎก ?

คำเตือนก่อนตาย

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า.—

"ทุกคนต้องตาย เพราะว่าชีวิตสุดแค่ตาย ทุกคนตายแล้ว ต้องไปตามยถากรรม
คือ ไปตามผลบุญ ผลบาปที่ตนทำไว้
คนที่ทำบาปไว้—
ไปเกิดเป็นสัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต
คนที่ทำบุญไว้—
ไปเกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา"

(พระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 142)

พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้อีกว่า.—

"ข้าว ทรัพย์ เงิน ทอง ของที่หยิบถือได้อย่างอื่น ๆ บรรดาที่มีอยู่ บริวาร เจ้านาย ลูกน้อง คนใช้ เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง

คนตาย – จะถือของ และจะพาคนทั้งหมดนั้นไปด้วยไม่ได้ ของทั้งหมด คนทั้งมวล ต้องทิ้งไว้ในโลกนี้

บุญอันใด บาปอันใด ที่เขาทำไว้ด้วยกาย วาจาใจ บุญอันนั้น บาปอันนั้นเท่านั้นแหละ เป็นของเขา เขาพามันไปได้.

และบุญ – บาปอันนั้น เป็นสิ่งที่ตามติด (วิญญาณ) เขาไปได้ เหมือนเงาที่ตามติดตัวคนไปได้"

(พระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 135)

ตายแล้ว ไปอยู่ที่ไหน ?

1. พระพุทธเจ้า พระอรหันต์

ตายแล้ว ไม่เกิดอีกต่อไป

(พระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 31)

2. คนที่ทำความดี (สุจริตกรรม) มากเสมอ

ถ้าปรารถนาจะไปเกิดเป็นเทวดาอยู่ในสัคคโลก คือ โลกสวรรค์ 6 ชั้น หรือเป็นพรหม ตายแล้วย่อมไปเกิดเป็นเทวดา อยู่ในโลกสวรรค์ชั้นที่ปรารถนา.

(พระไตรปิฎก เล่ม 12 หน้า 525 – 527)

3. คนที่ทำความดีเสมอ

ถ้าปรารถนาจะไปเกิดเป็นรุกขเทวดา (เทวดาที่สถิตอยู่ตามต้นไม้) ตายแล้วย่อมไปเกิดเป็นรุกขเทวดา สถิตอยู่ตามต้นไม้ที่มีกลิ่นหอม

(พระไตรปิฎก เล่ม 17 หน้า 309)

4. คนที่ทำความดีเสมอ

ถ้าปรารถนาจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลกษัตริย์หรือราษฎรที่มั่งคั่ง ร่ำ

รวย ตายแล้วย่อมกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลกอีก

(พระไตรปิฎก เล่ม 12 หน้า 525)

5. คนที่ทำความชั่ว (ทุจริต) มากเสมอ

ตายแล้วไปเกิดเป็นสัตว์นรกขุมใดขุมหนึ่งใน 8 ขุม อยู่ในยมโลก คือ โลกนรก

(พระไตรปิฎก เล่ม 12 หน้า 520)

6. คนที่ทำความชั่วมาก

ตายแล้วไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน อยู่ในมนุษยโลก

(พระไตรปิฎก เล่ม 12 หน้า 520)

7. คนที่ทำความชั่ว

ตายแล้วไปเกิดเป็นเปรต อยู่ในยมโลกบ้าง อยู่ในมนุษยโลกบ้าง (เปรตที่อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ พระพุทธเจ้าและพระโมคคัลลานะเคยเห็นที่อินเดียสมัยโน้น)

(พระไตรปิฎก เล่ม 12 หน้า 520)

8. คนที่รักษาศีลอุโบสถ

คือรักษาศีล 8 ข้อ ตลอดวันตลอดคืนในวันพระ ตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดา อยู่ในโลกสวรรค์

(พระไตรปิฎก เล่ม 20 หน้า 273--275)

ทำบาปอย่างใด ได้ผลอย่างใด

1. ฆ่าคน ฆ่าสัตว์เดรัจฉาน

ตายแล้วไปเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต เป็นสัตว์นรกอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าไม่เป็นอย่างใดทั้งสามอย่างนั้น ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ต้องอายุสั้น

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 377)

2. ทำร้าย เบียดเบียน ข่มเหง แกล้งคนและสัตว์

ตายไปเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต เป็นสัตว์นรก หากไม่เป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีโรคภัยไข้เจ็บมาก

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 378)

3. คนเจ้าโมโหโทโส พยาบาทปองร้ายคนอื่น

ตายไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก เปรต อย่างใดอย่างหนึ่ง หากไม่เกิดเป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีผิวพรรณหมองคล้ำ ไม่ผ่องใส เป็นโรคผิวหนังต่าง ๆ

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 379)

4. คนที่มีจิตอิจฉาริษยาคนอื่น

ตายไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานนรก เปรต อย่างใดอย่างหนึ่ง หากไม่เกิดไปเป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมมียศศักดิ์น้อย เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ยศมักจะไม่ค่อยขึ้น ถ้าเป็นคนธรรมดาก็ไม่มีใครยกย่องนับหน้าถือตา

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 380)

5. คนที่ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ร่ม รองเท้า ดอกไม้ ธูป สบู่ ยาสีฟัน เครื่องที่นอน เครื่องรองที่นั่ง สถานที่อยู่อาศัย ตะเกียง โคมไฟ แก่พระสงฆ์หรือพราหมณ์

ตายไปแล้วย่อมตกนรกเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนยากจนค่นแค้น ขาดแคลนสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 381)

6. คนที่แข็งกระด้าง เย่อหยิ่งมีทิฐิมานะเกินไป ไม่ไหว้ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ผู้ที่ควรไหว้ ผู้ที่ควรเคารพ ผู้ที่ควรนับถือ ผู้ที่ควรบูชา

ตายไปแล้วย่อมตกนรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าไม่ประสบผลกรรมอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนเกิดในตระกูลต่ำต้อย

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 382)

7. คนที่ไม่เคยเข้าไปถามพระสงฆ์หรือพราหมณ์เลยว่า อะไรเป็นความดี? อะไรเป็น

ความชั่ว ? ทำอย่างใดมีโทษ ? ทำอย่างใดไม่มีโทษ ? กรรมอย่างใดควรทำ ? กรรมอย่างใดไม่ควรทำ ? ทำอย่างใดจึงจะได้รับทุกข์ตลอดกาลนาน ? ทำอย่างใดจึงจะได้รับความสุขตลอดกาลนาน ?

คนอย่างนี้ตายไปแล้วย่อมตกนรก เป็นสัตว์เดรัจฉานหรือเป็นเปรต อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีปัญญาอ่อน หัวทึบ สมองไม่ดี โง่เขลา

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 383)

ทำบุญอย่างใด ได้ผลอย่างใด

1. ไม่ฆ่าคน ไม่ฆ่าสัตว์

ตายไปเกิดในสวรรค์ หากไม่ไปเกิดในสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมเป็นคนมีอายุยืนยาว

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 377)

2. ไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียน ไม่ข่มเหง ไม่รังแก ไม่แกล้งคนและสัตว์

ตายไปเกิดในสวรรค์ หากไม่เป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงดี

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 378)

3. ไม่โมโหโทโส ไม่พยาบาทปองร้ายใคร

ตายไปเกิดในสวรรค์ ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีผิวพรรณสวยงาม ไม่เป็นโรคผิวหนัง มีรูปร่างสวยงาม คนเห็นรักใคร่ชอบใจ

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 379 – 380)

4. คนไม่อิจฉาริษยาคนอื่น

ตายไปเกิดในสวรรค์ ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมี

ยศศักดิ์สูงส่ง ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ก็ย่อมได้รับการเลื่อนยศขึ้นสู่ขั้นสูงเรื่อย, ถ้าเป็นคนธรรมดาก็ย่อมได้รับการยกย่องนับถือจากคนอื่น จะไปไหนมีคนต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 380)

5. คนที่ถวาย ข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ร่ม รองเท้า ดอกไม้ ธูป สบู่ ยาสีฟัน เครื่องที่นอน เครื่องรองนั่ง สถานที่อยู่อาศัย ตะเกียง โคมไฟ แก่พระสงฆ์หรือพราหมณ์

   ตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดาอยู่ในสวรรค์ ถ้าไม่ได้รับผลอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยของกินของใช้ต่าง ๆ

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 381)

6. คนไม่แข็งกระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ไม่มีทิฐิมานะ ทำการไหว้ เคารพ นับถือ บูชา ผู้ที่ควรไหว้ ผู้ที่ควรเคารพ ผู้ที่ควรนับถือ ผู้ที่ควรบูชา

   ตายไปย่อมเกิดเป็นเทวดาอยู่ในสวรรค์ ถ้าไม่ได้รับผลอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเกิดในตระกูลสูง ในตระกูลที่ดีมีชื่อ

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 383)

7. คนที่เข้าไปถามปัญหากับพระสงฆ์หรือพราหมณ์ว่า สิ่งใดดี? สิ่งใดชั่ว? ทำอย่างใดมีผิดมีโทษ? ทำอย่างใดไม่มีความผิดไม่มีโทษ? กรรมอย่างใดควรทำ? กรรมอย่างใดไม่ควรทำ? ทำอย่างใดจึงจะได้รับความทุกข์? ทำอย่างใดจึงจะได้รับความสุข?

   คนอย่างนี้ ตายไปแล้วย่อมไปเกิดเป็นเทวดาอยู่ในสวรรค์ หากไม่ได้รับผลอย่างนั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมมีปัญญาดี มีสมองดี มีปฏิภาณไหวพริบดี

(พระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 384)

เกิด–มา, ตาย–ไป

บรรดาคนที่เกิดมาในโลกนี้และตายไปจากโลกนี้ พระพุทธเจ้าทรงวิจัยดูตามพฤติการณ์และความเป็นไปที่แท้จริง ทั้งในทางเกิดมาและในทางตายไปแล้ว ทรงพบ

ความจริงว่าบรรดาคนทุกคนที่เกิดมาและตายไป ไม่ว่าคนมั่งมี คนจน คนใหญ่โตหรือ คนผู้น้อย ฯลฯ เมื่อว่ากันตามพฤติกรรมที่เกิดมาและตายไป แบ่งได้ 4 ประเภท คือ —

1. เกิดมาชั่ว — ตายไปชั่ว
2. เกิดมาชั่ว — ตายไปดี
3. เกิดมาดี — ตายไปชั่ว
4. เกิดมาดี — ตายไปดี

1. เกิดมาชั่ว—ตายไปชั่ว

บุคคลประเภทนี้ได้แก่บุคคลที่เกิดในตระกูลยากจน ขาดแคลนอาหาร และเครื่องนุ่งห่ม ผิวพรรณเศร้าหมอง รูปร่างไม่สวยงาม มีโรคภัยไข้เจ็บมาก มีร่างกายไม่สมประกอบ ไม่ค่อยจะได้อาหาร เสื้อผ้า ยานพาหนะ เครื่องประดับเครื่องสำอาง ที่อยู่อาศัย แสงสว่าง เมื่อมีชีวิตอยู่ก็ทำแต่ความชั่ว ประพฤติทุจริตทั้งกาย ทั้งวาจาและทางใจ เมื่อตายไปจึงตกนรกบ้าง ไปเกิดเป็นเปรตบ้าง ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง อย่างนี้เรียกว่า "เกิดมาชั่ว—ตายไปชั่ว"

(พระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 136)

2. เกิดมาชั่ว—ตายไปดี

บุคคลประเภทนี้ได้แก่บุคคลที่เกิดมาในตระกูลที่ยากจนค่นแค้นแสนเข็ญ อย่างบุคคลประเภทที่ 1 มีผิวพรรณร่างกายโรคภัย ความเป็นอยู่เช่นเดียวกับบุคคลประเภทที่หนึ่งทุกประการ แต่ เมื่อมีชีวิตอยู่ในโลก เขาสำนึกตัวได้กลับตัวได้ มุ่งสร้างแต่ความดีงามประพฤติแต่กรรมดีสุจริต ทั้งกาย วาจา และใจ เมื่อตายไปเขาได้ไปเกิดเป็นเทวดาบ้าง ได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์พูนสุขบ้าง อย่างนี้เรียกว่า "เกิดมาชั่ว—ตายไปดี"

(พระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 136)

3. เกิดมาดี—ตายไปชั่ว

บุคคลประเภทนี้ได้แก่บุคคลที่เกิดมาในตระกูลสูง ในตระกูลที่ดี ในตระกูลที่ร่ำรวยสมบูรณ์ด้วยสมบัติหลายสิ่งหลายอย่าง รูปร่างสวยงามชวนมองผ่องใสผิวพรรณเกลี้ยงเกลา มีอาหาร เครื่องดื่ม เสื้อผ้า ยานพาหนะ รถ เรือ เครื่อง

สำอาง เครื่องแต่งตัว บ้านเรือนที่อยู่อาศัย แสงไฟ พร้อมเพรียงบริบูรณ์ไม่ขาดแคลน แต่ เมื่อมีชีวิตอยู่ เขาลืมตัว ไม่รู้ว่าที่เกิดมาดี เกิดมาสบายอย่างนั้น นั้นเป็นผลบุญเก่า เขาทำชั่ว ประกอบกรรมทุจริตผิดศีลธรรม เมื่อตายไป เขาไปตกนรกบ้าง ไปเกิดเป็นเปรตบ้าง กลับมาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง อย่างนี้เรียกว่า "เกิดมาดี–ตายไปชั่ว"

(พระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 137)

4. เกิดมาดี–ตายไปดี

บุคคลประเภทนี้ได้แก่บุคคลที่เกิดมาในตระกูลสูง ในตระกูลที่ดี ในตระกูลที่ร่ำรวย สมบูรณ์ด้วยสมบัติ มีรูปร่าง ฐานะความเป็นอยู่เช่นเดียวกับบุคคลประเภทที่สามนั้น แต่เมื่อมีชีวิตอยู่เขาไม่ลืมตัว เขารู้ว่าที่เกิดมาดี มีความสบาย มีความสมบูรณ์อย่างนั้น นั้นเป็นผลบุญเก่า เขาจึงสร้างสมทำความดี ประพฤติสุจริตตามหลักศีลธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ มีเมตตาจิต ช่วยเหลือสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์ ไม่คดโกง ไม่ข่มเหง ไม่ทำร้ายใคร ฯลฯ เมื่อตายไปแล้ว เขาจึงได้ไปเกิดในสวรรค์บ้าง ได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ด้วยสมบัติ มีรูปร่าง ฐานะ ภาวะความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชาติก่อนบ้าง อย่างนี้เรียกว่า "เกิดมาดี–ตายไปดี"

(พระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 138)

เกิดมาชั่ว — น่าเห็นใจ และตายไปชั่ว — น่าสงสาร

เกิดมาชั่ว — น่าเห็นใจ เมื่อตายไปดี — น่าสรรเสริญ

เกิดมาดี — น่าดีใจ แต่ตายไปชั่ว — น่าสงสาร

เกิดมาดี — น่าดีใจ และตายไปดี — น่าสรรเสริญ

(นอกพระไตรปิฎก)

ทำบุญให้คนตาย

การทำบุญให้คนตาย คนที่มีความฉลาดน้อยมักเข้าใจว่าเป็นการทำตามประเพณี ซึ่งอันที่จริง การทำบุญให้คนตายนั้น มิ–ใช่เป็นการทำตามประเพณี แต่เป็นการทำบุญตามหลักศาสนาพุทธ ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 10 บรรทัดที่ 17

ทำไมจึงต้องทำบุญให้คนตาย ?

ก็เพราะว่าผู้ที่ตายไปแล้ว ถ้าไปเกิดเป็นเปรตอยู่ในเปตะโลก จะมีความสุขสบาย พ้นจากความเป็นเปรตก็เพราะบุญกุศลที่ญาติมิตรพ่อแม่หรือลูกของตนทำอุทิศไปให้จากโลกนี้ ในเปตะโลกนั้น ชาวโลกคือเปรต ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยบุญกุศลที่คนอยู่ในโลกนี้ทำอุทิศไปให้ ในเปตะโลกนั้น พระพุทธเจ้าทรงบอกว่า ไม่มีการทำไร่ไถนา ไม่มีการค้าขายเหมือนอย่างในโลกมนุษย์นี้ ฉะนั้น พวกเปรตจึงไม่มีข้าวปลาอาหารกิน ไม่มีเงินทองใช้ พวกเขาอยู่ได้ด้วยการกินน้ำเลือดน้ำหนองของตัวเองและเป็นอยู่ได้ด้วยบุญกุศลที่มีคนอุทิศไปให้ ตามคัมภีร์กล่าวว่า อาหารเครื่องดื่มที่คนทำบุญอุทิศไปให้พวกเปรตนั้น ได้กลายเป็นอาหารและเครื่องดื่มทิพย์สำหรับเปรตนั้น ส่วนเสื้อผ้าที่คนทำบุญกับพระสงฆ์อุทิศไปให้เปรตนั้น เสื้อผ้านั้นก็กลายเป็นผ้าทิพย์สำหรับเปรตนั้นนุ่งห่มใช้สอย

การทำบุญนั้นก็เหมือนกับการทำนา การทำนานั้น

1. ต้องมีเนื้อนาดี 2. ต้องมีข้าวปลูกดี 3. ต้องมีคนทำที่เข้าใจทำดี

1. ต้องมีเนื้อนา คือผู้รองรับการทำบุญนั้น ซึ่งได้แก่พระสงฆ์

2. ต้องมีสิ่งของที่จะทำดี

3. ต้องมีผู้ทำที่เข้าใจทำดี

นาดี–ข้าวปลูกดี–คนทำดี เมื่อทำนาแล้วก็ได้ผลดี

ผู้รับรองการทำบุญดี–สิ่งของที่ถวายดี–ผู้ทำเข้าใจทำดี เมื่อทำบุญแล้วก็ย่อมได้ผลดี

— พระสงฆ์ผู้เป็นเนื้อนาบุญที่ดี คือ พระสงฆ์ผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีการประพฤติปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ภาวะ มีการทำหน้าที่ของพระสงฆ์สาวกที่ดี

— สิ่งของที่ถวายดี หมายถึงดีโดยไม่เสียอย่างหนึ่ง ดีโดยหามาได้ด้วยความสุจริตมิได้ลักขโมยใครเขามา อีกอย่างหนึ่ง

— ผู้ทำดี คือตั้งใจทำจริง ๆ ก่อนจะถวายก็ดีใจ กำลังถวายก็ดีใจ ถวายแล้วก็ยังไม่เสียใจ ไม่รู้สึกเสียดาย ต้องตั้งใจรับศีล ตั้งใจฟังพระสวดมนต์ ตั้งใจกรวดน้ำอุทิศไปให้ผู้ตาย ผู้ทำบุญบางคนที่ไม่เข้าใจในการทำบุญ มักจะละเลย เพิกเฉย ทอดทิ้ง ไม่ตั้งใจในการรับศีลฟังพระสวดมนต์ และการกรวดน้ำอุทิศไปให้ผู้ตาย อย่างนี้—จะเอาบุญที่ไหนจะเอาบุญอะไร ไปอุทิศให้คนตายเล่า ?

คงจะได้บุญจากการถวายอาหารคาวหวาน หรือเครื่องไทยธรรม คือสิ่งของสำหรับถวายพระเท่านั้นกระมัง ? แต่เจ้าภาพผู้ทำบางคนก็มิได้ประเคนถวายด้วยตัวเองเสียอีก อย่างนี้—จะเอาบุญอะไร จะเอาบุญที่ไหน อุทิศไปให้คนตายเล่า ?

ตั้งใจรับศีล รักษาศีลเพียงชั่วระยะหนึ่ง

ตั้งใจฟังพระสวดมนต์เพียงชั่วระยะหนึ่ง

ตั้งใจถวายอาหารคาวหวานเครื่องดื่มแก่พระสงฆ์ เพียงชั่วระยะหนึ่ง

ตั้งใจตั้งจกกรวดน้ำอุทิศไปให้คนตาย เพียงชั่วระยะหนึ่ง

อย่างนี้แหละ—เป็นการทำบุญละ เสร็จแล้วก็จะได้น้อมจิตอุทิศไปให้ผู้ตายสมดังเจตนาของตน อนึ่ง การถวายอาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม สิ่งของแก่พระสงฆ์ ก็นับเป็นบุญอย่างหนึ่ง เราเอาบุญเหล่านี้แหละ อุทิศไปให้คนตาย เพื่อให้คนตายมีความสุขสบายในโลกที่เขาไปเกิดอยู่

การกรวดน้ำ หรือการอุทิศบุญให้ผู้ตายนั้น คือการตั้งใจว่า "บุญที่ทำในวันนี้ข้าพเจ้าขออุทิศให้............ผู้ล่วงลับไปแล้ว" จะมีน้ำหรือไม่มีก็ได้ จะว่าเป็นภาษาบาลี ว่า

"อิทัง โว ญาตีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย" (พระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 10) ก็ได้ **หรือจะ**ว่าเป็นภาษาไทยโดยใจความข้างต้นนั้น ก็ได้.

สิ่งของที่จะใช้ถวายให้ทานในการทำบุญนั้น ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่ม 4 หน้า 294 **มีดังนี้**.—

1. อาหารคาวหวาน
2. น้ำ เครื่องดื่ม
3. ผ้า เช่น สะบง จีวร ผ้าเช็ดตัว
4. ยานพาหนะ เช่น ร่ม รองเท้า รถ เรือ
5. ดอกไม้
6. ธูป
7. สบู่ ยาสีฟัน
8. เครื่องที่นอน เช่น เสื่อ หมอน ผ้าห่มนอน
9. ที่อยู่อาศัย
10. เทียน ตะเกียง น้ำมัน โคมไฟ

การทำบุญตามหลักศาสนาพุทธ มี 10 วิธี คือ.—

1. ถวายอาหารคาวหวาน และสิ่งของอย่างอื่น ๆ ฯลฯ
2. รักษาศีล
3. อบรมจิตใจ เช่นฟังพระสวดมนต์ ทำกัมมัฏฐาน วิปัสสนา
4. แสดงอาการกิริยาสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้ที่ควรเคารพนับถือ
5. ขวนขวายช่วยเหลือทำกิจการที่ดีงาม
6. ให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น
7. อนุโมทนาส่วนบุญ คือ ร่วมทำบุญกับคนอื่น
8. ฟังธรรม ฟังเทศน์ ฟังปาฐกถา ฟังอภิปราย ศึกษาทางธรรม อ่านหนังสือทางธรรม
9. สอนธรรมะ พิมพ์หนังสือธรรมะแจก
10. ทำความเห็นให้ตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

(วิธีทำบุญ ข้อ 1–3 มีปรากฏในพระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 270 เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง ส่วนวิธีทำบุญข้อที่ 4–10 ยังค้นหาในพระไตรปิฎกไม่พบ พบแต่หลักฐานในหนังสือตำนานทางศาสนาพุทธเล่มอื่น)

ถ้าจะถามว่า "การทำบุญทำทานอุทิศให้คนตาย ซึ่งประชาชนชาวพุทธไทยนิยมทำกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ผู้ตายจะได้รับผลบุญผลทานนั้นหรือไม่

คำตอบมีดังนี้ คือ ตามหลักพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในพระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 290–292 ว่า

1. ถ้าผู้ตายไปเกิดในนรก ไม่ได้รับผลบุญผลทานนั้น
2. ถ้าผู้ตายไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่ได้รับผลบุญผลทานนั้น
3. ถ้าผู้ตายไปเกิดเป็นมนุษย์ ไม่ได้รับ
4. ถ้าผู้ตายไปเกิดเป็นเปรต ก็ได้รับผลบุญผลทานนั้น

สรุปว่า.—

1. ถ้าผู้ตายที่เราตั้งใจทำบุญอุทิศไปให้นั้น ไปเกิดในนรก ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ไปเกิดเป็นมนุษย์ ไปเกิดเป็นเทวดา ผู้ตายนั้น ย่อมไม่ได้รับผลบุญผลทานนั้น
2. ถ้าผู้ตายไปเกิดเป็นเปรต ย่อมได้รับผลบุญผลทานนั้น
3. ถ้าผู้ตายไม่ได้รับ คนอื่นที่เป็นญาติของผู้ตาย ที่ตายไปแล้ว ย่อมได้รับ
4. ถ้าไม่มีใครรับเลย คือผู้ตายที่เราตั้งใจอุทิศไปให้ เช่น นายบุญก็ไม่ได้รับ ญาติของนายบุญที่ตายไปแล้วก็ไม่ได้รับ เจ้าภาพผู้ทำเองย่อมได้รับเอง

ทั้ง ๆ ที่การทำบุญอุทิศให้คนตายนั้น เสี่ยงต่อการ "ที่จะได้รับ และ ไม่ได้รับ" แต่ชาวพุทธเราก็ยังนิยมกระทำกันอยู่นั้น เพราะเราไม่สามารถจะทราบได้ว่า "ผู้ตาย" ของเรานั้น จะไปเกิดเป็นอะไรที่ไหน

ถ้าผู้ตายของเราไปเกิดในที่ดี คือกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ หรือไปเกิดเป็นเทวดา แม้ว่าท่านจะไม่ได้รับผลบุญ ตัวเราผู้ทำบุญ ก็ย่อมได้รับผลบุญนั้นเอง

ถ้าผู้ตายของเราไปเกิดในที่ไม่ดี คือ เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือไปตกนรก ท่านไม่ได้รับ ตัวเราผู้ทำ ก็ย่อมได้รับเอง

ถ้าผู้ตายของเราไปเกิดเป็นเปรต ท่านก็ย่อมได้รับผลบุญ ที่เราทำอุทิศไปให้

เป็นอันว่า การทำบุญอุทิศให้คนตายนั้น แม้จะเป็นการเสี่ยง แต่ก็ไม่เป็นการเสียที่แท้จริง ย่อมเป็นการได้ คือแม้ผู้ตายไม่ได้ ตัวเราผู้ทำก็ได้ ถ้าผู้ตายได้รับ ก็เป็นการดีไป เพราะสมกับเจตนาอุทิศของเราผู้ทำ.

ทำอย่างใดจึงตกนรก

พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า คนที่ตายไปแล้วต้องตกนรก คือ คนที่ทำบาปทำกรรม 5 อย่างเป็นปกติ บาปกรรม 5 อย่างนั้น คือ.—

1. ฆ่าคน และฆ่าสัตว์เดรัจฉานเป็นปกติ
2. ลักขโมยเป็นปกติ
3. ประพฤติผิดในทางประเวณีกามคุณ เป็นปกติ
4. พูดโกหก
5. ดื่มสุราเมรัยเป็นปกติ

(พระไตรปิฎก เล่ม 22 หน้า 191)

ทำอย่างใดจึงได้ขึ้นสวรรค์

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ว่า คนที่ตายไปแล้ว ต้องได้ไปเกิดในสวรรค์อย่างแน่นอน คือ ผู้ที่ทำความดี 5 อย่างนี้ คือ.—

1. ไม่ฆ่าคน ไม่ฆ่าสัตว์เดรัจฉาน
2. ไม่ลักขโมย
3. ไม่ประพฤติผิดทางประเวณีกามคุณ
4. ไม่พูดโกหก
5. ไม่ดื่มสุราเมรัย

(พระไตรปิฎก เล่ม 22 หน้า 191)

ทางไปของคนตาย

ตามหลักทางศาสนาพุทธยืนยันว่า ตราบใดที่คนเรายังมีกิเลสตัณหาอยู่ ตราบนั้นก็ยังต้องตายและเกิดอยู่เรื่อย ๆ ไป เมื่อตายแล้ว ร่างกายก็เปื่อยเน่า ถูกเผาไปส่วน "วิญญาณ" นั้นก็จะออกจากร่าง หลังจากที่คนเราสิ้นใจ วิญญาณนั้นจะเดินทางต่อไปเพื่อถือกำเนิดเกิดในร่างอื่น ชาติอื่น โลกอื่น ต่อไป

ร่างอื่น โลกอื่น ที่วิญญาณ จะไปเกิดต่อไปนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า มีอยู่ 5 อย่าง คือ.—

1. ไปเกิดเป็นสัตว์นรก อยู่ในโลกนรก
2. ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน อยู่ในโลกมนุษย์
3. ไปเกิดเป็นเปรต อยู่ในโลกมนุษย์บ้าง อยู่ในโลกเปรตบ้าง
4. ไปเกิดเป็นมนุษย์ อยู่ในโลกมนุษย์
5. ไปเกิดเป็นเทวดา อยู่ในโลกเทวดาที่เรียกว่าสวรรค์

(พระไตรปิฎก เล่ม 12 หน้า 148)

สวรรค์มีหรือไม่

เรื่องสวรรค์เป็นปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งในวงการศาสนาพุทธ ที่ว่าเป็นปัญหาใหญ่ก็เพราะว่า ผู้นับถือศาสนาพุทธบางคนเชื่อว่าสวรรค์มีจริง แต่บางคนเห็นว่าสวรรค์ไม่มีจริง ๆ เป็นเพียง "คำล่อ" ให้คนแก่หลงทำบุญเท่านั้น การที่บางคนเห็นว่าสวรรค์ไม่มีจริง เพราะเขาไม่ทราบว่าสวรรค์นั้นตั้งอยู่ที่ไหน? อยู่บนฟ้าหรืออยู่ใต้ดิน? เขาไม่เคยเห็นเทวดาซึ่งเป็นพลเมืองของโลกสวรรค์เลย

การถือเอาเหตุผลเพียงว่า "มองไม่เห็น ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน?" แล้วปฏิเสธว่าสิ่งที่ตนไม่เห็นไม่รู้นั้น ไม่มีอยู่ในโลกนี้ นับว่าเป็นเหตุผลที่มีน้ำหนักเบาที่สุด

นาย ก. ไม่เคยเห็นชาวอียิปท์เลย และไม่รู้ว่าประเทศอียิปต์นั้นอยู่ที่ไหน นาย ก. จึงถือเอาเหตุผลเพียงว่ามองไม่เห็น และไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน แล้วปฏิเสธว่า ชาว

อียิปต์ไม่มีประเทศอียิปต์ไม่มีดังนี้ ขอให้ท่านผู้อ่านวิจารณ์ว่า นาย ก. มีความคิดเห็นผิดหรือมีความเห็นถูก ?

สวรรค์ไม่ใช่เรื่องของนิยายในวรรณคดี อย่างที่ผู้นับถือศาสนาที่เป็นหัวใหม่หนักไปทางนิยายและวรรณคดี พยายามจะประยุกต์เรื่องทางศาสนา คือ เรื่องสวรรค์ให้เข้าไปในแนวทางของนิยายและวรรณคดี ที่ว่าสวรรค์ไม่ใช่เรื่องของนิยายในวรรณคดี เพราะพระพุทธเจ้าของเราไม่ทรงนิยมสอนธรรมะแก่คนในรูปนิยายหรือวรรณคดี ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งเหตุผลข้อเท็จจริง มิใช่ศาสนาแห่งนิยายหรือวรรณคดี มิใช่ศาสนาแห่งการล่อลวงโฆษณาชวนเชื่อ เพราะธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นธรรมะที่ประเสริฐจริง และธรรมะที่พระองค์ทรงนำออกประกาศสั่งสอนแก่ประชาชนนั้น ก็เป็นธรรมะที่ประเสริฐจริง มิใช่ธรรมะแบบนิยายหรือวรรณคดีอย่างที่มีบางท่านเข้าใจกัน

เรื่องสวรรค์เป็นพุทธพจน์แท้ คือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้รู้แจ้งเห็นจริงในภาวะของโลกและของจักรวาลเป็นอย่างดี ข้อนี้มีหลักฐานยืนยันได้ คือในหนังสือพระไตรปิฎกเล่ม 20 หน้า 270–275 พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องสวรรค์ไว้ พร้อมทั้งทรงเทียบเวลาที่แตกต่างกันระหว่างเวลาของเมืองมนุษย์กับเมืองสวรรค์ไว้ด้วย ทั้งได้ทรงบอกอายุของเทวดาซึ่งเป็นพลเมืองของเมืองสวรรค์ไว้ด้วย ขอนำเสนอไว้ในหนังสืออนุสรณ์นี้ตามหัวข้อสำคัญดังนี้.—

1. จำนวนสวรรค์

สวรรค์มี 6 ชั้น คือ.— ชั้นที่ 1. ชื่อ จาตุมมหาราชิกา
ชั้นที่ 2. ชื่อ ดาวดึงส์
ชั้นที่ 3. ชื่อ ยามา
ชั้นที่ 4. ชื่อ ดุสิต
ชั้นที่ 5. ชื่อ นิมมานะระดี
ชั้นที่ 6. ชื่อ ปะระนิมมิตะวะสะวัตดี

2. เทียบเวลาของเมืองสวรรค์กับเมืองมนุษย์

— 50 ปี ตามเวลาเมืองมนุษย์เท่ากับ 1 คืน 1 วันของสวรรค์ชั้นที่ 1

— 100 ปี ตามเวลาเมืองมนุษย์เท่ากับ 1 คืน 1 วันของสวรรค์ชั้นที่ 2

— 200 ปี ตามเวลาเมืองมนุษย์เท่ากับ 1 คืน 1 วันของสวรรค์ชั้นที่ 3

— 400 ปี ตามเวลาเมืองมนุษย์เท่ากับ 1 คืน 1 วันของสวรรค์ชั้นที่ 4

— 800 ปี ตามเวลาเมืองมนุษย์เท่ากับ 1 คืน 1 วันของสวรรค์ชั้นที่ 5

—1,600 ปี ตามเวลาเมืองมนุษย์เท่ากับ 1 คืน 1 วันของสวรรค์ชั้นที่ 6

3. อายุของชาวเมืองสวรรค์

— ชาวเมืองสวรรค์ชั้นที่ 1 มีอายุ 500 ปี

— ชาวเมืองสวรรค์ชั้นที่ 2 มีอายุ 1,000 ปี

— ชาวเมืองสวรรค์ชั้นที่ 3 มีอายุ 2,000 ปี

— ชาวเมืองสวรรค์ชั้นที่ 4 มีอายุ 4,000 ปี

— ชาวเมืองสวรรค์ชั้นที่ 5 มีอายุ 8,000 ปี

— ชาวเมืองสวรรค์ชั้นที่ 6 มีอายุ 16,000 ปี

4. ความดีที่นำให้ไปเกิดในเมืองสวรรค์

สำหรับความดีที่นำให้ไปเกิดในเมืองสวรรค์นี้ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในหนังสือพระไตรปิฎกเล่มต่าง ๆ มีความดีหลายอย่างต่าง ๆ กัน บางเล่มบางแห่งก็ทรงสอนว่า ให้ทานก็ไปเกิดในสวรรค์ได้ รักษาศีล 5 ก็ไปเกิดในสวรรค์ได้ ประพฤติสุจริต 3 ก็ไปเกิดในสวรรค์ได้ รักษาสัจจะตัวเดียวก็ไปเกิดในสวรรค์ได้ แต่สำหรับในพระไตรปิฎกเล่ม 20 นี้ ในหน้าดังกล่าวแล้วทรงสอนว่าความดีที่พาคนผู้ทำให้ไปเกิดในเมืองสวรรค์นั้น ได้แก่ศีลอุโบสถ 8 ข้อ ที่คนรักษาไว้ ไม่ล่วงละเมิดตลอดวันและคืนในวันพระ ศีล 8 ข้อนั้นคือ.—

1. ไม่ฆ่าคน ไม่ฆ่าสัตว์
2. ไม่ลักสิ่งของ
3. ไม่ร่วมประเวณีกับภรรยาหรือสามีของตนหรือผู้อื่น
4. ไม่พูดโกหก

5. ไม่ดื่มสุราเมรัย
6. ไม่รับประทานอาหารในเวลาวิกาล
7. ไม่ฟ้อนรำ ไม่ร้องเพลง ไม่บรรเลงดนตรี ไม่ดูมหรสพ ไม่เสริมสวยร่างกายด้วยเครื่องสำอาง เช่น น้ำหอม แป้ง และไม่ประดับร่างกายด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ
8. ไม่นอนที่นอนสูง และที่นอนใหญ่

นรกมีแน่

เรื่องนรกก็เป็นปัญหาใหญ่ที่น่าสงสัย เช่นเดียวกันกับเรื่องสวรรค์ เป็นปัญหาของวงการศาสนาพุทธที่ประชาชนต้องการคำตอบที่แท้จริง ถูกต้องมีหลักฐาน อยู่ทุกกาลทุกสมัย สำหรับผู้นับถือศาสนาพุทธที่อยู่ในวัยแก่เฒ่า มักจะเชื่อโดยไม่ต้องสงสัยว่านรกนั้นมีแน่ ที่เชื่ออย่างนั้นก็เพราะเขาเชื่อตามที่พระท่านเทศน์ให้ฟัง พูดให้ฟัง อธิบายให้ฟัง ปาฐกถาให้ฟัง

สำหรับประชาชนที่อยู่ในลักษณะซึ่งเรียกกันว่า "หัวใหม่" สมัยวิทยาศาสตร์โดยมากมักไม่ค่อยเชื่อ ถือว่าเป็นเรื่องนิยายในทางศาสนาบ้าง เป็นเรื่อง "ขู่คนแก่" บ้าง และที่ไม่เชื่อนั้น โดยมากก็มักจะใช้สายตาที่มองไม่เห็นของตัวเองเป็นเหตุผลยืนยันในการไม่เชื่อและในการปฏิเสธว่าไม่มีสำหรับประชาชนพวกหัวอย่างนี้ ถ้าจะมีใครสักคนบอกแก่เขาว่า "นรกมีนะ" เขาก็อาจจะพูดว่า "เคยเห็น หรือ?" "เคยไป หรือ?" "มีทางพิสูจน์ได้อย่างไร?"

และเมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้าฝ่ายที่เชื่อว่ามีจะพูดย้อนเอาบ้างว่า "และที่ท่านไม่เชื่อนั้น ท่านมีทางพิสูจน์ได้อย่างไรว่าไม่มี ท่านจะถือเอาการไม่เคยเห็น ไม่เคยไป เป็นการพิสูจน์ว่าไม่มีกระนั้นหรือ? ถ้าอย่างนั้น พ่อขุนรามคำแหงซึ่งท่านก็ไม่เคยเห็น ไม่เคยไปเฝ้าก็ไม่มีกระนั้นซิ" ซึ่งเมื่อการสนทนาเป็นไปในทำนองนี้เรื่องก็คงจะไปยุติเอาที่โรงพัก

ประเทศบางประเทศในโลกนี้ เราไม่เคยเห็น เราไม่เคยไป แต่เราก็เชื่อกันว่า

ประเทศนั้นมีอยู่ในโลกนี้ การที่เราไม่เคยเห็น ไม่เคยไป แต่เราก็เชื่อกันว่ามี ก็เพราะเรามีตำราประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์เป็นเครื่องพิสูจน์ให้รู้ว่ามี

นรกนั้นเป็นโลกโลกหนึ่งในจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ เรียกว่า ยมโลก (อ่านว่า ยมมะโลก) แม้เราจะไม่เคยเห็น ไม่เคยไป แต่เราผู้นับถือศาสนาพุทธ (ชนิดที่นับถืออย่างมีการศึกษา) ก็เชื่อว่ามีอยู่จริง การที่เราไม่เคยเห็นนรก ไม่เคยไปนรก แต่เราก็เชื่อว่ามีนั้น เพราะเรามีตำราทางศาสนาคือหนังสือพระไตรปิฎก ซึ่งมีลักษณะคล้ายหนังสือประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์ เป็นเครื่องพิสูจน์

ในหนังสือพระไตรปิฎกนั้น มีหลายเล่ม หลายตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยพระองค์เองถึงเรื่องนรก ทั้งทางด้านภูมิประเทศ ระบบการปกครอง ความเป็นอยู่ของประชาชนชาวเมืองนรก และกรรมชั่วที่คนทำแล้วนำให้ไปเกิดในเมืองนรกนั้น สำหรับในหนังสืออนุสรณ์นี้ จะนำเรื่องนรกในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 14 หน้า 334—346 มาเสนอไว้เพื่อเป็นบทพิสูจน์สำหรับท่านที่ไม่เชื่อ และเพื่อเป็นเครื่องย้ำความเชื่อของท่านที่เชื่ออยู่แล้วให้มีน้ำหนักลึกลงไปในใจอีก เรื่องนรกในเล่มนี้เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ด้วยพระองค์เอง มิใช่เป็นคำสอนของพระมาลัย มิใช่เป็นคำสอนของพระอรหันต์สาวก มิใช่เป็นคำของเทวดาหรือของใครอื่น ๆ

เพื่อให้ท่านผู้อ่านจับใจความได้ง่าย และเข้าใจได้ง่ายในเรื่องนรกนี้ ขอเสนอให้ทราบเป็นอันดับ ๆ ดังต่อไปนี้.—

1. ผู้มองเห็นสภาพในเมืองนรก คือ พระพุทธเจ้า
2. ผู้เล่าชี้แจงเรื่องเมืองนรก คือ พระพุทธเจ้า
3. ทรงมองเห็นได้อย่างไร พระองค์ทรงมองเห็นด้วย "ตาทิพย์" มิใช่ตาเนื้อธรรมดาอย่างพวกเรา มิใช่ใช้กล้องทางวิทยาศาสตร์มองดู ตาทิพย์นี้หมายถึงความรู้ชั้นสูงที่บังเกิดขึ้นในใจ หลังจากประพฤติธรรมชั้นสูงทางศาสนาแล้ว ตาทิพย์นี้พระพุทธเจ้าทรงบอกว่า ดีเกินกว่าตามนุษย์ธรรมดาและในเรื่องนี้เป็นอันปฏิเสธโดยเด็ดขาดว่า คนมีตาธรรมดาอย่างพวกเราผู้มีกิเลสตัณหาในปัจจุบันนี้ จะมองเห็นเมืองนรกไม่ได้เด็ดขาด ใครอยากเห็น ก็ต้องบำเพ็ญคุณธรรมชั้นสูง (ซึ่งพระองค์ทรงสอนไว้ด้วยเหมือน

กัน) จนเกิดมีตาทิพย์แล้วจึงจะมองเห็นได้ เพราะตาทิพย์นี้พระองค์มิได้ผูกขาดไว้เฉพาะพระองค์เอง ใครอยากมีตาทิพย์เพื่อมองดูนรกหรือสวรรค์เชิญทำตามหลักธรรมชั้นสูงทางศาสนา

4. กรรมชั่วที่นำไปให้เกิดในเมืองนรก กรรมชั่วที่จำพาให้ไปเกิดในเมืองนรก มี 3 อย่าง คือ.—

— การทำทุจริต 3 อย่าง

— การว่าร้ายพระอริยะ

— การเป็นคนมีมิจฉาทิฏฐิ

ทุจริต 3 คือ

1. กายทุจริต ได้แก่ ฆ่าสัตว์, ลักของเขา, ประพฤติผิดทางกามารมณ์
2. วจีทุจริต ได้แก่ พูดโกหก, พูดคำหยาบ, พูดส่อเสียด, พูดเพ้อเจ้อ
3. มโนทุจริต ได้แก่ ใจเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์สินสมบัติของคนอื่น, ใจพยาบาทแช่งให้คนอื่นเดือดร้อนเสียหาย, และการเห็นว่า "การทำบุญกุศลไม่มีผล, ผลของความดี–ความชั่วไม่มี, โลกนี้ไม่มี, โลกหน้าไม่มี, แม่ไม่มีพ่อไม่มี, เทวดา นรก เปรตไม่มี, สมณพราหมณ์ที่ประพฤติคุณธรรมความดีจนรู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องโลกนี้โลกหน้าไม่มี"

สำหรับข้อการว่าร้ายพระอริยะเจ้านี้ ไม่ต้องอธิบายก็เป็นที่รู้กันว่า การว่าร้ายด่าเสียดสี ฯลฯ นั้น คือการพูดอย่างไร

สำหรับกรรมชั่วข้อ 3 คือการเป็นคนมีมิจฉาทิฏฐินั้น ได้แก่การเป็นคนมีความเห็นผิด เห็นอย่างไรเรียกว่าเห็นผิด ความเห็นผิดที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 24 หน้า 306 มีดังนี้.—

1. เห็นว่า การทำบุญกุศลไม่มีผล
2. เห็นว่า ผลของกรรมดี กรรมชั่วไม่มี
3. เห็นว่า โลกนี้ไม่มี

4. เห็นว่า โลกหน้าไม่มี
5. เห็นว่า แม่ไม่มี
6. เห็นว่า พ่อไม่มี
7. เห็นว่า เทวดา นรก เปรตไม่มี
8. เห็นว่า สมณพราหมณ์ที่ปฏิบัติดีงามจนถึงขั้นรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งโลกนี้และโลกหน้า แล้วนำมาประกาศสอนให้คนอื่นรู้ ไม่มีใครมีความเห็นทั้ง 8 อย่างนี้ เรียกว่า เป็นคนมีความเห็นผิด เรียกตามศัพท์ทางศาสนาว่า เป็นคนมีมิจฉาทิฏฐิ

5. ผู้ปกครองเมืองนรก เมืองนรกมีพระราชาเป็นผู้ปกครอง พระราชาชื่อ ยม ซึ่งภาษาชาวบ้านเรียกกันว่า พระยายม มีคณะ "นิระยะบาล" เป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินเมืองนรก

6. ชาวเมืองนรก การเกิดของชาวเมืองนรกนั้น ไม่เหมือนกับเมืองมนุษย์เรา คือไม่มีการถือกำเนิดเกิดในครรภ์ก่อน คนทำชั่ว 3 ประการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อตายแล้ววิญญาณก็ไปเกิดในเมืองนรก มีรูปร่างเป็นตัวตนขึ้นมาทีเดียว เกิดแบบ "โอปะปาติกา" คือเกิดผุดขึ้นเป็นตัวตนเฉย ๆ มีชีวิตเลือดเนื้อ ปาก คอ จมูก ฯลฯ เหมือนคนเรานี่แหละ แสดงให้เห็นว่าชาวเมืองนรกนี้ไม่มีพ่อ ไม่มีแม่ ไม่มีพี่ ไม่มีน้อง ฯลฯ (จำนวนของชาวเมืองนรกนี้มีเท่าไร ยังไม่มีการสำรวจสำมะโนประชากร)

7. ความเป็นอยู่ของชาวเมืองนรก ในตำรามิได้ระบุไว้ชัดว่า ชาวเมืองนรกมีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือนที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคตามหลักปัจจัย 4 อย่างไร การทำงานของชาวเมืองนรก ก็มิได้ระบุไว้ว่าพวกชาวเมืองนั้นประกอบอาชีพทำนาหรือค้าขายอย่างไร แต่พอจะแบ่งชั้นของชนชาวเมืองนรกนี้ได้เป็น 3 ชั้นคือ
   1. ชนชั้นพระราชา ได้แก่ พระยายมราช
   2. ชนชั้นข้าราชการ ได้แก่ คณะนิระยะบาล
   3. ชนชั้นกรรมกร ได้แก่ ชาวเมืองนรกทั่วไป

8. การเสวยกรรมของชาวเมืองนรก คณะนิระยะบาลเป็นผู้จับชาวเมืองนรกทีละคน พาตัวไปเฝ้าพระราชายมผู้เป็นเจ้าเมือง กราบทูลฟ้องด้วยข้อหาว่า "คนผู้นี้ เมื่อเป็นมนุษย์—
   - ไม่ตอบแทนบุญคุณพ่อแม่
   - ไม่ทำบุญแก่สงฆ์ผู้ประพฤติดีงาม
   - ไม่ทำบุญแก่พราหมณ์
   - ไม่เคารพนับถือผู้ใหญ่ในตระกูล

ต่อจากนั้นก็กราบทูลให้พระราชาทรงลงโทษชาวนรกคนนั้น

ก่อนที่พระราชาจะทรงลงโทษชาวนรกผู้นั้น พระองค์ก็ตรัสถามเขาก่อนว่า ในเวลาที่ชาวนรกคนนั้นเป็นชาวมนุษย์อยู่ยังเมืองมนุษย์นั้น เมื่อเห็นเด็ก, คนแก่, คนเจ็บ, คนผู้ร้ายที่ถูกลงโทษด้วยวิธีต่าง ๆ และคนตาย แล้วมีความรู้สึกสำนึกถึงตัวเองว่า "ตัวเองก็ต้องมีสภาพเช่นนั้นเหมือนกัน คือ ต้องเกิดเป็นเด็ก ต้องแก่ ต้องเจ็บ ถ้าทำความผิดก็ต้องถูกจับลงโทษและต้องตายเหมือนกัน บ้างหรือเปล่า?"

ถ้าชาวนรกคนนั้นกราบทูลว่า เคยเห็นเด็ก ฯลฯ คนตาย เหมือนกัน แต่ไม่เคยนึก ไม่เคยถือเอาประสบการณ์เช่นนั้นมาเป็นแรงกระตุ้นใจในการทำคุณงามความดีเลย ได้แต่มัวประมาทลืมตัว หลงระเริงอยู่แต่ในโลกิยานมณ์เท่านั้น

จากนั้นพระราชาก็ทรงตัดสินว่า การประมาทลืมตัว ไม่สำนึกถึงข้อเท็จจริง และไม่ทำความดีนั่นแหละ เป็นบาปกรรมของชาวนรกคนนั้น จากนั้นก็ทรงรับสั่งให้คณะนิระยะบาลจัดการลงโทษ

วิธีการลงโทษของคณะนิระยะบาลนั้น มีหลายวิธี ขอประมวลมากล่าวเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้.—

1. ตอกตะปูเหล็กที่เผาไฟแล้วจนแดงลงที่มือทั้ง 2 ข้าง เท้าทั้ง 2 ข้าง และตรงกลางทรวงอก
2. ใช้ขวานถาก
3. จับเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะห้อยลงแล้วเอามีดถากถาก

4. จับใส่รถแล้วไสรถให้แล่นไปบนแผ่นดินเพลิง
5. อุ้มขึ้นไปปล่อยไว้บนภูเขาเพลิง
6. จับเอาเท้าขึ้นเอาศีรษะลงแล้วใส่ลงไปในหม้อเพลิง
7. จากนั้นก็จับใส่เข้าไปในแหล่งขุมนรกขุมที่ 1 ชื่อมหานิระยะ มีไฟลุกโพลงทั้ง 4 ด้านรวมทั้งพื้นและหลังคาอีก ไฟจากฝาผนัง 4 ด้านพุ่งเข้าหากันประสานกัน ไฟจากพื้นและหลังคาก็พุ่งโพลงเข้าประสานกัน ชาวนรกนั้นก็จะถูกความร้อนแผดเผาอยู่ท่ามกลางเปลวไฟเหล่านั้น ผิวหนังหุ้มเนื้อ เนื้อเส้นเอ็นของพวกนรกนั้นไหม้ พอง กระดูกทุกชิ้นก็ไหม้เกรียมไปด้วย
8. ต่อจากนั้นก็ไปตกนรกขุมที่ 2 ต่อไป นรกขุมที่ 2 ชื่อคูถนิระยะ ในนรกขุมนี้ มีหนอนปากแหลมคมเหมือนเข็ม รุมเจาะผิวหนังจนถึงเยื่อในกระดูก
9. ต่อจากนั้นก็ไปตกนรกขุมที่ 3 ชื่อ กุกกุลนิระยะ สภาพในนรกขุมนี้ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงให้รายละเอียดไว้ว่า มีสภาพหรือสถานการณ์เป็นอย่างไร
10. ต่อจากนรกขุมที่ 3 นี้ไป มีป่างิ้วใหญ่สูง 1 โยชน์ มีหนามเพลิงยาว 16 นิ้ว คณะนิระยะบาลบังคับให้ชาวนรกขึ้นไปบนต้นงิ้วนั้น
11. ถัดจากป่างิ้วนั้นไป มีป่าไม้อีกชนิดหนึ่งซึ่งมีใบคมเหมือนมีดดาบ คณะนิระยะบาลบังคับให้ชาวนรกนั้นเดินเข้าไปในป่านั้น ใบไม้ที่คมเหมือนมีดดาบนั้น เมื่อถูกลมพัดก็จะกระทบบาดมือ เท้า หู จมูก ฯลฯ ของชาวนรกนั้น
12. ถัดจากป่าไม้ชนิดนี้ไป เป็นแม่น้ำกรด ชาวนรกนั้นจะต้องถูกไล่ลงไปในแม่น้ำกรดนี้อีก
13. ต่อจากนั้น คณะนิระยะบาลจะเอาเบ็ดเกี่ยวผู้นั้นขึ้นจากแม่น้ำกรดนั้น และถามชาวนรกนั้นว่า อยากได้อะไรบ้าง? เมื่อชาวนรกตอบว่า หิว นายนิระยะบาลก็จะเอาก้อนเหล็กเพลิงยัดเข้าไปในปากชาวนรกนั้น ริมฝีปาก ปาก ลำคอ ท้องไส้น้อย ไส้ใหญ่ของชาวนรกนั้นจะพังทลายออกหมด
14. จากนั้นนายนิระยะบาลจะถามเขาว่า ต้องการอะไรอีกไหม? ถ้าเขาตอบว่า

คอแห้งมีความกระหายอยากได้ดื่มน้ำ นายนิระยะบาลก็เอาน้ำทองแดงกรอกใส่ปากให้ ริมฝีปาก ฯลฯ ไส้น้อย ไส้ใหญ่ของชาวนรกนั้นก็พังทลายออกอีก

15. หลังจากให้ดื่มน้ำทองแดงแล้ว นายนิระยะบาลก็พาชาวนรกคนนั้นไปขังไว้ในนรกขุมที่ 1 ชื่อ มหานิระยะ อีก

หมายเหตุ. ชาวนรกซึ่งได้ถูกลงโทษด้วยวิธีดังกล่าวมานี้ แม้ว่าแต่ละวิธีจะได้รับทุกข์ทรมานอย่างร้อนแรง บางวิธีถึงกับปาก คอ ไส้ พังทลายออกมา พระพุทธเจ้าทรงบอกว่า ชาวนรกนั้นก็ยังไม่ถึงแก่ความตายจนกว่าจะหมดบาปกรรมที่ทำไว้ จึงจะถึงแก่ความตาย

ในตอนท้ายแห่งเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า เรื่องนรกนั้นพระองค์มิได้ฟังจากบุคคลอื่นใด ไม่ว่าจะเป็นสมณะหรือพราหมณ์แล้ว จึงมาเล่าต่อให้พระภิกษุสงฆ์ฟังหากแต่เป็นเรื่องที่พระองค์ทรงรู้เอง ทรงเห็นเอง ทรงทราบมาด้วยพระองค์เอง ด้วยหลักวิชาความรู้ชั้นสูงที่เรียกว่า "จุตูปะปาตะญาณะ"

ท่านผู้อ่านเชื่อหรือยังว่านรกนั้นมีแน่? ถ้ายังไม่เชื่อว่ามี ก็โปรดเชื่อเถอะว่า "พระพุทธเจ้าต้องไม่พูดโกหกอย่างแน่นอน"

อนึ่ง โดยที่เรื่องนรกนี้ พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุสาวกฟัง ฉะนั้น พระองค์คงไม่ได้ทรงสอนเพื่อเป็นการขู่ และคงไม่ทรงสอนแบบนิยายหรือวรรณคดีเป็นแน่.

ระบบการเกิดของสิ่งมีชีวิต

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องเกี่ยวกับระบบการเกิดของสิ่งมีชีวิตไว้ว่า มีอยู่ 4 อย่าง คือ.—

1. ระบบ อัณฑชา คือระบบที่เกิดจากฟองไข่ เช่น ไก่และนก เป็นต้น สิ่งมีชีวิตที่เกิดจากระบบนี้ มีพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิด
2. ระบบ ชลาพุชา คือระบบที่เกิดในครรภ์ เช่น มนุษย์เป็นต้น สิ่งมีชีวิตที่เกิดในระบบนี้ มีพ่อมีแม่เป็นผู้ให้กำเนิด

3. ระบบ สังเสทชา คือระบบที่เกิดในของสกปรกโสโครก เปื่อยเน่า น้ำครำ เช่นยุง เป็นต้น สิ่งมีชีวิตที่เกิดโดยระบบนี้ มีพ่อมีแม่เป็นผู้ให้กำเนิด

4. ระบบ โอปะปาติกา คือ ระบบที่เกิดขึ้นเองลอย ๆ โดยไม่ต้องอาศัยฟองไข่ ครรภ์ หรือของโสโครก ได้แก่ พวกเทวดา พวกสัตว์นรก พวกเปรต และมนุษย์บางพวก คือมนุษย์คู่แรกของโลกผู้ที่เกิดโดยระบบนี้ ไม่มีพ่อไม่มีแม่เป็นผู้ให้กำเนิด หมายความว่า พวกเทวดาก็ดี พวกนรกก็ดี และพวกมนุษย์คู่แรกในโลกก็ดี เป็นพวกไม่มีพ่อไม่มีแม่

(พระไตรปิฎก เล่ม 12 หน้า 142)

จากคำสอนเรื่องระบบการเกิดนี้ ทำให้เราได้รู้ถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการเกิดได้เป็นอย่างดี และทำให้ตอบปัญหาโลกแตกได้ 2 ข้อ คือปัญหาที่ว่า "ไข่เกิดก่อนไก่? หรือ ไก่เกิดก่อนไข่?" นี้ ข้อหนึ่ง และปัญหาอีกข้อหนึ่งที่ว่า มนุษย์คู่แรกในโลกมาจากไหน? เกิดมาอย่างไร?

ชาวบ้านกับศาสนาพุทธ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองกบิลพัสดุ์ อันเป็นเมืองปิตุภูมิ เพื่อประกาศเผยแพร่ศาสนาพุทธโปรดพระราชบิดา พระญาติวงศ์และประชาชนเมืองกบิลพัสดุ์ตลอดระยะเวลาอันสมควรแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงแจ้งแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ตามเสด็จให้ทราบว่าจักเดินทางไปยังเมืองอื่นต่อไป เพื่อประกาศศาสนาเทศนาธรรมโปรดแก่ประชาชนชาวเมืองอื่น ๆ บ้าง

มหานามะ กษัตริย์แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ ผู้เป็นพระญาติสนิทกับพระพุทธเจ้าและเป็นเพื่อนกษัตริย์ที่เลื่อมใสศรัทธาในศาสนาพุทธ พอทรงทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าจะ

เสด็จย้ายไปประทับอยู่เมืองอื่น จึงรีบเสด็จไปยังวัดนิโครธาราม พระอารามหลวงที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่กับพระภิกษุสงฆ์ผู้ตามเสด็จ

หลังจากที่พระองค์ทรงสนทนาสอบถามถึงข่าวเรื่องที่พระพุทธองค์จะเสด็จย้ายที่ประทับ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงยอมรับยืนยันว่าเป็นความจริงแล้ว มหานามะ กษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม จึงทูลให้พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักธรรมเป็นครั้งสุดท้ายสำหรับชาวบ้านจะพึงยึดถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไป ในยามที่พระพุทธองค์เสด็จไปแล้ว

พระพุทธเจ้าจึงประทานหลักธรรม "ชาวบ้านกับศาสนาพุทธ" ไว้ซึ่งคิดว่าหลักธรรมนั้นมิใช่จะเหมาะสำหรับประชาชนชาวกบิลพัสดุ์เท่านั้น คงจะเหมาะสำหรับประชาชนเมืองไทยเมืองศาสนาพุทธด้วย จึงขอถ่ายทอดหลักธรรมนั้น มาปรากฏไว้ ณ ที่นี้ เพื่อชาวบ้านที่เป็นชาวพุทธจะได้ยึดถือไว้เป็นแนวปฏิบัติบ้าง เพราะโดยคำสอนเรื่องนี้อาจถือได้ว่าเป็นหน้าที่ที่ชาวพุทธซึ่งเป็นชาวบ้านจะพึงปฏิบัติต่อศาสนาพุทธได้ประการหนึ่ง ควรยึดไว้ว่านี่แหละคือ........ธรรมะกับชีวิตประจำวัน

คำสอนเรื่องนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่หนึ่ง ทรงสอนให้ชาวบ้านตั้งตนอยู่ในหลักธรรม 5 ประการ คือ.—

1. ให้เป็นคนมีศรัทธา เชื่อต่อหลักศาสนาอย่างมีเหตุผล
2. ให้เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียร
3. ให้เป็นคนมีสติ คือ ความรู้ตัวอยู่เสมอ อย่าเป็นคนลืมตัว
4. ให้เป็นคนมีใจแน่วแน่มั่นคง ไม่ฟุ้งสร้าน เลื่อนลอย โลเล
5. ให้เป็นคนมีความรู้ติดตัวอยู่เสมอ ทั้งความรู้ทางโลก และความรู้ทางธรรม

ทั้ง 5 ข้อนี้ เป็นธรรมะที่ควรใช้กับชีวิตในตอนกลางวัน ลองใช้ดู จะเห็นผลดีอย่างประหลาด

คำสอนตอนที่สอง ทรงสอนให้ชาวบ้านสวดระลึกถึง

1. พระพุทธเจ้า
2. พระธรรม

3. พระสงฆ์
4. ศีลของตน
5. การบริจาคเสียสละของตน
6. เทวดา

หลัก 6 ประการนี้ เป็นธรรมที่ควรใช้กับชีวิตประจำวันในตอนกลางคืน ก่อนจะนอนควรใช้เวลาว่างประมาณ 15 นาที นั่งสงบนั่งต่อหน้าพระพุทธรูปที่ตนมีไว้สักการะบูชาจุดธูป เทียนบูชา กราบ 3 ครั้ง แล้วจึงสวดระลึกถึงตามหลัก 6 ประการนี้

ผลที่ได้จากการกระทำอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ว่า มีมากมายหลายประการ คือในขณะตลอดเวลาที่ทำการสวดระลึกถึงนั้น จิตของผู้นั้นจะปราศจาก ราคะ โทสะ โมหะ จิตจะแน่วแน่ยึดอยู่กับสิ่งที่เขาสวดระลึกถึง เขาจะได้รับความเบิกบานแช่มชื่นปลาบปลื้มใจ กายสงบ ดวงจิตสัมผัสกับความสุขสงบ เกิดสมาธิแน่วแน่ในสิ่งที่ตนสวดระลึกถึงนับว่าเป็นผู้เข้าถึงกระแสธรรม ถึงคราวตาย จะตายโดยสงบ และไม่ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน จะไม่ไปเกิดเป็นเปรต จะไม่ไปตกนรก แต่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก หรือมิฉะนั้นก็จะได้ไปเกิดเป็นเทวดาอยู่ที่ในสวรรค์

การสวดระลึกถึงตามหลัก 6 ประการนี้ จะเปิดหนังสือสวดก็ได้เพื่อช่วยประกับประคองจิตใจให้มีจุดมุ่งแน่วแน่อยู่ในการสวดระลึก มิให้วอกแวกออกไปในทางอื่น 9 บทสวดทั้ง 6 นั้น มีดังนี้.–

1. บทสวดระลึกถึงพระพุทธเจ้า

แบบภาษาบาลี อิติปิโส ภะคะวา, อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ, วิชชา จะระณะสัมปันโน, สุคะโต โลกะวิทู, อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ, สัตถา เทวะมะนุสสานัง, พุทโธ ภะคะวาฯ

แบบภาษาไทย แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น, เป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ, เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้ดีและความประพฤติดี, เป็นผู้เสด็จไปดี เป็นผู้แจ้งโลก, เป็นสารถีฝึกสอนคนที่ควรฝึกสอน

ชั้นเยี่ยม, เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์, เป็นผู้รู้เรื่องที่ควรรู้ เป็นผู้เผยแพร่ธรรม ฯ

2. บทสวดระลึกถึงพระธรรม

แบบภาษาบาลี สะหวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก อะกาลิโก, เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก, ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ ฯ

แบบภาษาไทย พระธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้ว, ใครปฏิบัติเห็นผลดีเอง ไม่ล้าสมัย, พิสูจน์ได้ ควรยึดไว้ประจำใจตน, ผู้รู้ผล รู้ได้เฉพาะตัว ฯ

3. บทสวดระลึกถึงพระสงฆ์

แบบภาษาบาลี สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ, อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย ปาหุเนยโย, ทักขิเณยโย อัญชะลีกะระณีโย, อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ ฯ

แบบภาษาไทย พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตรง, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ผลแห่งการปฏิบัติ, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติชอบธรรม, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า คือพระอริยบุคคล 4 คู่, หรือพระอริยบุคคล 8, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้, เป็นผู้ควรรับการถวายของ เป็นผู้ควรรับของที่เขาเตรียมไว้ต้อนรับแขก, เป็นผู้ควรทำบุญด้วย เป็นผู้ควรยกมือไหว้ เป็นผู้ควรรองรับการทำบุญอย่างดีที่สุดของชาวโลก.

4. บทสวดระลึกถึงศีลของตน

แบบภาษาบาลี อะขัณฑานิ อัจฉิททานิ อะสะพะลานิ อะกัมมานิ ภุชิสสานิ วิญญูปะสัตถานิ อะปะรามัฏฐานิ สะมาธิสังวัตตะนิกานิ ฯ

แบบภาษาไทย (ศีลของเรา) ไม่ขาดเป็นท่อน ไม่ทะลุ ไม่เป็นช่อง ไม่ด่างเป็นดวง ไม่พร้อยเป็นจุดแพรวพราว เรารักษาไว้โดยมิถูกใครบังคับ วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ใช่รักษาไว้ด้วยอำนาจกิเลส ตัณหา ราคะ เป็นศีลที่จะให้เกิดสมาธิได้ ฯ

5. บทสวดระลึกถึงการเสียสละของตน

แบบภาษาบาลี ลาภา วะตะ เม, สุลัทธัง วะตะ เม, โยหัง มัจเฉระ มะละปะริยุฏฐิตายะ ปะชายะ วิคะตะมะละมัจเฉเรนะ เจตะสา อะคารัง อัชฌาวะสามิ มุตตะจาโค ปะยะตะปาณี โวสสัคคะระโต ยาจะโยโค ทานะสังวิภาคะระโต ฯ

แบบภาษาไทย เป็นลาภของเราหนอ เราได้บุญดีแล้วหนอ ในการที่เราเป็นชาวบ้านผู้มีการเสียสละช่วยเหลือคนอื่น และได้ทำทานแก่พระสงฆ์ ให้ทานแก่คนยากจน โดยไม่มีความตระหนี่ ในเมื่อคนอื่นเขามีความตระหนี่ ฯ

6. บทสวดระลึกถึงเทวดา

แบบภาษาบาลี สันติ เทวา จาตุมมะหาราชิกา, สันติ เทวา ตาวะติงสา, สันติ เทวา ยามา, สันติ เทวา ตุสิตา, สันติ เทวา นิมมานะระติโน, สันติ เทวา ปะระนิมมิตะวะสะวัตติโน, สันติ เทวา พรัมมะกายิกา, สันติ เทวา ตะทุตตะริ.

ยะถารูปายะ สัทธายะ สะมันนาคะตา, ตา เทวะตา, อิโต จุตา, ตัตถะ อุปปันนา, มัยหัมปิ ตะถารูปา, สัทธา สังวิชชะติ.

ยะถารูเปนะ สีเลนะ สะมันนาคะตา, ตา เทวะตา, อิโต จุตา, ตัตถะ อุปปันนา, มัยหัมปิ ตะถารูปัง, สีลัง สังวิชชะติ.

ยะถารูเปนะ สุเตนะ สะมันนาคะตา, ตา เทวะตา, อิโต จุตา, ตัตถะ อุปปั่นนา, มัยหัมปิ ตะถารูปัง, สุตัง สังวิชชะติ.

ยะถารูเปนะ จาเคนะ สะมันนาคะตา, ตา เทวะตา, อิโต จุตา, ตัตถะ อุปปั่นนา, มัยหัมปิ ตะถารูโป, จาโค สังวิชชะติ.

ยะถารูปายะ ปั่ญญายะ สะมันนาคะตา, ตา เทวะตา, อิโต จุตา, ตัตถะ อุปปั่นนา, มัยหัมปิ ตะถารูปา, ปั่ญญา สังวิชชะติ.

แบบภาษาไทย เทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกา มีอยู่, เทวดาชั้นดาวดึงส์ มีอยู่, เทวดาชั้นยามา มีอยู่, เทวดาชั้นดุสิต มีอยู่, เทวดาชั้นนิมมานระดี มีอยู่, เทวดาชั้นปะระนิมมิตะวะสะวัตตี มีอยู่, เทวดาที่จัดอยู่ในประเภทพรหม มีอยู่, เทวดาชั้นสูงกว่าเทวดาพวกที่กล่าวมาแล้วนั้น มีอยู่

เทวดาทั้งหลายนั้น (เมื่อเปิ่นมนุษย์) ประกอบด้วยศรัทธาอย่างใด ตายจากโลกนี้แล้ว จึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น ศรัทธาอย่างนั้น แม้ของเรา ก็มี

เทวดาทั้งหลายนั้น (เมื่อเปิ่นมนุษย์) ประกอบด้วยศีลอย่างใด ตายจากโลกนี้แล้ว จึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น ศีลอย่างนั้น แม้ของเรา ก็มี

เทวดาทั้งหลายนั้น (เมื่อเปิ่นมนุษย์) ประกอบด้วยสุตะ คือการฟั่งธรรมอย่างใด ตายจากโลกนี้แล้ว จึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น สุตะอย่างนั้น แม้ของเรา ก็มี

เทวดาทงหลายนั้น (เมื่อเปิ่นมนุษย์) ประกอบด้วยการเสียสละบริจาคทานอย่างใด ตายจากโลกนี้แล้ว จึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น การเสียสละบริจาคทานอย่างนั้น แม้ของเรา ก็มี

เทวดาทั้งหลายนั้น (เมื่อเปิ่นมนุษย์) ประกอบด้วยปั่ญญาอย่างใด ตายจากโลกนี้แล้ว จึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น ปั่ญญาอย่างนั้น แม้ของเรา ก็มี

(หลักฐานที่มาของเรื่องนี้ทั้งหมด จากพระไตรปิฎก เล่ม 24 หน้า 355–360)

หมายเหตุ 1. จะสวดระลึกแบบภาษาบาลี หรือภาษาไทยก็ได้ เมื่อสวดระลึกบ่อย ๆ จิตใจเราจะโน้มเอียงไปในคุณความดีตามบทสวด เช่น เมื่อสวดระลึกถึงเทวดาบ่อย ๆ จิตใจเราจะโน้มเอียงไปในคุณธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา

2. บทสวดระลึกแบบภาษาบาลีนั้น ได้เขียนตามสำเนียงอ่านภาษาไทย ทั้งนี้เพื่อสะดวกแก่ผู้ที่มิได้เรียนภาษาบาลีโดยตรง ถ้าจะเขียนแบบภาษาบาลีแท้ๆ ชาวบ้านที่ไม่เคยเรียนภาษาบาลีจะอ่านลำบาก ฉะนั้นจึงเขียนตามสำเนียงอ่านทางภาษาไทย

การสวดมนต์ตามที่มีปรากฏอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎก

การสวดมนต์ เป็นคำสอนอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงสอนไว้มีปรากฏอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 322 จุดประสงค์หรือความมุ่งหมายของการสวดมนต์นั้น มิใช่เป็นการอ้อนวอนให้พระพุทธเจ้าช่วยเหลือผู้สวด แต่มุ่งหมายถึงการรำลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ บทสวดมนต์แท้ๆ ตามที่มีปรากฏอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนให้สาวกสวดนั้น แต่ละบทจึงมีความหมายแฝงอยู่เกี่ยวกับเรื่องของพระพุทธเจ้า ความดีงามของพระพุทธเจ้าบ้าง เกี่ยวกับเรื่องของพระธรรม และความดีงามของพระธรรมบ้าง เกี่ยวกับเรื่องของพระสงฆ์และความดีงามของพระสงฆ์บ้าง

แต่เป็นที่น่าเสียใจอยู่บ้างเหมือนกัน ที่มีบทสวดมนต์บางบทหรือหลายบททีเดียวซึ่งนิยมสวดกันเป็นพิธีเป็นกิจวัตร ในเวลาเช้า–เย็น ในปัจจุบันนี้ ที่แต่งกันขึ้นใหม่

นอกพระไตรปิฎก มีความหมายไปในทางอ้อนวอนขอให้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ช่วยหรือคุ้มครอง จึงทำให้ผู้ที่มีอาชีพพาชาวต่างประเทศท่องเที่ยวบางคน เกิดความเข้าใจผิดชี้แจงให้ชาวต่างประเทศทราบว่า การที่พระสวดมนต์ หรือชาวบ้าน อุบาสก อุบาสิกาสวดมนต์นั้น คือการสวดอ้อนวอนขอให้พระพุทธเจ้าช่วยเหลือ

การหุงข้าว ถ้าเราหุงถูกต้องตามกรรมวิธีในการหุง เราไม่จำเป็นต้องอ้อนวอนขอให้ข้าวนั้นสุกดอก มันย่อมสุกของมันเอง และเราผู้ทำการหุง ย่อมได้กินข้าวสุกนั้น อันเป็นผลจากการกระทำของเราโดยไม่ต้องสงสัย

การสวดมนต์นั้น ถ้าเราสวดถูกต้องตามกรรมวิธีในการสวดมนต์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในหนังสือพระไตรปิฎก เราก็ไม่จำเป็นต้องอ้อนวอนปรารถนาให้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์คุ้มครองช่วยเหลือ ท่านย่อมจะให้ความช่วยเหลือคุ้มครองเอง ตามหลักที่ว่า "พระย่อมคุ้มครองคนดี—ผีย่อมรังควานคนชั่ว" และเราผู้ทำการสวดย่อมได้รับผล คือการคุ้มครองช่วยเหลือจากการกระทำของเราเอง

เพราะความปรารถนาที่จะเห็นประชาชนคนไทย ผู้นับถือศาสนาพุทธ ได้สวดมนต์กันถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในหนังสือพระไตรปิฎก จึงได้รวบรวมบทสวดมนต์ตามที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกมาเสนอไว้ด้วยในที่นี้

การที่ใคร ๆ จะใช้บทสวดมนต์แบบของพระพุทธเจ้า ในพระไตรปิฎก หรือจะใช้บทสวดมนต์แบบของพระภิกษุรุ่นหลัง ๆ ที่มิได้เป็นพระอรหันต์ แต่งขึ้นใหม่นอกพระไตรปิฎกก็เป็นเอกสิทธิ์ของผู้นั้น

บทสวดมนต์ในหนังสือพระไตรปิฎก ที่จะนำมารวบรวมเสนอไว้ในที่นี้ ขอแยกออกเป็น 3 แบบ คือ

1. บทสวดมนต์สำหรับพระสงฆ์สามเณร

ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 15 หน้า 322 ถึงหน้า 323 มีอยู่ 3 บท คือ.–

— อิติปิ โส ....ฯลฯ.................ภควา

— สวากฺขาโต ....ฯลฯ.................วิญฺญูหิ

— สุปฏิปนฺโน...........ฯลฯ.................โลกสฺส

สำหรับเวลาในการสวด มิได้ทรงระบุไว้ว่า เป็นเวลาเช้า หรือเวลาเย็น ได้แต่ทรงบอกว่า ให้สวดระลึกในเวลาที่เกิดความกลัว ความหวาดสะดุ้ง ความหวาดเสียว ถึงขนาดขนลุกขนชัน และสถานที่สวดนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนว่า จะเป็นป่าก็ได้ โคนต้นไม้ก็ได้ อาคารสถานที่อยู่อาศัยก็ได้

2. บทสวดมนต์สำหรับชาวบ้านทั่วไป

ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 24 หน้า 355 ถึงหน้า 360 มีอยู่ 6 บท ซึ่งได้นำมารวบรวมเสนอไว้ในตอนที่ว่าด้วยเรื่อง "ชาวบ้านกับศาสนาพุทธ" คือ.—

— อิติปิโส.................ฯลฯ.................ภะคะวา

— สะหวากขาโต..........ฯลฯ ....วิญญูหิ

— สุปะฏิปันโน...........ฯลฯ........ ....โลกัสสะ

— อะขัณฑานิ............ฯลฯ.................สะมาธิสังวัตตะนิกานิ

— ลาภา วะตะ..........ฯลฯ.................ทานะสังวิภาคะระโต

— สันติ เทวา...........ฯลฯ.................สังวิชชะติ

3. บทสวดมนต์สำหรับชาวบ้านผู้รักษาศีลในวันพระ

ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 20 หน้า 265 ถึงหน้า 270 มีอยู่ 4 บท คือ

— อิติปิโส.................ฯลฯ.................ภะคะวา

— สะหวากขาโต..........ฯลฯ.................วิญญูหิ

— สุปะฏิปันโน...........ฯลฯ.................โลกัสสะ

— สันติ เทวา...........ฯลฯ.................สังวิชชะติ

หมายเหตุ 1. ผู้ต้องการจะสวดมนต์ ตามบทสวดมนต์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎกนั้น บทสวดมนต์ต่าง ๆ ทั้ง 3 แบบ ที่สมบูรณ์เต็มทุกตัวอักษรทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย โปรดเปิดพลิกไปดูในหัวข้อเรื่อง "ชาวบ้านกับศาสนาพุทธ" ในหนังสือนี้

2. ก่อนจะสวดมนต์แบบใด ๆ ก็ตาม ควรจะต้องสวดบทพิเศษ คือ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

(สวด 3 จบ) เสียก่อน เพื่อเป็นการสร้างมงคลความเจริญสวัสดีให้เกิดแก่ตน ตามหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 4 บรรทัดที่ 10

3. ก่อนจะทำพิธีสวดมนต์ ควรมีธูป เทียน ดอกไม้ บูชาด้วย เพื่อให้เกิดสิริมงคล ความเจริญ ความสวัสดี และเป็นบุญเบื้องต้น ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนไว้ในหนังสือพระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 3

4. เมื่อสวดจบแล้ว ควรจะกรวดน้ำ คือตั้งจิตอุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้อื่นด้วย โดยตั้งจิตอุทิศว่า "ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงมีความสุขด้วยเถิด" คำกรวดน้ำ หรือแนวคิดตั้งจิตอุทิศบุญกุศลแบบนี้ เป็นพระดำรัสสอนของพระพุทธเจ้า มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 10

คำบางอย่างที่ชาวบ้านควรรู้

มีถ้อยคำบางอย่าง ที่ชาวบ้านผู้นับถือศาสนาพุทธควรรู้ไว้ เพื่อสะดวกไม่ขัดเขินในเวลาที่ทำบุญเอง หรือในเวลาไปร่วมทำบุญกับผู้อื่น ถ้อยคำเหล่านี้ คือ

1. คำอาราธนาขอให้พระท่านให้ศีล

เรียกย่อว่า คำขอศีล งานทำบุญทั่ว ๆ ไปนิยมขอศีล 5 คำขอศีลนี้เพิ่งมีผู้แต่งขึ้นในภายหลัง ในพระไตรปิฎกนั้นมีแต่ตัวศีล 5 คำขอศีลไม่มี ฉะนั้น จึงต้องนำคำขอศีล

มาจากหนังสือศาสนพิธี ซึ่งเป็นตำราทางศาสนาพุทธอันเป็นตำราที่องค์การศึกษาของคณะสงฆ์รับรองว่าใช้ได้แล้ว

คำขอศีล 5.— มะยัง ภันเต
วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ
ติสะระเณนะ สะหะ
ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต
วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ
ติสะระเณนะ สะหะ
ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต
วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ
ติสะระเณนะ สะหะ
ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

(หนังสือศาสนพิธี เล่ม 1 หน้า 86)

หมายเหตุ เมื่อพระท่านให้ศีล ต้องว่าตามท่านไปด้วย เรียกว่า รับศีล ส่วนรับไว้แล้วจะรักษาไว้ได้ 1 ชั่วโมง หรือ 1 วัน ในวันงานนั้นก็แล้วแต่ศรัทธา จะว่าตามค่อย ๆ ขนาดพระได้ยินก็ได้ หรือจะว่าตามในใจก็ได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการรับศีลนั้น มักจะรับกันแบบงุบงิบ ไม่ค่อยดังนัก คือไม่ดังเหมือนเสียงตะโกนด่ากัน ทั้ง ๆ ที่เสียงรับศีลนั้นเป็นเสียงสุภาพ แต่เสียงด่าทอกันนั้นเป็นเสียงหยาบคาย รับศีล เป็นเรื่องไม่ควรอายใคร เพราะเป็นการทำดี ส่วนการด่าทอหรือนินทากันนั้น เป็นเรื่องควรอาย ไม่ควรใช้เสียงดังนักอายคนอื่นเขา เพราะเป็นการทำชั่ว

คำขอศีล 8.— ตามธรรมดาศีล 8 นั้น นิยมรับรักษากันในวันพระ สำหรับผู้ที่ไปร่วมชุมนุมที่วัดใดวัดหนึ่ง ในอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ และศีล 8 ที่รักษาในวันพระนี้ เรียกว่า ศีลอุบโสถ มีกำหนดเวลารักษา คือต้องรักษาทั้งวันและคืนในวันพระนั้น คำขอศีล 8 นี้ก็ไม่มีในหนังสือพระไตรบีฎกเพิ่งมีผู้แต่งขึ้นในภายหลัง และไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง แต่ก็ได้ถือนิยมกันเป็นประเพณีสืบมาจนทุกวันนี้ ส่วนตัวศีล 8 นั้น มีอยู่ในพระไตรบีฎก

คำขอศีล 8.— มะยัง ภันเต
ติสะระเณนะ สะหะ
อัฏฐังคะสะมันนาคะตัง
อุโปสะถัง ยาจามะ
(ว่า 3 จบ)

(หนังสือศาสนพิธี เล่ม 1 หน้า 28)

อานิสงส์ของการรักษาศีล 5

พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ด้วยพระองค์เองว่า ผู้รักษาศีล 5 เป็นปกติ ตายแล้วจะไม่ไปตกนรก จะไม่ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน จะไม่ไปเกิดเป็นเปรต แต่จะได้ไปเกิดในสวรรค์

(พระไตรบีฎก เล่ม 22 หน้า 191)

อานิสงส์ของการรักษาศีล 8

พระพุทธเจ้าตรัสบอกไว้ด้วยพระองค์เองอีกเช่นเดียวกันว่า ผู้ที่รักษาศีล 8 คือศีลอุโบสถ ตายแล้วจะได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ รับรองว่าไม่มีการตกนรก ไม่เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน และไม่เกิดเป็นเปรต

(พระไตรบีฎก เล่ม 20 หน้า 273—274)

2. คำอาราธนาขอให้พระท่านสวดมนต์

ในพิธีทำบุญส่วนมาก เมื่อพระท่านให้ศีลจบแล้ว เจ้าภาพหรือผู้เป็นพิธีกร จะต้องกล่าวคำอาราธนาขอให้พระท่านสวดมนต์ต่อไปทันที คำอาราธนานี้ ก็ไม่มีในพระไตรปิฎก เพิ่งมามีในยุคหลัง ๆ ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้แต่ง แต่ก็นิยมใช้สืบ ๆ มา คำอาราธนานั้น มีดังนี้

วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะทุกขะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง
วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะภะยะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง
วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา
สัพพะโรคะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง ฯ

(หนังสือศาสนพิธี เล่ม 1 หน้า 87)

3. คำอาราธนาขอให้พระท่านเทศน์

ในการทำบุญบางอย่าง บางครั้งมีพระเทศน์ด้วย จะต้องกล่าวคำขอศีล 5 เสียก่อน ถ้าเป็นวันพระ ถ้ามีงานตามศาลาการเปรียญ เช่น งานวัด หรืองานศพ ก่อนกล่าวคำอาราธนาให้พระเทศน์ ต้องกล่าวคำขอศีล 8 ก่อน ต่อจากนั้นจึงกล่าวคำอาราธนาขอให้พระท่านเทศน์

สำหรับคำอาราธนาให้พระเทศก์นี้ มี 2 แบบ คือ แบบในพระไตรปิฎก และแบบนอกพระไตรปิฎก ขอนำมาเสนอไว้ทั้ง 2 แบบ ผู้ใช้จะใช้แบบใดก็สุดแต่จะเห็นสมควร

แบบในพระไตรปิฎก พรัมมา จะ โลกาธิปะตี สะหัมปะติ
กัตัญชะลี อะนะธิวะรัง อะยาจะถะ
สันตีธะ สัตตา อัปปะระชักขะชาติกา
เทเสสิ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง ฯ

(พระไตรปิฎก เล่ม 33 หน้า 403)

แบบนอกพระไตรปิฎก พรัมมา จะ โลกาธิปะตี สะหัมปะติ
กัตอัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ
สันตีธะ สัตตาป ประระชักขะชาติกา
เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง ฯ
(หนังสือศาสนพิธี เล่ม 1 หน้า 87)

4. คำบูชาข้าวพระพุทธ

ในงานทำบุญทั่วไป เมื่อถึงคราวที่จะถวายอาหารแด่พระสงฆ์ที่ไปสวดมนต์ในงาน เจ้าภาพจะต้องจัดสำรับคาวหวาน เป็นสำรับเล็ก ๆ พร้อมด้วยน้ำหนึ่งแก้ว ไปวางไว้หน้าพระพุทธรูปก่อน โดยมีผ้าขาวผืนเล็ก ๆ ปูรอง การทำอย่างนี้เรียกว่า บูชาข้าวพระพุทธ คือ ถือว่าเป็นการถวายอาหารแด่พระพุทธเจ้าด้วย เพราะพระพุทธเจ้าเป็นประมุขของพระสงฆ์ เท่ากับเป็นประธานหรือเป็นหัวหน้าพระสงฆ์ที่มาสวดมนต์นั้น การจัดสำรับถวายพระพุทธนี้ จะต้องทำพิธีถวายก่อนพระสงฆ์

วิธีทำ คือ เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์จบ เจ้าภาพพึงยกสำรับคาวหวานพร้อมทั้งน้ำมาวางไว้หน้าพระพุทธรูป วางลงแล้วนั่งคุกเข่ายกมือประนม ตั้ง นะโม 3 จบก่อน แล้วกล่าวถวายในใจ ดังนี้.—

อิมัง สูปะพะยัญชะนะสัมปันนัง
สีสานัง โอทะนัง อุทะกัง วะรัง
พุทธัสสะ ปูเชมิ ฯ

ว่าจบแล้วกราบ 3 ครั้ง

เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว จึงเข้าไปยกสำรับนั้นออก เรียกการทำตอนนี้ว่า "การลาข้าวพระพุทธ" วิธีทำ เข้าไปกราบ 3 ครั้ง ประนมมือ กล่าวในใจว่า

เสสัง มังคะลังยาจามิ

ว่าจบแล้วยกสำรับออกไปได้ไม่ต้องกราบอีก

การบูชาข้าวพระพุทธ การลาข้าวพระพุทธนี้ มิใช่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง แต่เป็นประเพณีที่มีหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแฝงอยู่ในการกระทำหลักธรรมที่

แฝงอยู่ในประเพณีนี้ คือ "การบูชา" ตามคำสอนในพระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 3 บรรทัดที่ 17 ฉะนั้น จึงนิยมทำกันสืบมาจนปัจจุบันนี้

หมายเหตุ คำบูชาข้าวพระพุทธ และคำลาข้าวพระพุทธ มีหลักฐานที่มาจากหนังสือ ศาสนพิธี เล่ม 1 หน้า 52 หนังสือเล่มนี้ ทางองค์การศึกษาคณะสงฆ์ รับรองว่าใช้ได้ถูกต้อง

5. คำกรวดน้ำ

กิจที่เจ้าภาพผู้ทำบุญจะพึงทำเป็นประการสุดท้ายในงานทำบุญของตน คือ การ การกรวดน้ำ ได้แก่การตั้งจิตอุทิศบุญกุศลที่ตนทำให้แก่ผู้ที่ถึงแก่ความตายไปแล้ว มีวิธีกระทำดังนี้ คือ พระฉันเสร็จแล้ว เจ้าภาพถวายของเสร็จแล้ว เจ้าภาพพึงเตรียมน้ำเปล่าประมาณครึ่งแก้ว แก้วเปล่าหรือจานรองอีก 1 ลูก ใช้มือขวาถือแก้วน้ำ ใช้มือซ้ายช่วยประคอง เมื่อพระผู้เป็นหัวหน้าว่า "ยถา........ก็ค่อย ๆ รินน้ำให้หยดลงเป็นสายลงสู่จานรองน้ำ พร้อมกับตั้งใจว่าคำอุทิศ ซึ่งเรียกว่าคำกรวดน้ำ

คำกรวดน้ำมีหลายแบบ หลายอย่าง สรุปกล่าวโดยย่อมี 2 แบบ คือ

1. แบบในพระไตรปิฎก
2. แบบนอกพระไตรปิฎก

สำหรับในหนังสืออนุสรณ์นี้ ขอเสนอแบบพระไตรปิฎก ซึ่งมีอยู่ 2 บท คือ

บทที่ 1.

อิทัง โว ญาตินัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย ฯ

ถ้าตามรูปภาษาบาลีนี้ว่ายาก จะว่าเป็นภาษาไทยก็ได้ ดังนี้.—

ขอผลบุญนี้ จงถึงแก่ญาติทั้งหลาย

ขอให้ญาติทั้งหลาย จงมีความสุขกายสุขใจเถิด"

(พระไตรปิฎก เล่ม 25 หน้า 10)

บทที่ 2.

ยังกิญฺจิ กุสะลัง กัมมัง   กัตตัพพัง กิริยัง มะมะ
กาเยนะ วาจามะนะสา   ติทะเส สุคะตัง กะตัง
เย สัตตา สัญญิโน อัตถิ   เย จะ สัตตา อะสัญญิโน
กะตัง ปุญญะผะลัง มัยหัง   สัพเพ ภาคี ภวันตุ เต
เย ตัง กะตัง สุวิทิตัง   ทินนัง ปุญญะผะลัง มะยา
เย จะ ตัตถะ นะ ชานันติ   เทวา คันตะวา นิ เวทะยุง
สัพเพ โลกัมหิ เย สัตตา   ชีวันตาหาระเหตุกา
มะนุญญัง โภชะนัง สัพพัง   ละภันตุ มะมะ เจตะสา ฯ

(พระไตรปิฎก เล่ม 32 หน้า 6)

ถ้ากรวดน้ำบทที่ 2 ซึ่งเป็นรูปภาษาบาลีนี้ ว่ายาก ไม่สะดวกปาก จะว่าเป็นภาษาไทยก็ได้ เมื่อจะว่าเป็นภาษาไทยพึงว่าตามคำแปลจากภาษาบาลีนั้น ดังนี้.—

"กรรมดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งควรทำด้วยกาย วาจา ใจ อันเป็นกรรมเป็นเหตุนำพาให้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ กรรมดีทั้งหมดนั้น ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว มนุษย์ เทวดา พรหม และผู้อื่นนอกจากนี้ จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญ ที่ข้าพเจ้าทำเหล่านั้นด้วย

ท่านเหล่าใด ทราบว่าข้าพเจ้าทำบุญให้แล้ว ขอท่านเหล่านั้น จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้ากรวดน้ำอุทิศให้นี้ด้วย ในบรรดาท่านที่ข้าพเจ้าตั้งใจกรวดน้ำอุทิศผลบุญให้นั้น หากท่านผู้ใดไม่ทราบขอทวยเทพยดา จงได้โปรดกรุณาไปบอกท่านผู้นั้นทราบด้วย

สัตว์ทุกประเภทในโลก ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการกินอาหาร ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงได้รับอาหารการกินที่ถูกใจ ด้วยอำนาจเจตนาอุทิศ คือด้วยอำนาจบุญญฤทธิ์นี้ เทอญ ฯ

ยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก

---

๑ อิติปิ โส ภควา อรหํ วจฺจโสภควา
อิติปิ โส ภควา สมฺมาสมฺพุทฺโธ วจฺจโสภควา
อิติปิ โส ภควา วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน วจฺจโสภควา
อิติปิ โส ภควา สุคโต วจฺจโสภควา
อิติปิ โส ภควา โลกวิทู วจฺจโสภควา
๑ อรหนฺตํ สรณํคจฺฉามิ อรหนฺตํ สิรสานมามิ
สมฺมาสมฺพุทฺธํ สรณํคจฺฉามิ สมฺมาสมฺพุทฺธํ สิรสานมามิ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ สรณํคจฺฉามิ วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํสิรสานมามิ
โลกวิทํ สรณํคจฺฉามิ โลกวิทํ สิรสานมามิ
๑ อิติปิ โส ภควา อนุตฺตโร วจฺจโสภควา ฯ
อิติปิ โส ภควา ปุริสฺสทมฺมสารถิ วจฺจโสภควา ฯ
อิติปิ โส ภควา สตฺถาเทวมนุสฺสานํ วจฺจโสภควา ฯ
อิติปิ โส ภควา พุทฺโธ วจฺจโสภควา ฯ
๑ อนุตฺตรํ สรณํ คจฺฉามิ อนุตฺตรํ สิรสา นมามิ
ปุริสฺสทมฺมสารถิ สรณํคจฺฉามิ ปุริสฺสทมฺมสารถิ สิรสา นมามิ
สตฺถาเทวมนุสฺสานํ สรณํคจฺฉามิ สตฺถาเทวมนุสฺสานํสิรสานมามิ พุทฺธํ
สรณํคจฺฉามิ พุทฺธํ สิรสานมามิ อิติปิโส ภควา ฯ
๑ อิติปิโสภควา รูปขนฺโธ อนิจฺจลกฺขณปารมี จสมฺปนฺโน อิติปิโสภควา ฯ
๑ อิติปิโสภควา เวทนาขนฺโธ อนิจฺจลกฺขณปารมี จสมฺปนฺโน อิติปิโสภควา ฯ
๑ อิติปิโสภควา สญฺญาขนฺโธ อนิจฺจลกฺขณปารมี จสมฺปนฺโน อิติปิโสภควา ฯ
๑ อิติปิโสภควา สงฺขารขนฺโธ อนิจฺจลกฺขณปารมี จสมฺปนฺโน อิติปิโสภควา ฯ

๏ อิติปิโสภควา วิญญาณขนฺโข อนิจฺจลกฺขณปารมี จสมฺปนฺโน อิติปิโสภควา ฯ

๏ อิติปิโสภควา ปถวีจกฺกวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวติงสา ธาตุ สมฺมาสมาธิ-ญาณ สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโสภควา เตโชจกฺกวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวติงสา ธาตุ สมฺมาสมาธิญาณ สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโสภควา วาโยจกฺกวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวติงสา ธาตุ สมฺมาสมาธิญาณ สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโสภควา อาโปจกฺกวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวติงสา ธาตุ สมฺมาสมาธิญาณ สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา อากาสจกฺกวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวติงสา ธาตุ สมฺมาสมาธิญาณ สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา ยามา ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา ดุสิตาธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา นิมานรติ ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา กามาวจร ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา รูปาวจร ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา ปฐมฌาน ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา ทุติยฌาน ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา ตติยฌาน ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา จตุถฌาน ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา ปญฺจมฌาน ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา อากาสานญฺจายตน เนวสญฺญา นาสญฺญายตน อรูปาวจร ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา วิญญานญจายตน เนวสญฺญานาสญฺญายตน อรูปาวจร ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา อากิญฺจญฺจายตน เนวสญฺญานาสญฺญายตน อรูปาวจร ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา โสตาปตฺติมคฺค ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา สกทาคาปตฺติมคฺค ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา อนาคาปตฺติมคฺค ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา อรหตฺตปตฺติมคฺค ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา โสตาอรหตฺตปตฺติผล ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา สกทาคาอรหตฺตปตฺติผล ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ อิติปิโส ภควา อนาคาอรหตฺตปตฺติผล ธาตุสมฺมาทิยาน สมฺปนฺโน ฯ

๏ กุสลาธมฺมา อิติปิโสภควา ออายาวชีวํ พุทฺธํสรณํ คจฺฉามิ ชมฺพู ปญฺจ อิสโร กุสลาธมฺมา นโมพุทฺธาย นโมธมฺมาย นโมสงฺฆาย ปญฺจพุทฺธา นมามิหํ อาปา มจุป ทิมสํอํขุ สํวิทาปุกยป อุปสชสุเห ปาสาย โสโสสส ออออนิ เตช สุเนม ภูจนาวิเว อสํวิสุโลปุสพุภ อิส์วาสุ สุส์วาอิ กุสลาธมฺมา จิตฺติวิ อตฺถิ ฯ

๏ อิติปิโส ภควา อรหํ ออา ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ สาโพธิปญฺจ อิสฺสโร ธมฺมา ฯ

๏ กุสลา ธมฺมา นนฺทวิวํโก อิติสมฺมาสมฺพุทฺโธ สุคลาโน ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ จาตุมหาราชิกา อิสฺสโร กุสลาธมฺมา อิติ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน อุอุยาว ตาวตึสา อิสฺสโร กุสลาธมฺมา นนฺท ปญฺจ สุคโต โลกวิทู มหาเอโอ ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ยามา อิสฺสโร กุสลา ธมฺมา พร์หม์าสทฺท ปญฺจ สตฺตสตฺตาปารมี อนุตฺตโร ยมกข ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

๏ ตุสิตา อิสฺสโร กุสลา ธมฺมา ปุยปก ปุริสฺสทมฺมสารถิ ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

๏ นิมฺมานรติ อิสฺสโร กุสลา ธมฺมา เหตุโปว สตฺถาเทวมนุสฺสานํ คถ ยาว ชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

๏ ปรนิมิตว อิสฺสโร กุสลา ธมฺมา สํขารขนฺโธ ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา รูปขนฺโธ พุทฺธปผ ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

๏ พฺรหฺมา อิสฺสโร กุสลา ธมฺมา นจฺจิปจฺจยา อินปญฺจ ภควตา ยาว นิพฺพานํ สรณํ คจฺฉามิ นโม พุทฺธสฺส นโม ธมฺมสฺส นโม สํฆสฺส พุทฺธิสาโร กลากรกนา เอเตนสจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ หุลู หุลู หุลู สฺวาหาย ฯ

๏ นโม พุทฺธสฺส นโม ธมฺมสฺส นโม สํฆสฺส วิตฺติ วิตฺติ วิตฺติ มิตฺติ มิตฺติ จิตฺติ จิตฺติ วตฺติ วตฺติ มยสุ สุวตฺถิโหตุ หุลู หุลู หุลู สฺวาหาย ฯ

๏ อินฺทสาวํ มหาอินฺทสาวํ พฺรหฺมสาวํ มหาพฺรหฺมสาวํ จกฺกวตฺติสาวํ มหาจกฺกวตฺติสาวํ เทวาสาวํ มหาเทวาสาวํ วิสีสาวํ มหาวิสีสาวํ มุนีสาวํ มหามุนีสาวํ สปฺปุริสาวํ มหาสปฺปุริสาวํ ปญฺเจกพุทฺธสาวํ อรหตฺตสาวํ สพฺพสิทฺธิ วิชาธรานํสาวํ สพฺพโลกาอิริยานํสาวํ เอเตนสจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ฯ

๏ สาวํ คุณณํ วชพลํ เตชํ วิริยํ สิทฺธิกมฺมํ นิพฺพานํ โมกฺขํ คุยหกํ ปุญฺญํ ทานสีลํ ปญฺญานิกฺขํ ภคยํ ตปฺปํ สุขํ สิริรูปํ กุวิสติเสนํ เอเตนสจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ หุลู หุลู หุลู สฺวาหาย ฯ

๏ นโม พุทฺธสฺส ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา รูปขนฺโธ เวทนาขนฺโธ สญฺญาขนฺโธ สํขารขนฺโธ วิญฺญาณขนฺโธ นโม อิติปิโส ภควา ฯ

๏ นโม พุทฺธสฺส ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา รูปขนฺโธ เวทนาขนฺโธ สญฺญาขนฺโธ สํขารขนฺโธ วิญฺญาณขนฺโธ นโม สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ฯ

๏ นโม ธมฺมสฺส ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา รูปขนฺโธ เวทนาขนฺโธ สญฺญาขนฺโธ สํขารขนฺโธ วิญฺญาณขนฺโธ นโม สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ฯ

๏ นโม ธมฺมสฺส ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา รูปขนฺโธ เวทนาขนฺโธ สญฺญาขนฺโธ สํขารนฺโธ วิญฺญาณขนฺโธ นโม สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ ฯ

๏ นโม สํฆสฺส ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา รูปขนฺโธ เวทนาขนฺโธ สญฺญาขนฺโธ สํขารขนฺโธ วิญฺญาณขนฺโธ นโม สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ วาหปริตฺตํ ฯ

๏ นโม พุทฺธาย มออุ ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา ยาว ตสฺส หาโย โมน อุอม ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา อุอม อวนฺทา นโม พุทฺธาย นอกตินิสรณ อารปขุธํ มออุ ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา ๏

จบแล

คัดมาจากหนังสือยอดพระกัณฑ์ไตรบิฎก ซึ่งนางทุเรียน บุญมาก หม่อมเหลือบ อรุณวงศ์ ณ อยุธยา และพันโทพระพิศาลสงคราม (ชอบ บุญมาก) ได้พร้อมใจกันสร้างขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. 2473 เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับนายสมบุญ บุญมาก ผู้บิดา นางเหว่า บุญมาก ผู้มารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ พระมหากษัตริย์ ตลอดทั้งบรรพบุรุษและญาติมิตรทั้งหลาย

ต่อมา ได้มีผู้ต้องการเพื่อไว้สวดมนต์และบูชาอีกจำนวนมาก พ.ต. ฉลอง พิศาลสงคราม จึงได้จัดพิมพ์ขึ้นอีก เมื่อ 8 กันยายน 2509 เป็นธรรมทาน อุทิศส่วนกุศลแก่บุพพการี และเพื่อนร่วมโลก

โอกาสนี้ เห็นเป็นการสมควร จึงนำมารวมไว้ในหนังสืออนุสรณ์ของพันโทพระพิศาลสงคราม (ชอบ บุญมาก) ในวาระได้รับพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ด้วย ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้เป็นต้นคิดสร้างยอดพระกัณฑ์ไตรบิฎกนี้ อันเป็นประโยชน์แก่ผู้ศรัทธาทั้งหลายต่อเนื่องกันมาจนบัดนี้

ฉลอง พิศาลสงคราม

27 พ.ย. 19

ชินปญฺชรคาถา

ชยาสนากตา พุทฺธา เชตฺวา มารํ สวาหนํ
จตุสจฺจาสภํ รสํ เย ปิวึสุ นราสภา
ตณฺหงฺกราทโย พุทฺธา อฏฺฐวีสติ นายกา
สพฺเพ ปติฏฺฐิตา มยฺหํ มตฺถเก เต มุนิสฺสรา
สีเส ปติฏฺฐิโต มยฺหํ พุทฺโธ ธมฺโม ทฺวิโลจเน
สงฺโฆ ปติฏฺฐิโต มยฺหํ อุเร สพฺพคุณากโร
หทเย อนุรุทฺโธ จ สารีปุตฺโต จ ทกฺขิเณ
โกณฺฑญฺโญ ปิฏฺฐิภาคสฺมึ โมคฺคลฺลาโน จ วามเก
ทกฺขิเณ สวเน มยฺหํ อาสุํ อานนฺทราหุลา
กสฺสโป จ มหานาโม อุภาสุํ วามโสตฺตเก
เกสนฺเต ปิฏฺฐิภาคสฺมึ สุริโย ว ปภากโร
นิสินฺโน สิริสมฺปนฺโน โสภิโต มุนิปุงฺคโว
กุมารกสฺสโป เถโร มเหสี จิตฺตวาทโก
โส มยฺหํ วทเน นิจฺจํ ปติฏฺฐาสิ คุณากโร
ปุณฺโณ องฺคุลิมาโล จ อุปาลี นนฺทสีวลี
เถรา ปญฺจ อิเม ชาตา นลาเต ติลกา มม
เอเกสีติ มหาเถรา ชิตา จ ชินสาวกา
เสสาสีติ มหาเถรา ชิตวนฺตา ชิโนรสา
ชลนฺตา สีลเตเชน องฺคมงฺเคสุ สณฺฐิตา
มงฺคลรตนํ ปุเร ทกฺขิเณ เมตฺตสุตฺตกํ
ธชคฺคํ ปจฺฉโต อาสิ วาเม องฺคุลิมาลกํ

ขนฺธโมรปริตฺตญฺจ อาฏานาฏิยสุตฺตกํ
อากาเส ฉทนํ อาสิ เสสา ปาการสณฺฐิตา
ชินา นานา พลสํยุตฺตา สตฺตปาการลงฺกตา
วาตปิตฺตาทิ สญฺชาตา พาหิรชฺฌตฺตุปทฺทวา
อเสสา วินยํ ยนฺตุ อนนฺตชินเตชสา
วทโต เม สกิจฺเจน สทา สมฺพุทฺธปญฺชเร
ชินปญฺชรมชฺฌมฺหิ วิหรนฺตํ มหีตเล
สทา ปาเลนฺตุ มํ สพฺเพ เต มหาปุริสาสภา
อิจฺเจว มนฺโต สุคุโต สุรกฺโข
ชินานุภาเว — น ชิตุปทฺทโว
ธมฺมานุภาเว — น ชิตาริสงฺโค
สงฺฆานุภาเว — น ชิตนฺตราโย
สทฺธมฺมานุภาวปาลิโต จรามิ ชินปญฺชเรติ.

---

1. ผู้ประสงค์จะเจริญ "ชินปญฺชรคาถา" ควรเริ่มต้นในวันพฤหัสบดี ให้หาดอกไม้ ธูป เทียน มาสักการะบูชา ตั้งจิตระลึกถึงเจ้าประคุณสมเด็จฯ ขอให้ช่วยประสิทธิประสาท เพื่อขออนุญาตใช้คาถาต่อไป

อนึ่ง ได้ฟังเล่ากันมาว่า สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงใช้คาถาที่ 8 "ปุณฺโณ องฺคุลิมาโล จ ฯลฯ นลาเต ติลกา มม" เสกน้ำสรงพระพักตร์ นอกจากนั้นพระมนต์บทนี้ ใช้อธิษฐานเจิมหน้าผาก มีสิริมงคล

2. ถ้าจะใช้คาถานี้ขึ้น ต้องถือศีลห้า จึงจะขลังดีนัก.

คำแปล "ชินปญชรคาถา"

ขอให้พระพุทธนราสภา จอมมุนีนายกทั้ง 28 พระองค์ มีพระพุทธเจ้าพระนาม ว่า ตัณหังกร เป็นอาทิ บรรดาที่ประทับนั่งเหนืออาสนชัย ทรงชำนะมาร พร้อมด้วย พาหนะ ได้ดื่มรส คือจตุสัจจธรรมอันประเสริฐ จงมาประดิษฐานอยู่ ณ เบื้องกระหม่อม ของข้าพเจ้า

ขอให้พระพุทธ จงมาประดิษฐานอยู่เหนือเศียรเกล้าแห่งข้าพเจ้า

ขอให้พระธรรม จงมาประดิษฐานอยู่ที่ตาทั้งสองของข้าพเจ้า

ขอให้พระสงฆ์องค์บ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งปวง จงมาประดิษฐานอยู่ที่อุระแห่ง ข้าพเจ้า

ขอให้พระอนุรุทธเถระ จงมาประดิษฐานอยู่ที่ดวงหทัยแห่งข้าพเจ้า พระสารีบุตร จงมาประดิษฐานอยู่ ณ เบื้องขวา พระโกญฑัญญะ จงอยู่ ณ เบื้องหลัง และพระ โมคคัลลานะ จงมาอยู่ ณ เบื้องซ้าย

ขอให้พระอานนท์ และพระราหุล จงอยู่ ณ โสตเบื้องขวา พระกัสสป และ พระมหานาม ทั้งสองพระองค์ จงอยู่ ณ โสตเบื้องซ้าย

ขอให้พระพุทธโสภิตจอมมุนี ทรงสมบูรณ์ด้วยสิริความสว่าง (แก่ประชาชน) ประดุจดวงอาทิตย์ จงสถิตนั่ง ณ ส่วนเบื้องหลังตั้งแต่ริมผมขึ้นไป (แห่งข้าพเจ้า)

ขอให้พระกุมารกัสสปเถระ ผู้มีวาทะอันไพจิตร เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีอัน ยิ่งใหญ่ จงมาประดิษฐานอยู่ที่ปากแห่งข้าพเจ้าเป็นเนืองนิจ

ขอให้พระเถระ คือพระปุณณะ พระองคุลิมาลย พระอุบาลี พระนันทะ และ พระสีวลี 5 องค์นี้ จงเกิดเป็นประดุจต่อมไฝหรือรอยเจิมที่นลาตแห่งข้าพเจ้า

ขอให้พระอสีติมหาเถระชินสาวก ชิโนรส ผู้พิชิตชำนะมาร รุ่งโรจน์อยู่ด้วย เดชแห่งศีลนอกจากนั้น จงมาสถิตอยู่ที่อวัยวะน้อยใหญ่ (แห่งข้าพเจ้า)

ขอพระรัตนสูตรจงอยู่ข้างหน้า เมตตสูตรจงอยู่ข้างขวา ธชัคสูตร จงอยู่ข้างหลัง อังคุลิมาลสูตรอยู่ข้างซ้าย ขันธปริตรมรปริตรและอาฏานาฏิยสูตร จงเป็นเพดานกางกั้น

ในอากาศ ขอบรรดาพระสูตรอันประเสริฐต่าง ๆ ของพระชินะนอกจากนั้น จงตั้งเป็นประดุจกำแพงล้อมไว้ 7 ชั้น

ฯลฯ ฯลฯ

พระคาถาชินบัญชร ของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ มีคุณานุภาพมากมาย ผู้ใดได้จำเริญภาวนาไว้เสมอ จะเจริญด้วยลาภยศ เจริญชนมายุยืนยาว ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ใช้เสกน้ำมนต์ รดแก้สรรพทุกข์โศก โรคภัย ไม่ว่าถูกกระทำคุณไสย คุณผีคุณคนทั้งปวงแก้ได้หายสิ้น รดแก้ไข้เรื้อรัง แก้โรควิกลจริต แก้อวมงคลนิมิตได้ทุกประการ ตามแต่จะปรารถนา ใช้ได้ทั้งนั้น ใช้ปลุกเสกเครื่องรางของขลัง พระเครื่องเพิ่มอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้น แล ฯ

คาถาของเจ้าประคุณสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) จะมีผลดี โดยปฏิบัติดังนี้.—

1. ต้องเป็นผู้มีศีลห้า (พยายามให้บริสุทธิ์เสมอ)
2. ต้องเป็นผู้มีความซื่อสัตย์ กตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณทุกท่าน
3. ต้องเป็นผู้มีความเมตตากรุณา ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันตามความเหมาะสม

ท่านที่อยากได้ พระสมเด็จอย่างแท้ไว้เพื่อบูชา จงประพฤติตามคำแนะนำทั้ง 3 ข้อนี้ และจงถวาย ดอกมะลิ บูชารูปเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) และสวดพระคาถาชินบัญชรนี้ ทุกวัน ก่อนเข้านอน แล้วตั้งจิตปรารถนาอาราธนาขอพระเครื่องสมเด็จอย่างแท้ ที่สมเด็จท่านสร้างไว้ เพื่อขอไว้บูชาป้องกันประจำตัวท่านจะได้สมประสงค์ แล ฯ

ข้อคิดในชินบัญชรคาถา

ชินบัญชรคาถา มีข้อความอัญเชิญคุณพระรัตนตรัย พร้อมทั้งพระอรหันต์และพระปริกรต่าง ๆ มาประดิษฐานตามอวัยวะนั้น ๆ อย่างเหมาะสม เช่นพระกุมารกัสสปได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดา ในทางเทศนาไพเราะ ก็ได้อาราธนามาประจำที่ปากคำ ส่วนพระมหาเถระอื่น ถ้าได้ตรวจตามประวัติถ่องแท้ และมาพิเคราะห์ถึงอวัยวะส่วนที่นิมนต์ท่านมาประดิษฐานนั้น ก็เห็นว่าเหมาะสมกันยิ่งนัก เช่นในดวงใจ อาราธนาพระอนุรุทธ์มาประจำ ตามประวัติของท่านเมื่อเยาว์วัย เกิดสงสัยกันในหมู่พวกกุมารด้วยกันว่า ข้าวสุกเกิดจากไหน ท่านเป็นคนซื่อ นึกอย่างใดได้ก็พูดตรงไปตามนั้น ท่านมิได้รู้ดอกว่า เขาทำนากันอย่างไร คงจะเห็นแม่ครัวเขาคดข้าวออกจากหม้อ ท่านก็เลยตอบว่าข้าวสุกเกิดจากหม้อที่หุงข้าว หรือสมัยที่ท่านแพ้เกมกีฬาในระหว่างเพื่อนกุมารด้วยกัน ซึ่งพนันกันด้วยขนม ให้คนไปรับจากมารดา มารดาของท่านเคยทำส่งไปหลายหนจนขนมหมด จึงปฏิเสธไปว่าขนมไม่มี ท่านก็ยังให้คนใช้ย้อนกลับมาว่าขนมไม่มีก็เอา ที่นิมนต์ท่านมาไว้ที่หัวใจนั้นเพราะการที่คนเราคบกันได้ก็ต้องมีใจซื่อตรงต่อกัน ถ้ามิได้ซื่อตรงต่อกันก็คบกันยาก บางส่วนที่เป็นอวัยวะสำคัญ เช่นหูก็นิมนต์มาถึงสี่องค์ คือหูข้างละสององค์ ก็เท่ากับหมายความว่า อันคนเราที่จะร้อนรุ่มกลุ้มใจนั้น ส่วนสำคัญก็คือสืบเนื่องมาจากหู เพราะได้ยินได้ฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์ เกี่ยวกับนินทา สรรเสริญ เราเป็นต้น ถ้าหากมิได้พิเคราะห์ให้หนักหน่วง ปล่อยให้ใจเผลอไปตาม ก็มักจะหลงใหลเอาง่าย ๆ จึงนิมนต์มาไว้ถึงข้างละสององค์ มากกว่าแห่งอื่นเพื่อกันพลั้งพลาด เพราะเหตุผลทั้งนี้ ผมจึงเกิดสนใจในคาถาชินบัญชรยิ่งนัก ทั้งยังได้ทราบจากประวัติอีกว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ รัชกาลที่ 4 ได้ทรงคุ้นเคยกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังสี วัดระฆังเป็นอย่างดีแต่ครั้งยังไม่เสวยราชย์ ครั้งหนึ่งพระองค์ท่านได้ทรงรับสั่งถามสมเด็จ ฯ โดยฐานที่ทรงคุ้นเคยว่า "พระพิมพ์ผงของขรัวโต ทำไมเขาถึงนิยมกันว่าขลัง ขรัวทำอย่างไร" สมเด็จ ฯ ท่านทูลสนองว่า "นอกจากจะทำตามตำราพุทธาภิเษกแล้ว ยังปลุกเสกด้วยคาถาชินบัญชรด้วย" พระ

บาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงรับสั่งถามสืบไปว่า" คาถาชินบัญชรว่าอย่างไร" สมเด็จ ฯ ท่านว่าคาถาชินบัญชรถวาย อันนี้เป็นประการสำคัญที่บันดาลให้พระผงสมเด็จ ฯ วัดระฆัง ทรงคุณภาพมหัศจรรย์ยิ่ง ได้มีผู้เสาะแสวงหาอยู่มากแม้ในขณะนี้ สำหรับส่วนตัวผมเอง ไม่มีวาสนาพอที่จะได้ครอบครองเป็นเจ้าของพระสมเด็จ ฯ แม้จะเสาะแสวงก็เห็นว่าเหลือวิสัย ทราบว่าขณะนี้ก็เป็นมูลค่าเรือนหมื่นแล้ว ผมจึงคิดตกลงใจเอาเองว่า ถ้าเราจะเอาคาถานี้ใช้สวดมนต์ประจำทุกคืนก็คงจะดีเหมือนกัน เนื่องจากคาถานี้มีผู้รู้และจำได้อยู่มาก แต่ครั้นให้เขาว่าให้เราฟัง หรือเมื่อตรวจกับต้นฉบับหลายทางด้วยกัน ก็เห็นว่าไม่สู้จะตรงถูกต้องกันนัก เป็นธรรมดาอยู่เองของที่ฟังกันต่อ ๆ มา เป็นเวลานับด้วย 100 ปี ก็อดที่จะวิปริตผิดพลาดไม่ได้ ผมจึงเริ่มคิดตกลงใจว่าจะต้องชำระสอบทานปรับปรุงให้เข้ารูปเข้ารอย ในส่วนปลีกย่อยก็ตัดออก ส่วนเนื้อหาอันเป็นสารัตถะนั้นก็คงไว้ จึงขอคัดลอกจากต้นฉบับเท่าที่จะหาได้ และขอจดจากปากคำของผู้ที่จำได้ รวมทั้งหมดเป็น 9 ฉบับด้วยกัน เอามาเทียบทานกันดู โดยยึดหลักตาม ลิงค์ วจนะ วิภัติ ปัจจัย พร้อมทั้งกฎข้อบังคับในฉันทลักษณ์ อันว่าด้วยปัฐยาวัตร์ฉันท์ และอินทรวิเชียรฉันท์ อันได้วาง ครุ ลหุไว้เป็นระเบียบ โดยยึดเอาความหมายจากข้อความที่แปลมาจากศัพท์นั้น ๆ มาเป็นมาตรการชำระเท่าที่ความรู้ของผมจะอำนวยให้ ดังปรากฏเป็นคาถาอยู่ข้างต้นนั้นแล้ว กระนั้นผมก็ยังไม่กล้ายืนยันว่าจะถูกต้องนักทีเดียว อาจมีที่ความรู้ของผมส่องไปไม่ถึงอยู่บ้าง ทั้งนี้ ก็ขออภัยด้วย

ครั้นได้สอบสวนดูเห็นว่าเรียบร้อยดี ก็รอจังหวะ พอถึงวันพฤหัสบดี จึงได้จุดธูปเทียน ดอกไม้ บูชาพระ ระลึกถึงคุณสมเด็จ ฯ เป็นการคำนับครู จึงเริ่มท่องประมาณสี่วัน จนคล่องแคล่วขึ้นใจ เพื่อที่จะทดสอบให้ตระหนักว่าจะขลังหรือไม่ ผมก็ทดสอบอยู่ถึง สิบวัน ก็เห็นว่าขลังดีเหลือเกิน ขอประทานโทษ โปรดอย่าเข้าใจว่า ผมไปทดสอบโดยวิธีทดลองยิงหรือฟันกันที่ไหน ผมมิได้ทดลองยิงหรือฟันกับใครเขาหรอก แต่ที่ว่าขลังมีประสิทธิภาพดีนั้น ก็โดยที่ผมกำหนดเอาเหตุการณ์ที่แวดล้อมตัวเรา และผู้ที่มีทุกข์สุขเกี่ยวเนื่องอยู่กับตัวเรา เช่น ภริยา ลูก หลาน ที่ใกล้เคียงกันพอที่เราจะรู้เรื่องของเขา

ได้ กำหนดเอาช่วงระยะเวลา 10 วันที่แล้วมามีเหตุการณ์เป็นอย่างไร ขนาดไหน เราก็กำหนดเอาไว้ในใจของเราเงียบอยู่คนเดียวสำเหนียกจำใส่ใจไว้ ต่อไปนี้เราก็เริ่มสวดคาถาชินบัญชรนี้ต่อท้ายบทสวดอื่น ที่เราได้สวดอยู่แล้วเป็นประจำ ครั้นด้วยสวดไปจนครบกำหนด 10 วัน ก็ได้ประมวลเหตุการณ์ดูว่า ในช่วงเวลา 10 วันก่อนที่ยังมิได้สวด กับช่วงเวลา 10 วันหลังที่ได้สวดนี้ เหตุการณ์ทุกข์ สุข ความเดือดเนื้อร้อนใจ หรือความสงบสุขเป็นอย่างไรกัน ก็เห็นว่าแจ่มใส ปลอดโปร่งใจกว่ากัน นี้แหละเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏจากการทดสอบของผม ผมจึงได้สวดอยู่เป็นประจำทุกวันเป็นนิจสินมา ประทานโทษผิดไปเสียแล้ว บางวันก็มีเหมือนกันครับที่สมองชักจะวุ่นวายแถมจะมึนงง จนถึงจะจับต้นชนปลายไม่ประติดประต่อกันก็มีอยู่บ้าง จนไม่สามารถจะสวดได้ ผมก็เพียงกราบลงไปกับหมอน ขอลาพักการสวดว่า วันนี้ไม่ไหวแล้วก็นอน เอาเป็นว่าผมได้สวดอยู่เสมอก็แล้วกันในวันที่พอจะสวดได้ บางท่านก็อาจสงสัยว่าเดี๋ยวนี้ผมเห็นจะไม่มีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจกระวนกระวายละกระมัง เพราะสวดมนต์ด้วยคาถาขลังอยู่ทุกวัน ผมจึงขอถือโอกาสแถลงไขให้ทราบเสียเลยทีเดียวว่า อันธรรมดาที่เกิดมาเป็นคนนี้ ก็หมายความว่าต้องระคนปนคละไปทั้งทุกข์ทั้งสุข โดยเพ่งเล็งถึงคำว่า คน เป็นกริยา หากจะสุขสมบูรณ์สมหวังไปเสียทุกประการก็เห็นจะไม่ใช่คนแน่ คงจะเป็นเทวดาอีกพวกหนึ่งซึ่งมิใช่มนุษย์ หรือว่าจะทุกข์ร้อนทุรนทุรายไปส่วนเดียว ก็คงมิใช่คนอีกเช่นเดียวกัน ต้องเป็นสัตว์นรกแน่ ที่เรียกกันสมมติกันว่าเป็นคน จึงหมายเอาสุขบ้างทุกข์บ้าง สมหวังบ้างผิดหวังบ้าง สมกับที่ท่านเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ท่านเขียนไว้ตอนเริ่มต้นเรื่องสามก๊กของท่าน ว่า "อันธรรมดาว่าบ้านเมืองนี้ (ผู้คนพลเมือง) บางคราวก็เป็นสุข บางคราวก็เป็นทุกข์ และบางคราวเป็นสุขก็กลับเป็นทุกข์ และเมื่อถึงคราวทุกข์หมดไปก็เป็นสุข วนเวียนอยู่เช่นนี้มานาน" ดังนี้ ในส่วนตัวผมนั้นมันก็ต้องมีแน่เรื่องเดือดร้อนกระวนกระวาย แต่มันเป็นเรื่องที่พอจะทนได้ พอแก้ไขปรับปรุงกันได้ จึงสำนึกอยู่ว่าเป็นบุญอักโขที่สามารถเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกันได้ ถ้ามิได้คาถาขลังบทนี้เข้าช่วยกำจัดปัดเป่าช่วยผ่อนคลายแล้ว เรื่องเดือดร้อนมันอาจใหญ่โตมโหฬารเป็นทวีตรีคูณ จนมิอาจดำรงคงสภาพเหมือนเก่าที่เป็นอยู่ในบัดนี้ก็ได้ ใครจะไปรู้ ด้วยประการฉะนี้ จึงมั่นใจในคาถานี้เหลือเกิน

อันคาถาชินบัญชรนี้ มิได้ระบุไว้ชัดเจนว่าใครเป็นผู้รจนาประพันธ์ขึ้นไว้ มีผู้เชื่อกันเป็นส่วนมากว่าสมเด็จ ฯ วัดระฆัง ท่านเป็นผู้แต่งขึ้นไว้ ผมก็เข้าใจเช่นนี้อยู่นาน ภายหลังไปพบกับศาสตราจารย์ ดร. แสง มนวิทูร ที่หอสมุดหน้าวัดมหาธาตุ ได้พูดกันถึงเรื่องนี้ขึ้นมา ท่านศาสตราจารย์บอกว่าในฉบับของพม่าเขาก็มี แต่เรียกว่า "รตนะบัญชร" มีข้อความเป็นอย่างเดียวกัน แต่ก็มิได้บอกว่าใครเป็นผู้แต่ง ครั้นเมื่อลองสอบกันดูถึงศักราชของหนังสือที่พบนั้น ก็อนุมานได้ว่าเป็นสมัยใกล้เคียงกับรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ เสวยราชสมบัติ จะเป็นอันว่าพม่าได้ลอกคัดไปจากไทยเรา เอาไปเปลี่ยนชื่อเสียว่ารตนะบัญชร หรือว่าไทยไปลอกคัดจากพม่ามาเปลี่ยนชื่อเป็นชินบัญชร ก็เลยยังมิรู้ว่าจะตัดสินอย่างไร แต่ว่าคาถาบทนี้ต้องเป็นของท่านปรมาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิอย่างสูงเป็นผู้รจนา ในสมัยจากที่ไดรวบรวมพระไตรปิฎก สมเด็จ ฯ วัดระฆัง ท่านคงเชื่อมั่นว่าขลัง ท่านจึงได้เอามาปลุกเสกพระผงของท่านที่สร้างไว้ โดยถูกต้องตามตำราพุทธาภิเษกของท่าน ฉะนั้นพระผงสมเด็จ ฯ ของท่านจึงทรงประสิทธิภาพยิ่งนัก

อันความขลังศักดิ์สิทธิ์จะมีจริงหรือไม่ จะทดสอบกันให้แน่นอนอย่างไรนั้น มันต้องขึ้นอยู่กับเหตุการณ์แวดล้อม จะเรียกว่าขณะสมบัติหรือกาลานุรูปก็ได้ แต่อันใดแค่ไหนเป็นขณะสมบัติ หรือกาลานุรูป ผมก็ไม่รู้จริงและตอบไม่ถูกเหมือนกัน เรื่องมันต้องพูดกันมาก แต่ผมจะยกอุทาหรณ์ให้เห็น คือลองเอาปี๊ปเปล่า ๆ ไปวางไว้ข้างหน้าเราประมาณสัก 6 วา แล้วหยิบเอาก้อนอิฐขว้างไปที่ปี๊บนั้น บางคนอาจผิดและอาจถูกก็ได้ เหตุใดจึงผิดและถูก มันมีเครื่องส่งเสริมแวดล้อมอยู่หลายประการเหลือเกิน มีกฎเกณฑ์ซ่อนเร้นอยู่มาก ถ้าจะให้ตั้งเป็นกฎก็เห็นจะหลายหน้ากระดาษ ขอให้ท่านตั้งเป็นกฎของท่านขึ้นเองพิเคราะห์เถิดขอรับ เมื่อได้กฎที่แน่แก่ใจแล้วก็ลองเอาไปเปรียบเทียบดูกับของที่ว่าขลังหรือศักดิ์สิทธิ์เถิดครับ เหมือนกัน ทำนองเดียวกัน ท่านผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษเป็นอัจฉริยะเช่น เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ วัดระฆัง ท่านได้ปรับปรุงตัวของท่านจนเกิดมีประสิทธิภาพแล้วท่านจึงเอาประสิทธิภาพนั้นประจุเสกลงไปยังพระผงของท่านที่สร้าง หรือท่านเกจิอาจารย์อื่น ๆ ที่เอาประสิทธิภาพของท่านประจุลงไปในพระผงบ้าง ในแร่ธาตุอื่นเช่นตะกั่วบ้าง หรือในผ้าประเจียดบ้าง ก็เหมือนกับในทางวิทยาศาสตร์ อัดเสียง เพลงดนตรี เสียงพูดประจุลงไปในแผ่นเสียง หรือเอากำลังไฟฟ้าประจุลงไปไว้ในหม้อแบตเตอรี่ ถ้าเรามิได้มี

ขณะสมบัติหรือกาลานุรูป คือมิได้รู้ถึงกรรมวิธีก็คงจะไม่เชื่อว่าจะจริง จะเอาแผ่นเสียงมาแนบกับหู ก็คงไม่ได้ยินเป็นเสียงเพลง ต่อให้หักแผ่นเสียงออกเป็นชิ้น ๆ เพื่อค้นหาเสียงเพลง ก็คงไม่พบอีก ต่อเมื่อขณะสมบัติหรือกาลานุรูปพรั่งพร้อมดีแล้ว กรรมวิธีที่ถูกต้องก็เกิดมีขึ้น มีเครื่องหมุน มีลำโพงรับเสียงและมีเข็มขีดไปตามรอยก็จะเกิดเป็นเสียงเพลงขึ้นทันที แม้กำลังไฟฟ้าในหม้อแบตเตอรีก็เช่นกัน ต้องทำตามกรรมวิธีที่ถูกต้อง จึงจะเกิดกำลังและส่องแสงสว่างขึ้นมา นี้แหละเป็นเครื่องเทียบเคียงกับความขลังและศักดิ์สิทธิ์ อันนี้แหละขอรับ ที่ผมยอมรับนับถือของขลังและศักดิ์สิทธิ์จะจริงหรือไม่

เท่าที่ผมเขียนมาทั้งหมดนี้ บางท่านก็อาจเห็นเป็นจริงตามไปด้วย และก็อาจมีบางท่านที่มิได้เห็นสอดคล้องตามไปด้วย แต่ท่านจะเห็นหรือไม่เห็นอย่างไรก็ตามเถิด ส่วนตัวผู้เขียนนั้นขอยอมรับนับถือท่านทั้งหมดด้วยกัน ท่านที่เห็นร่วมกับผมนั้น ผมนับถือโดยความเห็นอันเป็นต้นทุนเดิมของท่านนั้นเหมือนกับของผมตรงกันดี มิได้หมายความว่าเดิมทีแรกท่านยังไม่เห็นพออ่านเรื่องของผมเข้าท่านก็พลอยเห็นขึ้นมา ถ้าเป็นทำนองนี้ข้อเขียนของผมก็ออกจะแก่อิทธิพลเอามาก ซึ่งผมก็มิได้มุ่งหมายให้ถึงขนาดนี้ เพราะคนเราที่จะเชื่อถืออะไรนั้น มันต้องมีความเชื่อถือเดิมเป็นต้นทุนเป็นเดิมพันอยู่ก่อน สำหรับท่านที่ไม่เห็นสอดคล้องต้องกับผม ที่ผมขอรับนับถือท่าน เพราะท่านใช้เอกสิทธิ์ของท่านถูกต้องดี อันคนเราทุกคนต้องมีเอกสิทธิ์เป็นของตนโดยเฉพาะในการที่จะเชื่อหรือไม่ ก็คือเอกสิทธิ์ของมนุษยชนนั่นเอง ผมจึงนับถือท่าน เพราะท่านใช้เอกสิทธิ์ของท่านถูกต้องแล้ว

หมายเหตุ. เรื่อง "ข้อคิดในชินบัญชรคาถา" ข้างบนนี้ ได้นำมาจากหนังสือ วารสาร "พฤฒาสาร" ฉบับสู่ขวัญผู้ชรา ฉบับที่ 5 เมื่อ 30 พฤษภาคม 2514 โดยท่านผู้มีนามว่า ปุย บุณยศรี เห็นว่าเป็นข้อคิดที่มีแต่ประโยชน์ เพื่อผู้อ่านนำไปพิจารณาประดับสติปัญญา หมดปัญญาที่จะติดต่อกับท่านเจ้าของ จึงละเมิดสิทธิของท่านมาบรรจุไว้ในหนังสืออนุสรณ์นี้

ขอกราบอภัยต่อท่านผู้เขียน ด้วยความเคารพ ขอประโยชน์อันเกิดแต่ความดีและคุณค่าของข้อคิดนี้ จงเป็นกุศลของท่านผู้เขียนด้วย กระผมขอน้อมรับความผิดนี้ทุกประการ. — **ฉลอง พิศาลสงคราม** —

บทสวดมนต์ – ไหว้พระอย่างง่าย ๆ

---

1. จุดเทียนบูชาที่หน้าพระก่อน แล้วจึงจุดธูปถือพนมมือไหว้

นมัสการพระ.—

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

2. ปักธูปในกระถาง แล้วกราบลง 3 ครั้ง

พุทธะปูชา มะหาเตชะวันโต ธัมมะปูชา มะหาปัญโญ สังฆะปูชา มะหาโภคะวาโห ติโลกะนาถัง อะภิปูเชมิ

ทุติยัมปิ พุทธะปูชา มะหาเตชะวันโต ธัมมะปูชา มะหาปัญโญ สังฆะปูชา มะหาโภคะวาโห ติโลกะนาถัง อะภิปูเชมิ

ตะติยัมปิ พุทธะปูชา มะหาเตชะวันโต ธัมมะปูชา มะหาปัญโญ สังฆะปูชา มะหาโภคะวาโห ติโลกะนาถัง อะภิปูเชมิ

— กราบ —

ตรัยสะระณะคมณ์.—

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมังสะระณัง คัจฉามิ สังฆังสะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ พุทธังสะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ ธัมมังสะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ สังฆังสะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ พุทธังสะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ ธัมมังสะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ สังฆังสะระณัง คัจฉามิ

— กราบ —

อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวา ติ

— กราบ —

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ ติ

— กราบ —

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสสะ ยุคานิ อัฏฐะ ปุริสสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเณยโย ปาหุเณยโย ทักขิเณยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสา ติ

— กราบ 3 ครั้ง —

ถวายพรพระ.—

พาหุง สะหัสสะมะภินิมมิตะสาวุธันตัง คะริเมขะลัง อุทิตะโฆระสะเสนะมารัง ทานาทิธัมมะวิธินา ชิตะวามุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะสิทธินิจจัง

— กราบ 3 ครั้ง —

3. นั่งพนมมืออธิษฐาน ระลึกถึงคุณบิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์ บุพพการี ผู้มีพระคุณ ฯลฯ

— ข้าพเจ้าขอน้อมถวายสักการะ ด้วยจิตระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า

คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ ทุกท่าน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในจักรวาล

ข้าพเจ้าขอขมากรรม กรรมใดที่ได้ประมาทพลาดพลั้ง ด้วยกาย วาจา ใจ โดยเจตนาก็ดี ไม่เจตนาก็ดี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวันนี้ ข้าพเจ้าขอขมากรรมทั้งหมดทั้งสิ้น

ถ้ามีเวลาได้นั่งทำสมาธิ สงบจิตใจ ได้บ้างก็จะเป็นการดียิ่ง แม้แต่ 5 นาที 10 นาที จะทำให้จิตใจแช่มชื่นผ่องใส สว่างและสงบ

บทสวดมนต์ไหว้พระนี้ นับว่าย่อที่สุด และจำง่ายที่สุด ท่านที่สามารถสวดได้มากกว่านี้ หรือพยายามค้นหามาสวดได้มากกว่านี้ ก็จะยิ่งเป็นกุศลแก่ตนเอง ขอคุณพระรัตนตรัยจงคุ้มครองท่านทั่วกันเทอญ ฯ

โล โภ โท โส โม โห นี้
เป็นราคีของใจอันใหญ่หลวง
เป็นมูลรกราคินสิ้นทั้งปวง
คอยเหนี่ยวหน่วงให้นุงยุ่งหัวใจ.

ศิลปวัตถุพระ

โดย . . . พินัย ศักดิ์เสนี

จากบันทึกสังเขปของการแสดงปาฐกถาที่หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันเสาร์ที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2515 เวลา 14.00 นาฬิกา

คนไทยเป็นเจ้าของอาณาจักรเก่าแก่ อาทิ นครลุง นครปา นครยั้ว นครไทยงายลาว นครไทยอ้ายลาว เป็นนครใหญ่ยิ่งจนชนชาติจีน เรียกไทยว่าไต๋ แปลว่าชาติใหญ่

อาณาจักรไทย แต่ละแห่งมีกษัตริย์ปกครองเรียกว่า พ่อขุนมีพ่อขุนเป็นพ่อเมือง เป็นผู้นำ เป็นนักรบ เป็นประมุขของคนไทยที่พลเมืองยอมรับนับถือดุจเทพเจ้าของเขา

สิ่งใดเป็นที่พึ่งที่เคารพ สิ่งนั้นก็เกิดประติมากรรม (รูปเปรียบ) ดังนั้นประติมากรรมของพ่อขุน จึงบังเกิดขึ้นในอาณาจักรไทยสมัยนั้น ซึ่งคนไทยนับถือเป็นสรณะของเขา

นครเพงาย น่านเจ้า หนองแส จีนเรียก หม่งเซ มีประติมากรรมแห่งพ่อขุนทั้งนั้น เรียกกันเป็นสามัญว่า กริ่งของเจ้าฝ่ายใต้ (ราว พ.ศ. 1192)

กริ่งดังกล่าวนี้ สร้างโดยคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญสายนเวท (วิชาแร่ธาตุ) จึงมีเนื้อประติมากรรมเป็นโลหะเรียกกันว่า เนื้อสัมฤทธิ์

นอกจากกริ่งดังกล่าวแล้ว ก็ปรากฏมีกริ่ง ขุนบรม กริ่งแคว้นแสหลวง (พ.ศ. 1272) กริ่ง เตาลิฟู ฯลฯ

ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรไทยสมัยดังกล่าว มีอานุภาพปรากฏจนถึงพระเจ้ากรุงจีนยกธิดาให้อภิเษกกับ ราชนัดดา อิเหมาซุน ซึ่งเป็นราชนัดดา ของโก๊ะล่อฝงกษัตริย์ไทย

ต่อมาได้บังเกิด กริ่งไทยหลวง กริ่งไทยน้อย กริ่งสิบสองเจ้าไทย กริ่งสิบเก้าเจ้าฟ้า

ทั้งหมดเป็นต้นกำเนิดของพระไภสัชคุรุ ซึ่งเป็นพระกริ่ง (ปฏิมากรรมของพระโพธิสัตว์) ดังนั้นประติมากรรม (รูปเปรียบบุคคล) จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดรูปเปรียบพระโพธิสัตว์ หรือพระพุทธเจ้า (ปฏิมากรรม)

โปรดเข้าใจว่า "ประติมากรรม" คืองานปั้นสลักหล่อในศิลปทั่วไป แต่ "ปฏิมากรรม" ใช้เฉพาะการปั้น การสลักและการหล่อพระพุทธรูป และงานพุทธศิลปเท่านั้น

ปฏิมากรรมไทย

พระเครื่องของไทยสมัยแรก น่าจะได้แก่พระในสมัย พระนางจามเทวี แห่งนครหริภุญไชย (ลำพูนหรือ ลพุน)

พระนางจามเทวี เป็นราชธิดาของกษัตริย์กรุงละโว้ (ลพบุรี) ทรงได้รับราชโองการจากพระราชบิดาให้ไปครองนครลำพูน พระนางกระทำพิธีบรมราชาภิเษก ด้วยการประทับนั่งบนเสื่อทองคำ จึงขนานนามเมืองว่า หริภุญไชย แปลว่า "ประทับนั่งบรมราชาภิเษกบนแผ่นทองคำ" เมื่อพระนางจามเทวีเสด็จผ่านเมืองฮอด (รอด) ในคราวนำขบวนเสด็จจากละโว้ไปลำพูน พระนางอาราธนาให้ พระมหาฤาษีนารอท (นารท) พร้อมทั้งคณาจารย์อีก 500 รูป สร้างปฏิมากรรมขึ้น ณ ที่เมืองฮอดวงการพระเครื่องจึงมีพระฮอดหรือพระรอด (ผู้เขียนเห็นว่าควรเรียกพระรอท ตามนามมหาฤาษี นารอท)

พระรอทนี้ สร้างด้วยเนื้อดินเผาผสมเกสรดอกไม้ป่า ปรากฏเนื้อสีเหลืองตาลอ่อน (สีผลตาลสุก), สีแดงดินเผา (สีแดงหม้อดินเผาใหม่ ๆ), สีเขียว (เมืองเหนือเรียกรอทสีมอย), สีขาวนวล

การดูเนื้อพระรอทให้ดูที่มวลเกสร จะเห็นเป็นจุดเล็ก ๆ บางจุดจะแลเห็นเป็นเกล็ดขึ้น นูนออกมานอกผิวพระ บางจุดจะเห็นเป็นรูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม เมื่อใช้แว่นขยายกำลัง 10 เท่าจับ จะแลเห็นมวลเกสรติดฝังอยู่ในเนื้อได้ชัดเจน

การดูเนื้อดินพระรอท ให้ดูความเหลืองของเนื้อพระ เช่น เนื้อเหลือง จะมีเหลืองแก่ และน้ำตาลเหลือง เนื้อแดง จะมีสีเขียวและนวลอ่อนเหลือบอยู่ในผิว เนื้อเขียว จะมีสีเขียวคล้ำเกือบดำสีผ้าตาลแก่เหลือบเป็นสาย ๆ อยู่ในผิว พระแต่ละองค์นั้น

ให้สังเกตพระพักตร์ จะแลเห็นพระเนตร พระนาสิก พระโอษฐ์ได้ชัด (เรียกกันเป็นสามัญว่าเห็นหู เห็นตา) แต่ก็มีส่วนมากที่รายละเอียดของปฏิมากรรมดังกล่าวนี้ลบเลือนไป หากเป็นเช่นนี้ ให้ดูเนื้อดินเป็นหลักของการดูพระแท้

ผู้ใคร่จะได้ รอท เอาไว้บูชาติดตัว พึงหา พระคง (หรือเรียกเฉยๆ ว่าลำพูน) ซึ่งในขณะนี้ สนามพระยังพอหาได้ ให้ใช้ดูเป็นหลักในการหาพระรอท แต่ก็ต้องระวังพระลำพูนรุ่นใหม่เหมือนกัน (จะดูพระลำพูนก็ใช้หลักพระรอทนั่นเอง)

สรุป

1. พระรอท สร้างโดยพระนางจามเทวี นครหริภุญไชย
2. เนื้อสีเหลือง สีแดงดินเผา สีเขียว (ดำมีน้อย)
3. ภายในเนื้อ ปรากฏมวลเกสรดอกไม้ป่า
4. เนื้อมีสีเหลือง ไม่ใช่เป็นสีเดียวโดดๆ
5. อย่าดูเนื้อพระรอท โดยยึดเอาความแกร่งเป็นหลัก เช่นที่พูดกันว่า พระรอทแท้ๆ จะต้องกรีดกระจกเข้า ซึ่งหลักวิธีนี้ในปัจจุบันใช้ไม่ได้
6. พระรอท ไม่ใช่พระรอด ซึ่งมีผู้เข้าใจว่าพระรอททำให้รอดพ้นจากโชคลาภเงินทอง รอดจากศิริมงคลทั้งหลาย (เข้าใจผิด)
7. พระรอท จัดเป็นพระสมัยไทยทราวดี นับว่าเป็นปฏิมากรรมของไทยอันเก่าแก่ที่สุด สมควรหวงแหนทะนุถนอมเป็นอย่างยิ่ง

พระเครื่องสมัยศรีวิชัย (พ.ศ. 1300 ถึง 1800)

เป็นพระเครื่องตกแต่งด้วยวิชาอลังการศาสตร์ ปรากฏสร้อยถนิม พิมพาภรณ์ในองค์อย่างละเอียด

ส่วนมากปฏิมากรรมของพระโพธิสัตว์ (มหายาน) มีความหมายถึงการทรงมีมหาการุญภาพต่อสรรพสัตว์ มีความประณีตละเอียดอ่อนต่อชีวิตเป็นอย่างยิ่ง

ปฏิมากรรมพระโพธิสัตว์ สมัยศรีวิชัยนี้ หากเป็นเนื้อสัมฤทธิ์จะมีขนาดใหญ่เท่าพระพุทธรูปบูชาเป็นส่วนมาก พระปูนปั้นและดินเผา (และดินดิบ) ที่มีขนาดเล็ก จัดเป็นพระเครื่อง และขนาดเขื่อง จัดเป็นพระบูชาก็ได้

การพิจารณาพระในสมัยศรีวิชัย

1. พระพักตร์รูปไข่ แบบดวงหน้าสตรีงาม
2. มีการประดับตกแต่ง สรีระด้วยสร้อยถนิมพิมพาภรณ์
3. เนื้อสัมฤทธิ์สีเขียว เกือบดำ สัมผัสจะเย็นที่มือมาก
4. ในวงการมักพบพระศรีวิชัยทำด้วยดินดิบ ขนาดพระเครื่อง
5. จำนวนพบน้อยมาก ดังนั้นส่วนมากจึงไม่เกิดการ 'จัดหา' และ 'สนอง'

วิธีดูพระสมัยเชียงแสน (พ.ศ. 1600 ถึง 2300)

เชียงแสนเป็นอาณาจักรของพระเจ้าพรหม หรือพรหมมหาราชเป็นกษัตริย์ไทยที่รวบรวมชาติไทย ตั้งประเทศไทยในอาณาจักรเชียงแสนในแผ่นดินที่มีชื่อว่า สุวรรณภูมินี้

พระเจ้าพรหมมหาราช ทรงทำสงครามขับไล่พวกขอมให้หมดอำนาจไปจากดินแดนสุวรรณภูมินี้

ปฏิมากรรมในสมัยพระเจ้าพรหมมหาราช มีแบบหนึ่งที่เรียกว่าเชียงแสนนอกเมือง หมายถึงพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในระหว่างการทำสงครามต้องสร้างอย่างเร่งรัด และท่ามกลางความระส่ำระสายของบ้านเมือง (โปรดทราบด้วยว่า แม้ในเวลาบ้านเมืองไทยทำสงครามติดพันกันกับข้าศึกคณาจารย์จะมิได้อยู่เฉยนิ่งดูดาย ท่านจะช่วยประเทศชาติของท่านสร้างสิ่งอันเป็นที่ตั้งของพุทธานุภาพ)

พระเชียงแสนนอกเมืองนี้ สร้างด้วยเนื้อโลหะสัมฤทธิ์เนื้อสัมฤทธิ์สีเหลืองอมเขียวแบบสัมฤทธิ์ลงหิน (ดูเนื้อลงหินที่เขาทำเป็นภาชนะต่าง ๆ)

พุทธลักษณะองค์พระชะลูด พระเนตรปิดมาก (แต่ไม่ถึงกับปิดสนิท) มีการตกแต่งทางบัลลังก์พระเป็นส่วนใหญ่

การที่คณาจารย์ทางศิลป ใช้วิธีตกแต่งบัลลังก์พระก็เพื่อแสดงถึงบุคคลาธิษฐาน ตามเหตุการณ์ อาทิสร้างบัลลังก์เรือชะล่า ก็เพื่อหมายถึงว่าไทยในสมัยนั้น อยู่บนรัฐนาวา มีผู้นำเป็นนายเรือ ทุกคนจะต้องเชื่อฟังนายเรือมิฉะนั้นเรือจะอับปางฉันใด ชาติที่สามัคคีเชื่อในผู้นำในขณะบ้านเมืองวิกฤตก็ฉันนั้น นี่จะเห็นว่า พระปฏิมากรรมเป็นที่แสดงภาวะของชาติบ้านเมืองได้อีกประการหนึ่งด้วย

พระเชียงแสนองค์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดในพุทธลักษณะ คือ เชียงแสนช่างหลวง มีฝีมือการสร้างเต็มไปด้วยชีวิตจิตใจ ใครได้เห็นแล้ว จะตะลึงแลในมหาบุรุษลักษณะ ฝรั่งต่างชาติถึงกับเปลี่ยนศาสนาไปแล้วหลายคนเพราะความศรัทธาในอานุภาพพระ เมื่อมองเห็นพระพุทธรูปเชียงแสน ช่างหลวง

พระพักตร์อิ่มเอิบ พระเนตรพริ้ม พระนาสิกโด่งงาม พระโอษฐ์ดุจคันธนู พระอุระผึ่งผาย พระวรกายทุกสัดส่วนสมบูรณ์ นี่คือลักษณะของปฏิมากรรมเชียงแสนหลวง หรือเชียงแสนฝีมือช่างหลวง

พระเครื่องเชียงแสน

ส่วนมากสร้างเป็นพระยอดธง คือ มีลักษณะเป็นพระนั่งขัดสมาธิ ด้านล่างมีแกนสำหรับสวมปลายยอดธงชัยเฉลิมพล การสร้างกระทำด้วยโลหะเงินเมืองเหนือ มีพบเป็นส่วนน้อยจึงไม่สู้ปรากฏในวงการพระเครื่อง

การพิจารณาพระสมัยเชียงแสน

ให้ดูพุทธลักษณะเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่พระวรกายอวบอ้วน (ยกเว้นเชียงแสนนอกเมือง) ทุกส่วนเป็นแบบบุรุษผู้มีร่างกายสมบูรณ์อิ่มเอิบ

ดูพระหัตถ์จะแลเห็นนิ้วพระชัดเจน เรียวงามแบบนิ้วลำเทียน บางองค์ดูเสมือนนิ้วจะกระดิกเคลื่อนไหวได้ เรียกกันเป็นสามัญว่า เล่นนิ้ว

พิจารณาพระบาท จะแลเห็นนิ้วเท้าสมบูรณ์งดงาม และดู ๆ แล้วเสมือนนิ้วพระเคลื่อนไหวได้เช่นเดียวกัน นี่เป็นสัญญลักษณ์ของพระพุทธปฏิมากรรมเชียงแสนช่างหลวง (น่าจะหมายถึง กษัตริย์โปรดให้สร้างขึ้น)

ดูฐานขององค์พระ จะแลเห็นเป็นบัวคว่ำบัวหงายคือ กลีบบัวเอาปลายขึ้น และเอาปลายลงเรียงกันเป็นฐานขององค์พระ ถ้ามีเม็ดเล็ก ๆ อยู่ระหว่างกลีบบัวตอนบนเรียกฐานบัวเกสร

ดูความละเอียดขององค์พระพุทธรูป จะแลเห็นความเรียบร้อยของการตกแต่งเนื้อโลหะ จะไม่มีรอยเครื่องมือขูดแต่ง หรือตะเข็บที่เกิดขึ้น ในระหว่างการหล่อโลหะให้เห็นปรากฏเลย (ไม่มีรอยตะไบ)

วิธีดูพระสมัยลพบุรี (พ.ศ. 1700 ถึง 1800)

อาณาจักรลพบุรี มีขอมปกครองอยู่ก่อน ขอมนับถือไสยศาสตร์เป็นสรณะ แต่มาภายหลังยอมรับนับถือพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นพระปฏิมากรรมของขอมจึงเป็นการสร้างด้วย กรรมวิธีปฏิมากรรมแฝด หมายถึงว่า การมหาพิธีประจุอาคมทำทั้ง "พุทธมนต์และไสยเวทย์เวทางค์"

เมื่อเราเห็นพระที่มีสาวกอยู่ซ้ายและขวา เราเรียกกันสามัญว่า พระโมคคัลลาสารีบุตร คืออัครสาวกของพระพุทธองค์นั่นเอง (มีมากกว่าสอง แต่สององค์นี้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้ามาก)

ปฏิมากรรมที่มีอัครสาวก นั่งหรือยืนอยู่ซ้ายขวา พระประธานองค์กลางนี้คือปฏิมากรรมสร้างในอาณาจักรลพบุรี

พระประธานองค์กลางที่ใหญ่กว่าสององค์ จะปรากฏเป็นปางนาคปรก ขอมนับถือพระปางนาคปรกมาก เพราะเขาถือว่าชาติเดิมของเขาเกิดจาก พญานาคราช

เราเห็นพระปางนาคปรกสัมฤทธิ์ที่ใด ก็ให้ตัดสินไว้ก่อนว่าเป็นพระในสมัยลพบุรี (สมัยอื่นมาสร้างตามภายหลัง)

พระพักตร์พระสมัยลพบุรี มีพระพักตร์ใหญ่ และเคร่งด้วยสมาบัติ มักเป็นรูปพระพักตร์สี่เหลี่ยม

พระเครื่องของสมัยลพบุรี

เป็นพระสร้างด้วยโลหะผสม เราเรียกว่า ชิน (มาจากคำว่า ชินะ คือผู้ชนะมาร)

พระคณาจารย์สมัยลพบุรี นิยมเป็นประเพณีว่า พระพุทธปฏิมากรรมจะต้องสำเร็จด้วยเนื้อ ชน เพราะพุทธานุภาพเกิดด้วยการเป็นผู้ทรงกำชัยชนะมาร (คือ ชินะ = ชัยชนะ)

ปางพระลพบุรีที่ปรากฏเป็นพระนาคปรกนั้น มีพบทั้งขนาดใหญ่ เป็นพระพุทธรูปบูชา และขนาดเล็กเท่ากับพระเครื่อง ขนาดใหญ่สร้างด้วยสัมฤทธิ์ตำรับลพบุรี ขนาดเล็กสร้างด้วยโลหะผสม (ชิน)

บางองค์เนื้อโลหะผสมที่สร้างเป็นองค์พระแล้วสามารถงอได้ ไม่หัก เรียกกันว่า ชินอ่อน

พระเครื่องสมัยลพบุรี ที่นิยมกล่าวขวัญและหากันมากคือ พระหูยาน และ พระร่วง (ขอมเคารพพระร่วงว่าเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์มาก)

พระร่วงสมัยลพบุรี จะมีคราบสีแดงคล้ายสีน้ำหมาก คราบนี้เรียกว่า สนิมแดง เลยเรียกกันว่า พระร่วงสนิมแดง มีราคาในหมู่นักสะสมพระมาก

พระสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800 ถึง 1900)

เป็นพุทธศิลป์ชั้นสูง หรือที่เรียกกันว่า ศิลป์คลาสสิค มีความงามอย่างยอดเยี่ยม สามารถสะกดจิตใจของผู้ดูให้เยือกเย็นเข้าถึงพุทธาธิคุณได้อย่างประหลาด

พระพักตร์รูปไข่ผลมะตูม พระเนตรแสดงพระมหากรุณา พระนาสิกโด่ง แสดงความแหลมคมแห่งพระปัญญาธิคุณ พระโอษฐ์บางแสดงพระบริสุทธิคุณ (พระโอษฐ์ดอกบัว)

พระกร พระอุระ พระวรกาย ทั้งส่วนบนและส่วนล่างแสดงมหาปุริสลักษณะตามพระสูตรทิพยสรีระอย่างชัดแจ้ง ยากที่จะหาความงามใด ๆ ของพระปฏิมากรสมัยใดมาเปรียบปานได้

พระพุทธรูปและพระเครื่องสมัยสุโขทัย มีการสร้างโดยเอนกนัย กล่าวคือ สร้างพระพุทธรูปจากปูน โดยมีโครงสร้างจากไม้ไผ่สีสุก สร้างเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นบริสุทธิ์ สร้างเป็นพระพุทธรูปเนื้อโลหะสัมฤทธิ์ สร้างด้วยพระโลหะกษัตริย์ชาติ คือ ทองคำ และเงินสร้างด้วยรัตนชาติ ได้แก่แก้วโกเมน ไพฑูรย์ มณีจินดา นานารัตนะวิเศษ

การพิจารณาพระสมัยสุโขทัย

ในที่นี้ขอแนะนำเป็นเอกเทศว่า ให้ผู้สนใจเดินทางไปที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ไปพิจารณาดูพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย จนสามารถจดจำให้พระพุทธลักษณะติดตาติดใจจนจำได้

เมื่อกระทำดังนี้แล้วจะเกิด ขณิกทัศนะ สามารถทราบได้ต่อไปว่า พระที่พบนั้น เป็นพระสร้างในสมัยสุโขทัยใช่หรือไม่

การดูเนื้อพระสมัยสุโขทัย

เนื้อสัมฤทธิ์จะปรากฏอนุภาคบนผิวเนื้อ เป็นจุดรูพรุนเล็ก ๆ เรียงรายไปบนแผ่นพื้นผิวองค์พระ

เนื้อดินเผาจะปรากฏความละเอียดของเนื้อ เมื่อใช้สำลีเช็ดจะเห็นความมันของเนื้อสูงมาก ดุจกระจก

ดูมวลเกสรในเนื้อพระดินเผา จะปรากฏเป็นมวลสารเล็ก ๆ สีแดง น้ำตาล เหลือง แสด ฟ้า เทา ม่วง เกือบจะเรียกได้ว่ามีวรรณสีต่าง ๆ กัน อย่างงดงาม (เรียกมวลสารบนผิวเนื้อ)

โดยเฉพาะพระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงซุ้มกอ ที่ได้รับความนิยมมากนั้น ในเนื้อจะปรากฏเมล็ดแร่โลหะขนาดจิ๋วที่สุด ฝังในเนื้อ และเมื่อเอามือสัมผัสจะรู้สึกสะดุดที่ปลายนิ้วมือนั้น

วิธีดูพระจากรูปแบบ

ปฏิมากรรมแบบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

แสดงคุณาธิคุณทางพรหมวิหารธรรม องค์ผู้ประจุมหามนตรากฤตยาคม เป็นองค์ผู้สำเร็จอัปปมัญญาญาณ สูงด้วยคุณแห่งเมตตาการุญภาพเป็นเอก อาทิ พระสมเด็จของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหฺมรํสี) วัสดุที่สร้างคือ เนื้อผงวิเศษห้าประการ เป็นวัสดุพุทธคุณ ทรงคุณาธิคุณสูงสุด

ปฏิมากรรมแบบรูปสามเหลี่ยม

แสดงคุณานุภาพทางไตรฤทธิ์ คือ ทำให้แคล้วคลาดจากภยันตรายต่าง ๆ ทำให้เกิดเมตตามหานิยม ทำให้เกิดความคงทนและแกร่งทางร่างกาย อาทิ คุณาธิคุณแห่งพระนางพญาของกรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก พระนางพญา ถูกโฉลกแก่สตรีที่คล้องสายสร้อยห้อยคอบูชายิ่งนัก

ปฏิมากรรมแบบรูปกลม

เรียกกันเป็นสามัญว่า "พระงบน้ำอ้อย" เช่น พระงบน้ำอ้อยของเมืองกำแพงเพชร ปรากฏองค์พระรายเรียงในรูปวงกลม ห้าองค์ หรือสิบองค์ (เจ็ดและเก้าก็มี) แสดงคุณานุภาพทางให้ความสงบร่มเย็นด้วยธรรมโอภาส พระพิมพ์กลมนี้ โบราณาจารย์ท่านนิยมให้แช่น้ำเป็นน้ำพระพุทธโอสถประจำบ้าน เคหสถาน

ปฏิมากรรมแบบรูปปรางค์

เป็นปฏิมากรรมในกรรมพิธีพระพุทธาภิเษก และกรรมพิธีประจุเทวมนต์ใน—ไตรเพทางคศาสตร์ จึงมีชื่อว่า "กฤตยาคมแฝด" อานุภาพทางชาตรีศาสตร์ สำหรับทหารในการสงครามโดยเฉพาะ เช่น อานุภาพของปฏิมากรชื่อ พระร่วงหลังรางปืน เป็นพระเครื่องศักดิ์สิทธิ์ สร้างในสมัยลพบุรี

ปฏิมากรรมในรูปไข่

ส่วนมากเป็นรูปเกจิอาจารย์ (อาจารย์บางสำนัก) ทำเป็นโลหะแบบเหรียญที่ระลึก ทรงคุณาธิคุณทางเมตตา แคล้วคลาด คงกระพัน มหาอุด ประการใดประการหนึ่ง แล้วแต่การประจุมนตราคม และเวทางคศาสตร์ของแต่ละพระคณาจารย์ผู้เป็นเจ้าของปฏิมากรรมนั้น ๆ

กรรมวิธีดูพระจากมวลสาร

ปฏิมากรรมที่สร้างด้วยผงพระพุทธคุณ

คือ ผงพุทธคุณ ผงมหาราช ผงปถมัง ผงตรีนิสิงเห ผงอิทธิเจ ทรงคุณาธิคุณ

ทางเสน่หานุภาพเมตตา ให้ความนิยมและศิริมงคลแก่ชีวิตของผู้บูชานั้น จะเห็นได้จากอิทธิพลของพระผงวัดพลับ พระสมเด็จวัดระฆัง ธนบุรี อันมีชื่อโด่งดัง

ปฏิมากรรมที่สร้างด้วยเนื้อดินเผา

เป็นดินธรรมชาติกลางแม่น้ำ ที่ผสมด้วยเกสรบัวสัตตบงกช ได้แก่ บัวโกมุท บัวโกสุม บัวบัทมราช บัวผัน บัวขาบ บัวลินจง และบัวปทุม (ปทุมคือบัวอีกชนิดหนึ่ง) ส่วนผสมด้วยนานาเกสรธรรมชาติดังกล่าวนี้ จะทำให้เนื้อดินเผาละเอียด มีสีสรรวรรณะต่าง ๆ กันไปโดยพิสดารยิ่งนัก

เนื้อดินเผาผสมมวลเกสร บรรจุมนตราคม ประกอบผงดินสออักขระพุทธาคม ทำให้พระนั้นบังเกิดบุญญฤทธิ์นานัปการ แทบจะทุกทาง หากมากด้วยมวลเกสร พระนั้นจะสูงด้วยคุณแห่งมหานิยมอีกด้วย

ปฏิมากรรมโลหะชิน

ทรงคุณภาพทางแคล้วคลาด เช่น พระพิจิตรเม็ดแตง พระโคนสมอ พระหูยาน พระกระต่ายแกลบ พระร่วง พระซุ้มกอชิน พระกำแพงนิ้ว พระแพงคืบ พระกำแพงหยดน้ำ และพระของหลวงพ่อแก้ว เมืองชลบุรี เป็นต้น

ปฏิมากรรมสร้างด้วยเนื้อ นวโลหะ (สัมฤทธิ์)

ผสมเก้าโลหะ เรียกนวโลหะ ผสมเจ็ดโลหะ เรียกสัตตโลหะ ผสมห้าโลหะ เรียกปัญจโลหะ ผสมสามโลหะเรียกตรีโลหะธาตุ มีคุณาธิคุณทางอำนาจให้ผลในการปกครองคนหมู่มาก ทำลายอาถรรพณ์ ทางไสยศาสตร์ทุกชนิด มีกฤตยาคมทางคงกระพัน ทางข่มขวัญศัตรู

ปฏิมากรรมเนื้อผงว่าน

เป็นพระที่ผสมด้วยผงว่านอาถรรพณ์ 108 อย่าง (เนื้อจะมีสีเขียวคล้ำและเบา) คุณาธิคุณทางอำนวยความปลอดภัยในการเดินป่าฝ่าดง ทำลายฤทธิ์ของยาเบื่อ ยาสั่ง แก้สรรพพิษจากอสรพิษ จากอสรพิษเขี้ยวงา ทำให้การเดินทางทั้งทางบกทางน้ำปลอดภัย และประสบแต่มงคล จากสรรพสิงสาราสัตว์ ฯลฯ เช่น พระว่านหน้าเงิน ว่านหน้าทอง ของเมืองสวรรคโลก

ไว้อาลัยภรรยาคู่ชีวิต

นับแต่ข้าพเจ้าได้ทำการสมรสกับภรรยาสุดที่รักมาถึงบัดนี้ เป็นเวลา 53 ปี ข้าพ-เจ้ายังไม่เคยได้รับความโศกเศร้าเสียใจครั้งใด เท่ากับวันที่ข้าพเจ้าต้องสูญเสียภรรยาอันเป็นที่รักยิ่งไปครั้งนี้เลย เธอได้จากไปเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2509 เวลา 02.30 น. ที่โรงพยาบาลตำรวจ ข้าพเจ้าเสียใจมากที่มิได้อยู่ปฏิบัติและเห็นใจในขณะดับจิต เพราะเมื่อเวลา 20.00 น. ของวันที่ 25 ก่อนที่ข้าพเจ้าจะกลับบ้านก็ยังเห็นว่ายังมีอาการสงบดีอยู่ คิดว่ายังไม่มีอาการน่าวิตกอย่างใด ในคืนนั้นจึงกลับบ้าน ตั้งใจจะมาเยี่ยมแต่เช้า แต่คืนนั้นก็ได้รับโทรศัพท์จากโรงพยาบาลให้รีบไปด่วน ก็รีบไปทันที ถึงโรงพยาบาล 03.00 น. แต่ก็ไม่ทันเพราะเธอได้จากไปเสียแล้วก่อนที่ข้าพเจ้าจะมาถึงประมาณ 30 นาที ข้าพเจ้าเข้าไปกอดลูบคลำตามตัวและแขนซึ่งวางอยู่บนอก (คล้ายกับพนมมือไหว้) ก็ยังอุ่น ๆ อยู่ ตาหลับสนิท และหน้าก็ยังสดใสเหมือนกับยังมีชีวิตอยู่ ทราบจากพยาบาลผู้ประจำเฝ้าไข้ว่าได้สิ้นใจไปโดยอาการสงบไม่ได้มีเสียงหรือกระวนกระวายแต่อย่างใด จึงรู้สึกสดชื่นใจบ้าง ข้าพเจ้ารู้ตัวว่าต้องถูกทอดทิ้งให้อยู่ลำพัง เพราะขาดคู่ทุกข์คู่ยากที่เคยได้ปฏิบัติ และขาดผู้ที่เคยเป็นกำลังใจให้ได้รับความสุข เมื่อได้เห็นรูปถ่ายหรือนึกถึงเธอขึ้นมาครั้งใดก็รู้สึกตื้นตันใจทุกครั้งไป ถึงกับบางครั้งน้ำตาคลอ ข้าพเจ้าขอพูดอย่างไม่อายว่า ข้าพเจ้ารักเธอเกือบเท่ามารดาของข้าพเจ้าใครจะตำหนิว่าข้าพเจ้าหลงงมงายก็ยอมรับ ผู้อื่นไม่มีความรู้ดีไปกว่าข้าพเจ้าดอกว่า เธอดีต่อข้าพเจ้าเพียงใด มีบุญคุณต่อข้าพเจ้าซึ่งจะลืมเสียมิได้เพียงใด

ก่อนจะพูดถึงความดีของเธอซึ่งมีต่อข้าพเจ้า จะขอพูดถึงประวัติย่อ ๆ ของเธอไว้บ้าง ดังนี้.—

เธอเกิดเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2437 ณ บ้านป่างิ้ว อ. เมือง จังหวัดอ่างทอง เป็นบุตรคนแรกของ อำมาตย์โท พระประชากรบริรักษ์ (สาย ปาละนันทน์) และนาง

ลูกอิน ปาละนันทน์ สมรสกับข้าพเจ้าเมื่อปี 2453 ซึ่งมียศเป็นร้อยตรี มีบุตร 5 คน ซึ่งเหลือมีชีวิตอยู่ขณะนี้ 4 คน

เธอนั้นเมื่อเล็ก ๆ เล่าว่าไม่ได้เข้าโรงเรียน เพราะโรงเรียนตามชนบทในสมัยนั้นหายาก จะมีก็แต่ตามวัดก็เรียนกันแต่ผู้ชาย แต่เธอเป็นผู้คิดไกล จึงพยายามฝึกตนเองโดยให้น้องชายสอนให้บ้าง เมื่อมีบุตรก็ให้บุตรสอนบ้าง จนสามารถอ่านออกเขียนได้เป็นอย่างดี ทั้งยังสนใจ สนับสนุนส่งเสริมให้ลูก ๆ ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างดี ในด้านชีวิตการครองเรือน ก็ได้ปฏิบัติตนเป็นภรรยาที่ดีอย่างสมบูรณ์มาโดยตลอด เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมอันสูง เป็นมารดาที่น่ารักและเคารพของลูก โดยแสดงความรักใคร่เอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดสนิทสนม อบรมให้ลูกรักใคร่สามัคคีกลมเกลียว ให้ลูกรู้จักใครพี่ใครน้อง ควรจะเคารพเชื่อฟังกัน และรักกัน จนลูกทุกคนรู้สึกว่า แม่คือศูนย์กลางแห่งความเคารพรักใคร่กันในครอบครัว แม้ลูกเจริญเติบโตมีครอบครัวแยกย้ายไป แต่ความเคารพรักใคร่สามัคคีกลมเกลียว ซึ่งได้รับการอบรมสั่งสอนจากแม่ก็ยังคงแน่นแฟ้นไม่เปลี่ยนแปลงตลอดมา นอกจากนี้เธอยังเป็นที่เคารพรัก ยกย่องนับถือจากบรรดาน้อง ๆ ทุกคนว่าเสมือนหนึ่งมารดาของตนอีกคนหนึ่งด้วย

เธอนับว่าเป็นศรีเรือน ปกครองบริวารให้ได้ความผาสุกโดยทั่วหน้าตามหลักพรหมวิหาร มีเมตตาเป็นเบื้องแรก ไม่ถือตัว ไม่เย่อหยิ่ง ใช้ถ้อยคำอ่อนหวานเป็นที่รักใคร่แก่ผู้ใกล้ชิด มีกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา บุพพการี และผู้มีพระคุณ ให้ความเคารพนบนอบต่อผู้ใหญ่ทุกคน โดยเฉพาะญาติทางฝ่ายสามีแล้วยิ่งสนใจเป็นพิเศษ เป็นผู้ขยันหาทรัพย์ รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ และออมทรัพย์ พิถีพิถันในการใช้จ่าย เธอขยันหมั่นเพียรในกิจการงานทุกชนิด วันหนึ่ง ๆ เกือบจะหาเวลาว่างได้ยากเต็มที ไม่เลือกงาน บรรดาญาติพี่น้องและผู้ที่คุ้นเคยจะทราบดี ชมเชยทุกคนว่า หาตัวจับยาก อาศัยที่เคยปฏิบัติเช่นนี้มาแต่เยาว์ เพราะเป็นบุตรคนโต ได้ทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำช่วยบิดามารดามาตั้งแต่อายุ 2 ขวบ เพราะขณะนั้นบิดายังเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย มีรายได้ไม่มากนัก จึงติดนิสัยมาจนเคยชิน จนกระทั่งทำไม่ได้เนื่องจากป่วยจนถึงแก่กรรม

เธอเป็นผู้รักเกียรติและศักดิ์ศรีของตนสมเป็นกุลสตรี ตั้งแต่สมรสมา ไม่เคยออกจากบ้านแต่ลำพัง และก็ได้อบรมสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติตามเพื่อความเป็นกุลสตรีที่ดีอยู่เสมอมา

ในด้านการครัว นับว่าเป็นแม่ครัวชั้นครูทีเดียว สามารถปรุงอาหารได้ถูกปากแก่ผู้บริโภคทุกคน เพราะคอยศึกษาสังเกตว่าผู้ใดชอบอาหารชนิดใดรสชาติอย่างใด เป็นแม่งานดีเยี่ยม ไม่ว่าจะเป็นงานขนาดใด แขกมากน้อย ก็กะของใช้ได้พอเหมาะสมไม่ขาดเกินกี่มากน้อย หากจะมีบกพร่องก็สามารถแก้ปัญหาได้ทันท่วงที เคยเป็นแม่งานใหญ่ ๆ นับครั้งไม่ถ้วน ทุกคนชมเชย ถ้าพบอาหารอะไรแปลก ๆ ใหม่ ๆ ซึ่งยังไม่เคยเห็นไม่เคยทำ ก็จะต้องพยายามจดจำแล้วมาฝึกทำด้วยตนเองจนได้ผล ต่อจากนั้นก็ถ่ายทอดวิชาให้ลูกหลานให้จดจำต่อไป

การจัดเก็บสิ่งของเพื่อบรรจุหีบห่อนั้นชำนาญมาก เพราะต้องทำบ่อย ๆ เกี่ยวกับข้าพเจ้าต้องโยกย้ายอยู่เสมอ เธอรู้จักแยกสิ่งของเป็นประเภทเพื่อบรรจุ ผูกมัดได้อย่างเรียบร้อยและปลอดภัย

งานแม่บ้านเหล่านี้ เธอมิได้มีครูสอนเลย ทำด้วยปัญญาคิดปรับปรุงด้วยตนเองทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะความสนใจที่จะทำให้ดีนั่นเอง

ในด้านการกีฬา เธอชอบกีฬากลางแจ้ง เช่น แบดมินตัน และเทนนิส ซึ่งได้เริ่มฝึกมาตั้งแต่ พ.ศ. 2458 และนับว่าเป็นผู้มีฝีมือผู้หนึ่งในส่วนภูมิภาค เช่นที่ นครสวรรค์ พิษณุโลก นครราชสิมา และเชียงใหม่ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ รัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จประพาสภาคพายัพ ก็ได้เคยแสดงฝีมือเทนนิสถวายทอดพระเนตร แม้กระทั่งเมื่ออายุ 50 ปีแล้ว ก็ยังเล่นอยู่เป็นประจำ เคยได้ถ้วยรางวัลชนะเลิศเทนนิสประเภทคู่หญิง—ชาย สูงอายุ ที่จังหวัดเพชรบุรี

ในเรื่องการสังคม ก็สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลทุกชั้น ทุกวัย (แต่มิใช่สังคมแบบสมัยนี้) แม้กระทั่งกับชาวต่างประเทศทั้งหญิงชาย ก็เข้ากันได้อย่างสนิทสนม ถึงจะขัดข้องในเรื่องภาษา ก็ใช้กริยาท่าทาง (ภาษาใบ้) ก็พอรู้เรื่อง ไม่เคอะเขิน บางครั้งมีการรับประทานอาหารเลี้ยงรับรองชาวต่างประเทศผู้มีเกียรติ เมื่อมีโอกาสได้นั่งอยู่ติดกัน

จะพูดกันด้วยภาษาไม่ได้ แต่ก็คุย และหัวเราะกันได้ ตลอดเวลาจนเลิกงาน เคยมีเจ้านายสงสัยถามว่า "แม่สนองเขาพูดกับฝรั่งได้อย่างไรนะตลอดเวลาโดยไม่รู้จักภาษาของเขาเลย" เธอก็ตอบว่า "เขาพูดมา ก็พูดคุยไป หัวเราะกันไป เขาพูดมา เราไม่รู้ เราพูดไป เขาก็ไม่รู้ อาศัยภาษาใบ้ประกอบบ้าง สังเกตในกริยาอาการของเขาประกอบบ้าง ก็พอจะเข้าใจ เช่นเขาชี้ไปที่จานอาหาร ก็เข้าใจว่าเขาต้องการทราบว่าเรียกอย่างไร เขาก็ตอบไปเป็นคำไทย แล้วก็หัวเราะ บางทีก็ตอบว่าอร่อยดี เขาก็หัวเราะเหมือนกัน" นับว่าเป็นผู้มีปฏิภาณปรับปรุงตัวเข้ากับเหตุการณ์ในด้านสังคมได้ดียิ่ง เมื่อครั้งอยู่เชียงใหม่ มีการสังคมกับข้าราชการต่างประเทศ จึงสนิทสนมคุ้นเคยกัน เพราะมีการเล่นเทนนิส และเลี้ยงกันอยู่เสมอ อย่างน้อยก็มีน้ำชาในสนามเทนนิสเป็นประจำ เมื่อย้ายมาประจำที่นครสวรรค์ ทูตอังกฤษประจำเชียงใหม่ได้มีหนังสือแนะนำเพื่อนทูตด้วยกันที่นครสวรรค์ ให้มาเยี่ยมเยือนที่กรมทหาร และยังได้ส่งนิตยสารภาษาอังกฤษส่งทางไปรษณีย์ มาให้เป็นประจำ จนเขากลับยุโรป

ในเรื่องการปฏิบัติตนต่อข้าพเจ้า หลายประการที่ทำให้ชีวิตครอบครัวของเราเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา การรับราชการของข้าพเจ้าจนมียศถาบรรดาศักดิ์ และตำแหน่งหน้าที่โดยรวดเร็วนำหน้าเพื่อนฝูงรุ่นเดียวกันในขณะนั้น ก็เพราะเธอเป็นผู้ให้ทั้งกำลังใจและช่วยเหลือสนับสนุนเสมือนเป็นมือและเท้า เธอช่วยทุกวิถีทาง แม้จะได้รับความลำบากยากแค้นอาบเหงื่อต่างน้ำก็ตาม เต็มใจเสียสละเพื่อความก้าวหน้าของสามี

ตลอดเวลา 53 ปี ที่ร่วมชีวิตกันมา เราก็ต่างถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน หนักนิดเบาหน่อยก็ให้อภัยกันตลอดมา ไม่เคยมีการขัดใจจนถึงขั้นรุนแรงเลย เพราะต่างคนต่างเข้าใจดีว่าอะไรควรไม่ควร แม้จะมีทะเลาะเบาะแว้งกันบ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของสามีภรรยา แต่ก็ไม่เคยก้าวร้าว ล่วงเกิน ด้วยคำผรุสวาทต่อกัน และพูดกันโดยเฉพาะภายในบ้านคนภายนอกไม่มีใครทราบ แม้แต่ลูก บางครั้งไม่ลงรอยและไม่พูดกันไปหลาย ๆ วัน (แต่ไม่เคยเกิน 3 วัน) และก็นึกขำอยู่อย่างหนึ่ง คือในระหว่างความขุ่นข้องหมองใจกันอยู่นั้น เมื่อมีแขกมาเยี่ยมเยือน หน้าตาที่บึ้งตึงบอกบุญไม่รับอยู่ทั้งคู่นั้น ต่างก็กลับเบิกบานแช่มชื่นร่าเริง และออกมาต้อนรับแขกทั้งคู่ทันทีโดยมิได้มีการนัดหมายกันเลย พอแขก

กลับแล้ว แทนที่จะตีตั๋วต่อ (โกรธกันใหม่) กลับตรงข้าม หันหน้ามาสบตากันแล้วก็หัวเราะให้กัน ทำหน้าเป๋อ ๆ บางครั้งข้าพเจ้าก็ถือวิสาสะตรงเข้ากอดเอาดื้อ ๆ และเป็นเช่นนี้มาตลอดทุกคราว บางครั้งพอโกรธกันอีกได้สักสองวัน ข้าพเจ้าถึงกับภาวนาให้มีแขกมาเยี่ยม เมื่อแขกไม่มา ข้าพเจ้าก็ทำเป็นยิ้มแห้ง ๆ เข้าไปหาเธอก่อน ตอนแรก ๆ บางทีเธอก็มีท่างอน ๆ บ้าง แต่ไม่นานเธอก็ใจดีตอบ เพราะทราบว่าข้าพเจ้าชอบอย่างไรก็ไม่ขัดใจ พฤติการณ์เช่นนี้แหละจึงกล้าพูดได้เต็มปากว่าโกรธกันไม่เกิน 3 วัน อย่างไรก็ตามทั้งที่ในขณะที่เราโกรธกันไม่พูดกันนั้น เธอเคยปฏิบัติอย่างไรในฐานะภรรยาที่จะต้องปฏิบัติต่อสามีแล้ว เธอไม่เคยบกพร่องเลย เช่นนี้แล้วจะไม่ให้ข้าพเจ้ารักได้อย่างไร

เธอทราบดีว่า ข้าพเจ้าเป็นโรคเกี่ยวกับทางประสาท ดังนั้นเธอจึงคอยปฏิบัติให้เป็นที่ถูกใจข้าพเจ้าทุกอย่าง และคอยปลอบโยนเอาใจให้เยือกเย็นอยู่เสมอ มิให้บรรดาลโทสะขึ้นได้ ข้าพเจ้าผิดพลาดอย่างใด แม้จะเป็นเรื่องไม่น่าอภัย เธอก็มิได้ปรักปรำทับถมให้น้อยใจหรือเสียใจยิ่งขึ้น กลับพยายามถนอมน้ำใจยิ่งขึ้น ต่อเมื่อคลี่คลายลงแล้ว จึงพูดจาปรับความเข้าใจกัน

ตามธรรมดาข้าพเจ้าเป็นคนขี้โรค ร่างกายและสุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์แข็งแรง มีการเจ็บไข้เล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่เสมอ ข้าพเจ้าจะได้การเอาใจใส่รับการพยาบาลจากเธอเป็นอย่างดีไม่แพ้พยาบาล บางครั้งไม่หลับไม่นอนตลอดคืน คล้ายกับมารดาถนอมบุตรก็ไม่ผิด ข้าพเจ้ายังเคยปรารภกับเธอและผู้ใกล้ชิดเสมอว่า ถ้าหากจะมีใครตายสักคน ก็ขอตายก่อนเธอเถิดจะนับว่าเป็นกุศล เพราะก่อนตายก็ยังจะมีภรรยาอันเป็นที่รักเป็นผู้ปฏิบัติพยาบาลอยู่ แต่เมื่อเธอมาด่วนจากไปก่อนเช่นนี้ จึงรู้สึกว้าเหว่มาก และนึกไม่ออกว่าจะมีลูกหลานคนใดทำหน้าที่แทนได้ แม้แต่ครึ่งหนึ่งก็ยังดี (ที่พูดนี้มิได้เจตนาจะปรักปรำประมาทลูกหลานคนใด) แต่เมื่อถึงคราวเข้าจริง ๆ คิดว่าบุญกุศลที่ได้ทำไว้อาจชักนำให้ได้มีผู้สามารถปฏิบัติได้ทัดเทียมหรือคล้ายคลึงกันขึ้นมาก็ได้ สาธุ! ขอให้มี

มีอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะอดกล่าวเสียมิได้ คือเมื่อครั้งข้าพเจ้าไปรับราชการที่เชียงใหม่ ไปได้เมียน้อยเก็บไว้คนหนึ่ง แต่พอเธอรู้แทนที่จะโกรธ หาเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง

แต่กลับตรงข้าม พอสืบได้ความว่าอยู่ที่ใด ก็ชวนข้าพเจ้าไปรับรองกับพ่อแม่ของเมียน้อย โดยแจ้งว่าจะรักเท่ากับน้องสาว ขอให้ไปรวมอยู่ด้วยกัน และต่อมาก็ไม่เคยมีปากมีเสียงกับเมียน้อยเลย เพราะเธอวางตัวให้เป็นที่รักและเคารพนับถือแก่เมียน้อยผู้นั้นจริง ๆ แล้วจะไม่ให้ข้าพเจ้าเพิ่มความรักแก่เธอมากขึ้นเพียงใด

ในบรรดาญาติพี่น้อง และผู้ที่รู้จักชอบพอคุ้นเคยทุกคนที่ไม่มีความลำเอียง ได้ออกปากยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือนทุกคน ได้รับความเคารพนับถือจากบรรดาน้อง ๆ ว่านอกจากเป็นพี่แล้ว ก็เปรียบเสมือนมารดาของตนอีกผู้หนึ่งด้วย

ข้าพเจ้าไม่อยากจะกล่าวอะไรอีกกว่านี้ เพราะยิ่งคิดยิ่งพูดถึง ก็ทำให้ข้าพเจ้าต้องเศร้าสลดยิ่งขึ้น จึงขอยุติแต่เพียงนี้ นอกจากจะขอตั้งสัตย์อธิษฐานว่า หากชาติหน้ามีจริง แม้จะไปเกิดเป็นอะไรในภพใดชาติใดก็ตาม ขอให้ได้ร่วมเป็นคู่ครองกันตลอดไปทุกภพทุกชาติเกิด.

พิศาลสงคราม

ศิลาทึบทั้งแท่งแกร่งไสล
ไม่หวั่นไหวด้วยลมพัดซัดกระหน่ำ
เหล่าบัณฑิตไม่หวั่นคร้่นคร้ามคำ
ที่คนพร่ำติชมระบมไป.

สาส์นจากนักเรียนหมายเลขประจำตัว 1 แห่งโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร

เรียน นักเรียนโรงเรียนวัดเบญจมบพิตรทั้งอดีตและปัจจุบันทั้งหลาย

เนื่องจากนักเรียน ม.ศ. 5 ซึ่งจะสำเร็จการศึกษาในสิ้นปี 2513 นี้มีความประสงค์จะทำหนังสือเพื่อเป็นอนุสรณ์และเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนรุ่นต่อ ๆ ไปในโอกาสที่ต้องจากโรงเรียนและแยกย้ายกันไป ได้มาขอร้องข้าพเจ้าเพื่อเขียนเรื่องอะไรสักอย่างในฐานะที่เป็นนักเรียนรุ่นแรกและมีทะเบียนเป็นนักเรียนคนแรกของโรงเรียน ข้าพเจ้าขอขอบใจที่คณะนักเรียนให้ความนับถือและให้เกียรติ ชื่นใจและปลื้มปีติที่มีโอกาสได้เห็นการแสดงออกซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติในสิ่งที่ชอบที่ควรอย่างน่านิยม นับว่าเป็นตัวอย่างอันดีที่นักเรียนรุ่นต่อ ๆ ไปจะได้ถือเป็นกิจกรรมที่ควรปฏิบัติตามและปรับปรุงให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

ข้าพเจ้าไม่ถนัดในทางนี้จึงมิได้เคยเขียนเรื่องใด ๆ มาก่อนเลย ขณะนี้ร่างกายก็เสื่อมโทรมไปตามสังขารด้วยอายุก็ล่วงเข้า 80 ปีแล้ว ครั้นได้มาเห็นความสามัคคี ความพร้อมเพรียง ความตั้งใจและความมานะพากเพียร อันเป็นคุณงามความดีของน้อง ๆ ดังนี้ก็เกิดกำลังใจที่จะสนองให้ตามเจตนา ทั้ง ๆ ขณะที่กำลังเขียนร่างอยู่นี้ก็เป็นคนไข้อยู่ที่โรงพยาบาลตำรวจ ฉะนั้น หากข้อความจะบกพร่อง ไม่สละสลวยสับสนเชย ๆ โบราณไปบ้างก็ขออย่าได้ถือสา ขอให้รับฟังและปฏิบัติในส่วนที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ ซึ่งคิดว่าคงจะมีอยู่บ้าง

ตามธรรมชาติ สัตว์ย่อมมีสัญชาตญาณสังหรณ์ให้รู้ว่าเมื่อไรจะมีภัยมาถึงตน เช่น มดจะคาบไข่อพยพหนีจากรัง ก่อนที่จะเกิดน้ำท่วม ฯลฯ แต่ธรรมชาติมิได้สร้างสัญชาตญาณเช่นนี้ให้กับมนุษย์ แต่ทว่าสร้างให้มนุษย์มีสมองสำหรับคิด สุดแต่สันดานของใครจะหนักไปในทางใด สมองก็คิดไปทางนั้น คนซื่อก็คิดซื่อ คนคดก็คิดคด คนทรยศก็คิดเนรคุณ เหล่านี้เป็นต้น การศึกษาให้มีความรู้ชั่วดีเท่านั้นที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงสันดานที่โน้มไปในทางเลวให้เป็นสันดานในทางดีได้ การศึกษาเป็นบ่อเกิดของความรู้

ความรู้เป็นอาหารของสมอง สมองทำให้เกิดความคิด ความคิดทำให้เกิดความฉลาดที่จะเอาตัวรอด จากเหตุผลเหล่านี้ จึงขอให้นักเรียนทั้งหลายจงอย่าได้ยุติการศึกษาไว้เพียงที่ได้รับไปจากโรงเรียนเท่านั้น จะต้องขวนขวายในการที่จะได้ศึกษากันต่อ ๆ ไปให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้นเป็นลำดับจนตลอดชีวิต เพื่อให้ทันโลก และเป็นหลักที่เหมาะสมกับภาระและหน้าที่ของเราทุกคนจะต้องรับไว้ในอนาคต เพราะสิ่งนี้เท่านั้นที่จะเป็นรากฐานะในความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตนเองและวงศ์ตระกูล ตลอดไปจนถึงประเทศชาติอันเป็นที่รักของเรา การดำเนินชีวิตนั้น ทุกท่านจะต้องมีความหวังและตั้งจุดหมายของตนไว้แล้ว เพราะความมุ่งหมายคือความปรารถนา ความปรารถนาทำให้เกิดความทะเยอทะยาน แล้วก่อให้เกิดความมานะบากบั่น ความอดทน การต่อสู้ผ่าพ้นอุปสรรคต่าง ๆ จนประสพความสำเร็จที่เราได้มุ่งหมายไว้ ฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายจงได้พิจารณาจุดหมายของแต่ละท่านให้เหมาะสมและสอดคล้องกับอุดมคติของท่านเสียก่อน ว่าเป็นไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มิใช่เพื่อการเบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น จึงจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชีวิตในอนาคตมีความเจริญรุ่งโรจน์และมีคุณค่า ข้อสำคัญขอให้ทุกท่านจงยึดมั่นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปว่าจะสร้างแต่ความดี ละเว้นจากความชั่วทั้งหลาย จะขยันหมั่นเพียร จะมีความอดทนต่ออุปสรรค จะตั้งอยู่ในศีลธรรมมีเมตตากรุณา มีความรับผิดชอบเชื่อมั่นในตนเอง มีความซื่อสัตย์สุจริต ภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ต่อผู้มีพระคุณ ต่อบุพพการี ครูอาจารย์และต่อประเทศชาติของเราแล้ว ข้าพเจ้ามีความมั่นใจว่าทุกท่านจะไปสู่จุดมุ่งหมายของท่านโดยราบรื่นอย่างมีเกียรติแน่นอน ขอนักเรียนทั้งหลายจงประสพความสุขความเจริญก้าวหน้า และขอให้ได้ประสพทางดำเนินชีวิตอันประเสริฐทุกท่าน

พร้อมกันนี้ก็ถือโอกาสเดียวกันนี้ ได้แถลงข้อคิดเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้าในเรื่องโรงเรียนวัดเบญจมฯ ของพวกเราสักเล็กน้อย เพื่อให้ท่านนักเรียนเก่าทุกท่าน ตลอดจนผู้ที่จะเป็นนักเรียนเก่าในอนาคตด้วยนำไปพิจารณา เกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนอันเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาชั้นต้นแก่พวกเรา โรงเรียนนั้นเปรียบเสมือนมารดาบังเกิดเกล้าของเรา ควรที่เราจะได้ระลึกถึงและตอบแทนคุณกันบ้าง จึงใคร่ขอให้ทัศนะไว้เล็กน้อย ดังต่อไปนี้.—

1. เท่าที่ทราบอยู่ขณะนี้ ปรากฏว่าโรงเรียนวัดเบญจมบพิตรนี้ นับแต่เริ่มต้นมาจนบัดนี้ ยังมีความเจริญก้าวหน้าไม่เท่าที่ควร ทั้งนี้อาจจะมีเหตุหลายด้านหลายประการ แต่สำหรับข้าพเจ้าคิดว่า ประการหนึ่งก็คือ นักเรียนที่ผ่านพ้นการศึกษาออกจากโรงเรียนไปแล้ว ส่วนมากมักลืมโรงเรียน ที่กล่าวเช่นนี้มิได้หมายความว่าข้าพเจ้าโทษหรือปรักปรำท่านเหล่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าทุกท่านมีเจตนาที่จะรักและไม่ลืม แต่เมื่อท่านออกจากโรงเรียนไปแล้วต่างก็แยกย้ายกันไปศึกษาเพิ่มเติม ไปประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัว สรุปแล้วก็คือทุกท่านต่างก็มีภาระรับผิดชอบไปตามหน้าที่ของแต่ละท่าน เมื่อเวลาผ่านล่วงเลยไปนาน ๆ ก็จางไปทีละน้อย บางทีก็อาจลืมไปบ้างโดยมิได้ตั้งใจ ทั้งนี้เข้าใจว่าเนื่องมาจากขาดการติดต่อ ขาดการสังคมต่อกันระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน หรือขาดการติดต่อระหว่างนักเรียนกับครูบาอาจารย์ ขาดการติดต่อกับสมาคมนักเรียนเก่าหรือโรงเรียนซึ่งเป็นศูนย์รวมนั่นเอง หากได้มีการสังคม ร่วมสามัคคี และมีการติดต่อกันในเมื่อมีโอกาสอันสมควรบ้างแล้ว เรื่องการลืมหรือละเลยโรงเรียน คงไม่บังเกิดขึ้นเป็นแน่

2. เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอร้องชักชวนทุก ๆ ท่าน ให้ร่วมใจกันให้สัตยาธิษฐานไว้กับโรงเรียนว่า จะรักและไม่ลืมโรงเรียน ทั้งจะสนใจช่วยเหลือทุกวิถีทางเท่าที่จะทำได้เพื่อความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนของเรา และพยายามแก้ไขสิ่งที่บกพร่องให้ดีขึ้นเป็นลำดับ หากเป็นไปได้ตามที่ข้าพเจ้าขอร้อง อย่างที่กล่าวมานั้นก็เป็นการแน่นอนเหลือเกินว่า ในอนาคตอันใกล้นี้ โรงเรียนวัดเบญจมบพิตรจะเจริญรุ่งเรืองสมเกียรติและศักดิ์ศรีทุกประการ

อีกประการหนึ่ง ต่อแต่นี้ไป หากสมาคม ฯ หรือทางโรงเรียน จะดำเนินกิจการใด ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสมาคม ฯ และโรงเรียนแล้ว ก็ควรจะได้มีการติดต่อกับสมาชิกและนักเรียนเก่า เพื่อขอความร่วมมือเท่าที่พอจะทำได้ ก็คงจะได้รับผลบ้างไม่มากก็น้อย ทั้งจะเป็นการป้องกันมิให้พากันลืมโรงเรียน ฯ ด้วย หวังว่าเมื่อท่านนักเรียนเก่าได้รับทราบเรื่องแล้วก็คงไม่นิ่งนอนใจหรือละโอกาสที่จะร่วมมือช่วยเหลือกัน ทั้งเป็นโอกาสที่จะได้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นหลาย ๆ ประการในอันที่จะปรับปรุงและพัฒนาให้สมาคม ฯ และโรงเรียนอันเป็นสถาบันเดิมของพวกเราได้ดำเนินไปด้วยความรุ่งเรืองก้าว

หน้าต่อไป เป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างความมั่นคงแก่ประชาชนตลอดจนประเทศชาติที่รักของเราโดยปริยาย ในขั้นต่อไปด้วย

3. สำหรับความคิดเห็นของข้าพเจ้าในขณะนี้ ที่อยากจะช่วยเหลือสนับสนุนให้สมาคมฯ และโรงเรียน มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปนั้น ควรจะได้ริเริ่มในรูปมูลนิธิก่อนอื่นใด เป็นดีที่สุด เพราะมูลนิธินั้นเป็นอมตะ แปลว่าเมื่อมีทุนอยู่แล้วเท่าใดก็ไม่มีการเสื่อมสูญ มีแต่จะได้รับการสมทบเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ เพราะจะใช้จ่ายได้ตามวัตถุประสงค์ก็เฉพาะดอกผลเท่านั้น เรื่องนี้ทราบว่าทางสมาคมฯ ได้ดำริที่จะขอจดทะเบียนมานานแล้ว แต่จะเป็นเพราะเหตุใดไม่ทราบ จนบัดนี้ก็ยังไม่เป็นที่เสร็จสิ้น หวังว่าคณะกรรมการสมาคมฯ ชุดใหม่นี้ คงจะได้ดำเนินการให้เป็นที่เรียบร้อยต่อไปในไม่ช้านี้ เข้าใจว่า เมื่อได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนได้แล้ว ทางสมาคมฯ คงจะไม่นิ่งนอนใจที่จะติดต่อแจ้งให้บรรดาสมาชิกฯ และนักเรียนเก่า เพื่อขอความร่วมมือร่วมใจสมทบทุนโดยทั่วถึงเท่าที่จะติดต่อกันได้ และเมื่อบรรดาสมาชิกและศิษย์เก่าทุกท่านเมื่อได้รับทราบ ก็คงไม่รังเกียจที่จะร่วมมือด้วยตามกำลังและความสามารถเท่าที่จะช่วยได้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของโรงเรียนอันเป็นที่รักของทุก ๆ ท่าน

ขอแสดงความนับถือ

(พระพิศาลสงคราม)

(ชอบ บุญมาก)

ศิษย์เก่าผู้เฒ่า หมายเลขประจำตัว 1

ทุกข์สุขอยู่ที่ใจมิใช่หรือ
ถ้าใจถือก็เป็นทุกข์ไม่สุกใส
ถ้าไม่ถือก็เป็นสุขไม่ทุกข์ใจ
เราอยากได้ความทุกข์หรือสุขเอย.

รักลูกให้ถูกทาง

โดย ปัญญานันทะภิกขุ

วิธีแก้ความดื้อรั้นของเด็ก

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

โปรดฟังเรื่องอันเป็นสาระต่อไป เมื่อหลายวันมาแล้วมีแม่คนหนึ่งไปสนทนากับข้าพเจ้าที่วัด ได้บอกให้ทราบว่ามีลูกชายกับเขาคนหนึ่งลำบากเต็มที ถามว่าลำบากอย่างไร แม่นั้นได้บอกให้ทราบว่า ลูกเป็นเด็กดื้อ ว่าไม่นอนสอนไม่ฟัง เอาแต่ใจตนเองเป็นใหญ่ ถ้ามีการขัดใจขึ้นแล้วเป็นเกิดเรื่องทุกที บางทีโกรธจัดก็ทุบอะไรที่อยู่ใกล้ ๆ ตัว แตกพังเสียหายหมด ได้ฟังแล้วก็นึกสงสารเจ้าหนูและมารดาเป็นกำลัง

มารดาทั่วไปต้องพบกับปัญหาเด็กดื้อเสมอ และถ้าไม่สามารถรักษาให้หายได้ ความดื้อก็จะติดเป็นนิสัย โตขึ้นอาจจะเป็นคนใจร้อนใจร้ายไปเสียก็ได้ เคยพบเด็กแบบนี้คนหนึ่ง เมื่อสมัยเป็นเด็กน้อย ๆ เขาเป็นคนมักโกรธเหลือเกิน โกรธขึ้นมาในขณะใดเอาหัวชนฝาทุกที พ่อแม่ต้องช่วยกันจับไว้ และปลอบโยนไม่เท่าใดก็หายไป ได้ไปพบเขาอีกเมื่อเขาโตเป็นหนุ่มแล้วเขาเป็นคนมีใจคอเยือกเย็นดี หาได้หุนหันพลันแล่นไม่ เห็นจะเป็นเพราะเขาได้รับการแก้ไขจากมารดาบิดาให้ดีขึ้น เด็กเจ้าโมโหเป็นเด็กที่นำความลำบากใจมาสู่ครอบครัวมากอยู่ จึงควรที่เราจะมาศึกษากันเสียบ้าง

วิธีการแก้ไขความดื้อของเด็กนั้น ต้องอาศัยการปรับปรุงคนในครอบครัวด้วย เพราะตามความจริงมีอยู่ว่า "เด็กจะไม่รู้จักโกรธ ถ้าเราไม่สอนให้โกรธ เด็กจะไม่รู้จักดื้อด้าน ถ้าเราไม่สอนให้เขาดื้อด้าน" ความผิดในเรื่องนี้จึงตกอยู่แก่ผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก ธรรมดาของเด็กเป็นผู้บริสุทธิ์เสมอ เขายังไม่รู้ว่าความชั่วนั้นเป็นอย่างไร ถ้าเปรียบกับวัตถุก็เหมือนผ้าที่ขาวสะอาด ยังไม่เปื้อนฝุ่น ยังไม่มีสีใดเข้าจับ เรื่องของเด็กก็เป็นเช่นนั้นจิตใจของเขายังเป็นไปตามธรรมชาติของเด็ก มีความต้องการอะไรนิดหน่อยไม่มากนัก และแสดงอาการอะไรทุกอย่าง ๆ ตรงไปตรงมา ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมแต่ประการใด เราผู้มีหน้าที่เลี้ยงเด็ก ไม่ได้ศึกษาให้เข้าใจถึงความต้องการของเด็กไปฝืนความต้องการบางประการของเขาเข้า บางทีเด็กกำลังเพลินอยู่กับอะไรบางอย่าง สนุกตามประสาของเขา

ผู้ใหญ่ไม่เข้าใจถึงเรื่องของเด็กว่ามีความสนใจในเรื่องอะไรอยู่เอาแต่ใจของตนเป็นประมาณ ไปทำการขัดขืนความต้องการของเด็กเข้า เด็กก็ไม่พอใจ แต่เขาพูดเหตุผลโต้แย้งไม่ได้ บอกความในใจก็ไม่ได้ จึงแสดงอาการโกรธเคืองออกมาให้ปรากฏ ถ้าขืนใจมากเข้า ก็แสดงอาการโกรธแรงตามกำลังของความขัดใจ ผู้ใหญ่ก็นึกว่าเป็นคนดื้อไม่ทำตามคำสั่งของตน ถ้าลองนึกถึงใจของตนเองสักเล็กน้อย ในขณะที่ทำอะไรเพลินอยู่ ถ้ามีใครมาขัดคอตน ๆ ก็คงไม่พอใจ การถูกขัดคอนั่นแหละทำให้เกิดอาการหงุดหงิดขึ้นทันที "ความหงุดหงิดที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในใจของผู้ใด นั่นคือวิธีการสะสมความโกรธทีละน้อย ๆ ผลที่สุดก็กลายเป็นคนมักโกรธไปก็ได้" คนเราถ้าโกรธขึ้นมาแล้วก็ไม่รู้ตนเองไม่รู้จักเหตุผลเลย ไม่ฟังเสียงของใครทั้งนั้น อาการไม่ฟังเสียงใครนี่แหละ เป็นอาการของความดื้อด้านละ จึงพอจะจับหลักได้ว่า การขัดใจเด็กบ่อย ๆ ทำให้เด็กเป็นคนเจ้าโทสะได้ ผู้ใหญ่จึงควรระมัดระวังในเรื่องนี้ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ย่อมรักเสรีภาพด้วยกันทั้งนั้น จงให้เสรีภาพแก่เขาบ้างอย่าไปยุ่งกับเขาให้มากเกินไป พ่อแม่มักทำผิดในข้อนี้ คือเข้าไปยุ่งกับเด็กมากเกินไป และขาดความเข้าใจของเด็กตัวอย่างเห็นง่าย ๆ

เด็กกำลังเพลินอยู่กับของเล่นที่ซื้อมาใหม่ ๆ เขากำลังสนุกกับสิ่งนั้น ผู้ใหญ่มาถึงก็เข้าไปเอาของเล่นนั้นมาดูโดยมิได้บอกให้เด็กทราบ เด็กก็ไม่พอใจ เพราะใจของเขากำลังเพลินเราไปห้ามความเพลิดเพลินทันทีทันใด เด็กก็เกิดอาการไม่ชอบใจ พอเห็นเด็กไม่พอใจ ก็อยากยั่วให้เด็กโกรธ โดยเห็นเป็นของสนุกสำหรับผู้ใหญ่ แต่หาสนุกสำหรับเด็กไม่ เด็กเกิดความโกรธในการที่ตนถูกข่มเหงรังแกโดยไม่เป็นธรรม ผู้ใหญ่นั้นมีความรักเด็ก อยากหยอกล้อเด็กแต่เด็กไม่ทราบเจตจำนงของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็ไม่ทราบถึงความรู้สึกของเด็ก ๆ เลยเข้ากันไม่ได้เป็นความเสียแก่เด็กมากอยู่ การกระทำเช่นนี้ทำให้เด็กเกิดอารมณ์โกรธ พอเห็นเด็กโกรธเราก็ลงโทษ หาว่าเด็กขี้แยไปเสียแล้ว นี่คือความผิดของผู้ใหญ่โดยแท้ จึงควรจำไว้ว่า อย่าเข้าไปสอดแทรกในกิจการของเด็ก ก่อนได้รับการตกลงใจจากเด็กเสียก่อนเช่นว่าเราอยากดูของเล่นของเขา แทนที่เราจะบุกรุกจับเอามาดูตามชอบใจ ควรจะพูดชมเด็กก่อน และแสดงอาการว่าอยากดูของหน่อย หนูจะ

รังเกียจไหม เด็กก็คงตอบว่าไม่รังเกียจ เราก็ได้ดูสมความปรารถนา เพราะทำในรูปนี้ไม่กระทบกระเทือนใจเด็กเลย และไม่ก่อให้เกิดโทสะแก่เด็กด้วย

เวลาเด็ก ๆ กับเพื่อน ๆ กำลังเล่นสมมติอะไรกันอยู่เช่นเวลาเล่นขายของหลายประเภท ท่านจะเห็นว่าเขาเป็นแม่ค้า ลูกค้ามีของขายมากมายก่ายกอง พวกซื้อก็มาซื้อของต่อรองกันตามแบบที่เขาเคยเห็นและจำมาได้ ท่านได้เห็นเขาแล้วอาจนึกรักเด็ก ๆ ขึ้นมาทันทีทันใด และความรักที่เกิดในตัวท่านทำให้ขาดความยับยั้ง ท่านโผเข้ากอดลูกน้อยและจูบเขาด้วยความรัก ท่านนึกว่าเด็กคงชอบใจในการกระทำของท่าน ท่านคาดผิดไปเสียแล้ว ความนึกคิดของเด็กอยู่ในโลกของความสมมติ เขากำลังเป็นแม่ค้าขายของท่านไปกอดแม่ค้าอย่างนั้น เขาเกิดความรู้สึกว่าจะขาดทุนข้าวของเสียหาย เขาไม่พอใจอาจเกิดโกรธและร้องไห้ ท่านก็คงนึกผิดไปว่าลูกของท่านใจน้อย ขี้โมโห ความผิดอยู่ที่ท่านเองที่เข้าไปสอดแทรกในกิจการของเขาโดยไม่ใช่เรื่องจึงควรจำไว้ว่า อย่าไปยุ่งกับเด็กในเมื่อเขากำลังสนุกกับการเล่นของเขา ท่านควรพลอยดีใจที่เด็กของท่านไม่มารบกวนท่านให้เสียเวลาทำงานทำการ

ในบางขณะเด็กของท่านกำลังสนใจด้วยอะไร ๆ อยู่ เอาใจจดจ่อกับสิ่งนั้นจนลืมนึกถึงอะไรทั้งหมด เขากำลังมีสมาธิอยู่กับสิ่งนั้น ๆ ท่านต้องการให้เขาทำอะไรให้ท่านหรือต้องการให้เขามาหาท่านด้วยกิจธุระ ท่านก็ร้องเรียกเขาคำหนึ่งก็เฉย สองคำก็เฉย ท่านคงนึกโกรธ และพูดว่าลูกอะไรทำหูทวนลมไปได้ เรียกตั้งสองสามคำก็ไม่มา ถ้าท่านเป็นคนเจ้าโทสะ ก็คงเฆี่ยนตีลูกของท่าน เด็กเจ็บตัวเปล่า ๆ เพราะผู้ใหญ่ทำไม่ถูกโดยแท้ โปรดเข้าใจไว้เถิดว่า ใจของเด็กเป็นสมาธิง่ายกว่าของผู้ใหญ่ ถ้าเขาทำอะไรอยู่เขาก็ไม่คิดถึงเรื่องอื่น กำลังขลุกอยู่กับอะไรของเขา ใครมาเรียกก็ไม่ได้ยิน อย่าไปโกรธเขาแต่จงโกรธตัวท่านเองที่ขาดการทำอะไรโดยรอบคอบ จะพูดอะไรกับเด็กต้องดูเสียก่อนว่าเด็กกำลังทำอะไรอยู่ ถ้าไม่จำเป็นก็อย่าไปพรากเขาออกจากความสนใจที่เขามีต่อสิ่งนั้นเลย ถ้าจำเป็นจะต้องใช้เขาก็จงเข้าไปหาเขาใกล้ ๆ แล้วดึงความสนใจจากวัตถุมาสู่ตัวท่าน เมื่อได้แล้วก็ขอให้เขาทำอะไรต่อไปได้ เด็กของท่านก็ไม่น้อยใจเสียใจต่อท่าน เหตุการณ์ก็เรียบร้อยดีขึ้น

เด็กบางคนมักทำอะไรตามใจตัวเอง การกระทำของเขาในรูปนี้มิใช่เป็นการแกล้งทำ แต่เขายังไม่เข้าใจถึงความผิดถูกของโลก เขาทำไปตามประสาซื่อของเขา ผู้ใหญ่อาจจะรำคาญต่อพฤติการณ์ของเด็กในรูปนี้ และอาจเกิดอาการไม่ชอบใจ เพราะเห็นว่าเด็กคนนี้ซนเสียนี่กระไร บางทีท่านอาจห้ามเขาด้วยคำว่า "หยุด! อย่า! เงียบ! มานี่! เจ้านี่ซนจริง ๆ" การกระทำในรูปนี้เป็นความผิด เพราะคำพูดแบบนี้ออกจากใจที่เศร้าหมอง คนใจเศร้าหมองหน้าตาก็เศร้าหมอง การกระทำก็หยาบคายตามใจที่เศร้าหมอง เป็นการแสดงภาพเสียให้เด็กของท่านได้พบเห็นเขาอาจจำแบบนี้ไว้ และทำเหมือนท่านทำในภายหลังก็ได้ อีกประการหนึ่ง การกระทำเช่นนั้น เป็นการยั่วโทสะของเด็กได้ไม่มีประโยชน์อะไรแก่เด็กและแก่ตัวท่าน นอกจากระบายไฟพิษออกมาจากใจของท่านเท่านั้น โปรดงดเว้นการกระทำในรูปนี้เสียเถิด ถ้าเห็นลูกของท่านทำอะไรไม่ดีไม่ควร จงพูดกับเขาดี ๆ เอาความรักออกแสดงก่อน แล้วพูดให้เขาเข้าใจ ปกติของเด็กมีความใคร่ในทางดีอยู่แล้ว จงส่งเสริมน้ำใจของเขาเถิด พ่อแม่บางคนชอบใช้คำยกย่องให้เด็กเสียคน เช่นเวลามีแขกมาหาท่านที่บ้าน เพราะท่านไม่เคยอบรมเด็กของท่านไว้ก่อน หรือเพราะท่านให้เด็กของท่านอยู่ใกล้ท่านตลอดเวลา เรื่องของเด็กจะให้นิ่งเป็นหุ่นนั้นไม่ได้ ขณะที่ท่านเพลินกับการสนทนากับแขก เด็กก็เริ่มทำอะไรตามวิสัยของเขา ท่านอาจพูดให้แขกฟังว่า "โอ้, ไม่ไหวหลานคนนี้ซุกซนเต็มทีบ้าง หรือพูดว่า เจ้าหนูคนนี้เก่งจังเลย" คำพูดแบบนี้ทำให้เด็กเกิดอารมณ์โกรธก็ได้ หรือเกิดคิดว่าท่านอยากให้เขาเป็นเช่นนั้นก็ได้มีเสียมากกว่าดี ขออย่าได้ทำเป็นอันขาด

มารดาบิดาบางคนชอบฝึกเด็กให้มีนิสัยรับสินบน เช่นในเวลาเดี๋ยวโกรธร้องไห้ทำอาการกระฟัดกระเฟียดต่าง ๆ ท่านรำคาญในเสียงร้องของเด็ก ท่านไม่รู้จักทำอย่างไรให้เขาหยุดร้องไห้ ก็ทำการติดสินบนแก่เด็ก นิ่งเสียเถอะลูกแม่จะพาไปดูหนังบ้าง นิ่งเสียเถอะลูก แม่จะให้กินขนมบ้าง เด็กเกิดความพอใจว่าจะได้ไปดูหนัง พอใจว่าจะได้ทานขนมก็หยุดร้องไห้ และได้ของที่ต้องใจ หรือบางท่านลืมคำสัญญาที่ทำไว้กับเด็ก ผลที่เกิดมีสองทาง ถ้าเขาได้ตามสัญญาเขาก็เกิดนิสัยอยากได้เรื่อยไป ถ้าไม่ได้ตามสัญญาเขาก็คง

นึกว่าท่านไม่มีสัจจะ ขาดทุนทั้งสองประการ จึงใคร่เตือนว่า "อย่าได้ทำการให้สินบนกับเด็กเลย เด็กจะเสียคน" เหมือนที่คนไทยมีนิสัยกินสินบนกันอยู่ในสมัยนี้ อันนั้นเป็นเรื่องน่าขายหน้าสำหรับเมืองไทยประการหนึ่ง

ถ้าหากลูกของท่าน เริ่มมีนิสัยมักโกรธ มีอารมณ์ฉุนเฉียวเกิดขึ้นบ่อยๆ จงหาทางแก้ไขโดยเร็ว เพราะถ้าปล่อยไว้ช้า ความโกรธจะติดอยู่ในใจของลูกท่าน เอาออกได้ยาก การที่จะแก้นั้น สำคัญอยู่ที่ตัวอย่างในครอบครัวคือพ่อแม่ พี่เลี้ยง และคนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เด็ก ให้ทุกคนระมัดระวัง อย่าแสดงอาการโกรธเคืองให้เด็กเห็น อย่าได้โต้เถียงกันให้เด็กได้ยิน เป็นการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวก่อน ต่อจากนั้น ให้ค้นหาสาเหตุที่ทำให้เด็กเกิดความโกรธให้พบ ซึ่งหวังว่าเป็นเรื่องพอค้นหาได้ เพราะมันมีอยู่ภายในครอบครัวของท่านเองแล้ว จงพยายามเรียนรู้ถึงความต้องการของเด็กให้มาก เพื่อได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับความปรารถนาของเด็ก ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าการขัดใจเด็กบ่อยๆ ทำให้เด็กเป็นคนเจ้าโทสะ "เด็กจะไม่รู้จักโกรธ ถ้าผู้ใหญ่ไม่สอนให้เขาเป็นคนโกรธ" นี่เป็นหลักใหญ่ที่พ่อแม่พึงสำเหนียกไว้ก่อน

แต่พึงระวังไว้อีกประการหนึ่ง คือ การตามใจเด็กมากเกินไป ก็อาจทำให้เสียได้ เพื่อแบ่งให้พอดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ จงปล่อยให้เขาเป็นเสรีในการกิน—เล่นของเขาบ้างปล่อยให้เขาอยู่ตามลำพัง หรือได้ร่วมสนุกสนานกับเพื่อนฝูงของเขาบ้าง ขณะใดที่เขาได้พักได้เล่นกับเพื่อนฝูง ผู้ใหญ่อย่าเข้าไปยุ่งกับเขาให้มากนัก เพียงแต่คอยกำหนดอาการของเขาไว้ เหมือนคนเฝ้าเครื่องยนต์ เมื่อทำให้เครื่องเดินไปเป็นปกติแล้ว ไม่ต้องยุ่งอะไรอีก เพียงแต่คอยฟังเสียงว่า มันเดินเป็นปกติดีอยู่ไหม ถ้าเห็นว่าปกติก็ปล่อยตามเรื่องต่อเมื่อติดขัดก็เข้าไปแก้ไขเสียหน่อยฉันใด ผู้ใหญ่กับเด็กก็อย่างนั้น ถ้าไม่จำเป็นก็อย่าไปยุ่งกับเขาได้เป็นดี แต่ถ้าเขาต้องการให้เข้าไปยุ่งกับเขาเมื่อใด ก็ต้องเข้าไปยุ่งด้วยอารมณ์เย็น ด้วยความเมตตากรุณาต่อไป ให้เขาเห็นว่าเราเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือเขาเท่านั้น และถ้าเห็นว่าอะไรจะนำความเสียหายมาสู่เด็ก ก็จงทำหรือพูดให้เขาเข้าใจว่า การกระทำในรูปนั้นๆ เป็นสิ่งไม่เหมาะไม่ควร พ่อแม่ไม่ชอบใจ เด็กก็พอจะเข้าใจเหตุผล ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควรได้ จงจำไว้ในใจว่า

"เด็กทำอะไรตามตัวอย่างที่เขาได้เห็นเสมอ" ไม่ว่าตัวอย่างนั้นจะดีหรือเสีย "ผู้ใหญ่จึงควรให้ตัวอย่างที่ดี ๆ แก่เด็กตลอดเวลา" ขณะใดที่อารมณ์ของท่านไม่ดี ขออย่าได้เข้าใกล้เด็กของท่านเป็นอันขาด เพราะอารมณ์ไม่ดีนั้นอาจทำอะไรที่ไม่เหมาะไม่ควรกับเด็กก็ได้ ความรักความเมตตาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุด ที่จะช่วยให้เด็กของท่านเป็นคนดีโดยรับเอาตัวอย่างที่ดีจากพ่อแม่ได้ พ่อแม่ควรภูมิใจในการที่ท่านได้มีโอกาสทำคนให้เป็นคนอย่างแท้จริง ฐานะ–การงานของท่านมิใช่เครื่องกีดกั้นให้ท่านได้กระทำความดีในเรื่องนี้ จงหันความสนใจของท่านมาสู่ผู้เป็นทายาทของท่านให้มากสักหน่อย เขาจะทำให้ท่านมีความสดชื่นเบิกบาน ในการกระทำอันดีของเขา ตัวท่านพ่อแม่เป็นกระจกบานใหญ่ที่ฉายแสงสะท้อนให้ลูกของท่านได้มองเห็น จงเช็ดกระจกให้สะอาด และแสดงภาพที่ดีให้ลูกของท่านได้จดจำไว้เถิด

ประเทศไทยกำลังต้องการคนใจดีใจงาม เพื่อสร้างชาติประเทศต่อไป พ่อแม่ทุกท่านมีเกียรติอันนี้ ของท่านจงรักษาเกียรติภูมิของท่านในฐานเป็นพ่อแม่ไว้ด้วยดีเถิด.

จงแก้พื้นความริษยาแต่เมื่อยังเยาว์

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

ในคำสอนของพระพุทธเจ้ามีตรัสไว้ตอนหนึ่งว่า อรติโลกนาสิกา แปลว่า ความริษยาทำให้โลกฉิบหาย พุทธภาษิตบทนี้บอกให้เราเข้าใจว่า ความริษยามีโทษมากอย่างไร ในเวลาที่เราพูดกัน มักเข้าใจผิดในคำพูดสองคำคือคำว่า อิจฉา เช่นพูดว่าอย่าไปอิจฉาเขาเลย ผู้พูดหมายถึงอย่าไปริษยาเขาเลย แต่ใช้คำผิดไป อิจฉาแปลว่าความอยากได้ เช่นพูดว่า อิจฉาตาร้อน หมายถึงความอยากทำให้ตาลุกวาวเป็นประกาย ดูคล้ายกับจะเป็นเปลวไฟขึ้นมาฉะนั้น เราจึงเรียกว่าตาร้อน มีลักษณะต่างจากความริษยาตัวริษยาหมายถึงความไม่พอใจ ไม่ยินดีในความดีความก้าวหน้าของคนอื่น เห็นใครดี ก้าวหน้า มีเกียรติมีชื่อเสียงขึ้นละก็ ใจของตนผู้ริษยารู้สึกไม่สบาย ไม่อยากให้เขาเป็นเช่นนั้น ไม่อยากให้ใครมาเอ่ยชื่อหรือความดีของผู้นั้นอย่างนี้เรียกว่า ความริษยา มันเป็นตัวกิเลสที่เกิดขึ้นในใจ

ของบุคคลใดแล้ว ย่อมทำให้ผู้นั้นร้อนใจ มีไฟเผาตนเองตลอดเวลา ตัวริษยามีภาวะแตกต่างจากมุทิตา อันหมายถึงความยินดีในความดีความงามของผู้อื่น มุทิตาเป็นไปในลักษณะประสานผูกเกลียวสัมพันธ์ให้แน่นเข้า แต่ริษยาเป็นตัวทำลายให้สิ่งทั้งหลายพินาศไป จึงเป็นตัวมารร้ายประการหนึ่งในหมู่ของมนุษย์

ในเรื่องเกี่ยวกับผลของกรรมที่ตนได้ทำไว้ และให้ผลต่าง ๆ กัน แก่ผู้กระทำผู้มีความริษยาในใจเสมอ ๆ ย่อมทำให้เป็นคนมีศักดิ์น้อย ตายแล้วไปสู่อบายทุคติ วินิบาตนรก เพราะผลแห่งความริษยา บรรดาความยุ่งยากเดือดร้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์อย่างมากมายนั้น มีส่วนมาจากความริษยามิใช่น้อยทีเดียว คนที่มีความริษยา มักมีอาการหึงหวงเข้ามาแทรกแซงในใจ เป็นผู้มีปกติหน่วงเหนี่ยวสิ่งที่ตนมีตนได้ไว้เป็นของตนเสมอ ไม่อยากให้ใครมีอะไรเหมือนหรือดีเท่าตน มักหาทางทำลายความก้าวหน้าในการงานของผู้อื่นอยู่เสมอ ในด้านทำลายจิตใจให้เสื่อมโทรมแล้ว ความริษยาเป็นตัวทำลายมากทีเดียว ผู้ริษยาย่อมเดือดร้อนเสมอ แต่ผู้ถูกริษยายังไม่มีอะไรเกิดขึ้นแก่เขาเลย เขายังมีการกินอยู่หลับนอนอย่างสบาย แต่ผู้ริษยาหาได้มีอะไรเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเขาคอยคิดไม่พอใจไม่ดีใจต่อความเป็นอยู่ในการกระทำของผู้ที่เขาไม่ชอบอยู่เสมอ

คนมักริษยาเป็นคนที่น่าสงสาร เป็นคนที่ควรจะได้รับการเยียวยาให้เป็นปกติเสียโดยเร็ว ขืนปล่อยไว้เขาจะกลายเป็นคนเสียคนได้อย่างง่ายดาย เพราะเมื่อความริษยาแก่ตัวเข้า เขาก็คงทำการเบียดเบียนตนและผู้อื่น บางทีอาจต้องติดคุกติดตะราง หรืออาจถูกฆ่าตายเพราะความริษยาก็เป็นได้ ความริษยาจึงเป็นภัยโดยแท้ ท่านผู้ใดมีโรคประเภทนี้อยู่ในใจ ก็จงหาทางทำลายเสียเถิด อย่าปล่อยให้งอกงามขึ้นในใจของท่านอีกเลย

ท่านผู้ฟังอาจนึกว่า เอ! ท่านพูดแต่เรื่องความริษยาไม่เห็นพูดเกี่ยวกับเด็กเลย ไม่สมกับบทความที่สอนให้รักลูกให้ถูกทาง รักลูกด้วยจริยธรรมเลย โปรดอย่าได้ด่วนคิดเช่นนั้น ข้าพเจ้าต้องการให้ท่านได้เห็นโทษของความริษยาเสียก่อนว่ามีประการใดบ้าง เป็นสิ่งน่ากลัวขนาดไหน เพื่อให้ท่านได้เห็นก่อน แล้วจะได้หาทางป้องกันมิให้เกิดต่อไป

สงครามในเรื่องศาสนาของพราหมณ์ที่เรียกว่า ภารตยุทธนั้น เป็นเรื่องที่เกิดออกมาจากความริษยาโดยแท้ ความริษยาทำให้ผู้คน ทรัพย์สมบัติต้องสูญเสียไปเป็น

จำนวนมากมายก่ายกอง ถ้าอ่านประวัติศาสตร์ของชาติต่าง ๆ ก็จะพบว่า ความริษยาเป็นมารที่คอยยุอยู่หลังม่านให้เกิดความโกลาหลเสมอ จึงได้พูดกับท่านทั้งหลายก่อนดังนี้ เพื่อจะได้รู้ไว้ว่ามันเป็นศัตรูของความสงบสุข ความก้าวหน้าของสังคมเป็นเหตุให้เกิดแข่งกันในทางที่ไม่สมควร เรื่องความริษยาเป็นเรื่องที่เรามีทางแก้ไขปรับปรุงกันได้ ทำให้ไม่ให้เกิดขึ้นก็ได้ ถ้าสมัครใจจะกระทำเช่นนั้น จึงขอให้ท่านพ่อแม่ทั้งหลายพึงสำเหนียกไว้สักหน่อย เพราะพ่อแม่มีส่วนสำคัญในการสร้างนิสัยมักริษยาให้เกิดแก่เด็กของท่าน

มีเรื่องที่ข้าพเจ้าจำได้ตั้งแต่สมัยเป็นเด็กอยู่วัด พวกเราประมาณสี่สิบคนไปเรียนโรงเรียนมัธยม ต้องไปพักอยู่ที่วัดกับพระ เมื่ออยู่กันมาก ๆ เป็นธรรมดาต้องมีอะไรที่ไม่ควรเกิดขึ้นบ้าง มีเด็กคนหนึ่งเป็นคนมีร่างอ่อนแอแบบบางมีโรคประจำตัวเสมอ ทำงานหนัก ๆ อะไรไม่ค่อยได้ พระผู้ปกครองได้เอาใจใส่ต่อเด็กคนนี้เป็นพิเศษ เพราะเห็นว่ามีอะไรผิดปกติอยู่ เด็กคนนี้จึงมิได้ทำงานอย่างที่คนอื่นทำ แต่เวลาได้อะไร มักได้เป็นพิเศษมากกว่าผู้อื่นเสมอ ทำให้เกิดความเพ่งเล็งจากเด็กอื่น ผลที่สุดก็กลายเป็นความริษยาอย่างแรง จนกระทั่งวันหนึ่ง เด็กผู้มีความริษยาได้เอาไม้ฟืนท่อนขนาดหนักพอควร ตีนายคนอ่อนแอนั้นเจ็บเอามาก และต้องได้รับโทษจากพระผู้ปกครองอีกเพราะความผิดของตน เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า ความรักของผู้ปกครองที่ไม่สมดุลอาจก่อให้เกิดความริษาแก่ผู้อื่นก็ได้

มารดาบิดาจึงควรระมัดระวังการแสดงความรักต่อลูก ๆ ของตน อย่าได้แสดงความรักแบบอคติเป็นอันขาด พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า ความลำเอียงสี่ประการ คือ "ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะกลัว ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลง เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่ปกครองคนหลายคนพึงระวังให้มาก" เพราะถ้าผู้ใหญ่เกิดความลำเอียงขึ้นเมื่อใดก็เท่ากับจุดเพลิงของความริษยาขึ้นเมื่อนั้น ความรักระหว่างผู้อยู่ใต้ปกครองร่วมกันก็เกิดความไม่ราบรื่นขึ้น และอาจนำไปสู่ความเสียหายในภายหลัง องคุลิมาลที่ต้องกลายเป็นโจรไปเพราะอะไรเล่า เพราะว่าอาจารย์ทุ่มเทความรักให้แก่เขามากเกินคนอื่น ๆ ศิษย์อื่น ๆ ได้เห็นแล้วก็เกิดความริษยา จึงหาทางทำลาย ผลที่สุดองคุลิมาลต้องเป็นโจรไปเพราะความผิดของท่านอาจารย์โดยแท้ ผู้ใหญ่ทุกคนจึงควรรักษาดุลแห่งความรักไว้เสมอ อย่าให้ลำเอียงได้เป็นดี

ข้าพเจ้าเคยพบกับท่านผู้หนึ่ง เป็นคนปฏิบัติตนตามกฎของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดีมีความซื่อตรงตามเหตุผลเสมอ ท่านผู้นี้มีลูกหลายคน และเลี้ยงลูกโดยวิธีที่ถูกต้องเป็นอย่างดี เช่นเสื้อผ้าของลูกก็ตัดให้แบบเดียวกัน สายสร้อยคอก็ทำให้แบบเดียวกันน้ำหนักเท่ากัน แหวนที่ลูกใส่ก็ทำให้แบบเดียวกัน และรูปเหมือนกันทุกอย่าง กลายเป็นแหวนที่บอกว่าอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะให้เงินแก่เขาไปโรงเรียนก็ให้เขาเท่า ๆ กัน หรือให้เขาถือเอาตามความพอใจของเขาแบบเดียวกัน เวลานอนกินก็ให้ทำพร้อม ๆ กัน ถ้าจะพาไปดูหนัง หรือไปเที่ยว ก็พาไปพร้อม ๆ กัน เว้นไว้แต่ลูกคนใดไม่สมัครใจจะไปเท่านั้น ปรากฏว่าทุกคนในครอบครัวมีความสุขสบายดี และทุกคนเคารพรักพ่อแม่เป็นอย่างดี มีความเป็นอยู่อย่างสงบสุขเสมอ ครอบครัวนี้เป็นตัวอย่างของครอบครัวที่ไม่สร้างความรู้สึกให้เกิดในใจของเด็ก ๆ เมื่อเขาไม่เคยมักริษยาขณะเป็นเด็ก โตขึ้นก็คงไม่มีอารมณ์แบบใดมาทำเขาเสียคนไปได้ จึงเป็นเรื่องที่พ่อแม่ควรระมัดระวังให้ดีเป็นพิเศษเสมอ "อย่าได้ทำอะไรอันจะก่อให้เกิดความริษยาขึ้นในใจของเด็ก ๆ เป็นอันขาด"

พ่อแม่บางคนอยากเห็นลูกแสดงอาการแปลก ๆ ให้ดู อยากเห็นลูกร้องไห้เพราะการกระทำของตน เช่นพูดเย้าเด็กว่า แม่ไม่รักหนูแล้ว แม่รักน้องมากกว่า หนูมิใช่ลูกของแม่น้องเท่านั้นเป็นลูกของแม่ พร้อมกับคำพูดก็ทำท่าไม่เอาใจใส่ต่อลูกคนโต ไปอุ้มลูกคนเล็กขึ้นจูบประทับไว้กับอกของแม่ ลูกคนโตก็น้อยใจ เสียใจ เพราะแม่ไม่รักไม่ชอบ ผลสะท้อนก็เกิดขึ้นในใจของเขา เห็นว่าน้องนี้มาแย่งความรักของตนไป ต่อจากนั้นก็เกลียดน้อง และบางทีอาจหาเรื่องทำลายน้องของตนก็ได้ พ่อแม่ทำเช่นนี้เป็นความผิด ความจริงก็ทำเพียงแต่เย้าเด็กเล่น แต่เด็กไม่เข้าใจความหมายของผู้ใหญ่ว่าเป็นเรื่องเล่น นึกว่าเป็นเรื่องจริงก็โกรธ และก่อโทษให้แก่ใจของเด็กภายหลัง นับเป็นข้อเสียประการหนึ่ง

พ่อแม่มีลูกหลายคน ก็ควรเอาใจใส่ต่อลูกให้สม่ำเสมอ และเป็นแบบเดียวกัน อย่าทำแก่คนนี้อย่างหนึ่ง ไพล่ไปทำกับคนโน้นอีกอย่างหนึ่ง อันเป็นทางสร้างความกระทบกระเทือนแก่ใจของเด็ก และทำให้เกิดความริษยาขึ้นได้ในภายหลัง การกระทำในรูปใดก็ตามที่ก่อให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจแก่เด็กเป็นเรื่องไม่ควรทั้งนั้น เพราะความน้อย

เนื้อต่ำใจจูงไปสู่นิสัยริษยา จึงเป็นเรื่องที่ควรระมัดระวังให้มากเป็นพิเศษ ขออย่าได้ทำอะไรในเรื่องสนุก ๆ แต่ก่อความทุกข์ขึ้นในใจของเด็กของท่านเป็นอันขาด การกระทำเช่นนั้นจะเกิดโทษในภายหลังเพราะถึงแม้ลูกของท่านจะเป็นเด็กน้อย ๆ เขาก็มีหัวใจสำหรับคิด และมีความรู้สึกเกี่ยวกับได้เสีย เช่นเดียวกับผู้ใหญ่เหมือนกัน เด็กที่เกิดความริษยาขึ้นในใจแล้ว ย่อมเกิดความโกรธและความเกลียดชังต่อบุคคลที่ทำให้ตนต้องน้อยอกน้อยใจ เช่นโกรธคุณพ่อคุณแม่ โกรธพี่น้องที่มีส่วนเกี่ยวข้องก่ออารมณ์ประเภทนั้นแก่เขา

ความโกรธเกลียดเป็นโทษภัยอย่างไร ท่านทั้งหลายทราบกันดีอยู่แล้ว อีกประการหนึ่งความน้อยเนื้อต่ำใจของเด็ก ๆ เป็นเหตุกีดขวางความก้าวหน้าของเด็ก ทำให้เขากลายเป็นคนขี้อาย ชอบเก็บตัว ไม่อยากจะสู้สีกับใคร ๆ เป็นคนไม่อยากพบเพื่อนฝูงเพราะขาดกำลังใจ รู้สึกว่าตนไม่มีใครรัก ไม่มีใครเอาใจใส่เสียเลย สู้คนอื่นเขาไม่ได้ต่อไปก็เกิดความไม่ชอบใจ และอาจจะมีความมุ่งมั่นในทางที่ไม่ดี เพื่อทำตนให้ใคร ๆ ได้เอาใจใส่ในตนขึ้นมาบ้าง ข่าวภัยเกี่ยวกับเด็ก เช่นเด็กชาย 8 ขวบทำร้ายน้องของตนจนตายนั้น เนื่องจากความริษยาเป็นข้อใหญ่ จึงเป็นเรื่องที่พ่อแม่ควรจะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ และควรหาทางป้องกันมิให้เกิดอาการเช่นนั้นขึ้นในใจของเด็ก แต่ควรหาทางเพราะความพลอยยินดีต่อกัน ให้เกิดความรักความเอ็นดูต่อกันโดยการสอนเด็กของท่านให้รักเพื่อนฝูง ให้รักและสงสารน้อง ๆ ด้วยวิธีการที่ควรกระทำ เช่นสอนเด็กให้รู้จักแบ่งปันของเล่นของกินให้เพื่อนฝูง หรือแก่เด็กที่เล็กกว่าตน เป็นการสร้างไมตรีจิตด้วยการให้ปัน ดังคำที่พระพุทธองค์สอนว่า การให้ย่อมยังมิตรภาพให้เจริญ

เด็กที่ได้รับแจกจากเพื่อนเด็ก ก็ย่อมรักและมีไมตรีต่อกันได้เป็นอย่างดี ถ้าเด็กของท่านมีน้อง จงพยายามให้เขาได้ทำการช่วยน้อง เช่นนั่งดูน้องให้เขาได้จับต้องได้โอบอุ้มแสดงความรักต่อน้องของเขา อธิบายให้เขาเข้าใจว่าน้องก็รักเขา และเขาก็ควรรักน้อง พี่กับน้องเป็นเหมือนแขนขวาแขนซ้ายต้องวิ่งอาศัยกันอยู่ตลอดเวลา ถ้าท่านเห็นพี่ทำอะไรอันเป็นการแสดงออกของความไม่พอใจต่อน้อง ขอท่านจงป้องกันทันที โดยพูดหรือทำให้เขาเข้าใจว่า การกระทำในรูปนั้นเป็นเรื่องไม่ดี อย่าได้มองไปในแง่ที่ว่าการริษยาของพี่ต่อน้องเป็นเรื่องน่าเอ็นดูไปเป็นอันขาด เช่น พี่ทำท่าหักขาน้อง หรือทำท่าจะกัดน้อง

ด้วยความริษยา ตามประสาเด็กๆ ขอท่านอย่าได้เห็นเป็นเรื่องน่าขำ น่าเอ็นดูเลย เพราะอาการเช่นนั้น เป็นภาพเบื้องต้นของความไม่ดีในอนาคต ถ้าลูกของท่านแสดงอาการริษยาต่อเด็กคนใด และท่านอยากจะสนุกด้วย การเห็นเด็กมีโมโห ท่านกลับชมเด็กคนที่ลูกของท่านไม่ชอบ เพราะทำเช่นนี้ ไม่เป็นการชอบ เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดอารมณ์แก่เด็กผู้มีความริษยาเป็นทุนอยู่แล้ว ให้ได้กำไรความริษยาเพิ่มขึ้นอีกเป็นการเสียหายโดยส่วนเดียว

ความริษยา ที่ก่อรูปขึ้นในใจของเด็กคนใดแล้ว ถ้าหากบิดามารดา ไม่มีความคิดในทางถูกเพียงพอ ไม่หาทางกำจัดความริษยาออกจากใจของเด็กเมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่เขาจะมีความริษยามากขึ้นตามอายุ และสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่ห้ามได้ยากเสียแล้ว เหมือนกองไฟโตย่อมดับได้ยาก เด็กที่เจริญด้วยความริษยา ย่อมไม่อยากเห็นใครดีเด่นเกินหน้าตนออกไป เมื่อเห็นใครดีเด่นกว่าก็ย่อมหาทางทำลายป้ายสีบ้าง ทำร้ายเขาบ้าง ผลที่สุดตนก็ทำงานร่วมกับใครไม่ได้ เป็นใหญ่เป็นโตกับเขาก็ไม่ได้ เพราะที่ไม่ยอมให้ใครดีนั้น ตนจะมีความดีได้อย่างไร งานเขาก็ไม่ก้าวหน้า เพราะคอยถูกกีดกันไว้เสมอ ใครจะทำอะไรก็ต้องให้ความดีเด่นติดอยู่กับตัวจึงจะชอบ มิฉะนั้นต้องหาทางทำลายเสมอ เขาจึงกลายเป็นคนชนิดเข้าที่ไหนแตกที่นั้น "ความยุติธรรมย่อมไม่มีในคนผู้มีใจมักริษยา" และมักคิดว่าทุกคนมักอยุติธรรมต่อตนเสมอ น้ำใจที่สะอาด และยินดีในความดีของผู้อื่นไม่มี จึงทำแต่เรื่องยุ่งยากแก่ตนแก่ท่าน อนาคตของคนมักริษยาจึงมืดมนตลอดกาล บาปอันนี้เกิดจากความไม่สนใจในการแก้นิสัยของเด็ก หรืออาจจะยุเด็กให้มีนิสัยในรูปนั้นเสียด้วย นับเป็นการเสียหายมิใช่น้อย จึงขอเตือนท่านที่เป็นพ่อแม่เด็กทั้งหลายพึงระวังให้จงหนัก อย่าได้กระทำกิจอันจะก่อให้เกิดความริษยาขึ้นในลูกของท่านเป็นอันขาด

ขอให้รู้ไว้ว่า โลกกำลังต้องการความดีประเภทที่เห็นดีเห็นงามกับการกระทำของคนอื่น และช่วยเหลือกันก่อความดีให้เกิดแก่ชุมนุมชนเสมอ เมืองไทยต้องการความพลอยยินดีในความดีของคนอื่น และให้ทุกคนช่วยกันสร้างสรรค์ให้ชาติไทยก้าวไปสู่ความเจริญก้าวหน้าตามแนวพุทธธรรม หน้าที่นี้ตกอยู่กับพ่อแม่ทั้งหลาย

ลูกท่านดี ๆ แต่กลายเป็นอาชญากรเพราะอะไร ?

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

หลายครั้งหลายหน ที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเข้าไปทำการอบรมนักโทษในเรือนจำของจังหวัดต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าไปทำการอบรมประชาชน ได้พบว่ามีผู้ต้องขังเป็นจำนวนมาก ผู้ต้องขังที่ทำให้กระเทือนใจมากที่สุดคือเด็กเล็ก ๆ อายุขนาด 12-15 ปี อันมีอยู่ในเรือนจำนั้น ๆ ได้ลองถามเด็กเหล่านั้นว่าต้องถูกจับด้วยเรื่องอะไร เขาบอกว่าเรื่องลักทรัพย์บ้างเรื่องทำร้ายร่างกายเพื่อนเด็กด้วยกันบ้าง ส่วนมากเกี่ยวกับเรื่องลักทรัพย์ ได้ถามเขาต่อไปว่าพ่อแม่ไม่มีหรือ เขาบอกว่ามีอยู่ ถามเขาต่อไปว่าพ่อแม่ยากจนหรือ ก็ได้ทราบว่าหาได้เป็นคนยากจนเกินไปไม่ พอมีบ้านอยู่มีข้าวกินทุกวันไม่เคยอดอยาก แต่ทำไมเจ้าเด็กน้อยคนนั้นจึงต้องตกเป็นอาชญากรไปอย่างนั้น ถ้าไม่ศึกษาถึงมูลฐานของเขาก็คงไม่ทราบและอาจนึกไปว่าเพราะความยากจนเป็นเหตุ จริงอยู่ความยากจนเป็นเหตุประการหนึ่งที่ทำให้คนกลายเป็นอาชญากร แต่เราจะคิดว่ามีเหตุเพียงประการเดียวเท่านั้นก็ไม่ได้ เหตุอันอื่น ๆ ก็คงมีอยู่บ้างมิใช่น้อย

" พ่อแม่บางคน มีส่วนสำคัญในการอบรมลูกของตนให้เป็นโจรไปโดยไม่รู้สึกตัว " นิทานสุภาษิตเรื่องสอนลูกให้เป็นโจรมีเป็นตัวอย่างอยู่แล้ว จริงอยู่พ่อแม่ทุกคนมีความรักลูกและปรารถนาที่จะสอนลูกให้เป็นคนดี มีหน้ามีตา แต่บางคนเข้าใจผิดในเรื่องความดีมีหน้ามีตา เช่นเข้าใจไปว่า ถ้าลูกของตนเป็นคนเก่งไม่กลัวใคร เป็นนักสู้ กระทำอะไรได้ทุกอย่าง ก็นึกว่าเป็นความดีแล้ว ความคิดแบบนี้เป็นความคิดที่ผิด เกิดขึ้นแก่มารดาบิดาใดแล้ว ย่อมนำความเสื่อมมาสู่สกุลเป็นแน่ ขออย่าได้มีความเข้าใจผิดในรูปนี้เลย

เราชาวไทยนับถือพุทธศาสนา หลักการปฏิบัติชั้นต้น ๆ ของพุทธศาศนาก็คือศีลห้าประการ

— สอนมิให้ทำการฆ่าสัตว์ อันเป็นการกระทำที่โหดร้ายปราศจากความปรานี

— สอนมิให้ทำการลักขโมย อันเป็นอาการของบุคคลผู้ไม่เคารพต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของใคร ๆ

— สอนมิให้มีการประพฤติผิดในทางกาม อันแสดงถึงความเป็นคนไม่รู้จักบังคับตนเองในทางใจ

— สอนมิให้พูดคำหยาบ คำโกหก คำเหลวไหลคำที่ทำคนให้แตกจากกันล้วนเป็นคำพูดที่ส่อแสดงถึงความไม่ดีของใจ และ

— ประการสุดท้ายสอนมิให้ดื่ม สูบ กิน ของมึนเมาอันเป็นที่ตั้งของความประมาท

ข้อปฏิบัติทั้งห้าประการนี้ เป็นกิจชอบ ควรที่พ่อแม่พึงสอนให้แก่บุตรธิดาของตนให้รู้จักปฏิบัติให้ดีตั้งแต่เยาว์วัย ก็จะช่วยให้เด็กเหล่านั้นทำตนเป็นคนดีได้ในโอกาสข้างหน้า

อุบาสิกาผู้หนึ่งเคยมาบอกแก่ข้าพเจ้าว่า ลูกหญิงคนหนึ่งเป็นคนมือไวมากสตางค์ที่เก็บไว้หายไปบ่อย ๆ จับได้ก็ทำโทษ ตีมือเพื่อให้เข็ดหลาบ ก็ยังไม่หยุดเผลอก็เอาไปอีกเสมอ จนไม่รู้จะทำอย่างไรแล้ว จึงมาหารือกับข้าพเจ้าเผื่อมีทางช่วยเหลือได้บ้าง ข้าพเจ้าได้ถามถึงความเป็นอยู่ของเด็กเช่นถามว่า เด็กมีปกติกินจุกจิกบ้างไหม เด็กใช้สตางค์เปลืองไหม เด็กมีพวกเพื่อนที่มีฐานะดีกว่า และได้รับสตางค์มาก ๆ จากพ่อแม่บ้างไหม อันเป็นเรื่องที่ชอบให้เด็กประพฤติตนเป็นคนเสียหายได้ง่าย ก็ได้รับคำตอบว่า มีสิ่งเหล่านี้อยู่ครบครันทีเดียว ต้องหาทางแก้ไขกันก่อน

ในเรื่องกินจุกจิกเล็กน้อยนั้น เนื่องมาจากการอบรมในครอบครัว แม่เป็นผู้ฝึกหัดเขาให้เป็นเช่นนั้น ทางบ้านจึงควรปรับปรุงระบบการกินอยู่เสียใหม่ อย่าตามใจปากมากเกินไปจะเดือดร้อนในภายหลัง ต้องพูดให้เด็กเข้าใจถึงโทษของการกินจุกจิกว่าทำให้ท้องเสียฟันเสียและเปลืองสตางค์ด้วย ที่สำคัญก็ทำให้เสียนิสัยของเด็กเอง หัดกินเป็นเวลาและกินพร้อม ๆ กัน มีอะไรก็แบ่งกันกินทั่วหน้าคนละเล็กละน้อย เวลาเด็กใช้สตางค์ในเวลาไปไหนมาไหน ถ้าให้ไปเท่าใดก็หมดทุกที แสดงว่าเด็กขาดการบังคับตนเอง จึงจ่ายเติบอย่างนั้น แม่ควรฝึกเขาให้เป็นคนรู้จักประหยัดอย่าให้จ่ายมากเกินไป เช่นให้เงินเขาไปใช้หนึ่งบาท ขอให้เขาเหลือไว้สักยี่สิบห้าสตางค์เป็นอย่างน้อย ส่วนที่เหลือขอให้เหลือจากของที่จำเป็นจะต้องใช้แล้ว ภาษิตที่ว่า "มีสลึงพึงประจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดด้วยของต้อง

ประสงค์ ถ้ามีน้อยจ่ายน้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน" เป็นเรื่องที่ควรสอนให้เด็ก ๆ ได้ตระหนักไว้เสมอ

"การขอร้องแกมบังคับ ให้เด็กของท่านเก็บเงินเป็น เป็นทางป้องกันมิให้ขาดเงินใช้" และถ้าเด็กทำได้ดังที่ท่านขอร้องให้กระทำ จึงชมเชยเขา หรือจะให้รางวัลแก่เขาเป็นเงินบ้างนิดหน่อยก็ยังดี จะเป็นทางให้เขาได้เกิดความรู้สึกว่าการกระทำความดีย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ เพื่อนของลูกของท่านมีฐานะดีในทางการเงินมีพ่อแม่ที่สุรุ่ยสุร่าย จึงได้สอนลูกให้เป็นคนเช่นนั้นไปด้วย ท่านควรจะอธิบายให้เด็กเข้าใจถึงฐานะของเขาให้เข้าใจว่า การจ่ายเงินมากนั้นไม่มีทางจะดีได้ในกาลต่อไป คนเราจะดีได้ก็ต้องรู้จักเก็บ ไม่ใช่ใช้กันจนหมดของที่ตนมี ยกตัวอย่างตัวปลวกเก็บอาหารไว้สำหรับลูกน้อย ตัวปลวกสร้างรังด้วยการเก็บดินมาสร้างสมทีละนิด จนกลายเป็นจอมปลวกใหญ่โตขึ้นมาได้ ตัวผึ้งเก็บน้ำหวานจากเกสรดอกไม้ทีละน้อย ๆ จนกลายเป็นรังน้ำหวานมหึมา ทุกอย่างเกิดด้วยการสะสมกันทั้งนั้น เด็กก็พอมีความเข้าใจและเห็นการจ่ายเติบเป็นสิ่งไม่ดี นี่เป็นเรื่องแก้ไขด้านของเด็ก

ในด้านผู้ใหญ่เราก็ควรมีการแก้ไขกันบ้างเหมือนกัน เพราะผู้ใหญ่มีส่วนสำคัญในการสร้างนิสัยให้แก่เด็กทั้งด้านเสีย ลูกของท่านมือไวหยิบสตางค์ไปใช้นั้น ความจริงเขาทำโดยความเข้าใจผิด เขานึกว่าเป็นของ ๆ คุณพ่อคุณแม่ลูกก็ควรมีสิทธิ์จะนำไปใช้ได้โดยไม่ต้องบอก แต่การกระทำเช่นนั้นเป็นต้นทางไปสู่ความชั่วต่อไปขนาดหนัก จึงไม่ควรปล่อยตามเลย ต้องบอกเด็กให้รู้ว่า คนดีเมื่อจะหยิบฉวยอะไรของใครต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของก่อนเสมอ ของที่อยู่ในบ้านนี้ทั้งหมดเป็นของพ่อและแม่ ของอย่างใดเอาไปได้โดยไม่ต้องบอก ของใดต้องบอก บอกให้เด็กได้รับทราบไว้เสียก่อน เพราะปกติของเด็กไม่อยากทำความชั่ว ไม่อยากขัดใจคุณพ่อคุณแม่ เพียงแต่ได้ยินคำว่าพ่อแม่ไม่รักแล้วเพราะหนูเป็นคนชั่ว เขาก็ไม่พอใจ จึงควรบอกให้ทราบไว้ก่อนเป็นดี นี่เป็นทางป้องกันทางหนึ่ง แต่วิสัยของเด็กยังบังคับตนเองไม่ได้ อาจเผลอทำอะไรผิดได้ ถ้าหากมีสิ่งยั่วยุให้กระทำ

พ่อแม่จึงควรหาทางป้องกันอีกประการหนึ่ง คือ อย่าวางของที่เด็กจะเอาไปได้ไว้ใกล้มือของเด็ก เพราะของที่อยู่ใกล้หยิบง่าย เด็กอาจเกิดความอยากเอาไปเสียเมื่อใดก็

ได้ การเก็บเงินไว้ในลิ้นชักโดยมิได้ใส่กุญแจ หรือเก็บไว้ใต้ที่นอนเป็นเรื่องล่อแหลมต่ออันตรายอยู่มาก เด็กเห็นเข้าก็อาจถือเอาไปเมื่อใดก็ได้ แล้วเราจะไปโทษเด็กว่าเป็นคนมือไวใจโจรก็ยากอยู่ ความผิดมันเริ่มที่ผู้ใหญ่ก่อน ผู้ใหญ่จึงควรระมัดระวังให้ดีเป็นพิเศษเกี่ยวกับเรื่องนี้ ความไม่รอบคอบของท่านนั่นแหละได้ฟักตัวผู้ร้ายขึ้นในบ้านของท่านเอง จึงควรจำเป็นหลักไว้ว่า "เงินทองของล่อใจอย่าเก็บไว้ให้ใครเห็น ปกปิดให้มิดเม้น จักไม่เป็นอันตราย" นี่หลักหนึ่ง

เมื่อท่านได้หาทางป้องกันอย่างดีแล้ว แต่ลูกของท่านยังขืนทำอะไรในรูปนั้นอยู่อีกก็ต้องหาเหตุเครื่องจูงใจให้ได้และแก้ไขต่อไป จนกว่าลูกของท่านจะเป็นคนเรียบร้อยไม่กระทำอะไรในทางที่เรียกว่าลักขโมยต่อไปอีก มีอีกเรื่องหนึ่งที่พึงระวัง คือ ปกติของเด็กย่อมอยากจะมี อยากจะเป็นอยากจะเอาอะไร ๆ ที่เพื่อนเขามีอยู่เสมอ ในเรื่องนี้พ่อแม่ต้องคอยกำหนดดูกิริยาอาการของเด็กไว้เสมอ ถ้าหากเขาเปลี่ยนแปลงไปในทางเสียขณะใดจงเริ่มตักเตือนเขาทันทีอย่าช้าเป็นอันขาด เพราะ "ความชั่วที่เกิดในใจของคนนั้นย่อมงอกงามอย่างรวดเร็วเสมอ" ในบางครั้งเด็กอยากมีของเล่นชนิดที่เพื่อนอื่นมีกัน แต่ตนไม่มีเงินจะซื้อหา เมื่อความต้องการรุนแรงขึ้น เขาอาจเอาของเพื่อน ๆ กลับมาบ้านก็ได้ในเรื่องอย่างนี้ ถ้าพ่อแม่มีฐานะพอจะทำได้ควรมีของเล่นให้แก่เด็กบ้าง อย่าให้เด็กเกิดอารมณ์เปลี่ยวมากเกินไปหรือบอกไว้ก่อนว่า ถ้าลูกต้องการอะไรก็จงบอกให้แม่ทราบ ถ้าพอจะหาให้ได้ก็จัดแจงหาให้เขา ถ้าเห็นว่าไม่จำเป็น ก็พูดให้เขาเข้าใจว่าไม่จำเป็นอย่างไรบ้าง อย่าปล่อยให้เด็กคิดเอาเองเป็นอันขาด เพราะความคิดของเด็กยังไม่เจริญพอ ไม่สามารถนึกคิดอะไรในทางที่ถูกที่ควรได้ ถ้าหากลูกของท่านไปโรงเรียนท่านควรหมั่นตรวจตราดูแลของใช้ของเล่นไว้บ้าง เพื่อให้รู้ว่าเขามีอะไรบ้างเป็นประจำ หรือได้อะไรเพิ่มมาบ้าง ได้มาโดยวิธีใด เพื่อนให้หรือใครให้แก่เขา อย่าให้เขาได้กระทำการล่วงเกินหยิบฉวยของผู้ใดมาเป็นอันขาดนี่เป็นทางป้องกันความเสียได้ประการหนึ่ง

เมื่อลูกของท่านเติบโตขึ้น ขนาดพอไปไหนมาไหนได้ตามลำพังแล้วมีเรื่องที่พึงระมัดระวังเกี่ยวกับการขโมยอยู่บ้าง "เด็กที่มิได้รับการอบรมให้เคารพในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของผู้อื่น มักหยิบฉวยอะไร ๆ มาตามชอบใจเสมอ" สมมติว่าลูกของท่านออกไปเที่ยว

นอกบ้าน เดินผ่านไร่ผักของใคร ๆ เห็นถั่วหรือฟักแฟงแตงเต้าที่พอจะกินเป็นอาหารได้ เขาก็คงเก็บติดมือไปบ้าน ถึงบ้านท่านผู้เป็นพ่อแม่ทำอาการเฉย ๆ ไม่สืบถามว่าของนี้ได้มาจากไหน ใครเป็นคนให้มา ชวนกันกินสิ่งนั้นอย่างสบายใจ เด็กก็คงนึกว่าการกระทำของตนเป็นการชอบแล้ว เพราะไม่เห็นคุณพ่อคุณแม่ติเตียนไต่ถาม ทุกคนกินด้วยกันอย่างสบายใจ เด็กคงรู้สึกภูมิใจในการที่ตนสามารถทำให้พ่อแม่ภูมิใจอิ่มใจ ได้ความคิดนี้เกิดมาจากความรักต่อพ่อแม่เป็นมูลฐาน และใคร่จะทำอะไร ๆ ให้พ่อแม่ได้รับความพอใจ กรณีเช่นนี้ก่อให้คนเป็นโจรมากแล้ว จึงใคร่จะขอเตือนท่านผู้รับผิดชอบในชีวิตของลูกท่าน ให้พึงสังวรไว้สักหน่อย อย่าประมาทในเรื่องเล็กน้อยเป็นอันขาด เมื่อใดท่านเห็นว่าลูกของท่านได้ทำอะไรในทางไม่ควร เช่นเขาไปเที่ยวแล้ว มีของติดมือมา ท่านจงสอบถามทันที แต่อย่าถามแบบขู่ตะคอก แบบโกรธเคือง พูดกันดี ๆ และอ่อนหวานเอาความรักความเมตตาออกมาอวดเถิด ท่านก็จะทราบความจริงทั้งหมด เมื่อทราบความจริงแล้ว ถ้าหากระยะทางไม่ไกลเกินไป พอจะเดินไปมาถึงกันได้ ก็จงพาลูกของท่านไปหาเจ้าของสวนผักนั้น ๆ แล้วสารภาพความผิดกับเขาเสีย มอบผักผลไม้คืนแก่เจ้าของเดิม ถ้าเจ้าของเดิมเขามอบให้จึงควรรับ และกล่าวคำขอบอกขอบใจตามธรรมเนียม การกระทำในรูปนี้เป็นการกระทำที่ถูกต้อง เป็นทางก่อให้เกิดความเห็นใจของกันและกัน

ถ้าหากว่าของที่ลูกนำมานั้น อยู่ห่างไกลไม่สามารถจะนำคืน หรือให้ลูกท่านไปขอโทษเขา ก็จงเอาของนั้นไปทิ้งเสียเถิด อย่าได้เอามารับประทานเข้าไปเลย โดยการพูดให้เด็กของท่านเข้าใจว่า 'ของใดได้มาโดยการลัก ของนั้นเป็นของบาป ของบาปเป็นสิ่งไม่ควรแก่การใช้ ใครกินของที่เป็นบาปเข้าไปจะมีบาปติดตัวไปชั่วกาลนาน" คนบาปไม่เป็นที่พอใจของใคร ๆ ลูกของแม่อย่าได้เป็นคนบาปเลย เมื่อพูดให้ฟังแล้วก็เอาไปทิ้งเสียอย่างนี้เป็นการกระทำที่ชอบด้วยเหตุผล ไม่ส่งเสริมบาปอกุศลให้เกิดขึ้นในใจของลูก ๆ ของท่าน นับว่าท่านได้กระทำบุญอันประเสริฐประการหนึ่งแล้ว บุญนี้จะเป็นเกราะป้องกันลูกของท่านมิให้ตกไปสู่บาปในกาลข้างหน้า

การถือวิสาสะความคุ้นเคยกัน แบ่งกันกินกันใช้ ใครใคร่ได้อะไร ก็นำไปตามชอบใจ ในสมัยก่อนนั้น มาในสมัยนี้ต้องรู้จักใช้ให้เหมาะแก่กาลเทศะ จะใช้พร่ำเพรื่อไม่

ได้ เพราะคนเราในสมัยนี้ไม่ค่อยมีการรู้จักว่าเท่าใดพอดี เท่าใดพอควรมักทำอะไรเกินพอดี และการกระทบกระเทือนน้ำใจของเพื่อนฝูง จึงขอให้รู้จักใช้กับคนคุ้นเคยกันจริง ๆ และต้องเชื่อแน่ว่า เมื่อตนนำไปแล้วเจ้าของจะไม่โกรธ ไม่น้อยใจแม้แต่น้อย ถ้าหากว่าไม่แน่ใจ "โปรดอย่าใช้วิสาสะกันเป็นอันขาด ของใดเป็นของกลาง" เช่นดอกไม้ในสวนสาธารณะ บ่อน้ำ สะพาน "เป็นสิ่งที่ทุกคนควรสงวนไว้" มารดาบิดาพึงสอนบุตรธิดาให้รู้จักรักษาสิ่งเหล่านี้ อย่าให้เขาเป็นคนมือบอนทำลายสิ่งอันไม่ควรทำลายเป็นอันขาด

จงฝึกลูกของท่านให้มีนิสัยสร้างสมนิสัยรักษาสิ่งที่ควรรักษา นิสัยเคารพในความเป็นเจ้าของ ๆ ผู้อื่นเสมอ ท่านก็จะได้ชื่อว่าผู้สร้างลูกให้ดี สร้างชาติบ้านเมืองให้เจริญ อิ่มใจได้แน่ ๆ

พ่อ-แม่ควรสอนอะไรแก่ลูกก่อน

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

ท่านทั้งหลายที่ได้ติดตามฟังเรื่องรักลูกให้ถูกทาง ซึ่งได้อ่านให้ท่านฟังทางวิทยุมาโดยลำดับ ท่านคงจะเห็นว่า ข้าพเจ้าพยายามย้ำถึงหน้าที่อันบิดามารดาพึงกระทำต่อบุตรธิดาของตนอย่างไร เพื่อให้ท่านได้ตระหนักในเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้และจะได้ทำการพิทักษ์รักษาลูกของท่านให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะลูกของท่านจะอยู่แทนท่านต่อไป

ในฐานะที่เราคนไทยนับถือพระพุทธศาสนา เรามีความหวังอยู่ในใจเสมอว่า ขอให้ชาติไทย ประเทศไทย พระพุทธศาสนาจงวัฒนาถาวรตลอดไป ความปรารถนาแบบนี้มีอยู่ในดวงใจของผู้มีความรู้สึกผิดชอบทุกคน แต่เพียงความปรารถนาเท่านั้น เราจะถึงจุดหมายนั้นด้วยการกระทำ จึงเป็นบันไดที่ก้าวไปสู่ความสำเร็จ ในเรื่องเกี่ยวกับลูกยิ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุด อนาคตของเด็กจะมืดมัวหรือเศร้าหมองอยู่ที่การกระทำของพ่อแม่เป็นส่วนใหญ่ หน้าที่อันสำคัญในชีวิตของท่านทุกคน คือการเป็นพ่อแม่ที่ดี และทำให้ลูกของท่านเป็นคนดีของชาติบ้านเมืองต่อไป พ่อแม่ที่ดีนั้น ควรจะทำตนเพื่ออนาคตอันแจ่มใสของลูก ๆ ดังนี้ คือ

1. ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว
2. ให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
4. หาคู่ครองที่สมควรให้
5. มอบทรัพย์ให้ในสมัย

กิจที่ควรกระทำห้าประการนี้ เป็นกิจที่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีความเมตตากรุณาต่อชาวโลกได้ประกาศไว้แล้ว เราผู้เคารพนับถือพระองค์ท่านจึงควรสนใจปฏิบัติตามหลักนี้ไว้เสมอ

ทุกบทที่ผ่านมา ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะชี้แนวทางให้ท่านได้เข้าใจถึงวิธีที่จะห้ามบุตรมิให้กระทำความชั่ว และแนวทางของการสอนให้ตั้งอยู่ในความดี เป็นลำดับ ถ้าท่านจำได้และสำเหนียกให้ดีแล้ว ท่านก็พอจะมีแนวทางเดินที่กล่าวได้ว่าไม่หลงเข้ารกเข้าพงต่อไปอนาคตของลูกท่านจะแจ่มใสแน่นอน

ในการเตรียมพื้นฐานสำหรับเด็ก เพื่อเป็นคนดีต่อไปในกาลข้างหน้านั้น ปัญหาอาจเกิดขึ้นว่าควรทำอย่างไรก่อนควรสอนเขาด้วยเรื่องใด ในเมื่อเด็กนั้นโตพอพูดกันรู้เรื่องได้แล้ว ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าเรื่องที่สำคัญที่จะต้องฝึกสอนก่อนเรื่องใดทั้งหมด คือ

เรื่องความเชื่อฟัง

"ความเชื่อฟังเป็นคุณธรรมอันแรกที่พ่อแม่ต้องฝึกก่อนสิ่งใดทั้งหมด" ในคัมภีร์ศาสนาของชาวคริสเตียนและอิสลาม พอเปิดขึ้นถึงก็เจอะคำสอนอันเกี่ยวกับความเชื่อฟังแล้ว เรื่องมีว่า พระผู้เป็นเจ้าในสวรรค์ ได้ทรงสร้างอะไรต่ออะไรแล้วก็สร้างคนขึ้นสองคน อันเป็นมนุษย์คนแรกของโลก และให้อยู่ในสวนอันสวยงามพร้อมกับกำชับว่า เจ้าทั้งสองมีสิทธิ์อันสมบูรณ์ทุกอย่างในสวนนี้ เว้นแต่ผลไม้ที่ต้นหนึ่งเป็นผลไม้ต้องห้าม เจ้าทั้งสองจะเก็บเอามากินไม่ได้เป็นอันขาด แต่คนทั้งสองได้ขัดคำสั่ง ได้เก็บผลไม้นั้นมากิน พระเจ้าก็ทรงพิโรธ ลงโทษเอาอย่างแรงทีเดียว เรื่องนี้ทั้งหมดมีสาระอยู่ตรงต้องการให้

เชื่อฟัง ทำตามสิ่งที่ตนได้รับไว้ จุดเริ่มต้นของทั้งสองศาสนา ที่กล่าวอยู่บนรากฐานของความเชื่อฟังเป็นสำคัญ เพราะคนเราถ้าขาดความเชื่อฟังกันแล้ว เรื่องต่าง ๆ ก็ไม่เรียบร้อย

คนไทยที่คุ้นเคยกับนิยายโบราณต่าง ๆ เช่น เรื่องจันทโครพเป็นต้น เจ้าชายไปเป็นศิษย์ฤาษีในป่า เรียนวิชาจบแล้ว เวลาเดินทางกลับบ้าน ฤาษีอาจารย์ก็บอกว่า นี่เป็นผะอบของวิเศษ เจ้านำติดตัวไปด้วย แต่เจ้าต้องไม่เปิดผะอบนี้ในระหว่างเดินทางเป็นอันขาด จงรักษาไว้เสมอด้วยชีวิตของเจ้า เมื่อเจ้าเดินทางถึงบ้านเมืองเมื่อใด ก็เปิดดูได้สมความปรารถนา มนุษย์เรานี่มีเรื่องแปลกอยู่ประการหนึ่ง คือมีใจอยากรู้อยากเห็นอยู่ตลอดเวลา สถานที่หรือสิ่งใด ๆ ที่เขาห้ามไว้ ก็ใคร่จะฝืนคำห้ามนั้นเสมอ กุมารได้รับของต้องห้ามมาอย่างนั้น ก็มีความอยากรู้เป็นกำลังใจหนึ่งใคร่จะเปิดออกชมว่ามีอะไรบ้างที่ท่านอาจารย์สั่งนักสั่งหนา อีกใจหนึ่งก็คัดค้านว่าไม่ควรขืนคำสั่งของอาจารย์ เพราะอาจารย์ย่อมมีความรักในศิษย์ มีความปรารถนาดีต่อศิษย์เสมอ จึงได้สั่งกำชับมาเช่นนั้นศิษย์ที่ดีควรรับฟังความคิดเห็นของอาจารย์เสมอ ใจสองดวงเกิดเถียงกันไปมา ผลที่สุดฝ่ายอยากดูชนะ พอถึงที่หยุดพักในป่า อาบน้ำในลำธารอันเย็นแล้ว ก็ขึ้นมานั่งใต้ต้นไม้ เอาผะอบนั้นมานั่งดู ๆ ไปก็เกิดความอยากรู้เป็นกำลัง ทนไม่ไหวก็เปิดออกได้พบหญิงสาวร่างโสภาอยู่ในผะอบ และออกมาข้างนอกด้วยท่าทางอันน่ารัก จะเอากลับเข้าไปอีกก็ไม่ได้เลยปล่อยเลยตามเลย ผลที่สุดกุมารจันทโครพต้องถูกประหารด้วยมือของโจร ผลนี้เกิดจากการไม่เชื่อฟังคำสั่งของอาจารย์นั่นเอง เรื่องนี้เป็นบทเรียนอย่างดีมาก

ในหลักธรรมทางพุทธศาสนา พระบรมศาสดาได้ทรงวางหลักเกี่ยวกับความเชื่อฟังไว้มาก เรียกว่าความเชื่อบ้าง ความอ่อนน้อมถ่อมตนบ้าง ในเวลาพระท่านให้พรแก่ชาวบ้านก็สอนให้อ่อนน้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นเสมอ ดังคำแปลที่ว่า "อายุ ผิวกาย สุข กำลังดี ย่อมมีแก่ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นปกติ" ความอ่อนน้อมเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อฟัง ในอปริหานิยธรรมสูตร อันว่าด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเจริญถ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อมทรามเลย ก็มีอยู่บทหนึ่งว่า "ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธาน

ในสงฆ์ พึงเคารพนับถือภิกษุเหล่านั้นเชื่อถ้อยฟังคำของท่าน" นี่คือคำสอนที่สอนให้มีความเชื่อฟังนั่นเอง "ตามธรรมเนียมของคนไทยเราทั่วไป มีการฝึกสอนให้เคารพเชื่อฟังกันตามลำดับ" ลูกทุกคนต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ น้องต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ที่เป็นพี่เสมอ ลูกจ้างต้องเชื่อฟังนายจ้าง ผู้น้อยต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ ประชาชนต้องเคารพเชื่อฟังต่อพระราชามหากษัตริย์ นี่คือระบบสังคมที่นำความเรียบร้อยมาสู่ชาติไทย ตราบใดที่เราชาติไทยยังเคารพต่อระเบียบนี้ เราก็จะก้าวหน้าต่อไปอย่างมั่นคงเสมอ

ในสมัยปัจจุบันนี้ มีอะไรเกิดขึ้นหลายอย่างอันเป็นเรื่องทำลายระเบียบอันดีงามของชาติ เด็ก ๆ ทั่วไปตื่นตัวกันในเรื่องเสรีภาพที่ไม่ถูกหลักเกณฑ์ สำคัญผิดเสียว่า การทำอะไรทุกอย่างตามที่ตนอยากเป็นเสรีภาพ ถ้าถูกห้ามจากผู้ใหญ่ในเรื่องที่ตนใคร่จะทำ ก็มักกล่าวว่าขัดเสรีภาพกันเกินไป ความกระด้างกระเดื่องระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่ก็เกิดขึ้นระเบียบในสังคมมนุษย์ชาติไทยเริ่มผันแปร และนำความยุ่งยากมาให้พวกที่หวังความสงบมิใช่น้อย ข่าวที่มีว่าลูกไม่ยอมทำตามคำสั่งของพ่อแม่ ศิษย์ไม่ยอมทำตามคำสั่งของครูอาจารย์ ลูกวัดไม่ยอมทำตามคำสั่งของสมภารเจ้าวัดเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ เป็นเรื่องที่นำมาคิด และหาทางป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้นในเวลาต่อไป

คำสอนของพระพุทธเจ้าบอกไว้ว่า "สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ไม่มีเหตุผลจะปรากฏเกิดขึ้นไม่ได้เป็นอันขาด" การขาดความเชื่อฟังของเด็ก ๆ ในที่ทั่วไปนั้น นอกจากเหตุภายนอกบ้านชักจูงแล้ว เหตุอันเกิดจากภายในบ้านก็คงมีอยู่บ้างเหมือนกัน "ที่ใดมีความเป็นธรรม อธรรม ย่อมไม่เกิดขึ้น" แต่ที่ใดมีอธรรมอยู่ ที่นั้นย่อมมีความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นได้ง่าย หลักนี้เป็นความจริงที่พอจะพิสูจน์ได้อยู่เสมอ

ฉะนั้น ในเรื่องการปกครองเด็ก จึงต้องใช้ความเป็นธรรมให้มากที่สุด นอกไปจากความเป็นธรรมแล้ว ผู้มีอำนาจบังคับบัญชาเด็กต้องมีใจเที่ยงธรรม มีเหตุผลในใจ ไม่ทำอะไรตามอารมณ์ของตนเป็นอันขาด เพื่อให้คำสั่ง คำเตือนของท่านศักดิ์สิทธิ์และเป็นประโยชน์แก่เด็ก ๆ ท่านควรถือหลักของพระพุทธองค์ที่สอนไว้ว่า

"จะสอนผู้อื่นด้วยเรื่องใด ควรทำเรื่องนั้นให้เกิดขึ้นในตนเสียก่อน ผู้สอนจึงเป็นนักสอนที่ไม่ยุ่งเหยิง"

การทำให้ดูเป็นตัวอย่างเป็นการสอนที่มีค่ายิ่ง ถ้าท่านจะสอนเด็กของท่านให้เชื่อฟังท่าน แต่ท่านทั้งสองคือพ่อแม่ มีเรื่องทะเลาะกันบ่อย ๆ แม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ และลูกของท่านได้มองเห็นการทะเลาะ การโต้เถียงกันด้วยโทสะเสมอ ๆ เด็กก็คงรับสิ่งนั้น ๆ ไว้ในใจของเขา โดยเขานึกว่าการกระทำเช่นนั้น เป็นเรื่องที่ควรไป เด็กของท่านก็จะเสียคนไปได้โดยง่าย พ่อแม่จึงควรเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกตลอดเวลา มิใช่แต่ท่านต้องการให้ลูกของท่านเชื่อฟังท่านเท่านั้น ในบางครั้งท่านก็ต้องฟังเสียงของลูกท่านบ้างเหมือนกัน ในเมื่อเขาได้แสดงอะไรออกมา และสิ่งนั้นมีเหตุผลพอจะเชื่อฟังกันได้ ถ้าเราต้องการให้คนอื่นเชื่อฟังคำพูดของเรา เราก็ต้องเชื่อฟังคำพูดของผู้อื่นด้วยเสมอ คนที่ไม่ยอมฟังใครเลยนั้น จะให้คนอื่นมาเชื่อฟังตนก็ย่อมเป็นการยากเป็นธรรมดา

ในการสั่งสอนเด็กให้เชื่อฟังนั้น ผู้สอนต้องพยายามสำเหนียกเรื่องของเด็กให้มาก ต้องใกล้ชิดกับเด็กไว้เสมอ เพราะการใกล้ชิดกันให้ทราบถึงความเคลื่อนไหวของเด็กได้ทุกขณะในเวลาที่ท่านบอกให้เด็กทำอะไร ท่านต้องคิดเสียก่อนว่า เด็กของท่านพอจะทำได้ไหม หนักใจของเด็กไหม "คำสั่งที่เด็กไม่สามารถทำได้นั้น อาจทำให้เด็กฝ่าฝืนได้ง่าย" เมื่อเด็กฝ่าฝืนได้ครั้งหนึ่งแล้ว ก็จะฝ่าฝืนต่อไปอีก นิสัยขัดขืนคำสั่งก็จะตั้งมั่นในใจของเด็ก ผู้สั่งเด็กทำอะไร จึงต้องคิดด้วยเสมอ และเมื่อจะสั่งก็เหมือนกันโปรดพูดให้ชัด ให้เด็กได้ยินและเข้าใจถึงเรื่องที่ท่านสั่งเป็นอย่างดี บางทีเราก็สั่งเด็กให้ทำกิจบางอย่าง เด็กไม่ได้ยินก็นั่งเฉยเสียผู้สั่งก็นึกว่าเขาไม่ฟังคำสั่งของตน แล้วโกรธทุบตีเขา ความจริงเป็นความผิดของผู้สั่งต่างหาก มิใช่เป็นความผิดของเด็กเลย

หนูน้อยกำลังเพลินอยู่กับงานของเขา กำลังมีสมาธิอยู่ในเรื่องที่เขาสนใจใครพูดอะไร เขาจึงไม่ได้ยิน ผู้ใหญ่เราก็มีบ่อย ขณะชลุกอยู่กับงานบางอย่าง มีอะไรเกิดขึ้นก็หารู้ไม่ ยิ่งเขาเป็นเด็กด้วยแล้วยิ่งไม่สามารถทราบได้เลย ในเมื่อเขามีสมาธิอยู่ด้วยเรื่องหนึ่ง ก่อนที่จะลงโทษว่าเด็กได้เฉยเมยต่อคำสั่งของตน โปรดคิดเสียก่อนว่าตนได้สั่งอย่างถูกต้องแล้วหรือยัง เพื่อให้เรื่องนี้ไม่เป็นปัญหาแก่เด็ก ก่อนที่ท่านจะสั่งให้เด็กทำอะไร จงปฏิบัติ

แบบทหาร ในขณะที่ผู้บังคับบัญชาจะบอกให้ทหารทำอะไร เขาก็บอกดัง ๆ ก่อนว่า ทหาร เตรียม ! เป็นการเรียกร้องความสนใจก่อนแล้วก็ออกคำสั่งต่อไป

เรื่องของเด็กก็ควรจะเป็นเช่นนั้น ท่านจงเรียกเข้ามาใกล้ ๆ ท่าน แสดงความรัก ความเห็นใจแก่เขา แล้วบอกเขาให้ทำอะไรสุดแต่ท่านปรารถนา ก่อนให้เขาไปต้องซ้อมความเข้าใจกันก่อนเสมอ เมื่อเห็นว่าเด็กเข้าใจความหมายแล้วก็ปล่อยไป เด็กของท่านคงทำอะไรให้ท่านอย่างเรียบร้อยภายหลังที่เขาได้ทำอะไรแล้ว ท่านควรบอกให้เขามารายงานถึงผลที่ทำแล้วเสมอ ถ้าเขาทำบกพร่องก็ช่วยแก้ไขให้ดีขึ้นถ้าทำดีแล้วโปรดให้รางวัลแก่เขา แม้ถ้อยคำชมเชยก็ยังดีอย่าทำตนเป็นคนไม่สนใจในผลงานที่ลูกของท่านได้กระทำไปเป็นอันขาด

อีกประการหนึ่ง ท่าน "อย่าได้ออกกฎเกณฑ์บังคับลูกของท่านให้หยุมหยิมเกินไป เพราะกฎมากความผิดก็มาก" การเพิ่มกฎหมายของบ้านเมือง คือการเพิ่มนักโทษนั่นเอง จะออกกฎอะไรก็จงทำเมื่อได้มีความผิดเกิดขึ้นแล้วเพื่อเป็นรั้วป้องกันมิให้เขากระทำความผิดต่อไปอีก และท่านเองก็ต้องจำไว้ด้วยว่า ได้ห้ามเขามิให้กระทำอะไรบ้างจงคอยเตือนเมื่อเขาทำผิดระเบียบนั้นเสมอ อย่าได้คิดว่ามันเป็นเรื่องเล็กน้อยเป็นอันขาด มีเด็กเป็นจำนวนไม่น้อยที่เสียคนไปเพราะความเพิกเฉยของพ่อแม่ จึงขอให้พ่อแม่ทั้งหลายได้โปรดระวังสักหน่อย ถ้าหากท่านได้ช่วยฝึกฝนลูกของท่านให้มีระเบียบวินัย เป็นคนเชื่อฟังคำสั่งคำเตือนของท่านอยู่เสมอแล้วนับว่า ท่านได้ช่วยชาติบ้านเมือง ช่วยรักษาพระศาสนาไว้เป็นอย่างดี เพราะเด็กดีภายในหลังคาบ้านก็จะเป็นเด็กดีที่โรงเรียน เป็นเด็กดีบนถนน เป็นพลเมืองดีที่เคารพต่อกฎหมายของบ้านเมือง

ประเทศใด มีคนเคารพต่อกฎหมายเป็นอย่างดี บ้านเมืองนั้นย่อมมีความเจริญในทางใจ ความเจริญในทางใจนี่แหละ อาจสร้างสรรค์ความเจริญในทางวัตถุต่อไปได้ ถ้าเรามีความเจริญทางวัตถุ แต่ความเจริญในทางใจไม่มี วัตถุนั้น ๆ ก็กลายเป็นสิ่งไม่มีราคาแก่ชุมนุมชน เราต้องการความเจริญทั้งด้านในด้านนอก ใครจะช่วยได้เล่าในเรื่องนี้

พ่อแม่ทั้งหลายนั่นแหละสามารถช่วยได้ ขอให้ท่านฝึกฝนอบรมลูกของท่านให้เป็นคนเชื่อฟังคำสั่งของท่านเสมอทุกเวลาเถิด.

อย่าเบื่อในการตอบปัญหาของลูก ๆ

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

วันหนึ่งข้าพเจ้ายืนรอรถไฟอยู่ที่สถานีอุตรดิตถ์ ได้พบเหตุการณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นประโยชน์มาก อยากนำมาเล่าให้ท่านได้ฟังบ้าง คือ มีชายคนหนึ่งแต่งตัวทันสมัยเข้ามาในชานชลาสถานีพร้อมกับเด็กชายน้อย ๆ ซึ่งพูดได้ดีแล้ว พอพ่อลูกได้นั่งพักเรียบร้อยแล้ว เด็กน้อยก็เริ่มตั้งปัญหาถามพ่อทันที

นั้นอะไรพ่อ พ่อก็บอกว่ารถไฟ มันจะไปไหนพ่อหนูน้อยถามต่อไป พ่อตอบว่ามันจะไปที่โรงรถจักร เด็กถามต่อไป ว้า! ทำไมมันจึงทำเสียงดังหวีด ๆ จ๊ะพ่อ พ่อของเด็กนั้นได้พูดด้วยอารมณ์โกรธว่า ไม่รู้ ถามซอกแซกจริง จะรู้ไปทำไมกันนั่งนิ่ง ๆ เสียบ้างเถิด เมื่อได้ฟังคำขู่ของพ่อเช่นนั้น หนูน้อยก็เกิดความตกใจสีหน้าที่มีความร่าเริงได้เปลี่ยนเป็นบึ้งตึงทันที เขาได้นั่งนิ่งมิได้เอ่ยถามอะไรต่อไปอีก

การกระทำของพ่อต่อหนูน้อยคนนั้น เป็นการกระทำที่ถูกต้องไหม ผู้ที่ฉลาดในเหตุผลคงบอกว่าไม่เป็นการถูกต้องเลย ทำไมจึงทำอาการดุดันกับเด็กเช่นนั้นทำให้เด็กหมดความร่าเริงไป และไม่กล้าไต่ถามอะไรต่อไปอีก เป็นการตัดทอนความก้าวหน้าในทางความฉลาดของเด็ก และทำให้เด็กกลายเป็นคนขลาดกลัว ไม่กล้าพูดกล้าถามอะไรกับใคร ๆ ต่อไปเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องโดยแท้

อันธรรมดาของเด็กพอร่างกายของเขาเติบโตขึ้น จิตใจของเขาก็พลอยเติบโตไปด้วย ร่างกายของเด็กต้องการอาหารสำหรับหล่อเลี้ยง ใจของเด็กก็ต้องการความรู้สำหรับหล่อเลี้ยงด้วยเช่นกัน เขาเริ่มสนใจและทึ่งในทุกสิ่งที่เขาได้พบเห็นอยากรู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร ในขณะที่เขาพูดออกมาไม่ได้ เขาก็แสดงอาการให้คนอื่นทราบว่า เขาอยากรู้ อยากเห็น อยากทราบว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นประการใด เด็กน้อยที่กำลังดูดนมของแม่ปากดูดนมข้างหนึ่ง มือก็จับนมอีกข้างหนึ่งขยำเล่นนัยน์ตาของเขาจ้องเขม็งที่ดวงหน้าของมารดา ดูเพื่อให้ภาพนั้นประทับแน่นในใจของเขา เขารู้ว่านมของแม่ให้ความแข็งแรงเติบโตแก่เขา ดวงหน้าของผู้ให้ดื่มนมเป็นดวงหน้าที่น่ารักเขาดูดดื่มสัญญลักษณ์ของดวงหน้าไว้ในใจ และจำได้

อย่างแม่นยำ ขณะที่เขาเกิดความหวาดกลัวพอเห็นดวงหน้าของมารดาเขาก็จะโผเข้าหาทันที และซบศีรษะลงระหว่างทรวงอกของแม่ เขามีความอุ่นใจ พอใจว่าเขาได้ที่พึ่งอันปลอดภัยแล้ว ไม่เฉพาะแต่มารดาเท่านั้นแม้วัตถุของอื่นใดที่เขาได้พบ สิ่งนั้นทำให้เกิดความสนใจแก่เขา เขาจะจับสิ่งนั้นไว้และไม่ยอมให้ใครมาแย่งเอาไป ในบางครั้งก็ใส่เข้าไปในปากเลย เพื่อชิมดูว่ารสชาดมันเป็นอย่างไร จะมีรสเหมือนนมแม่ที่ตนเคยดูดดื่มไหม อาการที่แสดงออกทั้งหมดเป็นเรื่องของความใคร่ที่จะรู้เห็น ครั้นมาถึงระยะเวลาที่เขาพูดภาษาของมารดาได้เขาก็จะถามทันทีว่าสิ่งนั้นมีไว้ทำอะไร และเขาจะถามต่อไปโดยไม่หยุดยั้งจนกว่าเขาจะหมดความสงสัยในสิ่งนั้น ๆ หรือจนกว่าจะถูกดุไม่ให้ถามอะไร ๆ อีกต่อไป

การที่เด็กหมั่นไต่ถามในเรื่องอะไร ๆ ที่เขาไม่รู้นั้น ความจริง ก็เป็นสัญชาตญาณแห่งการใคร่รู้ใคร่เห็นประการหนึ่งของมนุษย์ ผู้ใหญ่จึงควรศึกษาหลักนี้ไว้บ้าง ขออย่าได้ตัดทอนความก้าวหน้าของเด็ก ๆ โดยขี้เกียจตอบคำถามแล้วทำการขู่ตะคอกให้เขาเกิดความหวาดกลัว ผลที่สุดเด็กของท่านก็กลายเป็นคนไม่เจริญงอกงามในทางความรู้ หน้าที่อันสำคัญของท่านคือการสร้างความสนใจ ความอยากรู้อยากเรียนให้เกิดขึ้นในใจของเด็ก ๆ เพราะคนเราทุกคนจะต้องเติบโตด้วยความฉลาด การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตสภาพของจิตใจเด็กย่อมพอใจในการเรียนรู้อยู่แล้ว พ่อแม่ทำหน้าที่เพียงเร่งเตือนให้เขารู้จักใช้กำลังที่เรามีอยู่เพื่อการศึกษาเท่านั้น

ถ้าลูกของท่านเริ่มสนใจถามอะไร ๆ กับท่าน ท่านควรจะภูมิใจในความก้าวหน้าของเด็ก จงช่วยให้เขาก้าวหน้าต่อไป โดยสละเวลาของท่านมาทำงานอันเป็นประโยชน์แก่การตอบปัญหาที่ลูกของท่านไต่ถามท่านให้มากที่สุด อย่าเป็นคนใจน้อย อย่าขาดความอดทน ในเมื่อลูกของท่านรบกวนถามปัญหากับท่าน จะตอบปัญหาทุกข้อที่สนใจไต่ถามและอย่าตอบเพียงเพื่อให้พ้นไปเท่านั้น จงตอบให้ละเอียดสักหน่อย สมมติว่า เด็กของท่านได้เห็นสัตว์ตัวหนึ่ง เป็นสิ่งแปลกสำหรับเขา ๆ ก็ถามท่านว่านั่นอะไร อย่าตอบแบบเพียงบอกชื่อเท่านั้น เช่นเด็กถามเรื่องแมว ท่านจงอธิบายให้เข้าใจว่า แมวเป็นสัตว์ประเภทไหน มีประโยชน์อย่างไร สำหรับครอบครัวเป็นต้น เป็นการตอบที่ให้ความสว่าง

แก่เด็ก ถ้าท่านเห็นเด็กแสดงอาการกลัวต่อสิ่งที่เขาเห็น จงทำลายความกลัวเสียโดยการอธิบายให้เด็กเข้าใจว่า มันไม่มีอะไรที่น่ากลัว ถ้าหากจะให้เด็กเข้าไปลูบคลำจับต้องได้ก็จะเป็นการดี เป็นการฝึกเด็กให้มีนิสัยรักและสงสารสัตว์ไปด้วยในตัว จำไว้เป็นหลักง่าย ๆ ว่า

เด็กมีปรกติชอบเรียนชอบรู้ อย่าตัดทางของเด็กโดยการดุในเมื่อเด็กต้องการถามอะไร ๆ "จงพยายามตอบปัญหากับเด็กเสมอ อย่าเหนื่อยหน่ายในการสนทนากับเขา" เป็นอันขาด การทำดังกล่าวนี้ เป็นการช่วยให้เด็กได้ก้าวหน้าในทางปัญญาประการหนึ่ง

มีอยู่บ้างในบางครั้งเด็กถามปัญหาที่ไม่น่าตอบ หรือบางทีตอบไม่ได้ ก็จงหาทางทำความเข้าใจกับเขาให้ชัดเจน ขออย่างเดียวอย่าแสดงอาการโกรธกันเป็นอันขาด มารดาบิดาเป็นครูคนแรกของบุตรธิดา ท่านพ่อแม่จึงควรทำหน้าที่ของครูที่ดีไว้เสมอ อย่าลืมหน้าที่ของท่านเสียเป็นอันขาด มารดาบิดาทำหน้าที่ของตนให้เรียบร้อย นับว่าได้ทำกุศลอันยิ่งใหญ่แก่ประเทศชาติ

เวลาใดที่ท่านมีโอกาสออกไปนอกบ้าน เป็นการพักผ่อน เช่น ไปเดินเล่นริมแม่น้ำไปเดินตากอากาศในสาธารณะ หรือไปเที่ยวตามทุ่งนาป่าเขา ท่านควรจะพาลูกน้อยของท่านไปได้ มิใช่พาไปเที่ยวกันเฉย ๆ แต่เป็นการเที่ยวเพื่อการศึกษาความเป็นไปของโลกเสียบ้าง มีอะไรหลายอย่างในโลกนี้ที่น่าศึกษาเล่าเรียนสำหรับเด็ก ถ้าไปเที่ยวริมน้ำเด็กจะได้เห็นปลา เห็นคนทำการจับปลาในแม่น้ำ พ่อแม่ผู้นำไปควรจะอธิบายให้เด็กเข้าใจว่า ปลาเป็นสัตว์ประเภทไหนมีประโยชน์อย่างใดแก่มนุษย์ สอนเขาอย่าให้เป็นคนใจโหดเที่ยวทำลายปลาโดยไม่จำเป็น จงถือเอาสิ่งที่เขาได้พบเห็นเป็นบทเรียนสอนใจเขา

ถ้าไปเที่ยวตามทุ่งนา เด็กจะได้เห็นนกหลายชนิดบอกเด็กให้ทราบว่านกเหล่านั้นมีประโยชน์แก่คนอย่างไร เช่น มันช่วยกันกินแมลงที่ทำลายพืช ทำให้เรามีพืชสำหรับกินกันได้มากหลาย ถ้าทำลายนกเสียหมด แมลงจะมากขึ้น พืชผลจะเสียหาย มนุษย์ก็จะมีความเดือดร้อนหลายประการ

ถ้าพาเด็กไปเที่ยวตามป่า จงพูดถึงประโยชน์ของป่าให้เด็กฟัง เล่านิทานเกี่ยวกับป่าให้เด็กร่าเริงก็ได้ ตามสวนสาธารณะ เขามักปลูกพันธุ์ไม้ดอกไม้ใบไว้ บอกเด็กของ

ท่านให้เข้าใจว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นของกลาง สำหรับให้ความเบิกบานใจ แก่ทุกคน ทุกคนจึงควรช่วยกันรักษา ไม่เก็บดอกใบของมันไปเป็นส่วนตัวเสีย เด็กก็รู้จักว่าอะไรเป็นอะไร ควรรักษาควรถนอมอะไรอย่างไร เขาจะเป็นคนรู้จักสิ่งที่มีประโยชน์อย่างแท้จริง และทำตนให้เหมาะกับสิ่งแวดล้อมอันเขาพึงได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่ความรู้ของเขา

อีกประการหนึ่ง ปกติของ "คนเราที่จะอยู่กันในโลกจะต้องรู้จักทำตนให้เหมาะกับสิ่งแวดล้อม และทำชีวิตให้เป็นประโยชน์ให้มาก มิใช่เพียงเกิดมาอยู่อย่างกิน ๆ นอนๆ เท่านั้น" ทุกคนได้รับอะไร ๆ จากดินฟ้าอยู่ จึงควรจะสนองสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตนเองบ้าง ก็จะไม่เสียชาติที่ให้ประโยชน์แก่ตนบ้าง ก็จะไม่เสียชาติที่ได้เกิดมาเป็นคนกับเขาครั้งหนึ่ง จึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องสอนให้เข้าใจในทุกสิ่งทุกอย่าง อันจำเป็นที่ทุกคนจะพึงรู้ เด็กที่ได้รับการอบรมมาดีอย่างนี้ จะเป็นคนก้าวหน้าในเมื่อเขาเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่พ่อแม่จึงควรระมัดระวังสักหน่อยในเรื่องนี้

ความผิดพลาดของพ่อแม่ที่สำคัญที่สุด คือการวางเฉยต่อความสนใจของเด็ก ๆ ไม่ได้สังเกตว่าเด็กของตนสนใจอะไรชอบใจอะไร มีความโน้มเอียงไปในทางไหนจึงกลายเป็นคนชนิดไม่รู้จักลูกของตนอย่างถูกต้อง อนาคตของเด็กจักกลายไปในทางใดนั้น ความสนใจ การแสดงออกของเขาบ่งอยู่ ผู้ใหญ่ทำหน้าที่เพียงคอยแนะนำ คอยกระตุ้นเตือนเท่านั้นเด็กก็จะก้าวหน้าไปโดยลำดับ

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่อยู่ใกล้เด็กและมีความสัมพันธ์กับเด็ก มีอยู่หลายอย่าง เช่นญาติพี่น้องของเด็ก ๆ คนไหนมีสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเด็กอย่างไร จะบอกให้เด็กได้จดจำไว้ และให้เด็กเรียกขานชื่อของคนเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องพร้อมกับแนะให้เด็กปฏิบัติต่อกันฉันพี่น้องที่เกี่ยวข้องกันด้วยกัน เด็กทุกคนก็จะเกิดมีไมตรีจิตสนิทสนมต่อกัน มีน้ำใจเอื้ออารีต่อกัน ชอบแบ่งของกินของใช้ให้แก่กันเป็นทางให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะประการหนึ่ง

ในเวลากลางคืนหลังจากรับประทานอาหารแล้ว คนในครอบครัวมักมาประชุมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่ง และสนทนากันอย่างเบิกบานใจ เช่น พูดถึงการงานบ้าง พูดถึงเรื่องสนุกสนานต่าง ๆ บ้าง ในเวลาเช่นนี้ขอให้เด็ก ๆ ในครอบครัวทุกคนได้มานั่งร่วมวงด้วย

เถิด ในเมื่อเรื่องที่จะสนทนากันไม่มีพิษแก่เด็ก เมื่อเด็ก ๆ จะได้สังเกตถึงการพูดจาของผู้ใหญ่ ท่าทางที่ผู้ใหญ่ได้แสดงออก เป็นการถ่ายทอดความรู้รวมทั้งบุคลิกลักษณะให้แก่เด็กไปในตัว ขณะที่สนทนากันบางทีเด็กอาจเกิดความสงสัยไม่เข้าใจ จงอนุญาตให้เขาได้ถามสิ่งที่สงสัยเถิด อย่าได้ไปดุว่าเขาเป็นอันขาด ถ้าหากว่าผู้ใหญ่ได้เล่านิทานบางอย่างให้เด็กฟังบ้างก็จะดีไม่น้อย

โดยเฉพาะพวกเราที่นับถือพุทธศาสนา ควรเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าให้เด็กฟังบ้าง เล่าเรื่องชาดกที่เหมาะแก่เด็กพึงรับฟังบ้าง แต่โปรดจำไว้ว่าเมื่อเล่าแล้วต้องยกตัวอย่างให้เด็กรู้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดีในเรื่องนั้น เป็นการชี้ทางถูก—ผิดให้เด็กได้เข้าใจไปด้วยในตัว ถ้าหากเด็กทำผิดหรือบกพร่องในข้อใด เล่านิทานเทียบให้เขาฟัง แล้วชี้คุณโทษให้เขารู้ก็จะเป็นการช่วยเด็กได้ประการหนึ่ง แต่มีข้อพึงระวังนิดหน่อย อย่าได้เล่านิทานประเภททำให้เด็กเกิดความกลัวหวาดเสียวมาเล่าเป็นอันขาด จะเป็นการทำลายใจของเด็ก โดยไม่ได้ผลอะไร จึงเป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่พึงสำเหนียกไว้สักหน่อย

ในบางคราว เด็ก ๆ ในบ้านอาจจะถกเถียงกันบ้างในเรื่องที่เขาได้พบเห็นมา บางทีเถียงกันอย่างแรง ยกเหตุผลมาหักล้างกันใหญ่โต ผู้ปกครองอย่าได้รำคาญกับการโต้วาทีของเด็กเลย อย่าแสดงความรังเกียจอย่างใดให้เขาเห็น แต่พึงเข้าร่วมวงฟังกับเขาด้วย คอยฟังดูว่าใครพูดผิดถูกอย่างไร เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขต่อไปเมื่อเขาหยุดเถียงกันแล้ว แนะนำให้เขามีใจเป็นนักโต้เถียงที่ใช้เหตุผล มิใช่จะเอาชนะโดยไม่ฟังเสียงของใคร ๆ ถ้าฝ่ายใดพูดผิดแสดงกิริยาไม่เหมาะไม่ควรก็บอกเหตุผลโดยดีให้เด็กเข้าใจ ให้ทิ้งความเห็นที่ผิด ๆ เสีย รับไว้แต่ความเห็นที่ถูกที่ควร "หัดเขาให้มีนิสัยรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นบ้าง" แม้ยังไม่เชื่อในขณะนั้น ก็คงจะบอกให้เขารับเอาไปคิดก่อน บอกเขาว่า

ถ้าเราใคร่จะให้คนอื่นฟังความคิดเห็นของตน ตนก็ต้องรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นก่อนเสมอ เราแสดงอะไรแก่ผู้อื่น ผู้อื่นก็มักแสดงอย่างนั้นแก่เรา เรายิ้มกับเขา เขาก็ยิ้มกับเราบ้าง นี่เป็นหลักธรรมดา

เด็กที่เข้าใจความผิดในแนวนี้แล้ว เขาก็จะเป็นนักประชาธิปไตยที่ดีในกาลต่อไป เมืองไทยกำลังต้องการประชาธิปไตยอยู่ แม้ว่าในสมัยของเราจะยังไม่ถึงจุดนั้น ก็จงตั้งความหวังไว้ก่อน และช่วยกันฝากแนวคิดไว้กับเด็ก ๆ ให้เขาได้เป็นนักประชาธิปไตยที่ยอมรับฟังความคิดความเห็นของผู้อื่น

ความก้าวหน้าในทางสติปัญญาของเด็กอยู่ที่ผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ถึงความต้องการของพวกเด็ก ๆ และพยายามคล้อยตามความต้องการในทางที่ถูกที่ควรแล้วเด็กก็จะก้าวหน้าไปด้วยดีในทางที่เป็นประโยชน์ จึงขอให้พ่อแม่ผู้มีความหวังดีต่อลูก ๆ พึงจำแนวนี้ไปพิจารณา และใช้ให้เหมาะแก่โอกาสของท่านเถิด

ควรฝึกเด็กให้องอาจ กล้าหาญ อย่าให้เป็นเจ้าหนูขี้อาย

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

เมื่อวันเด็กที่พุทธสถาน มีเด็กจำนวนมากมาเที่ยวกับครูบ้าง กับผู้ปกครองบ้าง มาตามลำพังของเขาบ้าง เด็กที่มาส่วนมากเป็นเด็กอายุขนาดไล่เลี่ยกัน ดูเขามากันด้วยความสนุกสนานร่าเริงเป็นอย่างดี ทุกคนยิ้มแย้มแจ่มใส หัวเราะกันอย่างสนุกสนานตามประสาของเด็ก ๆ ข้าพเจ้านั่งดูเด็กเหล่านั้นด้วยความพอใจ นึกในใจว่าเด็กพวกนี้นี่แหละจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่และจะทำอะไร ๆ แทนเราต่อไป ถ้าเขาเป็นเด็กดีในวันนี้จะโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันข้างหน้า

เด็กจะดีหรือเสีย อยู่ที่ความเอาใจใส่ของแม่ พ่อ ครูอาจารย์ ถ้าคนเหล่านี้อันมีหน้าที่นำเด็กโดยตรง กลายเป็นคนไม่นำเด็กในทางที่ถูกที่ควร อนาคตของเด็กก็คงมืดมัวไป จึงเป็นหน้าที่ของพวกเราที่เป็นผู้ใหญ่ควรกระทำหน้าที่ของผู้นำให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ เพื่อสร้างคนดีให้เกิดขึ้นในประเทศชาติของเราต่อไป

การจัดวันของเด็กขึ้นเช่นนี้ ก็มีความมุ่งหมายจะเตือนท่านผู้ใหญ่ให้นึกถึงเด็ก และชายกันสร้างร่างกายรวมทั้งใจของเด็กให้ก้าวหน้าไปในทางดีงาม เขาก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของชาติต่อไป ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังเพลินกับความคิด อันเกิดขึ้นชั่วขณะที่ได้พบเห็นอารมณ์อันก่อให้คิดขึ้น ก็มีเด็กน้อยคนหนึ่ง หน้าตา น่าเอ็นดู เป็นเด็กชายอายุประมาณสามขวบ เขาเดินขึ้นมาบนเวทีอย่างกล้าหาญตรงมาหาข้าพเจ้าซึ่งนั่งอยู่ที่เก้าอี้ พอมาถึงก็กราบที่ตักของข้าพเจ้า ทำเอาข้าพเจ้าตื้นตันด้วยความเอ็นดูในหนูน้อยคนนั้น จึงได้ชวนเขาสนทนากัน เขาพูดจาได้ดี ถามอะไรก็ตอบอย่างฉาดฉาน เขาไม่เคยเข้าหาข้าพเจ้าก่อนหน้านี้ แต่ก็เกิดความสนิทสนมโดยรวดเร็วเขาได้สนทนากับข้าพเจ้าเป็นนาน ข้าพเจ้าอุ้มเขาด้วยความรัก และพาดูโน่นดูนี่เป็นการชวนเขาให้เกิดความเพลิดเพลินเป็นอย่างดี เขาพอใจในของเล่นบางอย่างจึงได้ออกปากขอ ได้จัดแบ่งของเล่นให้เขาสมความต้องการเขาได้กวักมือเรียกน้องของเขาให้ขึ้นมาบนเวทีบ้าง แต่น้องของเขาหาได้ขึ้นมาไม่คงแสดงอาการหวาดกลัวอยู่บ้าง อาการของเด็กคนนี้ประทับใจของข้าพเจ้ามากข้าพเจ้าอยากเห็นเด็กไทยทุกคนเป็นคนกล้าหาญในทางที่ถูก พูดจาฉาดฉานชัดถ้อยชัดคำ แต่ก็ยังมิได้เห็นสมใจ เรายังมีเด็กที่ขลาดกลัวอยู่มากมาย เรามีเด็กขี้อายอยู่มากมาย ใครทำให้เขาเป็นไปเช่นนั้น ไม่มีใครดอกนอกจากมารดาบิดาเท่านั้น

ข้าพเจ้าเคยพบบ่อย ๆ ในเวลาที่มารดาพาลูกไปวัด ถ้าลูกของตนซุกซนห้ามไม่ฟังแล้วเขาก็มักจะบอกเด็กด้วยท่าทางอันขึงขังว่า โน่นตุ๊เจ้า! นิ่งเสียเถิดเดี๋ยวตุ๊เจ้าจะตีเอา บางทีก็ชี้ไปพระพุทธรูปองค์ใหญ่ แล้วบอกว่านิ่งเสียเถิด ประเดี๋ยวเถอะ! อะไรทำนองนี้ เป็นการสร้างความขลาดกลัวให้เกิดแก่เด็ก ในสิ่งที่เด็กไม่พึงหวาดกลัว เด็กบางคนพอเข้าวิหารเห็นพระพุทธรูปก็กลัวเสียแล้ว พอพระสงฆ์ร้องเรียกเขา เขาก็หวาดผวาเสียแล้ว ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมารดาบิดาได้ใช้พระเป็นเครื่องมือขู่ให้เด็กกลัว เด็กเลยกลายเป็นคนขี้ขลาดตาขาวไปก็มาก นี่เป็นความผิดพลาดข้อหนึ่ง

ที่สวนพุทธธรรม มีโครงกระดูกที่ร้อยเข้าไว้อย่างบริบูรณ์อยู่โครงหนึ่ง ผู้ใหญ่หลายคนกลัวไม่กล้าแตะต้องโครงกระดูกนั้น เขากลัวว่าผีจะดุเขา แต่เด็กน้อยผู้ไม่ประสาเขาไปจับต้องลูบคลำได้โดยมิได้ตกใจกลัวเลย การที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะเขายังไม่ทราบว่า

สิ่งนั้นคืออะไร มีความน่ากลัวขนาดไหน ซึ่งความจริงก็ไม่มีอะไรที่น่ากลัวเลย เด็กจะเกิดความกลัวขึ้น ก็เพราะเราผู้ใหญ่นำเอาความกลัวไปยัดใส่สมองของเด็กเท่านั้น ถ้าผู้ใหญ่ไม่นำความกลัวไปให้เขา เด็กก็จะเป็นคนกล้าหาญได้เสมอ พ่อแม่ผู้รักลูกจึง "ไม่ควรทำอะไร ๆ อันจะเป็นทางให้เด็กต้องกลัวต้องขลาดเป็นอันขาด"

เด็กไทยเราผิดกับเด็กฝรั่งอยู่ประการหนึ่ง คือเป็นคนหงิม และกลัวต่อสิ่งแปลกจากที่ตนเคยได้พบเห็น ในเวลาใครผู้แปลกหน้ามาพบและถามถึงอะไร ๆ เด็กก็มักไม่กล้าตอบ กลัววิ่งหนีไปหมดเลย เด็กฝรั่งหาเป็นเช่นนั้นไม่ แม้จะเป็นคนแปลกหน้าต่างผิวพรรณกับพวกเขา ถ้าเข้าใกล้และถามอะไรกับเขา เขาก็คงบอกให้ฟังเป็นอย่างดีเท่าที่พวกเขาจะให้ได้ ทำไมจึงมีความแตกต่างกันถึงขนาดนี้ เป็นเพราะวิธีเลี้ยงเด็กของเรา มุ่งให้เป็นคนเรียบร้อยจนกลายเป็นคนหงิมไปหมด

เด็กกับผู้ใหญ่แบ่งโลกกันอยู่ โลกของผู้ใหญ่มีอยู่ส่วนหนึ่ง โลกของเด็กก็มีอยู่อีกส่วนหนึ่ง ใครจะมาล้ำแดนกันไม่ได้ ผู้ใหญ่ล้ำแดนของเด็กได้ แต่เด็กจะเข้าไปในแดนของผู้ใหญ่มิได้เลย ถ้าเด็กคนใดขืนสอดรู้สอดเห็นในเรื่องของผู้ใหญ่ก็จะถูกดุหาว่าโตบ้างละเสือกไม่เข้าเรื่องบ้างละ เด็กทั้งหลายจึงต้องเก็บตัวเงียบอยู่ภายในเขตของตนเท่านั้น ไม่มีโอกาสไปไหนกับเขาได้เลย การกระทำในรูปดังกล่าวนี้เป็นการถูกต้องแล้วหรือ บางคนก็บอกว่าถูกตามทัศนะของเขาเพราะตัวเขาก็เคยได้รับมาในแบบอย่างนั้น แต่ถ้าพูดตามหลักการแผนใหม่ ก็จะพบว่าการกระทำในรูปนั้นยังหาถูกต้องไม่ ที่กล่าวเช่นนี้มิได้หมายความว่าของเราใช้มิได้เสียเลย ของฝรั่งเท่านั้นที่ดีและเหมาะสม

ระบบของฝรั่งในบางแง่ก็เต็มที ได้เคยเห็นพ่อค้ากับลูกหญิงรุ่น เล่นสนุกในสนามลูกสาวขึ้นขี่คอของพ่อและกระโดดข้ามหัวพ่อไปเลย เห็นแล้วก็รู้สึกว่าเป็นการไม่เหมาะไม่ควร แต่ฝรั่งเขามิได้ถือสูงต่ำกัน อวัยวะในร่างกายทุกส่วนเท่าเทียมกันหมดที่ไทยเรามิได้เป็นเช่นนั้น เราถือสูงต่ำมาก การเล่นแบบที่กล่าวมาเป็นการไม่ควร เราควรพิจารณาให้พอเหมาะพอดี รับเอามาแต่สิ่งที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่การฝึกนิสัยเด็กของเราเท่านั้น

เรื่องที่ควรเอาอย่างนั้น คือเราอย่าได้กักกันเด็กไว้ในโลกของเด็กอันคับแคบมากเกินไป แต่ควรจะให้เด็กได้มีโอกาสได้ออกมาสู่โลกของผู้ใหญ่บ้างในบางคราวนับว่า "เป็นความเข้าใจผิดอย่างเอก ที่ผู้ใหญ่โดยมากไม่ยอมให้เด็กเข้าหมู่ผู้ใหญ่" โดยคิดเสียว่าเด็กๆ ต้องอยู่ตามประสาของเด็ก ๆ ไม่ควรจะอาจเอื้อมเข้าไปในหมู่ของผู้ใหญ่ พอเด็กเข้าไปบ้างก็หาว่าจะทำใหญ่บ้างละ หาว่าสอดบ้างละ เลยบังคับเด็กแจตลอดกาล การกระทำในรูปนี้ก่อให้เกิดความหวาดเสียวในใจของเด็ก เป็นคนเกรงกลัวในการที่จะพูดจะสนทนากับใคร ๆ ที่ตนเห็นว่าเป็นผู้ใหญ่กว่าตน เลยไม่มีโอกาสแสดงความรู้สึก อันมีอยู่ในใจของเขาออกมาเป็นถ้อยคำได้ เขาก็ไม่ทราบว่าการคิดนึกตลอดถึงการกระทำของเขานั้นจะผิดถูกเป็นประการใด ทำให้เกิดความระแวงสงสัยว่า "เอ มันจะผิดหรือถูกกันแน่หนอ" เป็นคนมีนิสัยโน้มเอียงไปในทางขลาดกลัว ไม่กล้าพูดอย่างฉะฉานกับผู้ใหญ่ต่อไป

หลายเดือนมาแล้ว เด็กคนหนึ่งถูกหาว่ากระทำความผิดศีลข้อที่สอง ผู้เป็นเจ้าทรัพย์ก็ไปฟ้องต่อผู้ปกครอง ๆ เป็นคนขี้โกรธอยู่สักหน่อยพอได้ทราบข่าวเท่านั้น ยังไม่รู้ว่ามันจะจริงหรือเท็จ เลยเกิดโทสะขึ้นมาทีเดียวหาไม้พลองอันใหญ่ไว้ดุ้นหนึ่ง พอเด็กคนนั้นเข้ามาหาก็เผ่นเข้าใส่เหมือนเสือร้าย เด็กคนนั้นพูดไม่ออกเพราะความกลัวพูดละล่ำละลักติดอ่างกุกกักไปหมด แทนที่ผู้ปกครองจะเกิดความเห็นใจกลับดุใหญ่ ผลที่สุดก็ไม่ได้ความว่าเรื่องมันเป็นอย่างไร ผู้ปกครองกระทำอย่างนี้เป็นการลงโทษเด็กอย่างหนัก

มีเด็กเป็นจำนวนมาก กลายเป็นคนมีประสาทพิการ เป็นคนพูดติดอ่างตลอดเวลาสิ่งนี้เกิดจากความผิดของผู้ปกครอง หรือมารดาบิดาเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น ผู้ใหญ่อย่าปิดกั้นกระแสความคิดของเด็กเป็นอันขาด เขาใคร่จะพูดจะแสดงอะไรออกมา จงปล่อยตามใจเขาเถิด เราเพียงแต่คอยสะกัดกั้นมิให้เขาพูดทำออกนอกทางเท่านั้น ถ้าหากการกระทำของเขาถูกต้องดีแล้ว ก็ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับเขาอีก มารดาบิดาพึงรู้จักใช้อุเบกขาคือความวางเฉยบ้างในบางครั้ง เพราะการสอดแทรกในเรื่องอะไร ๆ ของเด็กมากเกินไปก็ไม่ดี ปล่อยเกินไปก็ไม่ดี "ความพอดีเท่านั้นเป็นกิจควรทำ" อย่างไรเรียกว่าเป็นความพอดี เกี่ยวกับเรื่องนี้ขอบอกว่าความพอดีอยู่ที่อะไรผิดอะไรถูก ถ้าเห็นว่าถูกว่าควรแล้วก็ปล่อยไป ถ้าเห็นว่าผิดไม่ชอบด้วยกาลเทศะก็ต้องรั้งไว้ อย่างนี้เรียกว่าเป็นความพอดีในเรื่องนี้

มีเด็กบางคนเป็นคนมีปกติขลาดกลัว หรือที่เรียกว่าเหนียมมาตั้งแต่เล็ก ๆ กว่าจะพูดได้ก็นานวันและพูดอย่างคนขี้อาย ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นใด ๆ ออกมาเลยมันเป็นอุปนิสัยของเขาอย่างนั้น พ่อแม่ไม่ควรวิตกให้มากเกินไป เพราะเรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องที่แก้ไขได้ ท่านมหาตมคานธีเมื่อเป็นเด็กก็ขี้อายมาก เป็นหนุ่มแล้วก็ยังเป็นคนขี้อาย ในการกล่าวแก้คดีในศาลในฐานะเป็นทนายให้จำเลยครั้งแรก ท่านก็ประหม่าและพูดได้อย่างไม่ดีเลย ต่อมาท่านก็เป็นคนพูดเก่ง และพูดจูงใจคนได้ดีมาก

ข้าพเจ้าเอง (หมายถึงผู้เขียน) เมื่อเด็กก็หงิมมาก พูดน้อย ขี้อายในเวลาจะพูด แต่เดี๋ยวนี้ท่านก็เห็นอยู่แล้วว่าเป็นนักพูดขนาดไหน เรื่องของคนเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้ดีขึ้นหรือเลวลงก็ได้ สุดแล้วแต่การสร้างของเขา พ่อแม่ที่มีลูกเป็นคนมีปกติขี้อายหงิม ๆ ในการแสดงออกจงหาโอกาสให้เขาพูดบ่อย ๆ ปลอบโยนเอาใจให้เขาพูดจากับเพื่อนฝูง กับผู้ที่โตกว่าเขา ชมเชยให้กำลังใจในการพูดของเขา ทำให้เขาเกิดความภูมิใจว่า เขาก็เป็นคนพูดได้ดีและเรียบ เวลาใดมีแขกมาหาบ้านของท่าน ยังพาเขาออกมานั่งร่วมวงสนทนาด้วย ถ้าหากเรื่องที่สนทนากันนั้นมิใช่เรื่องแสดงต่อความรู้สึกนึกคิดของเขาทั้งมิใช่เรื่องที่จะพึงปกปิดไว้ ถ้ามีตอนใดเขาพอจะร่วมวงได้ โปรดให้เขาได้มีโอกาสพูดบ้างตามควร อย่าดุเขาหรือทำให้เขาต้องรู้สึกเป็นอายเป็นอันขาด ในไม่ช้าเด็กขี้อายก็จะกลายเป็นเด็กช่างพูด ช่างคุย เขาจะถ่ายทอดบุคลิกลักษณะของผู้ใหญ่ไว้ในตัวเขาได้อย่างดี ขอแต่เพียงให้ผู้ปกครองได้ช่วยกันปรับปรุงส่งเสริมกันเท่านั้น

มีความบกพร่องอยู่ประการหนึ่ง ที่ทำลายความก้าวหน้าของเด็ก ๆ คือผู้ใหญ่ขาดความระวังในการแสดงอารมณ์ขันกับเด็ก เช่นเด็กพูดอะไรผิดพลาด พูดไม่ชัด พูดไม่ถูกความหมายเราผู้ใหญ่ก็มักจะหัวเราะกันครืนใหญ่ คนหัวเราะดูสนุกสนานดี แต่เด็กผู้ถูกหัวเราะเยาะไม่สนุกด้วยเลย เขาคงนึกว่าตนคงทำอะไรผิดพลาดอย่างมาก จึงถูกผู้ใหญ่หัวเราะเยาะอย่างนั้น ทีหลังก็กลายเป็นคนหวาดกลัวไม่กล้าแสดงอะไร ๆ อีกต่อไป ความสนุกของผู้ใหญ่นำความเสียมาให้แก่เด็กถึงขนาดนี้ ฉะนั้น ผู้ใหญ่พึงระวังให้มาก ถ้าเด็กพูดอะไรผิดอะไรออกไป อย่าได้แสดงอะไรให้เขาเห็นว่าตนถูกคนอื่นเย้ยหยันเป็นอันขาด แต่

จงปล่อยไว้ก่อนในความพลาดนั้น ให้เขาพูดต่อไปตามความพอใจ การดุกลางคันหรือหัวเราะกลางคันนั้น ทำให้วิถีของความคิดของเด็กต้องหยุดชะงักไป เป็นการทำลายสมาธิของเขาโดยใช่เหตุ เพียงแต่จำความผิดพลาดนั้นไว้ พอเขาพูดจบแล้วหรือไม่มีใครเป็นคนที่สามอยู่ในที่นั้นแล้ว จึงเรียกบุตรมากล่าวสอนโดยดี เช่น บอกเขาว่าหนูจำไว้นะ คำพูดเช่นนั้นไม่ถูก ไม่ควรนำมาพูดในเวลาเช่นนั้น ๆ เป็นเรื่องไม่ดี เพียงแค่นี้เด็กก็คงจำได้และมีโอกาสแก้ไขให้ดีขึ้นในคราวต่อไป ให้จำหลักง่าย ๆ ว่าเด็กทุกคนชอบยอ ชอบอ่อนหวาน เราอยากให้เขาทำอะไร ก็จงยกย่องเขา ชมเชยเขาอย่างโน้นอย่างนี้ เด็กก็จะทำได้ง่ายและเรื่องใดที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ดี พ่อแม่ไม่ชอบ เขาก็คงไม่ชอบขัดใจผู้ใหญ่อีกต่อไปเป็นแน่ จงสังเกตเด็กให้ดีในเวลาเขาทำอะไร ก็มักมองดูผู้ใหญ่เสมอ ถ้าเขามองเห็นสีหน้า ท่าทางของผู้ใหญ่แสดงว่าไม่พอใจ เขาก็คงหยุดจากการกระทำนั้นทันที ยิ่งถ้าผู้ใหญ่บอกกำชับเขาด้วยแล้วเขาจะไม่พยายามฝืนเป็นอันขาด นี่เป็นหลักที่พ่อแม่ควรจำไว้อีกประการหนึ่ง

"ธรรมดาของเด็กต้องได้รับการฝึกฝนอบรมตนในทางถูกทางดีเสมอแล้ว ก็ย่อมจะก้าวหน้าไปในทางดีได้โดยแท้ ผู้ใหญ่จึงควรหาโอกาสฝึกฝนเด็กของตนเสมอทุกครั้งที่มีแขกผู้คุ้นเคยกันมาหาที่บ้านก็ขอให้เด็กมาแสดงความคุ้นเคย ได้มีโอกาสต้อนรับ ได้มีโอกาสเห็นกิริยาท่าทาง การพูดจาปราศรัยของแขกและเจ้าบ้าน จะทำให้เด็กได้เรียนรู้ถึงสิ่งที่ควรเรียนในการสมาคม เขาก็จะเป็นคนที่เข้ากับโลกปัจจุบันได้อย่างง่ายดาย มีความกล้าในเรื่องที่ควรกล้า มีความขลาดในเรื่องที่ควรขลาด ท่านจะพาเขาไปไหนก็ไม่ต้องกลัวหรือละอายว่าลูกของท่านจะปล่อยห้าแต้มออกมาอีก จึงเป็นกิจที่ท่านควรทำประการหนึ่ง"

กีฬาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็ก

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

วันหนึ่งข้าพเจ้าเดินผ่านสถานที่แห่งหนึ่ง ได้เห็นแมวเล็ก ๆ สองตัวกำลังไล่จับกันอย่างสนุก กระโดดคว้าสิ่งโน้นสิ่งนี้ให้วุ่นไปหมด ดูแล้วเพลิดเพลินดี ใจดวงหนึ่งเกิด

ขึ้นแก่ข้าพเจ้าว่าแมวมันทำอะไรกัน ทำไมมันจึงทำอย่างนั้น ได้รับคำตอบจากใจว่ามันเล่นกีฬามันเตรียมตัวเพื่ออนาคตของมัน เพราะแมวทุกตัวต้องพึ่งตนเอง ผู้ที่จะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องมีความรู้ความสามารถเพียงพอจึงจะเอาตัวรอดได้

วิชาที่แมวต้องรู้คือ การจับสัตว์ตัวเล็ก ๆ กว่ามันเป็นอาหาร สัตว์ที่จะตกเป็นอาหารของแมว ก็เป็นสัตว์ที่มีความไวเหมือนกัน จึงจำเป็นต้องหัดให้มีความไวเหนือกว่ามันจึงต้องทำอย่างนั้น การกระทำเช่นนี้เป็นกีฬาของแมวนั่นเอง

ถ้าเราได้พบปะสนทนากับชาวตะวันตก เขามักถามถึงกีฬาที่เราชอบเสมอ และบางทีก็ถามว่าเราชอบเล่นกีฬาประเภทใดบ้าง การบอกชื่อกีฬาที่เราพอใจเล่นแก่เขา เขาก็อ่านนิสัยของเราได้ทันทีว่าเป็นอย่างไร เพราะกีฬาเป็นเกมของชีวิตประเภทหนึ่ง ที่ทำตนให้เป็นคนรักความก้าวหน้าและทำจริง ๆ ในสิ่งอันตนพึงกระทำ เขาจึงมีความสนใจในการกีฬาเป็นพิเศษเสมอ ตามสโมสร โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีสถานสำหรับเล่นกีฬาเป็นประจำ ทุกคนมีความสนใจและพอใจเล่นกีฬาที่ตนชอบเสมอ การเล่นกีฬาทุกประเภทเป็นการฝึกหัดคน ให้มีความรู้แพ้รู้ชนะรู้อภัยให้แก่กันและกัน ทั้งทำให้เป็นคนมีน้ำใจหนักแน่นอีกด้วย ทุกประเทศจึงมีการส่งเสริมกีฬากันเป็นล่ำเป็นสันเสมอมา

ในเมืองไทยเราเวลามีการเล่นกีฬา ระหว่างโรงเรียนที่สนามใด ๆ ก็ตาม มักมีเรื่องไม่งามเกิดขึ้นเสมอ คือ กีฬาแพ้แล้วตามกติกาแต่ผู้เล่นไม่ยอมแพ้ชวนทะเลาะกันเสมอ นิสัยเช่นนี้เป็นนิสัยที่ไม่ดีเลย คนมีนิสัยแบบนี้เป็นคนขาดความอดทน กระทบนิดหน่อยเป็นเกิดเรื่องเสมอ คนเช่นนี้จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อไปไม่ได้ เมืองไทยกำลังต้องการคนดีมีใจหนักแน่น สำหรับช่วยทำงานให้ชาติประเทศเจริญก้าวหน้าต่อไป จึงควรที่ชาวเราผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในครอบครัวอันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติ จะต้องช่วยกันหาทางสร้างเสริมให้ก้าวหน้าไปในทางดีเสมอ

สังเกตพวกเด็ก ๆ ของเราทั่ว ๆ ไป ไม่ค่อยมีอะไรที่จะเล่นเพื่อความก้าวหน้าทางจิตใจของเขาเลย เมื่อสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็ก ๆ ได้เคยเห็นเพื่อนเด็ก ๆ เล่นกัน แต่การเล่นนั้นเป็นทางสร้างนิสัยเป็นพาลเกเรกันทั้งนั้น เช่น เล่นเป็นขโมย โดยสมมติพวกหนึ่งเป็นโจรอีกพวกหนึ่งเป็นเจ้าของบ้าน พวกโจรก็ยกพวกมาปล้น ทุบตีเจ้าทรัพย์ให้ตายแล้ว

ลักเอาของไปบ้าง มาคิดดูเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วก็มีความรู้สึกว่าเป็นการเล่นที่ไม่น่าดูอยู่มากทีเดียว

ในสมัยนี้เด็กได้ดูหนังมากเข้า เขามีการเล่นแบบพระเอกในหนังมากขึ้น แต่มิได้เล่นเป็นตัวพระเอกในทางดีชอบเล่นเป็นขโมยเสียเป็นส่วนมาก และดูท่าทางของเขาเป็นเช่นกับโจรในจอผ้าไม่ผิด เด็กบางคนมีหนังสติ๊กเที่ยวยิงเปะปะไปตามเรื่อง เมื่อหลายวันมาแล้ว ข้าพเจ้าพักอยู่ที่พุทธสถาน ได้ยินเสียงอะไรกระทบฝาผนังเหมือนถูกปาจึงเปิดหน้าต่างมองดู มีเด็กรุ่นสองสามคนกำลังประลองฝีมือมาที่ฝาของพุทธสถาน ต้องเรียกเข้ามาตักเตือนโดยสุภาพเขาจึงมาเก็บดินที่ติดอยู่กับฝาไป และเลิกการทำลายไป ทำไมเขาจึงทำเช่นนั้น เพราะเขาไม่รู้ว่าจะเล่นอะไรดี

ปกติของเด็ก ๆ จะอยู่นิ่ง ๆ เฉย ๆ ไม่ได้ ถ้าไม่มีอะไรดี ๆ เล่นก็ต้องเล่นสิ่งที่เสีย ๆ อันทำให้เขามีใจโน้มเอียงไปในทางเสียได้ง่ายที่สุด เด็กบางคนมีมีดมีขวานน้อยเดินไปไหนก็ทำลายเรื่อยไป ต้นไม้งาม ๆ ข้างถนนในเมืองไทยไม่มีต้นใดสวยงามเลย เพราะพวกเด็กบ้างผู้ใหญ่บ้างชวนกันสับฟันจนเสียหายไปหมด สิ่งที่ได้พบเห็นอย่างนี้เป็นเครื่องส่อถึงความไม่มีระเบียบของคนในชาติ และแสดงให้เห็นว่า คนในชาติของเรามีนิสัยในทางทำลายมากกว่าการคิดสร้าง

ความจริง "หลักธรรมในพุทธศาสนา สอนชาวพุทธให้มีความกตัญญูต่อทุกสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตน และควรหาทางรักษาสิ่งนั้นให้อยู่ในสภาพที่ถาวรเสมอไป แต่ทำไมการปฏิบัติของพวกเราจึงตรงกันข้ามกับหลักการ" เล่าตอบได้ว่า เพราะเรายังขาดการอบรมกันในทางที่ถูกที่ควรนั่นเอง ผู้ที่ทำความผิดมากในเรื่องนี้ ก็คือมารดาบิดานั่นเอง มารดาบิดาคนใดที่ไม่เอาใจใส่ในการอบรมเด็กของตน ได้ชื่อว่าทำบาปอย่างหนัก บาปแบบนี้จะตกทอดไปถึงวงศ์สกุลของตนเสมอ จึงขอเตือนให้พ่อแม่ได้ระมัดระวังกันสักหน่อยอย่าได้ทำตนเพิกเฉยต่อหน้าที่อันตนพึงกระทำเป็นอันขาด

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ธรรมชาติของเด็ก ๆ มีปกติอยู่นิ่ง ๆ ไม่ได้ เขาต้องมีการเคลื่อนไหวไปมาอยู่เสมอเด็กที่เราเรียกกันว่าซุกซนนั้น ความจริงเป็นเด็กที่ว่องไวตื่น

ตัวอยู่เสมอ แต่ถ้าเขาไม่มีโอกาสจะแสดงออกในรูปที่ดี ๆ ได้ เป็นธรรมดาของเขาจะต้องแสดงออกในรูปที่ไม่เหมาะไม่ควรเสมอ ก่อนที่จะลงโทษเขาว่าซุกซนนั้นโปรดพิจารณาดูกันให้ดีเสียก่อนว่า เราผู้ปกครองได้จัดระบบความเป็นอยู่ของเขาในทางที่ดีและถูกต้องแล้วหรือยัง ถ้ายังมิได้กระทำก็เป็นความผิดของเราเอง แก้ความผิดนั้นเสีย แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นในกาลต่อไป

เคยเห็นเด็กสมัยนี้โดยมากชอบเล่นการพนันกัน เช่น เล่นทอยกองด้วยสายยางรัดของบ้าง เล่นก้อนกรวดบ้าง หรือร่อนรูปกันบ้าง การเล่นประเภทอย่างนี้เป็นมูลฐานของการพนันในอนาคต ประเทศไทยเรามีนักการพนันมากขึ้นทุกวัน ถ้าหากเด็กน้อยทั้งหลายตามบ้าน และโรงเรียนมั่วสุมกับการพนันกันมากแล้ว น่ากลัวว่าต่อไปข้างหน้าเมืองไทยจะมีแต่นักการพนันเต็มเมืองไปหมด ถ้าเวลาเช่นนั้นได้มาถึงเข้าข้าพเจ้าคิดว่าเราไทยทั้งชาติ ได้ไปยืนรวมกันอยู่ที่ปากเหว อันเต็มไปด้วยเปลวเพลิงแล้วไม่เท่าใดก็จะถึงความล่มจมกันหมด

ท่านทั้งหลายอยากเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นกันหรือไม่ข้าพเจ้านึกว่าไม่มีใครต้องการกันเป็นแน่ เมื่อไม่ต้องการเราจะทำอย่างไรกันเล่า มีทางเดียวเท่านั้น คือ ช่วยให้เด็กได้เล่นสิ่งที่ถูก และเป็นการสร้างเสริมจิตใจเขาไปด้วยในตัวในเรื่องเช่นนี้ มารดาบิดาจะต้องสนใจเป็นพิเศษสักหน่อยเช่นช่วยหาของเล่นให้เด็ก ที่เหมาะแก่วัยของเขา ปล่อยให้เขาได้เล่นของนั้นตามความพอใจ เพียงแต่คอยแนะนำดูแลให้เขารู้จักเล่น เล่นโดยไม่ให้ของเสียหาย ให้เขารู้สึกว่า ของนี้เป็นของเขาเอง ควรรู้จักเก็บรู้จักใช้ของนั้นตามควรถ้าต้องเล่นร่วมกันหลายคน ต้องคอยดูว่ามีใครเอาเปรียบใครบ้าง มีการรังแกกันบ้างไหม หรือเอาชนะกันโดยวิธีโกงบ้างไหม ถ้าเห็นว่าอาการเช่นนี้เกิดมีขึ้น จงหาทางป้องกันทันที อย่าปล่อยให้เขาทำอะไรในทางที่ไม่ควรเป็นอันขาด สิ่งเล็กน้อยที่เกิดขึ้นทุกครั้งจะสร้างสิ่งใหญ่ ๆ ต่อไป พ่อแม่จึงต้องระมัดระวังให้มากสักหน่อย

ในการเล่นของเด็กทุกครั้ง ระวังอย่าให้เขาเกิดการท้าพนันกันขึ้นเป็นอันขาด เพราะเมื่อมีการพนันกันขึ้นแล้วย่อมมีความต้องการในอันจะเอาชนะให้ได้ ถ้าไม่ได้โดย

ตรงก็มักทำโดยทางอ้อม เรื่องมันก็จะไปกันใหญ่ จึงควรที่พ่อแม่ต้องระวังให้ดีหน่อย เพื่อช่วยป้องกันมิให้เด็ก ๆ ต้องเสียคนไป ในบางครั้งบิดามารดาอาจจะร่วมวงเล่นกับเด็ก ๆ บ้างก็ได้ จะได้เรียนรู้ถึงนิสัยของพวกเด็ก ๆ จะได้หาวิธีแก้ไขได้ง่ายขึ้น เพราะการอยู่ร่วมกันเสมอนั้น เป็นเหตุให้ได้รู้จักกันมากขึ้น

ความจริงบิดามารดา ควรหาทางร่วมกับเด็กทุกโอกาส คอยเป็นพี่เลี้ยงให้แก่เขา บอกเขาเมื่อมีการผิดพลาดเกิดขึ้นชมเชยเขาได้กระทำในทางที่ถูกที่ชอบ เป็นการส่งเสริมให้กำลังใจแก่เขาเท่าที่จะให้ได้ก็เป็นการช่วยป้องกันเขามิให้เสียคนได้ทางหนึ่ง ในบางครอบครัวมีการเป็นอยู่อย่างเคร่งเครียดเกินไป พ่อก็ไม่สุงสิงกับลูก ๆ แม่ก็ไม่สนใจในการที่จะเล่นหัวเป็นเพื่อนกับลูก ๆ แต่กันลูกไว้โลกหนึ่งผู้ใหญ่อยู่กันในโลกหนึ่ง ทำให้เด็กมีอารมณ์หงอยเหงา และบางทีก็อาจกลุ้มใจเตลิดไปในทางเสียหายได้ นับว่าเป็นความผิดพลาดอยู่ จึงขอแนะนำว่าอย่าได้กระทำตนเช่นนั้นเป็นอันขาด

ลูก ๆ ทุกคนจะรู้สึกอบอุ่นใจ ในเมื่อได้อยู่ใกล้พ่อแม่ พ่อแม่เป็นประดุจร่มโพธิ์ร่มไทรของลูก ๆ ลูกทุกคนจึงอิ่มใจในเมื่ออยู่ใกล้พ่อแม่เสมอ ฉะนั้นผู้ที่เป็นพ่อแม่จึงควรได้ร่วมวงสนุกสนานกับเด็ก ๆ บ้างตามโอกาส บิดามารดาที่เข้ากันได้กับพวกเด็ก ๆ นั้นย่อมทำให้เด็กรักใคร่และยำเกรงเสมอ บางคนอาจนึกว่า การปล่อยตนเล่นหัวกับเด็กมากเกินไป จะทำให้เด็กขาดความเคารพยำเกรง ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เรื่องอย่างนี้ขึ้นอยู่กับการกระทำของพ่อแม่เอง คนโบราณเขาสอนไว้ว่า "เล่นต้องเป็นเล่น งานต้องเป็นงาน อย่าเอางานปนกับการเล่น หรืออย่าเอาการเล่นมาปนกับการงาน" แต่การทำงานให้สนุกเหมือนเล่นนั้นทำได้ไม่เสียหาย หรือเล่นให้เป็นงานก็ไม่เสียหายเช่นเดียวกัน แต่เล่นกับงานปนกันไม่ได้ ต้องแยกออกจากกัน

โดยเฉพาะในกรณีของเด็ก ๆ กับผู้ใหญ่ เช่นในเวลาผู้ใหญ่จะสั่งสอนเด็ก ๆ ด้วยเรื่องอะไร ต้องทำตนเป็นคนเคร่งขรึมเอาจริงเอาจังสักหน่อย อย่าสอนแบบพูดเล่น ๆ เด็กจะเห็นเป็นเรื่องไม่จริงไม่จังและไม่ถือเอาไปปฏิบัติ ต้องพยายามทำให้เป็นกิจลักษณะสักหน่อย จะทำให้เด็กเกิดความเคารพยำเกรง ในแง่นี้ดูเหมือนว่าคนไทยเราจะมีความสน

ใจกันน้อยไป เวลาติใครสอนใครก็ทำเล่น ๆ ผลที่สอนจึงไม่ศักดิ์สิทธิ์สมความตั้งใจ จึงใคร่ขอเตือนกันไว้ด้วย จะได้ช่วยกันทำการแก้ไขกันเสียที

เขาเล่ากันว่าเจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรของญี่ปุ่น ในเวลาเขาทำการตรวจค้นของต้องห้าม เขามีอาการเคร่งขรึมมากไม่ยิ้มหัวกับใคร ๆ เลย ตั้งหน้าตั้งตาทำการค้นเรื่อยไป ไม่เลือกหน้าอินทร์หน้าพรหมทั้งนั้น การกระทำเช่นนี้นับว่าเป็นแบบอย่างของคนที่ทำจริงเป็นงานเป็นการ ไม่เล่นในการทำงาน ซึ่งถ้านำมาเทียบกับคนไทยแล้ว เรายังบกพร่องกันมากจึงควรที่ผู้ปกครองจะต้องหัด แสดงละครในตอนนี้ให้ดีขึ้นสักหน่อย อย่าทำตนเป็นคนอ่อนแอต่อไปอีกเลย

ในการเตือนเด็กก็เหมือนกัน ผู้เตือนต้องคอยกำหนดไว้ให้ดีว่าตนได้เตือนอะไรไปบ้างแล้ว ได้เตือนเขาว่าอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้กำหนดไว้ว่า ได้พูดอย่างไรกับเด็กมาแล้วในวันก่อน และจะไม่พูดให้เป็นอย่างอื่นไปเสียในวันต่อมาเพราะการพูดกลับไปกลับมานั้นจะทำให้เด็กจับได้ว่า เป็นคนกลับกลอก พูดหลายอย่าง เขาก็จะจำกลของท่านไว้ และอาจทำผิดในคราวต่อ ๆ ไปอีก และจะขาดความเคารพยำเกรงในตัวของท่านด้วย เป็นเรื่องเสียหายมากอยู่ เรื่องที่ควรจำก็คือ จงรักษาคำพูดที่ได้พูดไว้แล้วเสมอ

อีกประการหนึ่ง การทำตนให้เป็นผู้นำที่ดีของเด็ก ๆ ในการปกครองของท่านก็เป็นกิจจำเป็น เช่นการเป็นคนซื่อตรงต่อหน้าที่อันตนพึงกระทำ ทั้งต่อหน้าเด็กและลับหลังเด็ก เช่นในการปกครองคน การว่ากล่าวตักเตือนคนใช้ การจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สมบัติ จงทำตนเป็นคนเด็ดขาด เที่ยงตรง สม่ำเสมอไว้เสมอ ทั้งต่อตนเอง ต่อเด็ก ๆ และต่อบุคคลอื่น ๆ

การสั่งให้เด็กทำอะไร จงสั่งด้วยความสุภาพละมุนละม่อม แสดงความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจอันดีต่อเขาเมื่อได้สั่งสิ่งใดไปแล้วคอยสอดส่องดูแลว่าเขาได้ทำสิ่งนั้นแล้วหรือเปล่า ทำได้เรียบร้อยดีงามขนาดไหน ถ้าทำดีก็ชมเขา ถ้าบกพร่องก็ต้องตักเตือนให้ทำถูก อย่างนี้เรียกว่า ตามสอนเขา เด็กก็จะเคารพยำเกรงต่อท่าน เชื่อฟังคำสั่งคำตักเตือนของท่านเสมอ เด็กที่ดีมีความสุขชอบทำกิจทุกอย่างนั้นเป็นเด็กที่เชื่อฟังเป็นอย่างดี

เสมอ การขู่เข็ญให้เขาทำอะไร ๆ เป็นกิจที่ไม่ชอบไม่ควร จงยกยอให้เขาทำงาน ดีกว่าขู่ตวาดให้เขาทำ ความกลัวไม่เคยทำให้คนรักงาน แต่ความเคารพยำเกรงทำให้คนรักงานเสมอ อย่าใช้เด็กหลายเรื่องในเวลาเดียวกัน จะทำให้เขางงจนทำไม่ถูก แล้วจะหาว่าเขาโง่อีก

พ่อแม่สองคนจงทำตนเป็นคนเดียวใจเดียวกัน สอนลูกว่าลูกให้เป็นแบบเดียวกัน อย่าทำแบบพ่อว่าดีแม่ว่าไม่ดีเด็กงงหมด ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างใคร เป็นเรื่องที่ต้องระวังเหมือนกัน ขอพ่อแม่ทั้งหลายจงคิดทำเพื่อความดี ความก้าวหน้าของลูก ๆ ของท่านเถิด สิ่งใดขัดต่อความเจริญของลูก แม้จะเป็นความสุขของท่าน ท่านก็ไม่ควรทำเป็นอันขาด เพราะลูกคืออนาคตของครอบครัว

ฝึกให้เด็กพูดคำสัตย์คำจริง

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

พระธรรมของพระพุทธเจ้า สอนไว้สองแนวด้วยกันคือ แนวสำหรับผู้ที่ต้องการออกไปจากโลก เพราะมองเห็นโลกนี้เป็นสถานที่ไม่น่าอยู่ ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นอะไรกันทั้งนั้น ทรงสอนข้อปฏิบัติอันจะทำตนให้พ้นจากทุกข์โดยแท้ อีกแนวหนึ่งสอนสำหรับผู้ที่ต้องการจะอยู่ในโลกไปก่อน ยังพอใจในความขึ้น ๆ ลง ๆ ของโลก จึงพอใจจะอยู่ในโลกตลอดไป หลักปฏิบัติสำหรับคนในชั้นนี้เรียกว่า ศีล–ธรรมเป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้พอใจจะอยู่ในโลกทั่วไป

ในการปฏิบัติศีลธรรมนั้นก็เหมือนกัน มีข้อที่จะปฏิบัติมากมาย อันพอสมกับความเป็นอยู่ของบุคคลนั้น ๆ สำหรับผู้อยู่ครองบ้านเรือนเป็นชาวบ้าน "สอนให้มีธรรมสำหรับชาวบ้าน โดยเฉพาะ เช่น สอนให้ความเชื่อในทางที่ถูกตามเหตุผล สอน ให้เป็นคนซื่อตรง สอน ให้มีความอดทนให้รู้จักบังคับตนเอง ให้รู้จักเสียสละ" ทั้งสี่ประการนี้เป็นคุณธรรมจำเป็น และสำคัญสำหรับชาวบ้านทั่วไป เพราะคนที่อยู่ด้วยกันมาก ๆ ถ้าหากขาดความซื่อตรงต่อกันแล้วความระแวงสงสัยต่อกันก็จะมีมากขึ้น เมื่อสงสัยกันก็ตั้งท่า

เตรียมพร้อมจะสู้รบกันตลอดเวลา ความสุขย่อมไม่เกิดในชุมนุมชนนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องทำตนให้เป็นคนมีความซื่อตรงต่อกัน การที่ "จะสอนคนให้มีความสัตย์ซื่อนั้น ต้องสอนกันตั้งแต่เขายังเด็ก ๆ" ต้องฝึกสอนให้เขาเห็นคุณค่าของความเป็นคนตรงและแสดงโทษของความเป็นคนคดโกงว่าให้ผลแตกต่างกันอย่างไร ในการสอนเรื่องนี้ถ้ามีนิทานตัวอย่างมาเปรียบเทียบให้เขาเห็นความแตกต่างกัน ของตรงกับคดก็จะเป็นการดีมากทีเดียว

ว่ากันตามความเป็นจริงแล้ว เรื่องของเด็กเป็นเรื่องไม่มีเดียงสา เขามีปกติรับรู้เรื่องต่าง ๆ จากผู้ใหญ่และสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ เมื่อเขามีความรู้สึกนึกคิดอย่างใด เขามักแสดงความรู้สึกออกมาอย่างนั้น ปกติของเขาไม่มีเล่ห์เหลี่ยมแต่ประการใด แต่ถ้าผู้ใหญ่หรือพี่เลี้ยงฝึกให้เขามีความเข้าใจผิด บางทีเขาอาจพูดโกหกจนติดนิสัยไปก็ได้เช่นผู้ใหญ่บางคนขาดความเข้าใจในข้อนี้ เวลาเรียกเด็กมาสอบถามเรื่องอะไร ก็มักใช้วิธีขู่ตะคอกถามเอา ๆ ถ้าเด็กพูดด้วยความหวาดกลัวงกเงิ่นในการตอบคำถาม ก็มักสำทับว่าอย่าพูดโกหกนะ จงพูดตามจริงนะ ถึงแม้เด็กจะพูดเรื่องที่เป็นความจริง ผู้ใหญ่ก็ไม่ค่อยเชื่อ ยังหาว่าเด็กโกหกอยู่นั่นเอง บางทีต้องทุบตีกันเป็นการใหญ่ วิธีการเช่นนี้สร้างความคิดในทางเสียให้เกิดในใจของเด็ก ทำให้เด็กคิดว่าเวลาพูดตามที่เป็นจริงอยู่แล้ว ยังถูกทำโทษดุด่าว่าอีกทีหลัง ต้องพูดให้คลาดจากความจริงดีกว่า เด็กคนนั้นก็กลายเป็นเด็กพูดโกหกจนกลายเป็นนิสัยแก้ยากในเวลาต่อไป ใครเป็นคนผิดในเรื่องนี้ ผู้ใหญ่นั่นแหละเป็นคนผิด

การเล่นหลอกเด็กด้วยคำพูดต่าง ๆ อันช่วยเพาะความเท็จในใจเด็กก็มีมากเหมือนกัน เช่นเด็กมาถามว่า แม่ของหนูไปไหน ? ผู้ถูกถามใคร่จะล้อเด็กเล่น ใคร่เห็นเด็กทำท่าทางตกใจสนุก ๆ เลยบอกว่า แม่ของหนูถูกเขาจับไปเสียแล้ว ความจริงหาได้ถูกจับไปไม่ แกล้งพูดเล่นเท่านั้นแต่เด็กนึกว่าจริงตกใจร้องไห้โฮทีเดียว วิธีการอย่างนี้เป็นเรื่องไม่ชอบ ผู้ใหญ่ไม่ควรทำกับเด็กเป็นอันขาด

บางทีเด็กต้องการอะไรบางอย่าง ไม่อยากให้ของที่เด็กขอ ทั้ง ๆ ที่ของนั้นยังมีอยู่โดยแท้ แต่กลับบอกว่าไม่มีแล้วเด็กเชื่อในตอนแรก ภายหลังได้ทราบว่า คำว่าไม่มีนั้นตรงข้ามกับมีอยู่ แต่ของนั้นมีอยู่ หากผู้ใหญ่หลอกเด็กเท่านั้นเด็กก็เลียนแบบไว้ ทำให้เด็กเสีย

ผู้เสียคนไปมากแล้ว ขออย่าได้กล่าวโกหกกับเด็ก ๆ เลย มีอย่างใด เห็นอย่างใดรู้อย่างใด จงพูดกับเขาในรูปอย่างนั้นดีกว่า ถ้าจำเป็นจะต้องมิให้เขาทำอะไรก็พูดกันอย่างตรงไปตรงมาดีกว่า จงทำความเข้าใจแก่กันและกันด้วยความจริง ดีกว่าหลอกกันด้วยความเท็จอันอาจสร้างความเสียให้เกิดแก่เด็กได้ง่าย จงสำเหนียกไว้ว่า เด็กทุกคนเกิดมาพร้อมกับความซื่อและไม่เดียงสาความดีติดมากับเด็กแล้วโดยกำเนิด อย่าทำอะไรในทางที่จะปกปิดการแสดงออกของเด็ก ๆ ในด้านดีกันเลย จงช่วยให้เขาแสดงความดีเท่าที่เขามีออกมาเถิด ขออย่าได้เข้าใจผิดคิดว่าเด็กคนนี้มีมารยาทมากนักเลย

มีข้อที่ควรคิดคำนึงอีกก็คือ แม้เด็กจะพูดกับท่านด้วยความจริงเสมอก็ดี เด็กนั้นมิได้มีความหมายไปในทางที่ว่าเขาเข้าใจแล้ว ว่าความจริงเป็นอย่างไรเสมอไป ท่านต้องพยายามแนะนำเขาให้เข้าใจว่า ความจริงคืออะไร ความไม่จริงคืออะไร โดยแจ่มแจ้ง ในเมื่อเด็กของท่านมีความฉลาดพอที่จะเข้าใจฟังคำสั่งสอนของท่าน มิฉะนั้นแล้วเขาจะไม่เข้าใจเลยว่า ความจริงคืออะไร มีความหมายแค่ไหน เขาจะเข้าใจเขวในเรื่องความจริงและความไม่จริงอย่างปนเปกันหมด จนไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ว่าอะไรเป็นอะไร ถ้าเราจะใช้ความสังเกตสักเล็กน้อยก็จะเห็นได้ว่า ในขณะที่หนูน้อยเขาพูดกันระหว่างเพื่อนฝูงในเวลาเล่นหัวกัน เขามักใช้คำสมมติว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตามภาษาของพวกเด็ก ๆ ว่า ตี่ต่าง เช่นว่าตี่ต่างว่าหนูมีเงินมาก ๆ ตี่ต่างว่าหนูมีรถยนต์งาม ๆ สักคันเป็นต้น แต่เขาหาได้เข้าใจไม่ การตี่ต่างกับการจริงนั้นมีความหมายขีดขั้นกันเพียงไหน ท่านควรสอนให้เขารู้ โดยร่วมวงสนุกสนานกับเขา ควรแสดงความพอใจในการที่เด็ก ๆ เขาตี่ต่างกันในรูปนั้น ๆ พูดความจริงให้เขาเข้าใจ คำว่าตี่ต่างนั้น ต่างกับความที่เป็นจริงขนาดไหน พร้อมกับแสดงความพอใจในการสมมติของพวกเด็ก ๆ ด้วย โดยบอกหรือแสดงให้เด็กทราบว่าท่านเข้าใจดีถึงความหมายที่เด็กกระทำกันอยู่ เมื่อความรู้สึกว่า "ท่านก็รู้เท่าเขาทุกสิ่ง" ได้เริ่มซึบซาบเข้าในใจของเด็ก ๆ แล้ว ความรู้สึกแบบนี้ก็จะติดอยู่ในใจของเด็กทำให้เด็กระวังตนเป็นคนจริงเสมอ ในที่สุดนิสัยนี้ก็จะติดสันดานไปจนตาย

การทำความเข้าใจกับเด็กนั้นต้องพูดภาษาง่าย ๆ กับเขา และพูดอย่างธรรมดาปล่อยให้เขาได้ขบคิดและทำความเข้าใจกันอย่างสบาย ๆ เช่นบอกเด็กว่า คำว่าตี่ต่าง เป็น

คำสมมติเอาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ความจริงมิได้เป็นอย่างที่ต่าง เช่นหนูพูดว่า ที่ต่างว่าหนูกำลังเดินไปตลาด ความจริงนั้นหนูมิได้เดินไปตลาดเลย หนูนั่งอยู่ที่นี่ต่างหาก มิได้เดินไปจริง ๆ แต่ถ้าหนูไปตลาดจริง ๆ จะว่าที่ต่างไม่ได้ที่ต่างเป็นเรื่องนึกเอาในใจและพูดออกมาว่า ถ้าหากเป็นเช่นนั้น เช่นนี้ ความจริงยังมิได้เป็นเลย

เมื่อเด็กของท่านโตขึ้นอีกหน่อย พอฟังคำอธิบายในถ้อยคำได้แล้ว ก็จงพูดอธิบายให้เขาเข้าใจความหมายของคำว่าจริง และไม่จริงอย่างไร "หนูไปเที่ยวห้วยแก้วกับเพื่อนเมื่อวันวาน และหนูมาบอกพ่อว่าหนูได้ไปเที่ยวห้วยแก้วมา" อย่างนี้เป็นความจริงเพราะหนูได้ไปเที่ยวมาแล้วจริง ๆ ถ้าหนูไปเที่ยวแล้วกลับมาบ้าน บอกพ่อว่าหนูมิได้ไปเที่ยวห้วยแก้วกับเพื่อน หนูก็พูดคำที่ไม่จริงโกหกผิดมารยาทของคนดีไปแล้ว พระพุทธเจ้าท่านสอนมิให้พูดคำโกหกเช่นนั้น ถ้าเขาพอจะเข้าใจได้มากขึ้นก็สอนต่อไปว่า การพูดในสิ่งที่ไม่จริงเป็นการพูดที่ไม่ดี ถ้าหากหนูได้พูดไปด้วยความตั้งใจ คือแกล้งพูดฝืนความรู้สึกที่มีอยู่ในใจของตน เช่นรู้อยู่กลับบอกว่าไม่รู้ เห็นอยู่กลับบอกว่าไม่เห็น อย่างนี้เป็นการพูดเท็จด้วยความจงใจ ผิดศีลธรรมผิดกฎหมาย คนดี ๆ เขาไม่นิยมพูดกันในรูปเช่นนั้น

เมื่อรู้สึกตัวว่าเป็นการผิดพลาดไปแล้ว ก็ต้องยอมรับว่าตนผิด ขอโทษต่อผู้ที่เราพูดกับเขาเสีย แล้วระวังอย่าให้มีการพูดผิด ๆ เช่นนั้นเกิดขึ้นอีก การกระทำเช่นนี้เป็นสมบัติของคนดี ชี้โทษให้เขารู้ต่อไปว่า ถ้าหนูพูดคำเท็จบ่อย ๆ จะถูกหาว่าเป็นคนปากเหม็น ไม่มีใครชอบคนปากเหม็น ๆ ใคร ๆ เขาก็รังเกียจ ไม่อยากคบค้าสมาคมด้วย ก็ต้องอยู่คนเดียว จะเล่นหัวกับใครอีกก็ลำบาก เลยกลายเป็นคนไม่มีเพื่อนฝูง คนในโลกถ้าขาดเพื่อนเสียแล้วก็อยู่ไม่สบาย คนที่พูดโกหกจนเป็นนิสัยแล้วคนทั้งปวงขาดความเชื่อถือ ขอความช่วยเหลือจากใครก็ลำบาก นับว่าเป็นเรื่องเสียหายมากบางคนโกหกในศาลต้องติดคุกก็มี บางคนเคยพูดเท็จบ่อย ๆ จนคนทั้งปวงรู้กันหมด พอจะพูดจริง ๆ ขึ้นมาบ้าง เมื่อมีเรื่องจะขอความช่วยเหลือจากเขาใคร ๆ ก็นึกว่า เจ้านี่จะหลอกเราอีกแล้ว ไม่มีใครมาช่วยเลย (เล่านิทานเด็กเลี้ยงแกะให้เด็กฟังเป็นตัวอย่าง)

เรื่องอันใดที่ผู้ใหญ่ประพฤติกันอยู่ มักเป็นเหตุให้เด็กทำตามได้เสมอ พระพุทธเจ้าตรัสว่า "อันธรรมดาฝูงโคถ้าแม่ฝูงเดินตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงหมด ถ้าโคแม่ฝูง

เดินคด โคทั้งฝูงก็พลอยเดินคดไปด้วย" พระพุทธดำรัสนี้เป็นความจริงตลอดกาล ยิ่งในสมัยนี้ด้วยแล้ว มีความจริงอย่างที่สุด หัวหน้าคนใดเดินคด ลูกแถวก็คดกันหมดเลย พ่อแม่เป็นผู้นำของครอบครัว เด็ก ๆ เป็นผู้ตาม จงนำให้ดีเถิด ผู้ตามจะได้ตามดีไปด้วย

ในแง่ของการพูดจา ขอท่านอย่าได้พูดจาเหลาะแหละเหลวไหล พูดอะไร ๆ ที่ไม่จริงเป็นอันขาด เพราะการพูดแบบนั้นของท่านจะกลายเป็นโรคติดต่อไปถึงลูกของท่านด้วย ขออย่าได้ฝากความชั่วให้เป็นตราประจำสกุลของท่านเลย ปกติของเด็ก ๆ เป็นผู้รับจ่าย ถ้าท่านแสดงอะไรในทางพูดเท็จออกให้เด็กได้ยิน เด็กก็จะรับไว้ และจะพูดอย่างท่าน ครั้นท่านห้ามเขา เขาไม่หยุด ท่านก็จะลงโทษเขา ท่านก็ถูกเด็กหาว่าเป็นคนไม่ยุติธรรม ตัวพูดโกหกได้ผู้อื่นพูดบ้างกลับหาว่าไม่ดี ความนับถือของเด็กหายไปหมด ผลที่สุดก็จะเริ่มเสียคน คิดจะต่อสู้กับท่านในทางที่ผิดต่อไป ความผิดทั้งหมดมาจากผู้ใหญ่แท้ ๆ และถ่ายทอดไปยังเด็ก ๆ อีกทอดหนึ่ง จึงเป็นเรื่องที่ต้องระวังให้มาก พระพุทธองค์ตรัสสอนว่า "จะสอนคนอื่นด้วยเรื่องใดควรทำเรื่องนั้นให้มีในตนก่อน จึงจะเป็นนักสอนที่ไม่ยุ่งเหยิง" พ่อแม่จึงควรระมัดระวังในเรื่องนี้ให้ดีเป็นพิเศษเสมอ

ถ้าหากเด็กของท่านทำสิ่งใดผิด ท่านเรียกเขามาถามถึงเรื่องนั้น เด็กบางคนไม่รับว่าทำผิด เด็กบางคนยอมรับตามตรงว่าเขาได้ทำผิดไปจริง ๆ เรื่องเด็กไม่รับผิดนี้เห็นจะเป็นเพราะความกลัวเป็นส่วนใหญ่ เพราะมารดาบิดาบางคนดุดันเหลือเกิน พอเห็นลูกทำอะไรผิดก็เรียกมาดุตีกันทันที ยังไม่ทันสอบถามเรื่องราวก็ตีกันแล้ว พอถามเรื่องเข้าเด็กไม่บอกก็ตีใหญ่การที่เด็กไม่บอกคงเนื่องจากความน้อยใจว่า ยังไม่ทันถามเรื่องถูกผิดก็ตีแล้ว ถามเข้าจริง ๆ ก็เลยไม่บอก หรือบอกแบบไม่จริง นี่เป็นเหตุให้เด็กเสียเช่นกันเป็นผู้ใหญ่อย่าใจร้อน อย่าลงโทษใคร ๆ โดยมิได้สอบถามเป็นอันขาด การถามก็ควรถามโดยวิธีละม่อม อย่าถามแบบคนที่ถูกโทสะเข้ามาอยู่ในใจของตนแล้ว ถ้าถามแล้วเด็กยอมรับว่าตนผิด ได้ทำสิ่งนั้นไปจริง ขออย่าได้ลงโทษเขาเลย คนที่รู้ตัวว่าผิดนั้นได้เริ่มเป็นคนดีแล้ว เด็กที่รู้ว่าตนผิดก็จะเป็นคนดีได้ในกาลต่อไป จงแสดงให้เขาเห็นว่า ทำดีได้ดีจริง ๆ การสารภาพออกมาเป็นการทำดีแล้ว ขอให้เขาได้รับการอภัยโทษเป็นการตอบแทน

เกิด และอธิบายให้เขาเข้าใจว่าการพูดตรง ๆ นั้นเป็นความดี คนทำผิดแล้วรับว่าตนผิดเป็นคนดีเช่นกัน เด็กก็จะรู้สึกตัวว่าตนทำดีได้รางวัล ตนทำผิดก็ถูกลงโทษ เขาจะได้สำรวมตนเป็นคนดีต่อไปในกาลข้างหน้า

ขอพ่อแม่ทั้งหลาย ผู้มีความรักลูกและหวังให้ลูกของตนเป็นคนดีต่อไปในกาลต่อไปข้างหน้า "จงช่วยกันพร่ำสอนให้เด็กได้รู้ว่าอะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความเท็จ ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย ความเท็จเป็นของตาย" คนพูดจริงมีเกียรติมีชื่อเสียง คนพูดเท็จเป็นคนฆ่าตนเองด้วยลิ้น ของตนเองตลอดเวลา จงพร่ำสอน จงคอยกำหนดลูกของท่านทุกโอกาส อย่าเปิดช่องให้มารร้ายเข้าสิงใจลูกของท่านเป็นอันขาด ท่านก็จะภูมิใจได้ว่าท่านเป็นพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกทั้งกายทั้งใจ ได้ช่วยกันสร้างชาติไทย โดยการสร้างลูกของท่านให้เป็นคนดีสมภาคภูมิแล้ว ท่านจะไม่ต้องร้อนใจในภายหลัง

ฝึกเด็กให้ตรงต่อเวลา ให้รู้ค่าของเวลา

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

ข้าพเจ้าเคยเดินทางไปต่างจังหวัด เพื่อแสดงปาฐกถาอบรมประชาชนปีหนึ่ง ๆ หลายครั้ง ทุกครั้งที่ไปโดยทางจังหวัดนิมนต์ เขาก็จัดนัดคนให้มาฟังกันเป็นแห่ง ๆ เช่น ตำบลหนึ่งฟังกันแห่งหนึ่ง หรือรวมกันสองตำบลสุดแต่จะสะดวกได้สังเกตเห็นว่าพี่น้องชาวไทยเราทั่วไปมากันอย่างช้า ๆ เช่นนัดประชุมเวลา 9.00 น. ตรงเวลา 9.00 น. แล้ว ชาวบ้านยังมากันน้อยเต็มที ต้องเลื่อนการแสดงไปเป็น 10.00 น. เสมอ การณ์เป็นดังนี้แสดงให้เห็นว่า พวกเรายังรู้จักคุณค่าของเวลาน้อยไปหน่อย ผิดกับชาวต่างประเทศทั่วไปที่เขาเจริญแล้ว เขาถือเรื่องเวลาเป็นสำคัญที่สุดได้นัดหมายไว้กับใครที่ไหน เวลาใดเขาต้องไปให้ทันเวลาเสมอ การพลาดเวลาที่ได้นัดหมายกันไว้เป็นการเสียมารยาทอย่างมาก

"พระพุทธศาสนาก็มีคำสอนให้คนรู้จักคุณค่าเวลา" อยู่หลายแห่ง เช่นในหมวดธรรมอันว่าด้วยความเป็นคนดี ก็มีกาลัญญุตา คือ การรู้จักเวลาที่ตนพึงประกอบกิจนั้น ๆ และถือว่าคนรู้จักเวลาเป็นคนดีได้พวกหนึ่ง ในอีกแห่งหนึ่งทรงสอนให้ชาวพุทธคิดเตือนตนเองเสมอ ๆ ว่า "วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่" การสอนให้คิดเช่นนี้ ก็เพื่อให้รู้จักคุณค่าของเวลาที่ผ่านมาในวิถีชีวิต เพราะเวลาที่ผ่านไปแล้วจะนำคืน

มาอีกไม่ได้เป็นอันขาด คนฉลาดผู้เข้าใจถือเอาประโยชน์แห่งชีวิต จึงทำเวลาทุกวินาทีให้เป็นประโยชน์ด้วยการทำงาน เพราะเวลาที่สำคัญสำหรับชีวิตนั้น มีเพียงวินาทีเดียวเป็นวินาทีทองของคนทุกคน ถ้ามันผ่านไปแล้วก็เอากลับคืนมาไม่ได้ พระพุทธองค์สอนเราว่า "เวลาเคี้ยวกินตัวมันเอง และเคี้ยวกินสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย" มิใช่เวลานาทีเท่านั้นที่ผ่านไป แต่ทำให้ชีวิตของเราพลอยผ่านไปด้วย หนึ่งวินาทีที่ผ่านไปก็หมายถึงความหนุ่มหมดไปอีกนาทีหนึ่ง ความแก่เข้ามาสู่ชีวิตของเราแล้ว

อันคนที่ไม่รู้จักคุณค่าของเวลา ย่อมเป็นคนเฉื่อยชาในการประกอบกิจที่เป็นประโยชน์ มิได้คำนึงถึงหน้าที่การงานอันตนจะพึงกระทำ แต่ใช้เวลาให้ผ่านไปด้วยการเดินเล่นนั่งเล่น คุยกันแบบเล่น ๆ หรือมิฉะนั้นก็นอนเล่น ๆ แบบคนสันหลังยาว คนแบบนี้ยังมีอยู่อย่างมากมายในเมืองไทยของเรา เขาเหล่านั้นเป็นคนไม่รู้จักเวลา แม้เขาจะมีนาฬิกาเรือนงามผูกข้อมือ เขาก็ถือแต่เพียงเป็นเครื่องประดับเท่านั้นหาได้ใช้มันเป็นเครื่องกำหนดหมายเวลาของตนไม่น่าสงสารบุคคลประเภทนี้เหลือเกิน

เมื่อข้าพเจ้าเดินทางผ่านประเทศญี่ปุ่น ขณะพักอยู่ ณ นครโตเกียว เวลาเช้าออกมาดูคนเดินตามถนน เวลาประมาณ 8.00 น. เท่านั้น ได้เห็นชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากมาย วิ่งกันเป็นหมู่ ๆ ไปตามถนน ได้เห็นชั้นแรกก็ตกใจ นึกว่าเกิดอะไรขึ้นแล้ว แต่พวกแรกวิ่งผ่านหายไปก็มีพวกใหม่ผ่านมาอีก จึงทราบว่ารถไฟสายรอบกรุงนำคนจากบ้านมาสู่ที่ทำงาน พอรถไฟมาถึงสถานีพวกที่โดยสารมาก็ชวนกันลงวิ่งออกจากสถานีไปสู่ที่ทำงานกัน เวลาของเขามีน้อย เขาจึงต้องวิ่งแข่งกับเวลา เพื่อเอาเวลาทุกวินาทีให้เป็นประโยชน์แก่เขา ชาติของเขาจึงก้าวหน้าร่ำรวยเป็นปึกแผ่นได้

คนไทยเรายังไม่รู้จักคุณค่าของเวลา จึงยังเดินทอดน่องกันตามสบาย ของดี ๆ งาม ๆ อันควรจะมีจะได้ จึงได้ตกไปเป็นของเขาอื่นหมด ในสมัยนี้ประเทศชาติของเรากำลังเริ่มต้นในทางสร้างตนให้ก้าวหน้า เราอยู่ในโลกของการแข่งขันกัน ถ้าใครอ่อนแอเฉื่อยชาก็แพ้เขาเราทุกคนจักต้องตื่นตัวว่องไว ทำงานแข่งกับเวลากันเถิด สำหรับคนแก่ ๆ ที่เคยชินต่อความสะดวกสบาย เคยชินต่อการทำอะไรตามใจตนเองนั้น กำลังร่อยหรอลงไป

ตายไปเรื่อย ๆ ไม่เท่าใดก็หมดไป คนหนุ่มหรือเด็กที่กำลังจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปข้างหน้า จะเป็นคนเฉื่อยชาไม่เคารพต่อเวลาต่อไปนั้นไม่ได้แล้ว เราต้องปฏิบัติความเป็นอยู่ การทำงานและการสมาคมให้ดีขึ้น เพื่อให้เทียมทันกับความก้าวเดินของชาติอื่น ๆ เขา ใครเล่าจะรับหน้าที่นี้ได้ ไม่มีใครดีกว่าพ่อแม่ ทุกคนผู้มีหน้าที่โดยตรงในเรื่องนี้ ขอพ่อแม่ทุกคนช่วยกันสร้างนิสัยของเด็กให้เป็นคนตรงต่อเวลา ให้เป็นคนเคารพต่อเวลาไปตั้งแต่เล็ก ๆ ทีเดียว ปัญหามีว่าควรจะทำอย่างไรจึงจะฝึกเด็กได้ในเรื่องเวลา ขอฝากคำพูดอันควรจำไว้อีกสักหน่อยว่าพ่อแม่และพี่เลี้ยงทำเด็กให้ดีก็ได้ ทำเด็กให้เสียคนก็ได้ ทุกอย่างขึ้นอยู่กับพ่อแม่ทั้งนั้น พ่อแม่จึงควรศึกษาเรื่องนี้ไว้บ้าง เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ในการปรับปรุงเรื่องเกี่ยวกับเวลานี้ เราจะต้องปรับปรุงความเป็นอยู่ภายในครอบครัวของเราให้มีระเบียบขึ้นบ้าง เช่นการรับประทานอาหาร ควรรับประทานกันเป็นเวลา มิใช่รับประทานกันอย่างพร่ำเพรื่อ ดังที่เป็นกันอยู่อย่างเดี๋ยวนี้การทำงาน การพักผ่อน การเล่นกีฬาอันนำความสุขมาให้ก็ควรทำกันอย่างมีระเบียบ อันคนมีระเบียบนั้น ย่อมทำการงานให้เจริญก้าวหน้าได้เสมอ ระเบียบของความเป็นอยู่ในครอบครัวย่อมขึ้นอยู่กับเวลา "คนเคารพต่อเวลาย่อมมีระเบียบดีมากและคนมีระเบียบ ก็ย่อมมีการใช้เวลาให้เหมาะแก่งานเสมอ" เมื่อได้ปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัวดีแล้ว เวลาเริ่มมีท้องของแม่บ้าน จะทำให้เด็กในท้องได้อะไรดีขึ้นจากน้ำใจอันดีงามของแม่

เมื่อคลอดบุตรออกมาแล้ว ควรฝึกลูกให้เป็นคนตรงต่อเวลาทันที โดยการให้นมแก่เขาเป็นเวลา ถ้ายังไม่ถึงเวลาที่ควรให้ก็ไม่ให้ มารดาบางคนบ่นว่า แหม! หนูของฉันกวนจริง ๆ ต้องคอยถนอมเขาตลอดเวลา ต้องคอยให้นมเขาเสมอใครเป็นผู้ทำให้หนูน้อยรบกวนจู้จี้อย่างนั้น เห็นจะไม่มีใคร นอกจากคุณแม่ของเด็กนั้นเอง คุณแม่ขาดความอดทนและขาดเหตุผลในเมื่อหนูร้องไห้ พอเด็กร้องก็นึกว่าเด็กอยากนมเสมอไป จึงเอาหัวนมยัดปากเขาเรื่อยไป เด็กก็ติดนม และกวนตลอดเวลาแม่ควรมีความอดทนในเสียงร้องของเด็กไว้บ้าง เพราะการร้องของเด็กบางทีก็เป็นประโยชน์แก่เด็กอยู่บ้าง เพียงแต่ดูว่ามีอะไรบกพร่องบ้าง ถ้าควรแก้ไขก็แก้ไขเสีย ถ้าหากว่าไม่มีอะไรบกพร่องเลย เจ้าหนู

ร้องไห้อย่างนั้นเอง เพื่อต้องการให้คนมาคอยเอาใจเขาเท่านั้น ถ้าคอยเอาใจเขามากเกินไปก็เป็นการกระทำให้เด็กอ่อนแอ โดยไม่จำเป็น แม่จึงควรระวังในข้อนี้บ้างเพื่อสร้างจิตใจของเด็กให้เข้มแข็ง

การให้อาหารนมแก่เด็กเป็นเวลา ทำให้เด็กได้รู้จักตรงต่อเวลา เพราะร่างกายของคนเราเป็นเรื่องฝึกเอาได้ การกิน การนอน การถ่าย ถ้าฝึกทำให้เป็นเวลาแล้วทุกอย่างก็เป็นไปตามเวลาได้โดยแท้ มารดาบิดาจึงควรถือหลักว่า ควรให้อาหารแก่เด็กเป็นเวลา เมื่อยังไม่ถึงเวลาก็ไม่ยอมให้เป็นอันขาด นอกจากการให้อาหารเด็กเป็นเวลาแล้ว การอาบน้ำ การหลับนอน การถ่ายก็ควรหัดให้เด็กทำเป็นเวลาเสมอ เพื่อให้เขาได้ทำทุกอย่างเป็นเวลาไปตั้งแต่น้อย ๆ นี่เป็นวิธีการฝึกหัดในขณะเด็กยังเยาว์ เป็นการเพาะนิสัยตรงต่อเวลาเป็นขั้นเริ่มแรก เด็กก็จะเป็นคนเข้าใจถึงความตรงต่อเวลาบ้าง

ขั้นต่อไป เมื่อเด็กของท่านโตขึ้นพ้นจากวัยของทารกแล้ว เขาย่อมมีเรื่องที่จะต้องทำมากขึ้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับเพื่อนมากขึ้น เขาจะต้องทำตนของเขาให้เหมาะกับความก้าวหน้าของโลก พ่อแม่ต้องเป็นพี่เลี้ยงให้เขาทำอะไรได้ถูกต้องว่องไวตื่นตัวอยู่เสมอ เด็กที่เฉื่อยชาย่อมเป็นคนล้าหลัง หากินไม่ทันคนอื่นเขา พ่อแม่จึงต้องหมั่นตรวจตรา กวดขันในกิจประจำวันของเขาให้มาก เช่นให้นอนเป็นเวลาที่กำหนดไว้พอเหมาะกับอายุของเด็ก เมื่อกำหนดแล้วก็ต้องควบคุมให้เป็นไปตามกำหนดนั้นเสมอ เวลาตื่นนอนเช้าก็ต้องกวดขันให้เขาตื่นแต่เช้า โดยบอกไว้ว่าต้องตื่นเวลาเท่านั้น บอกเขาว่าพระพุทธเจ้าท่านตื่นแต่เช้าก่อนมนุษย์ใด ๆ ทั้งหมด และตื่นเช้าแบบนั้นตลอดเวลาพระชนม์ชีพของพระองค์ คนไทยลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าต้องตื่นเช้าเสมอ สอนให้เด็กคอยกำหนดเวลาตื่นในเวลาจะนอนโดยบอกกับตนเองว่า ต้องตื่นเวลาเท่านั้น ร่างกายคอยทำตามคำสั่งของใจเสมอ เมื่อถึงเวลาก็คงตื่น ๆ แล้วรีบลุกขึ้นอย่านอนต่อไป ตื่นแล้วนอนต่อทำให้ใจฟุ้งซ่าน มักฝันในเรื่องยุ่ง ๆ

การตื่นเป็นการบอกว่าร่างกายได้พักผ่อนพอควรแล้ว ตื่นแล้วรีบลุกขึ้นทันทีล้างหน้าตาเสียให้เรียบร้อย แล้วทำกิจที่ควรทำ เช่นอ่านหนังสือ เขียนหรือทำอะไรที่เป็นบทเรียนของเขา จนกว่าจะถึงเวลาอาหารเช้า เด็กที่ตื่นเช้าเป็นเด็กที่มีความว่องไว

เสมอ พ่อแม่ควรตื่นก่อนเด็ก และคอยดูแลให้เขาตื่นตามเวลา อาหารเช้าก็ควรให้แก่เด็กเป็นเวลา ไปโรงเรียนเป็นเวลา เมื่อเลิกเรียนตอนเย็น ก็ควรกลับบ้านตามกำหนดเวลาเสมอ ถ้าหากลูกของท่านผิดเวลา ท่านต้องสนใจในการกลับของเขา โดยถามว่าทำไมจึงมาบ้านผิดเวลาไป ต้องให้เขาบอกเหตุผลให้ทราบและตักเตือนเขาในเมื่อเหตุผลไม่เพียงพอ แสดงความพอใจในเมื่อเขามีเหตุผลที่ต้องมาช้าไป เช่นไปดูฟุตบอล ไปส่งเพื่อนที่บ้าน หรือไปซื้อของที่ตลาด ขอพ่อแม่อย่าได้เฉยเมย ต่อการไปมาของเด็กเป็นอันขาด

พ่อแม่บางคนทำผิดมากในข้อนี้ คือมิได้สนใจในการไปโรงเรียนของลูกเลย แม้การกลับมาก็ไม่เคยสนใจ พ่อแม่ที่ทำเช่นนั้นนับได้ว่าสมรู้ร่วมคิดกับความชั่วทำลายลูกของตนเองให้เสียหายไป เป็นกิจที่ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล นอกจากกินนอน—ไปโรงเรียนแล้ว แม้การเล่นกีฬาควรเล่นเป็นเวลาด้วย พ่อแม่ไม่ควรปล่อยลูกของตนให้เพลินกับการเล่นจนกระทั่งลืมกินลืมอาบน้ำ เพราะการกระทำเช่นนั้นจะทำให้เด็กเสียนิสัยได้

เด็ก ๆ ทั่วไปย่อมมีเพื่อน เมื่อมีเพื่อนก็ย่อมมีการนัดหมายเพื่อพบปะกันบ้าง มีการนัดหมายไปโน่นมานี่ของครูบ้าง ผู้ปกครองของเด็กควรสนใจ ควรทราบเรื่องความเป็นไปของเด็กไว้บ้าง จะคอยบอกเตือนเขาให้ทำอะไร ๆ ได้ตามนัดหมายอย่าได้เขาต้องผิดพลาดเป็นอันขาด เพราะการผิดพลาดนัดหมายเป็นการเสียมารยาทอย่างแรง เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ต้องคอยบอกคอยเตือนเขาตามโอกาส สำหรับตัวของพ่อแม่เองก็เช่นเดียวกันอย่าได้ทำตนเป็นคนขี้หลงลืมเป็นอันขาด ถ้าได้นัดแนะกับลูกของท่านว่าจะทำอะไรเวลาไหน จงพยายามทำให้ตรงต่อเวลาเสมอผู้ใหญ่ที่ทำอะไรตรงตามเวลา เป็นผู้ใหญ่ที่ชักนำเด็กให้ทำอะไรได้ตามเวลาด้วยและเป็นการช่วยกันสร้างนิสัยอันดีแก่เด็กประการหนึ่ง

การทำอะไรให้ตรงต่อเวลาเสมอ นอกจากจะทำให้เป็นคนมีนิสัยดี ทำงานเป็นระเบียบแบบแผนดีแล้ว ยังเป็นที่นิยมชมชอบของบุคคลอื่นอีกด้วย การงานของเขาก็ย่อมเจริญก้าวหน้า ใครจะมาติดต่อก็มาได้อย่างสะดวก และทำการติดต่อกันอย่างมีระเบียบ ทั้งยังเป็นคุณอันมหาศาลแก่สุขภาพทางกายทางใจด้วย อารยชนทั้งหลาย ย่อมถือเวลาเป็นเรื่องสำคัญ เขามีความเคารพต่อเวลาที่ตนตั้งใจไว้เสมอ

เราชาวไทยทั้งหลาย ก็สำคัญตนว่าเป็นอารยชนอยู่แล้ว "ขอได้ช่วยกันทำตนให้คนตรงต่อเวลา ทั้งมาและกลับกันเถิด อย่าตรงเฉพาะแต่ตอนเลิกงานเลย" มาทำงานก็ต้องตรง เลิกงานก็ต้องตรง นัดหมายไว้กับใครที่ไหน เวลาใด ก็ต้องทำตนให้ตรงต่อเวลา คนตรงต่อเวลาเป็นคนน่าติดต่อสมาคมด้วย แต่คนไม่ตรงต่อเวลาเป็นคนไม่น่าคบหาสมาคมในกาลข้างหน้า โลกต้องการคนรู้จักเวลา เคารพต่อเวลา เป็นคนตรงไปตรงมาตามเวลาที่ตกลงกัน จึงควรแล้วที่พ่อแม่ทั้งหลายจะพึงสนใจในในการฝึกฝนอบรมบุตรหลานของท่าน ให้เป็นคนมีความตรงต่อเวลาอย่างแท้จริง ก็จะเป็นเกียรติเป็นศรีแก่ลูกของท่าน และเป็นการช่วยกันผดุงชาติให้ก้าวหน้าไปในทางที่ถูกชอบด้วย

ฝึกเด็กให้เป็นคนมีระเบียบวินัย

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

ทุกท่านที่นับถือพระพุทธศาสนา คงเคยเข้าไปในวิหารอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปบ้างแล้ว ท่านคงเห็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประธานในวิหาร เบื้องหน้าพระพุทธรูปมีโต๊ะหมู่ลายทองอันงามตั้งอยู่ บนโต๊ะมีดอกไม้ประดับด้วยฝีมืออันบรรจงเป็นดอกไม้ที่ทนเก็บไว้นาน เช่นดอกบานไม่รู้โรยเป็นต้น ในแจกันแก้วก็มีดอกไม้หลายหลากนายช่างเอามาจัดเข้าอย่างเป็นระเบียบดูแล้วงามตาชื่นใจเมื่อได้เห็น เครื่องใช้ไม้สอยทุกอย่างก็จัดวางเป็นที่ทางอย่างดี อะไร ๆ ที่มีระเบียบดูแล้วก็สบายใจ โดยเฉพาะดอกไม้เขาเก็บมาจากสถานที่หลายแห่ง เช่นดอกบัวจากสระใหญ่ ดอกซ่อนกลิ่นจากสวน ดอกกุหลาบจากต้นกุหลาบ และอื่น ๆ อีกหลายอย่างหลายพรรณ เอามารวมไว้ในที่เดียวกัน จัดเข้ารูปกันได้เป็นอย่างดี การจัดอย่างมีระเบียบทำให้เกิดความงาม เกิดความสุขตาสุขใจ

ถ้าเราเข้าไปในสวนดอกไม้บางสวน เจ้าของช่างจัดช่างปลูก ได้กะระยะการปลูกไว้ระเบียบเรียบร้อย ดูแล้วก็เกิดความสุขใจเป็นอย่างมาก อะไรทำให้เกิดความสุขใจเล่า การได้พบเห็นสิ่งที่มีความงามและจัดไว้เป็นระเบียบนั่นเอง

ในต่างประเทศทั่วไป รถยนต์มีมากวิ่งไปมากันขวักไขว่ตลอดเวลา แต่รถยนต์ทุกคันมิได้ใช้แตรอันมีอยู่กับรถเลย ทำไมเขามิต้องใช้เล่า ก็เพราะรถยนต์ทุกคัน คนเดิน

ถนนเทุกคนรู้จักทางที่ควรจะเดิน การเดินก็มีระเบียบเรียบร้อยไม่มีอะไรยุ่งยาก จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้แตรให้หนวกหูกันต่อไป คนเดินถนนก็สบาย คนขับรถก็สบายดี

นครปารีสของประเทศฝรั่งเศส ชาวโลกถือกันว่าเป็นนครที่สวยงามที่สุดความสวยงามมิใช่อยู่ที่ผู้หญิงสวย หรือมีระบำชนิดแปลก ๆ หามิได้ แต่ความงามของถนนและสิ่งก่อสร้างอย่างมีแผนผังนั่นเอง

ถ้าเรามีสนามหญ้าหน้าบ้าน และเราได้เอาใจใส่ตกแต่งบำรุงเป็นอย่างดี หญ้าขึ้นเขียวชอุ่มเหมือนเอาพรมสีเขียวมาปูลาดไว้ มองทีไรก็สบายใจเมื่อนั้น สิ่งใดที่มีระเบียบเราควรเรียกสิ่งนั้นว่าสวยงามก็ได้ ถ้าสิ่งใดขาดระเบียบสิ่งนั้นก็หมดจากความงาม ทุกคนชอบความงาม ทุกคนจึง "ควรจัดทำอะไรให้เป็นระเบียบไว้เสมอจะได้ช่วยกันสร้างสรรค์ความเป็นระเบียบให้เกิดแก่ชุมนุมชน"

ในสมัยนี้ตามโรงเรียนต่าง ๆ ได้เริ่มกวดขันความเป็นระเบียบมากขึ้น เช่นแต่งสนามหน้าโรงเรียนให้งาม ปลูกไม้ดอกไม้ใบชนิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความน่าดู น้ำดื่มน้ำใช้ของนักเรียนก็ได้จัดไว้เป็นที่ ๆ บางโรงเรียนยังหากล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ มาประดับไว้ด้วย สิ่งของเครื่องใช้ทุกชนิดก็ได้เก็บจัดวางไว้เป็นที่ทางอย่างมีระเบียบ การทำเช่นนี้ ก็เพื่อฝึกนิสัยของเด็กนักเรียนให้มีระเบียบนั่นเอง

"พระพุทธศาสนามีหลักการแห่งความมีระเบียบอยู่มาก" โดยเฉพาะในหมู่ของพระมีระเบียบวัตถุมากพระต้องนุ่งห่มให้ดี ต้องนั่งเดินยืนให้เรียบร้อยกุฏิเสนาสนะต้องเก็บจัดเข้าของให้เป็นระเบียบ แม้สถานที่ถ่ายก็ต้องรักษาให้สะอาดและมีระเบียบอยู่เสมอ อัน "บุคคลที่มีระเบียบประจำตนนั้นย่อมเป็นคนมีใจงาม ส่วนคนที่ขาดระเบียบสำหรับตนนั้นย่อมเป็นคนใจทราม มีความมักง่ายติดเป็นนิสัย" ในเมืองเราคนยังถือระเบียบน้อยเต็มทีเป็นคนชอบตามใจตนเองกันเสียเป็นส่วนมากในเวลาเดินทางไปไหน เวลากินอะไร ๆ จึงมักทิ้งเศษกระดาษ ใบกล้วย และเปลือกผลไม้ เพ่นพ่านไปหมด ในขบวนรถไฟของประเทศไทย เราจะพบชานอ้อย เปลือกถั่วเปลือกแตงมากมาย สิ่งเหล่านี้เกิดจากคนที่ไม่มีระเบียบสำหรับคนทั้งนั้น จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ชาวเราหวังความสุขความ

เจริญแก่ประเทศชาติ "ควรสนใจในการฝึกตนให้มีระเบียบกันเสียบ้าง และการฝึกฝนในเรื่องนี้ต้องทำกันตั้งแต่เด็ก ๆ" ไปทีเดียว แต่การสอนเด็กนั้น "ผู้ใหญ่จะต้องทำตนเป็นตัวอย่างด้วย" เพราะตัวอย่างเป็นคำสอนที่ดีที่สุด

เมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็กน้อย ข้าพเจ้าไปอยู่วัดกับหลวงลุง ซึ่งเป็นพระที่วัด ข้าพเจ้าได้รับบทเรียนจากท่านมาก แม้ท่านจะเป็นคนพูดแต่น้อย ท่านทำให้ดูมาก และทำอย่างนั้นตลอดเวลา เข้าของเครื่องใช้ทุกอย่างจัดวางอย่างดี เช่น ถ้วยน้ำชาต้องวางให้หูไปทางเดียวกันหมด หนังสือก็ต้องวางตามใหญ่เล็กโดยลำดับ ไม่มีของใดเลยในกุฏิของท่านจะวางอยู่โดยไม่เป็นระเบียบ ท่านห่มจีวรเรียบร้อย แม้ไม่มีแขกมาหาท่าน ๆ ก็นั่งพับเพียบเรียบร้อย หลังตรงเสมอ ในบางครั้งพวกเราซุกซนในขณะที่ท่านไม่อยู่ ไปหยิบโน่นหยิบนี่แล้ววางไว้อย่างเดิม หากแต่วางผิดระเบียบที่ท่านเคยวาง พอท่านกลับมาก็ดุพวกเราว่าซุกซนมาเที่ยวเล่นของตรงนี้ พวกเราเป็นเด็กไม่เข้าใจความเป็นระเบียบของท่าน ก็นึกว่าท่านรู้ได้อย่างไรกัน เราเล่นแล้วก็วางไว้ที่เดิมทุกอย่างแล้ว แต่หาได้นึกไม่ว่าวางไม่เป็นระเบียบจึงถูกดุ พวกเราอยู่กับท่านนาน ๆ นิสัยการจัดวางเป็นระเบียบก็เกิดในใจพวกเราเอง และอาศัยความสังเกต ก็รู้ว่าความเป็นระเบียบคืออะไร แต่มารู้เอาเมื่อโตแล้ว ถึงกระนั้นความรักในความงาม ความมีระเบียบก็เกิดมีขึ้นในใจตั้งแต่บัดนั้น ภาพของความมีระเบียบทุกอย่างเป็นภาพประทับใจเสมอ

ตามที่เคยสังเกตเด็กบางคน ชอบทำอะไรอย่างง่าย ๆ เกินไป เช่น ตื่นเช้าไปโรงเรียนเขาแต่งตัวง่าย ๆ เอาเสื้อไว้นอกกางเกง เข็มขัดห้อยพะรุงพะรัง สมุดหนังสือหอบไปอย่างไม่มีระเบียบ ผมก็ไม่หวี ฟันก็มิได้แปรง เล็บมือก็สกปรกเกรอะไปด้วยขี้เล็บไปโรงเรียนทั้ง ๆ ที่รุงรังอย่างนั้น ตอนเย็นกลับบ้านถอดเสื้อโยนไว้ตามยถากรรม หนังสือก็ขว้างทิ้งตามชอบใจ คว้าของเล่นได้ก็กระโดดไปเลยน้ำก็ไม่คิดอาบ พอถึงเวลาอาหารมารดาต้องตะโกนหา มาถึงก็รับประทานอย่างตะกรุมตะกราม โดยมิได้ล้างเหงื่อไคลที่เปื้อนตัวเลย ถึงเวลานอนก็นอนเอาอย่างนั้นเอง ถ้ามีการบ้านก็มิได้ทำเพราะไปเล่นเสียตื่นเช้าก็รีบทำ ๆ อย่างผิด ๆ ถูก ๆ รีบไปโรงเรียน บางทีก็ไปโรงเรียนสายด้วยซ้ำไป

เด็กบางคนจดวิชาที่ตนเรียนอย่างเปะปะ ปนกันลงไปในสมุดเล่มโน้นนิดเล่มนี้หน่อยไม่มีระเบียบเสียเลย สมุดหนังสือก็ฉีกขาดสกปรกด้วยภาพเขียนประเภทต่าง ๆ ที่มือซุกซนของตนจะเขียนลงไปได้ กลับบ้านก็วางเกะกะหาไม่พบก็พาลรีพาลขวาง หาว่าคนนั้นคนนี้เอาของตนไป ตนทำผิดแต่ไม่รู้ว่าผิดเลย

เด็กแบบที่กล่าวมานี้เป็นเด็กขาดระเบียบ เขาได้ถูกปล่อยตัวให้เป็นคนไร้ระเบียบมาแต่เล็ก ๆ เมื่อโตขึ้นก็เป็นคนรุ่มร่ามรุงรังเต็มที่ ถ้าเข้าทำงานที่ใดก็ทำงานอย่างลวก ๆ เป็นคนสุกเอาเผากิน ทำงานไม่ก้าวหน้า ถึงเวลาควรทำงานไม่ทำ งานที่ควรทำก่อนกลับทำทีหลัง ครั้นถูกเร่งเข้าก็ทำท่าอย่างเร่งรีบ เสร็จลงอย่างบกพร่องไม่เรียบร้อย ถ้าถูกดุถูกว่าก็หาว่าเคร่งครัดเกินไป คอยแต่ดุจนไม่มีเวลาหายใจ ตัวเป็นคนผิดกลับไม่รู้สึก ขอท่านลองคิดดูบ้างเถิด

ถ้าหากว่าในวงงานใหญ่ ๆ มีกิจการอย่างกว้างขวางมีคนประเภทนี้อยู่มาก งานนั้นจะลุล่วงไปได้หรือไม่ได้หรือไม่ ในบ้านเมืองที่มีคนผู้ไม่มีระเบียบทางใด แต่มีความอยากเป็นใหญ่เป็นโตเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตน เข้ามาปกครองบ้านเมือง บ้านเมืองก็ขาดความเป็นระเบียบ ขาดความเที่ยงธรรมหน้าที่การงานก็เหลวไหล ความเจริญของบ้านเมืองย่อมไม่เกิดจากบุคคลผู้ไร้ระเบียบอย่างนี้ ชาวต่างชาติมาเห็นเข้าก็จะดูหมิ่นว่าคนชาตินี้ เป็นคนไร้ระเบียบน่าขายหน้าเหลือเกิน

ชาวไทยเราทั่ว ๆ ไป ขอโทษเถิดที่จะกล่าวว่ายังย่อหย่อน หรือ "ไม่มีการอบรมตนอบรมลูกหลานให้เป็นคนมีระเบียบ" บ้านเมืองไทยจึงเต็มไปด้วยสิ่งสกปรกนานาประการ บางทีเราอาจจะไม่เกิดความรู้สึกในเรื่องนี้ เหมือนหนอนที่เกิดในสิ่งสกปรกฉันใดฉันนั้น แต่ถ้าได้ไปเที่ยวในต่างประเทศที่มีระเบียบ แล้วกลับมาดูความเป็นไปในบ้านเมืองของเรา เราก็จะมองเห็นความไม่เป็นระเบียบในตัวเราได้อย่างชัดเจน บ้านของพวกเราอาจจะรกเกะกะ นึกจะวางอะไรที่ไหนก็วางได้ตามชอบใจ นึกจะกินตรงไหนก็กินกันอย่างพอใจ นึกจะแต่งกายอย่างไรก็แต่งตามชอบใจ แม้แต่มีเสื้อผ้าชั้นในตัวเดียว หรือชุดวันเกิดก็ยังออกไปเดินอวดกล้ามกลางถนนได้ สุภาพสตรีบางคนนุ่งกางเกงทรงมาตาดอร์ แบบนัก

ผจญวัวในสเปนใช้ไปวัดก็ได้แล้ว ถ้าเราดูสิ่งก่อสร้างใหญ่ ๆ ในบ้านเราก็ยังขาดความเป็นระเบียบอยู่มาก

คนไทยเรามีปกติชอบความมีเสรีภาพ ชอบทำอะไรตามใจชอบของตนเองเสมอ ใคร ๆ ก็ชอบเสรีภาพด้วยกันทั้งนั้น โดยเฉพาะการอบรมเด็กเราก็มักถือหลักว่าอย่าไปกักกันความเติบโตของความคิดทางสมองของเด็ก ปล่อยให้เขาได้มีเสรีในทางความคิดกันอย่างเต็มที่ ข้าพเจ้าก็มีความคิดแบบนี้เหมือนกัน แต่มาคิดได้ว่าทุกอย่างต้องมีขอบเขต ถ้าไม่มีขอบเขตก็จะออกนอกวงไป จะเสียในภายหลัง ฉะนั้น จะต้องมีการ "จำกัดวงของเสรีภาพไว้บ้าง อย่าปล่อยกันจนกลายเป็นคนที่ไม่มีหลัก" เพราะปกติของใจคนนั้น มีสภาพวิ่งไปตลอดเวลา หากไม่มีการบังคับไว้บ้างก็คงไปกันมากจนอาจเสียคนไปก็ได้ จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีระเบียบไว้กล่อมเกลาใจของคน ให้เคยชินกับการถูกกักไว้ในกรอบเสียบ้าง มิฉะนั้นเขาจะลำบากใจเมื่อเขาโตขึ้นและต้องอยู่ในระเบียบเช่นกฎหมายและขนบธรรมเนียมบางอย่างเป็นต้นขอให้จำไว้ว่าชีวิตที่ไม่มีระเบียบนั้นคือ ชีวิตอันป่าเถื่อนเยี่ยงสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น "มนุษย์คือผู้มีใจสูงเพราะมีระเบียบวินัยรักษาไว้ คนดีทั้งหลายจึงมีระเบียบสำหรับตน" สำหรับครอบครัวสำหรับงาน เป็นคนมีระเบียบอยู่ตลอดเวลานั่นเอง ทหารที่เดินแถวอย่างพร้อมเพรียงระเบียบน่าชม ถ้าเดินเกะกะนอกทางก็ไม่น่าดูเลยใช่ไหม เพราะฉะนั้นขอพ่อแม่ที่รักทั้งหลาย อย่าได้ละเลยต่อการฝึกฝนลูกของท่านให้เป็นคนมีระเบียบเป็นอันขาด อนาคตของลูกของท่านจะดีงามอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับการฝึกฝนของท่าน

นับแต่ลูกของท่านพ้นจากท้องของแม่ ท่านต้องเริ่มฝึกระเบียบใหม่ให้แก่ชีวิตเขาทันที เช่นเริ่มให้เขารับประทานอาหารเป็นเวลา เมื่อโตขึ้นเข้าวัยของเด็กที่พอเล่นหัวได้แล้ว ต้องฝึกเขาให้เป็นคนมีระเบียบของการนอน คือสอนให้นอนเป็นเวลา การพาเขาไปเดินเล่นเที่ยวเตร่นอกบ้านก็ต้องทำให้เป็นเวลา แต่งตัวเขาให้สะอาดและเหมาะสม เด็กขนาดอายุสี่ห้าขวบที่ได้รับการอบรมดีแล้วพอสมควรจะร้องไห้ดิ้นรนทันที ถ้าท่านมิได้เปลี่ยนเครื่องแต่งตัวให้เขาในขณะที่พาเขาไปนอกบ้าน

เด็กที่นั่งได้แล้ว ท่านควรสอนให้เขานั่งตัวตรง โดยท่านนั่งตัวตรงให้เขาดูเป็นตัวอย่างเสมอ เวลาป้อนอาหารก็ควรมีผ้ากันเปื้อนผูกคอ มีผ้าเช็ดปากป้อนอาหารอย่าให้เลอะเทอะมูมมาม ถ้าเปื้อนต้องสอนให้เขาใช้ผ้าเช็ดปากเป็น ถ้าเขารับประทานได้เองแล้วต้องสอนให้ใช้ช้อนซ่อมเป็น ให้กินอย่างมีระเบียบเรียบร้อย ถ้าร่วมกันหลายคนต้องฝึกให้เขามีช้อนกลาง ใช้ช้อนกลางเป็น ให้เขาเข้าใจว่าช้อนที่เข้าปากแล้วเอาไปตักแกงเป็นสิ่งสกปรก

การถ่ายอุจจาระก็ควรฝึกให้ถ่ายเป็นเวลา พอถึงเวลาก็บอกให้นั่งในกระโถน เรื่องการกินเป็นเวลาอย่างใด เรื่องการถ่ายก็เป็นเวลาอย่างนั้น

ถ้าเขาไปโรงเรียนได้แล้ว โปรดเอาใจใส่ให้มากเป็นพิเศษ สอนให้เขาเก็บเสื้อผ้าเครื่องเขียน ของเล่นของเขาให้เป็นระเบียบ ให้อ่านเขียนตามเวลากวดขันให้ทำการบ้านให้เรียบร้อย สมุดหนังสือ ดินสอ ปากกา ของใช้ต้องให้อยู่ในภาวะที่สะอาดและเรียบร้อยเสมอ การไปโรงเรียนก็ต้องให้ไปตามเวลา กลับบ้านตามเวลา เล่นกีฬาเป็นเวลา กลับถึงบ้านต้องพบกับท่านแม่ก่อน แล้วตรวจดูสิ่งของเสื้อผ้าว่าเรียบร้อยไหม บอกให้เขาจัดเก็บเป็นที่เป็นทาง จึงให้อาบน้ำ รับประทานของว่างเล็กน้อยก่อนอาหาร ท่านต้องถือว่า เป็นหน้าที่ของท่านที่จะต้องตรวจตราดูแลทุกสิ่งทุกอย่างให้มีระเบียบเรียบร้อยเสมอ เพราะความมีระเบียบของเด็ก ๆ นี่แหละจะสร้างระเบียบในผู้ใหญ่ต่อไป

คนไทยทั้งชาติจะมีระเบียบเรียบร้อยได้ ก็โดยพ่อแม่ทุกคน ได้ช่วยกันฝึกสอนให้เด็กมีระเบียบไปแต่เริ่มต้น จึงขอฝากท่านพ่อแม่ไว้ด้วยเถิด

ฝึกอย่าให้เป็นเด็กมักได้ ให้รู้จักเคารพในสิทธิ

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

ธรรมะทางพุทธศาสนา สอนถึงเรื่องการแก้ไขความทุกข์เป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะความทุกข์เป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่ทุกคนได้พบปะอยู่เสมอ เมื่อมีทุกข์ก็อยากให้พ้นทุกข์นั้นไป แต่บางคนก็แก้ทุกข์มิได้ บางคนก็แก้ตามทุกข์ได้การแก้ ๆ ได้หรือมิได้นั้นอยู่

ที่การรู้หรือไม่รู้เป็นเรื่องสำคัญ ผู้ใดมารู้ชัดว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์และละเหตุอันนั้นเสีย ความทุกข์ของผู้นั้นย่อมหายไป

ก็อะไรเล่าเป็นเหตุให้ความทุกข์แก่ชาวโลกตามหลักธรรมบอกไว้ชัดเจนว่า ความอยากเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ขึ้นในชีวิต สัตว์โลกทุกชีวิตย่อมมีความอยากด้วยกันทั้งนั้น มากหรือน้อยสุดแล้วแต่เหตุการณ์อันเกิดมีขึ้นแก่เขา

เด็ก ๆ พอเกิดออกจากท้องของแม่ ก็มีความอยากแล้ว เขาอยากกินนมอันเป็นอาหารหล่อเลี้ยงร่างกาย อยากอยู่ในอ้อมแขนอันอบอุ่นของมารดา โตขึ้นมาหน่อยก็อยากได้ของเล่น อยากได้เสื้อผ้าปกปิดร่างกายของเขา เขาได้พบได้เห็นสิ่งใดแปลก ๆ บางทีก็มีความอยากได้ เด็กบางคนมีความอยากได้รุนแรงมาก ถ้าไม่ได้ดังใจก็เกิดอาการโกรธ ร้องไห้จ้าทีเดียว บางคนหนักไปกว่านั้น คือโกรธเพราะไม่ได้ ก็เอาหัวชนฝา ร้องดิ้นเป็นการใหญ่ในเมื่อถูกขัดใจในสิ่งที่ตนต้องการเมื่อโตขึ้นความอยากอาจรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นนิสัยมักได้ เห็นอะไรก็อยากได้เสียเรื่อยไป

คนผู้ใหญ่บางคนมีอายุมาก มีอำนาจวาสนามาก ทำงานในหน้าที่สำคัญแล้ว ก็ยังควบคุมตัวเองให้มีความยั้งคิดไม่ได้ เวลาไปเที่ยวตามสถานที่ใด ๆ ก็มักหาอุบายเอาของที่ตนพอใจไปเสมอ เช่นไปพบพระพุทธรูปงาม ๆ ตามวัดก็มักใช้อำนาจเอาไปเป็นของตนเสียบ้าง เข้าไปตามร้านตลาดก็พูดชมของนั้นของนี้ในเชิงเลียบเคียงเจ้าของรู้ใจก็จัดส่งไปให้ พร้อมด้วยการติอยู่ในใจเขา คนประเภทนี้เรียกว่าเป็นคนมักได้ บางคนสูบบุหรี่ไม่มีไม้ขีดไฟ ต้องขอเพื่อนใช้ พอใช้แล้วก็ทำลืม ใส่กระเป๋าของตนไปเสีย แบบนี้ก็ทำความรำคาญใจให้แก่เพื่อนฝูงมิใช่น้อย แต่ในบางครั้งเพื่อนไม่ว่า เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กไม่อยากหาเรื่องโต้เถียงกัน

"นิสัยมักได้เป็นนิสัยที่ไม่ดี เกิดแก่ผู้ใดแล้ว ต่อไปก็จะกลายเป็นคนมีปกติเห็นแก่ตัว ขาดความเอื้อเฟื้อในผู้อื่น" นานเข้าก็ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย ความเป็นอยู่ของตนก็อยู่ในสภาพที่ลำบาก เป็นเรื่องที่บิดามารดาควรเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพื่อแก้ไขนิสัยมักได้ของลูกให้หายไป เพราะนิสัยพอใจในสิ่งที่ตนพึงมีพึงได้เกิดขึ้นแทน นิสัยอย่างนี้เกิดขึ้นแก่เด็กเพราะเหตุอะไรเล่า ขอบอกว่ามันเกิดขึ้นเอง ไม่ต้องมีใครมาเสี้ยมสอนกัน

ตอกเพราะเชื้อของความอยากได้มีอยู่ในใจของทุกคนแล้ว เมื่อใดเด็กเกิดความสนใจในสิ่งใดมาก จนเกิดความทึ่งในสิ่งนั้น ความปรารถนาก็เกิดขึ้น ดังคำที่ว่า ความคิดมากเป็นเหตุให้เกิดความอยากได้ อย่าว่าแต่เด็ก ๆ เลย แม้คนผู้ใหญ่เราก็มีโรคแบบนี้อยู่เหมือนกัน สิ่งของบางอย่างไม่น่าพึงพอใจเลย แต่อาศัยการเพ่งมองมากเข้าก็เกิดความพอใจขึ้นได้ หญิงที่รูปร่างไม่งาม ผู้ชายมองบ่อย ๆ ก็เห็นว่าหล่อนก็เข้าทีเหมือนกัน นี่เป็นเหตุประการหนึ่ง

เด็ก ๆ ทั่วไปยังไม่มีความคิดในทางเหตุผลที่จะทำความเข้าใจในเรื่องเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความคิดถึงเรื่องเขายังไม่เกิด เขาคิดแต่เพียงว่าฉันก่อน คนอื่นทีหลังนี่เป็นเหตุผลประการที่สอง

ประการที่สามพวกเด็ก ๆ ส่วนมากขาดความเข้าใจในเรื่อง "ความเป็นของเขาของเรา" เขาคิดแต่เพียงง่าย ๆ ว่าของนี้น่ารัก และเกิดอยากได้เท่านั้นเอง ท่านลองสังเกตดูก็พอจะเห็นได้ เด็กน้อยที่ยังไม่เดียงสา พอเห็นอะไรที่เขายังไม่เคยเห็นก็อยากจับต้อง อยากชิมลองว่า มันเป็นอย่างไร ปกติของเด็กแม้มูลไก่ก็ยังกินได้ เพราะไม่รู้ ความอยากจะลองดูมากกว่าเหตุผล พอพบเข้าก็ดิ้นรนจะเอาจะเอาให้ได้ ไม่ว่าของนั้นจะเป็นของใคร หนูจะเอาเท่านั้น ถ้าไม่ให้หนูก็จะเอาชนะด้วยการร้องไห้ พระพุทธองค์ตรัสว่า "เด็กมีการร้องไห้เป็นกำลังสำคัญ" การที่เขาทำเช่นนั้น ก็เป็นเพราะเขายังไม่เข้าใจถึงความเป็นของเขาของเรา ความทึ่ง ความสนใจมีกำลังสูงกว่าจึงทำอย่างนั้น ฝ่ายพ่อแม่ถ้าหากเป็นคนขี้สงสารลูก โดยมิได้คิดว่าความสงสารของตนจะทำลูกให้เสียคนหรือไม่ หรือเพราะเป็นคนมีนิสัยมักได้อยู่ด้วยก็อาจเอาของสิ่งนั้นให้แก่ลูกทันที การกระทำแบบนี้ของพ่อแม่เป็นการส่งเสริมให้ลูกมีนิสัยมักได้ และนิสัยนี้อาจติดตัวไปจนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ก็ได้ จึงเป็นเรื่องที่พ่อแม่ควรระมัดระวัง อย่าทำสิ่งใดในทางส่งเสริมให้ลูกของท่านมีราคาน้อยลงไป

วิธีแก้ในข้อนี้ก็คือ "อย่าสงสารลูกของท่านในทางที่ไม่ควร" ถ้าลูกอยากได้สิ่งใด แต่สิ่งนั้นมิใช่สิ่งอันลูกพึงมี พึงได้ จงพยายามนำของนั้นไปเสีย แม้ว่าลูกจะร้องไห้แม่พ่อก็ต้องทำใจแข็งไว้หน่อย อดทนดูลูกร้องไห้ ดีกว่าใจอ่อนทำให้ลูกของท่านต้องเสีย

คนไป และจงเรียนรู้ไว้ด้วยว่า สิ่งใดเป็นของแปลกสำหรับลูก ๆ เห็นแล้วก็อยากได้ ขออย่าได้นำสิ่งนั้นมาสู่สายตาของลูกเป็นอันขาด เพราะวัตถุอันเป็นสิ่งล่อตา ย่อมล่อใจของเด็กเสมอ พ่อแม่จึงควรระวังหาทางป้องกันได้ไม่ยากนัก นี่เป็นวิธีสำหรับเด็กที่พูดกันไม่เข้าใจ

ถ้าหากเด็กของท่านเข้าใจภาษาแล้ว พูดกันได้ดีแล้วก็จงอธิบายให้เขาเข้าใจว่าของนั้นคืออะไร ควรเล่นหรือไม่ควรเล่น เป็นอันตรายแก่ผู้เล่นขนาดไหนหรือว่าของนั้นเป็นของผู้อื่นเขา เขาได้มาด้วยการซื้อหามา มิใช่ได้มาเปล่า ๆ และกว่าจะได้มาก็ต้องใช้ความพยายามอย่างมาก อาบเหงื่อต่างน้ำ "ใครทำงานก็ควรได้รับผลของงาน ทำมากได้มาก ทำน้อยได้น้อย ผู้ไม่ทำก็ไม่ควรมีสิทธิจะได้ของนั้น" หนูอยู่เปล่า ๆ ไม่ได้ทำอะไรจะไปแตะต้องของเขาหาควรไม่ `การไปถือเอาของ ๆ ผู้อื่นโดยมิได้รับความยินยอมจากเจ้าของเป็นการผิดมาก หนูจะถูกเรียกว่าเป็นคนไม่ดี หนูอยากเป็นคนชั่วไหม เด็กคงตอบว่าไม่อยากเป็น หรือจะพูดอธิบายให้เข้าใจถึงความเป็นเจ้าของ ๆ ทุกสิ่งที่ตนหามาได้เช่นหนูคนหนึ่งมีของเล่น เช่นลูกยางเป็นต้น ลองถามเขาดูว่าหนูรักลูกยางนี้ไหม ? เด็กคงตอบว่ารัก ถ้าใครมาแย่งเอาของ ๆ หนูไป หนูจะมีความพอใจไหม ? เด็กคงตอบว่าไม่พอใจและโกรธเขาผู้มาแย่งเอาไปนั้น ถ้าเขามาเล่นโดยมิได้บอกให้หนูทราบ หนูจะพอใจไหม ? เด็กก็คงตอบว่าไม่พอใจในการกระทำเช่นนั้น เรื่องของหนูเป็นอย่างใด ผู้อ่านก็เป็นอย่างนั้น

คนเราทุกคนมีใจรัก และหวงแหนของ ๆ ตนเสมอ ถ้าหนูไปเอาของเขา ๆ ก็โกรธไปเล่นของเขา ๆ ก็ไม่พอใจ เพราะเขารักของ ๆ เขา หนูจึงควรเคารพในความเป็นเจ้าของ ๆ เขาเสมอ จะทำอะไรให้ถามตัวเองเสียก่อนว่า ถ้าเขาทำกับเราเช่นนี้บ้างเราก็คงไม่ชอบใจ สิ่งใดที่ตนไม่ชอบใจ คนอื่นก็ไม่ชอบใจ ถ้าหากสอนเขาอย่างนี้ทีละน้อย ๆ ด้วยถ้อยคำง่าย ๆ ทำให้เด็กเข้าใจความหมายขึ้นโดยลำดับความมักได้ในสิ่งของ ๆ ผู้อื่นก็จะจางหายไป และจะกลายเป็นเด็กมีเหตุผลในทางดีทางชอบ

อีกประการหนึ่ง จงสอนให้เด็กเข้าใจว่า "สิ่งใดที่ตนปรารถนาจะมีจะได้นั้นต้องมีต้องได้โดยการทำความดีทรัพย์สมบัติมีอยู่พร้อม รอคอยคนดีคนขยันอยู่เสมอ" แต่ถ้า

เกียจคร้าน คนนั้นย่อมหาทรัพย์ไม่ได้ ในขณะที่ลูกยังเป็นเด็กอยู่กับพ่อแม่ ถ้าลูกอยากได้อะไร มีทางทำได้โดยประพฤติตนเป็นคนเรียบร้อยอ่อนน้อม เชื่อฟังคำสั่งคำเตือนของพ่อแม่เสมอ พ่อแม่รักคนที่ทำดี และคนทำดีย่อมได้รับรางวัลที่น่าพอใจในวันข้างหน้า ถ้าลูกทำความดีตามที่พ่อแม่สอนแล้วรางวัลเกิดเอง พระพุทธเจ้าสอนว่า "คนทำดีย่อมเจริญด้วยลาภผล" จึงขอให้ลูกจงอดทน จงมีใจเย็น อย่าทำใจร้อน "คนใจร้อนเผาตนเองไม่มีความเจริญก้าวหน้าดอก" แต่คนใจเย็นย่อมชนะเสมอ ใครเขาติลูกว่าเป็นลูกคนขี้มักได้ไม่ได้ดอก ถ้าหากลูกของพ่อแม่เป็นคนใจเย็น บังคับตนเองให้ดำรงตนอยู่ในทางของพระเสมอ ถ้าท่านพร่ำเตือนสอนเขาอย่างนี้ ท่านก็มีหวังในความก้าวหน้าของลูกท่านได้เสมอ จึงขอเตือนให้ท่านทำกันสักหน่อยเถิด

ทำไมข้าพเจ้าจึงย้ำเตือนท่านตรงนี้ ก็เพราะข้าพเจ้ามองเห็นความบกพร่องของเด็กอยู่มาก "เด็กของเราส่วนมากไม่ค่อยเคารพในกรรมสิทธิของเราของเขา" ไม่ค่อยมีความเข้าใจในคำว่าของฉัน—ของท่าน—ของส่วนรวม กลายเป็นคนมักง่าย มักได้เสมอ ถ้าเขาไปเที่ยวเตร่ที่ไหน เขาได้พบของอะไรที่ควรกินได้ก็เก็บกินทันที โดยมิได้คิดว่าของนี้มีเจ้าของหวงแหนอยู่ และการถือเอาโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าของนั้นเป็นการกระทำที่ผิด เด็กไม่รู้จึงทำ พ่อแม่มิได้กล่าวสอนกล่าวเตือนเขา จึงไม่รู้นิสัยมักง่ายมักได้นี้จะทำให้เขาลำบากในกาลต่อไป จึงใคร่ขอเตือนพ่อแม่ทั้งหลายผู้มีความรักลูกของท่านอยากเห็นอนาคตของลูกท่านมีความแจ่มใสจงได้ช่วยกล่าวสอนกล่าวเตือน ให้เขาได้รับรู้ไว้เถิดเป็นการช่วยป้องกันมิให้อาชญากรเกิดเพิ่มมากขึ้นในเมืองไทย จัดว่าเป็นมหากุศลประเภทหนึ่งที่พ่อแม่ควรจะช่วยกันให้มากให้ดีเป็นพิเศษ

ในการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องสิทธิของความเป็นเจ้าของนี้ มิใช่แต่เพียงสอนเด็กให้รู้จักเคารพต่อสิทธิของผู้อื่นเท่านั้น แม้ผู้ใหญ่ก็ต้องมีความเคารพในสิทธิของเด็ก ๆ ด้วย เราจะสอนเขาด้วยเรื่องใด ตัวเราจะต้องปฏิบัติในเรื่องนั้นให้เป็นตัวอย่างแก่เด็กด้วยเสมอ ถ้าเพียงแต่สอนตนเองมิได้ปฏิบัติ ก็ยังไม่ดีแท้ จึงขอให้ระวังกันสักหน่อย เช่นว่าของสิ่งใดท่านได้ยกให้เขาแล้ว ก็จงถือว่าของนั้นเป็นกรรมสิทธิของเขา ต้องเคารพในกรรมสิทธิ

ของเขาบ้าง อย่าได้ไปล่วงล้ำก้ำเกินของเขาเป็นอันขาด ถ้าจำเป็นจะเอามาใช้ต้องบอกขออนุญาตจากเขาก่อน การได้รับความยินยอมก่อนเป็นมารยาทที่ดี เด็กก็จะมีความภูมิใจและเกิดความรู้สึกว่า พ่อ–แม่ของตนทำถูก โดยประพฤติชอบในสิ่งที่สอนให้คนอื่นกระทำ ขออย่าได้ถือว่าฉันเป็นพ่อแม่เขา จะหยิบจะถืออะไร ก็เอาได้ตามใจชอบเพราะบ้านนี้เป็นของฉัน การใช้อำนาจครอบคลุมแบบนี้ ทำให้เด็กเข้าใจความหมายของคำว่า ของเขาของเราไปหมด ผลที่สุดก็กลายเป็นคนไม่รู้จักสิทธิ ชอบทำการล่วงเกินสิทธิของเขาอื่น โตขึ้นอาจกลายเป็นโจรเที่ยวปล้นฆ่าประชาชนก็ได้ จึงเป็นเรื่องที่พ่อแม่จะต้องระมัดระวังให้ดีเป็นพิเศษ และโปรดอย่าลืมสอนเขา ให้เข้าใจถึงผลของการประพฤติทุจริตผิดศีลธรรมในเมื่อเขามีความรู้พอที่จะรับได้แล้ว ขออย่าได้นึกว่าโตขึ้นแล้วมันก็รู้อะไรได้เองเลย การปล่อยให้เด็กรู้เอาเองนั้นมักเป็นภัยแก่เด็กเสมอ

นอกจากของส่วนตัวบุคคลแล้ว ยังมีอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญเหมือนกัน คือของส่วนรวมหรือของกลาง ทุกบ้านเมืองมีสมบัติที่เป็นของกลางของชาติ เช่นสวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น วัดวาอารามอันเป็นสถานที่ฝึกฝนทางใจสถานที่และสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ทุกคนมีสิทธิจะเข้าไปใช้เพื่อหาความสำราญใจ เมื่อทุกคนมีสิทธิในการใช้ ทุกคนก็ต้องมีสิทธิในการช่วยกันรักษาให้มันอยู่ในสภาพเดิมของมันเสมอเช่นดอกไม้ในที่สาธารณะ ใครจะมาเก็บเอาไปเป็นของส่วนตัว ย่อมไม่ควร คนใดทำเช่นนั้นก็กลายเป็นคนเห็นแก่ตัวไป เอาแต่ความสุขส่วนตัว มิได้คำนึงถึงความสุขส่วนรวม เป็นคนมักได้ในสิ่งไม่ควรจะได้ เป็นการกระทำที่ไม่ดีประการหนึ่ง เด็ก ๆ เข้าไปเที่ยวตามสวน ตามวัด บางทีซุกซนทำลายของให้เสียหาย ก่อนที่จะพาเด็กไปสู่สถานที่ใด ควรที่พ่อแม่จะทำความเข้าใจกับเด็กเสียก่อนว่า สถานที่นั้นเป็นอะไร เด็กควรจะปฏิบัติตนอย่างไรกันบ้างถ้าเข้าใจเรื่องแล้วมักจะไม่ฝ่าฝืนกระทำ

แม้เรื่องภายในบ้านก็ควรจะบอกให้เด็กได้ทราบว่า สิ่งใดเด็กจะถือเอาได้โดยมิต้องบอกใคร ถือเอาได้แค่ไหนเพียงใด เป็นเรื่องที่ต้องบอกให้เด็กรู้เสมอสิ่งใดเป็นของที่เด็กไม่ควรถือเอา ไม่ควรแตะต้องก็บอกเขา มิใช่เพียงแต่บอกให้ทราบเท่านั้น แต่ต้องแจ้งเหตุผลให้เขาเข้าใจด้วยว่าเป็นอย่างไร เราต้องการทำคนให้ฉลาดให้เข้าใจทุกอย่างที่ควร

จะเข้าใจตามความเป็นจริงพ่อแม่จึงต้องทำตนเป็นครูที่ดีของเด็ก บอกเด็กให้ทราบสิ่งทุกอย่างตามที่เหมาะที่ควรเสมอ เด็กก็จะเข้าใจความหมายของชีวิตภายในบ้าน บนถนน ในสถานที่ต่าง ๆ อันตนจะพึงปฏิบัติอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง

ขอพ่อแม่ทั้งหลาย อย่าได้เพิกเฉยต่องานนี้เป็นอันขาดท่านมิได้มีหน้าที่สร้างคนออกมาเท่านั้น แต่ท่านต้องทำหน้าที่สร้างอบรมสั่งสอน ให้คนที่ท่านปั้นออกมาเป็นคนดีมีประโยชน์แก่โลกด้วย ท่านจะภูมิใจว่าท่านได้ทำหน้าที่ของท่านในฐานะผู้ให้เกิด ผู้สั่งสอนอบรมอย่างสมบูรณ์เรียบร้อยแล้วลูกของท่านก็จะดีใจว่าได้มีพ่อแม่ที่ดี

ฝึกลูกอย่าให้เป็นเด็กเห็นแก่ตัว ให้รู้จักเสียสละ

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

เมื่อวันเสาร์ก่อนได้พูดถึงความมักได้ของเด็กในเรื่องอะไร ๆ แล้ว ในบทนั้นได้แสดงให้เห็นถึงเรื่องเด็กเป็นคนขี้มักได้เพราะอะไร และได้บอกถึงวิธีแก้ไขอย่างไรไว้พร้อมแล้ว หวังว่าท่านพ่อแม่ที่รักทั้งหลายคงจักได้จำ นำไปพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

ในวันนี้จะพูดถึงเรื่องความเห็นแก่ตัวต่อไป เพราะความเห็นแก่ตัวทำให้เกิดอะไร ๆ หลายอย่างอันเป็นไปในทางที่ชั่วร้าย ในทางพุทธศาสนาสอนให้เราเข้าใจว่า "ความเห็นแก่ตัวเป็นมูลฐานของความชั่วทุกชนิด" คนเห็นแก่ตัวจัดจักเป็นคนทำตนและสังคมให้เดือดร้อนเสมอ พระพุทธองค์จึงสอนหลักอนัตตาอันกล่าวถึงเรื่องไม่มีตัวตนที่พึงยึดถือเอาว่าเป็นเราเป็นเขาเพื่อทำลายความเห็นชนิดมีตัวออกให้หมด จะได้ไม่มีความยึดถือในอะไร ๆ ให้มากเกินไป และความติดความยึดนั้นเป็นบ่อเกิดของทุกข์โดยแท้

เด็ก ๆ แม้ยังไม่รู้เดียงสา ก็มีความคิดในทางตัวตนแล้ว เขานึกว่าเขามีเขาเป็นก่อนแล้วก็ยึดถือสิ่งที่อยู่ใกล้ ๆ ตัวของเขา เช่นพ่อแม่ ตลอดจนถึงของกินของเล่นอันมีขึ้นแก่เขาไม่ยอมให้ใครมาแบ่งแยกของนั้น ๆ ไปจากเขาเป็นอันขาด สัญชาตญาณแห่งการสะสมทรัพย์สมบัติ จะปรากฏออกมาเป็นรูปหวงแหนทรัพย์สมบัติที่ตนมีตนได้ และพอรู้จักว่า

ตัวของตัวเป็นใครแล้วก็ยิ่งเพิ่มความยึดถือมากขึ้นในแง่ของความถือตัวถือตนต่าง ๆ นานา ท่านจะเห็นว่าเด็นอายุน้อย ๆ จะร้องไห้ทันทีในเมื่อใครมาแย่งเอาของ ๆ ตัวไปเสียถ้าจำเป็นจะต้องเอาไป พ่อแม่ก็ต้องปลอบหรือบางทีต้องขู่กันแทบแย่จึงจะเอาของนั้นไปได้ ถ้าพ่อแม่เป็นคนใจอ่อนไม่แข็งใจฝืนความรู้สึกของเด็กในทางที่จะทำเด็กให้ดีขึ้นปล่อยตามความพอใจของเขา เด็กน้อยก็จะได้ใจเหลิงไปในทางที่เสียหายได้ง่าย ๆ มารดาบิดาเป็นผู้สนับสนุนในทางที่เสียก็มีอยู่ไม่น้อย เพราะปกติของพ่อแม่มักมีความรักลูก ความรักที่ท่วมท้นใจของพ่อแม่นี่แหละปิดบังปัญญาและเหตุผลหมด เลยไม่รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรควรหรือไม่ควร จึงเป็นเรื่องที่ต้องระวังกันไว้สักหน่อย เพื่อจะได้ต้อนลูกของท่านให้เดินในทางที่ถูกที่ควรต่อไป

"เรื่องสอนเด็กมิให้เห็นแก่ตัวนี้ ทำได้แม้แก่เด็กเล็ก ๆ" เช่นในเวลาเขามีของกินของใช้ แม่ควรแบ่งของนั้นให้เด็กอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เขาบ้าง ทำให้เด็กได้มองเห็นการกระทำในรูปของการ "แบ่งปันของ" ที่ตนมีอยู่เพื่อผู้อื่นบ้างและในบางครั้งตนก็ได้รับแบ่งของจากผู้อื่นตอบแทนเช่นเดียวกัน การกระทำในรูปนี้ทำให้เกิดความคิดขึ้นในใจของเด็กว่าเราอยู่ร่วมกับคนอื่นต้องมีการให้การแบ่งกันบ้างจึงจะดี ผู้ใหญ่เองเวลามีของกินของใช้อะไรก็แบ่งให้กันกินแม้คนละเล็กน้อย ก็เป็นทางสร้างนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่นเป็นทางช่วยเด็กให้มองเห็นแง่ดีได้ประการหนึ่งเหมือนกัน

เมื่อลูกของท่านยังเป็นทารกไม่เดียงสา ท่านอาจปล่อยปละละเลยบ้างในเรื่องของเล่น คือปล่อยให้เขามีเขาได้ ตามที่เขาต้องการในสิ่งที่เขาพึงจะมีได้จนกว่าเขาจะมีได้จนกว่าเขาจะเบื่อและหาของใหม่ต่อไป ความจริงพ่อแม่ควรระวัง อย่าป้อนของเล่นให้เด็กมากเกินไปจะทำให้เด็กเกิดอยากได้และอยากเปลี่ยนบ่อย ๆ โตขึ้นจะมีนิสัยในทางจับจด ทำอะไรก็ทำอย่างไม่จริงนำความยุ่งยากมาสู่เขาในเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ แต่ถ้าลูกโตพอรู้เดียงสาบ้างแล้ว เป็นภาวะที่ต้องพูดทำความเข้าใจกันได้จะปล่อยอะไรในรูปเลยตามเลยนั้นไม่สมควร จำเป็นต้องห้ามล้อกันไว้บ้าง โดยชี้แจงด้วยถ้อยคำอันอ่อนหวานว่าสิ่งนี้เป็นของหนู สิ่งนั้นมิใช่ของหนู มันเป็นของคนโน้นหนูให้เขาไปเสียเถิด คนดีย่อมไม่ถือเอาสิ่งของของใครเป็นอันขาด ถ้าหนูอยากได้แม่จะหาให้หนูสักวันหนึ่งในวันหน้าและถ้าหนูมี

ของหนูเองแล้ว จงเก็บรักษาไว้ให้เรียบร้อยไม่มีใครมาเอาของหนูไปดอก พูดกับเด็กอย่างนี้เขาก็พอเข้าใจเรื่องได้บ้าง

มีเรื่องที่ต้องระวังอีกอย่างหนึ่งคือเวลาพาเด็กไปเที่ยวบ้านญาติพี่น้องเจ้าของบ้านใจดี เห็นเด็กก็รักและหาของเล่นมาให้เล่นเพื่อมิให้แกรบกวน เด็กที่มิได้รับการอบรมในเรื่องอย่างนี้มักพอใจในของนั้น ๆ และเอาติดมือไปบ้านเสียเลยเจ้าของบ้านก็มิได้ว่าอะไร เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่เป็นเรื่องใหญ่สำหรับอนาคตของเด็ก เพราะการกระทำในรูปนั้น เป็นการสร้างเสริมความเห็นแก่ตัวของเด็ก ทำให้เด็กมีนิสัยเสียได้ในภายหลัง ขออย่าได้มีความเอื้อเฟื้อแก่เด็ก ๆ ในรูปนั้นเลย ความเป็นคนมีน้ำใจดีของผู้ใหญ่ในบางเรื่อง ทำคนให้เสียได้เหมือนกัน ผู้มีใจดีจึงควรนึกถึงเหตุผล กาลเทศะว่าอะไรควรหรือไม่ควร และก็ขออย่าได้กระทำเป็นอันขาด พ่อแม่ของเด็กก็เช่นกัน ต้องบอกเด็กให้เข้าใจว่าของนี้มิใช่ของหนู เขาให้เล่นเพียงชั่วคราวเท่านั้นจะเอาไปบ้านของเราไม่ได้ เขาจะหาว่าเราเป็นคนเห็นแก่ตน มักได้แม้ในสิ่งเล็กน้อย แต่ถ้าของนั้นเป็นของขวัญสำหรับเด็กที่ใคร ๆ เขานำมาให้ด้วยความไมตรี เด็กของท่านมิได้รบกวนจะเอาก็จงให้เขาเถิด ให้จำหลักไว้ง่าย ๆ ว่า "ความอยากอันเกิดมาจากความเห็นแก่ตนเป็นสิ่งไม่ดี" ถ้าเด็กแสดงอาการเช่นนี้ออกมา แม่พ่อก็ต้องหาทางกำจัดหรือป้องกันทันที เพราะอาการของความชั่วนั้น เหมือนกับไฟที่จะไหม้บ้านเรือน ถ้าใครมองเห็นก็ต้องรีบดับเสียโดยเร็วฉันใดก็ฉันนั้น

ในเวลาที่ท่านทำการแจกของแก่ลูก ๆ ของท่าน ถ้าคอยจับตาสังเกตสักหน่อยท่านจะทราบว่าเด็กบางคนไม่พอใจในของที่ตนได้รับแจก เขาจะชำเลืองมองดูของผู้อื่นเสมอ ถ้าเห็นใครได้มากไป หรือได้ดีกว่าสิ่งที่ตนได้ ก็จะเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ แสดงอาการไม่พอใจออกมานอกหน้าทันที หรือบางทีก็ขว้างของนั้นเสีย อย่างนี้เป็นอาการของความเห็นแก่ตัว ที่แสดงออกมาในรูปของความน้อยใจเพราะเขาคิดว่าตนควรจะได้มากกว่านี้ แต่ถ้าเขาได้มากได้ก่อนได้ดีกว่าก็มักโอ้อวดกับผู้อื่นด้วยความภูมิใจราวกับจะบอกผู้อื่นว่า คุณแม่รักฉันมากจึงให้ของดีแก่ฉัน กลายเป็นการยกตนข่มท่านไปอีก เป็นเรื่องเอียงไปในทางที่

เสียได้ทั้งนั้น บางคราวพ่อแม่ทำอย่างดีแล้ว เช่นแบ่งของเป็นกอง ๆ ละเท่ากัน ให้เขาเลือกเอาตามชอบใจเขา เด็กก็จะมีการเอารัดเอาเปรียบกันอีกในทางเลือกเอากองไหนบางคราวสองคนไปชอบกองเดียวกันก็ต้องเถียงกัน นี่ก็เป็นนิสัยเอารัดเอาเปรียบกันนั่นเอง พ่อแม่จึงต้องใช้ความรอบคอบเป็นพิเศษในการแจกของ อย่าได้มีความลำเอียงแม้แต่น้อย เพราะความลำเอียงของท่านแม้นิดหน่อยก็สร้างความร้าวฉานขึ้นในเด็กของท่านได้

เมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็กอยู่วัด เราอยู่รวมกันหลายสิบคนดีบ้างเสียบ้างปนกันอยู่ในเวลามีการแจกของ เช่น ผลไม้อาจารย์ก็คำนวณดูจำนวนเด็กจำนวนของ หารกันแล้วก็จัดวางเป็นกอง ๆ เท่าจำนวนของเด็กวางเรียงเป็นแถว ต่อจากนั้นอาจารย์ก็เรียกเด็กทั้งหมดมาเข้าแถวตามลำดับไหล่ แล้วให้เด็กเล็กผู้อยู่ปลายแถวเดินมาเอาของก่อน โดยลำดับขึ้นไปจนถึงหัวแถว ได้ของกันทุกคน การที่ท่านทำแบบให้เด็กเล็ก ๆ มาก่อนนั้น ต้องการจะสอนว่าเด็กใหญ่ต้องคุ้มครองเด็กเล็กเสมอ ถ้าเด็กใหญ่จะต้องเสียสละเพื่อเด็กเล็ก ๆ บ้างก็ต้องยอมเสียสละ พวกเราอยู่ด้วยความสงบไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกันเลย นี่คือความยุติธรรมของผู้ใหญ่ในครอบครัวของพวกเราคือท่านอาจารย์นั่นเอง

ในครอบครัวของท่านก็เหมือนกัน ท่านมีเด็กอยู่ในความปกครองของท่านหลายคนท่านต้องให้ความเสมอภาคแก่เขา ท่านอย่าสร้างนิสัยความเห็นแก่ตัวแก่เขาโดยความลำเอียงของท่านเลยในเวลาจะแจกของอะไร ๆ แก่เด็ก อย่าคำนึงว่าเขาจะมีอายุแตกต่างห่างไกลกันอย่างไร จงทำการแบ่งให้แก่เขาอย่างเท่าเทียมกันเพื่อให้เขาเกิดความรู้สึกว่าทุกคนในครอบครัวมีฐานะเทียมกัน เป็นลูกที่พ่อแม่รักและให้ความอุปถัมภ์เท่าเทียมกัน มีสิทธิได้รับอะไร ๆ ในครอบครัวแบบเดียวกันไม่มีใครสำคัญกว่าใครในเรื่องได้สิ่งของที่พ่อแม่แบ่งปันให้ความคิดที่ว่าตนสำคัญกว่าคนอื่นไม่เกิด เพราะการกระทำแบบไม่ลำเอียงของพ่อแม่ นี่เป็นวิธีที่ถูกที่ชอบอันพ่อแม่ควรทำได้

ในขณะที่ลูกของท่านมีขนม หรือของกินอยู่ในมือเขาถ้าหากมีเด็กคนอื่นมาอยู่ในที่ใกล้ ๆ กับเขา ขอท่านได้สอนให้เขารู้จักแบ่งปันสิ่งนั้น ๆ แก่เด็กคนที่อยู่ใกล้บ้าง ด้วยการพูดกับเขาอย่างอ่อนหวาน ให้เขาให้ด้วยความเต็มใจ อย่าไปหักหาญเอาด้วยความฉุนเฉียวเพราะเรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับใจ ต้องให้เขาทำด้วยความพอใจดีกว่าทำด้วยความกลัว

การทำอะไรด้วยความกลัวนั้นมันไปได้ไม่นาน วิธีที่เพาะให้เกิดความพอใจจะทำจึงดีกว่า เด็กบางคนเมื่อถูกขอร้องให้แบ่งปันสิ่งของก็มักไม่พอใจ เพราะความเห็นแก่ตัวมาเป็นมารขวางอยู่ จงหาอุบายสอนเขาให้เข้าใจว่าโลกนี้อยู่ด้วยการให้–การรับ พ่อแม่มีการรักลูก ให้นมให้อาหารให้ผ้าและอะไรอีกมากแก่ลูกของแม่ ของที่แม่ให้นี้แม่รับมาจากแม่ของแม่อีกทีหนึ่ง ถ้าหากแม่รับมาแล้วแม่หวงแหนไว้ไม่แบ่งปันให้ลูก ๆ ของแม่ก็จะอยู่ไม่ได้ หน้าที่ของแม่จึงต้องทำการให้ การให้ของแม่ทำให้ลูกมีชีวิตรอดอยู่ได้

คนดีเมื่อรับของอะไรจากใคร หรือมีอะไรเป็นของตัวก็ต้องแบ่งให้แก่เขาบ้าง คนเราจะอยู่คนเดียวไม่ได้ดอก ต้องอยู่กับเพื่อนฝูง ทุกคนต้องอาศัยกันเป็นอยู่ หลักอันนี้เป็นหลักที่ควรนำมาพร่ำสอนให้เด็กได้เข้าใจ จนเขาเห็นว่าเป็นกิจควรทำก็นับว่าท่านได้เพาะนิสัยชอบแก่เด็กของท่านแล้ว จำหลักไว้ว่า เด็กที่ไม่เห็นแก่ตัวเป็นเด็กที่จะช่วยสร้างชาติไทยต่อไป แต่เด็กที่เห็นแก่ตัวนั่นแหละจะทำลายชาติไทยให้สาบสูญ ท่านอยากเห็นชาติไทยประเทศไทยเจริญหรือไม่เล่า? คำตอบมีอยู่ในใจของท่านแล้ว ไม่ต้องบอกท่านก็พอรู้ด้วยตัวของท่านเอง เสียงในใจของท่านมีอยู่ โปรดคอยกำหนดฟังให้ดีและกระทำในทางที่จะสร้างลูกหลานของท่านให้มีใจสูงส่งเถิด

เมื่อเด็กของเราเติบโตอยู่ในวัยของการศึกษาแล้ว พ่อแม่จงพยายามอบรมใจของเขาให้เกิดความรู้สึก ตัวเขาจะอยู่ตามลำพังผู้เดียวย่อมไม่ได้ อาหาร เสื้อผ้าทุกสิ่งที่ประกอบขึ้นเป็นชีวิตนั้น ต้องมีส่วนสัมพันธ์กันและมาจากหลายที่หลายแห่งมารวมกันเข้า ทำให้เกิดร่างกายและใจอยู่ได้ ชาวโลกทุกคนมีส่วนสัมพันธ์กัน มีความสำคัญเท่า ๆ กัน จงยกเรื่องภายในบ้านให้เด็กมองเห็น

ในบ้านมีพ่อแม่เป็นหัวหน้าของครอบครัว เป็นใหญ่เป็นประธานภายในบ้าน พ่อแม่ต้องเอาอกเอาใจกัน จะถือว่าใครสำคัญกว่าใครก็ไม่ได้ แต่ต้องเอาใจใส่ช่วยกันในการทำงานเพื่อความเป็นอยู่ของครอบครัว ลูกทุกคนในครอบครัวอยู่กับพ่อแม่ ๆ ให้ความช่วยเหลือเท่าเทียมกัน ลูกทุกคนก็ต้องรักสามัคคีกัน ร่วมกันทั้งสุขและทุกข์ เอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือกันเสมอ แม่ครัว และคนกวาดขยะ รดน้ำต้นไม้ก็เป็นคนสำคัญในงานที่เขาทำเท่าเทียมกันวันไหนแม่ครัวป่วย พวกเราทั้งบ้านก็ลำบาก แล้วไม่มีใครปรุงอาหารให้กิน คนกวาดขยะ

ไม่กวาดเสียวันเดียวขี้ฝุ่นเต็มบ้านเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ลูกจะเห็นได้ว่าเราทุกคนอยู่ด้วยกันก็อาศัยกัน ความสุขความเจริญจึงเกิด ถ้าต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างเห็นแก่ความสุขส่วนตัว การช่วยเหลือกันไม่มี ลูกลองคิดดูเถิดจะเป็นอย่างไรกัน

ที่โรงเรียนที่ลูกไปเรียน บนถนนที่ลูกเดินไปมาล้วนแต่มีมิตรคอยให้ความสะดวกแก่เราทั้งนั้น ครูช่วยสอนหนังสือทำให้ลูกฉลาด ตำรวจช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยคอยจัดรถให้เดินถูกทาง ช่วยนำหนูข้ามถนน ล้วนแต่เป็นงานที่ทำเพื่อให้ทุกคนสบายทั้งนั้น ใครได้รับความสะดวกสบายจากใครแล้ว ก็ต้องช่วยทำให้แก่ผู้อื่นต่อไปบ้าง ก็จะเป็นการช่วยกันสละทุกสิ่งเพื่อกัน "ความสละแบ่งปันกันมีวงกว้างออกไปมากเท่าใด ความสุขความสงบก็มีมากเท่านั้น"

ขอท่านพ่อแม่ จงสอนลูกของท่านให้เป็นคนใจกว้างไม่เห็นแก่ตนฝ่ายเดียวให้มีความเมตตาอารี ไม่เฉพาะแก่คนเท่านั้น แม้สัตว์เดรัจฉานก็ควรได้รับความเมตตาอารีให้ความสะดวกสบายตามควร อย่าให้เห็นแก่ความสนุกส่วนตัวและทำลายความสุขของผู้อื่น

"เวลาไปไหนอยู่กับใคร จงหาโอกาสฝึกเขาให้เป็นคนมีน้ำใจดีเสียสละเพื่อผู้อื่นเสมอ เช่นหัดให้รู้จักหลีกทางให้คนชรา เด็กให้ที่นั่งแก่คนที่ควรให้อันเป็นแบบอย่างของคนดีท่านทำให้ลูกของท่านเป็นคนดีได้อย่างใดจงทำเถิด อย่าช้าอยู่เลย มารร้ายจะกินลูกของท่านก่อน"

โอ้ร่างกายของเรามันเน่าแน่
ไม่มีแปรเปลี่ยนผันหันไฉน
ต้องรู้ตัวอยู่เสมออย่าเผลอใจ
ร่างจากไปเกียรติอยู่คู่ฟ้าเอย.

เชื่อได้ก็ดี ไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร

รวบรวมโดย .... "ฉลอง"

— คนเห็นแก่ตัว ก็พอคบได้ แต่ คนเห็นแก่ได้ อย่าไปคบ

— คนใจสะอาดหรือไม่ ให้ดูเวลาใช้หนี้

— คนเห็นแก่ได้ อย่าหวังน้ำใจจากเพื่อนฝูง

— คนไม่ได้ถูกล่อลวงด้วยความเชื่อ แต่คนต่างหากล่อลวงตนเอง

— คนฉลาดมักเป็นคนรับใช้ของคนโง่ แต่คนโง่มักเป็นเหยื่อของคนฉลาด

— คนชั้นต่ำที่มีการศึกษาดี ย่อมมีประโยชน์ต่อบ้านเมือง

— คนชั้นสูงแต่ไร้การศึกษาจะมีประโยชน์อะไร

— คนชั่ว คนเป็นอันมากย่อมกลัว แต่สวรรค์หากลัวไม่

— คนดี คนส่วนมากชอบข่ม แต่สวรรค์หาข่มเขาไม่

— คนที่พูดถึงความดีของพวกเรา เขากำลังขโมยความดีของเราไป

— คนที่พูดถึงความเลวของเรา เขานั่นแหละ คือ "ครูของเรา"

— คนรวย พูดอะไร เขาก็ว่าจริง ส่วนคนจน พูดอะไร เขาก็ว่าโกหก

— คนบางคน ได้สิ่งที่ตนไม่อยากได้แต่ก็ทะนุถนอมไว้อย่างดี ก็มีประโยชน์ใช้ได้นาน

— คนบางคน ได้สิ่งที่ตนอยากได้แต่ไม่รู้จักเก็บรักษา แม้มีค่าก็เหมือนไม่มี

— คนขาดความพอดี จะเป็นหนี้ตลอดกาล

— คนขาดความยั้งคิด ชีวิตจะหมดความหมาย

— คนตาบอด...หูไว คนหูหนวก...ตาไว

— คนที่ฝังใจแต่อดีต ย่อมเป็นคนไม่มีอนาคต

— คนมีวิชา แต่ไม่มีศีลธรรม ย่อมฟุ้งซ่านปราศจากเครื่องยึดเหนี่ยว

— คนไม่รู้อะไรจริง ๆ เลย เว้นแต่สิ่งที่เรียนจากประสพการณ์

— คนที่อยากชนะ ต้องหัดแพ้ไว้บ้าง หัดโง่ไว้บ้าง หัดนิ่งไว้บ้าง

— คนทุกคน มิได้มีอะไรติดตัวมาเลย แล้วจะมาเสียใจทำไมว่าเราได้เสียอะไรไป

— คน ย่อมไม่พึงละเลยการบำเพ็ญความดีต่อผู้อื่น

— คนที่ไม่ยอมฟังนั้น จะพูดด้วยให้รู้เรื่องยาก

— คนเรามิได้เลวที่ชาติกำเนิด แต่เลวด้วยการกระทำ

— คนที่มีความรู้ดี แต่ไม่นำออกมาใช้ ก็ไร้ประโยชน์

— คนที่ขอทานใส่ท้อง ดีกว่าจดจ้องจะขโมย

— คนที่ขี่หลังเสือ ย่อมทราบดีว่าจะลงจากหลังเสือนั้น ลำบาก

— คนจน แม้จะอยู่ในย่านการค้า ก็ไม่เคยมีใครเอ่ยถึง

— คนรวย แม้จะอยู่ใจกลางหุบเขา ก็มีคนแซ่ซร้องสรรเสริญ

— คนฉลาด พูดด้วย "เพียงคำเดียว" ก็รู้เรื่องพอแล้ว

— คนตายที่ยังไม่สูญ นั่นแหละเรียกว่าผู้มีอายุยืนยาว

— คนที่ทำบาปแลกบุญ ก็ต้องขาดทุนเรื่อยไป

— คนเมื่อไม่รู้จักความทุกข์ จะรู้จักความสุขได้อย่างไร ?

— คนที่ไม่ทำอะไร สวรรค์ไม่เคยช่วย

— คนที่ยังมีความริษยา จะไปแผ่เมตตาให้ใครได้

— คนที่มัวสอนคนอื่น บางทีก็ลืมสอนตัวเอง

— คนทุกคนเกิดมา ย่อมได้สมบัติมาทัดเทียมกัน ไม่มีรวย ไม่มีจน

— คนโกรธ ปิดตา แต่เปิดปาก

— คนจน อวดโก้, คนโง่ อวดฉลาด, คนขลาด อวดหยิ่ง, คนจริง ไม่อวด

— คน แม้จะเก่งสักปานใด ก็อาจเพลี่ยงพล้ำเข้าได้สักวันหนึ่ง

— คนเรา เดินได้เพียง สองก้าว คือ ก้าวหน้า และ ก้าวหลัง เลือกเอา

— คนที่ยกโทษให้แก่ศัตรู นั่นแหละ เขาแก้แค้นด้วยวิธีฉลาด

— คนเกียจคร้าน คือคนที่ขโมยเวลาของตนเอง

— คนเรา เวลารัก รักพร้อมกันได้ แต่เวลาโกรธ อย่าโกรธพร้อมกันเลย

— คนเรา ในครึ่งแรกของชีวิต อุทิศสุขภาพ เพื่อซื้อเงิน
ในครึ่งหลังของชีวิต อุทิศเงิน เพื่อซื้อสุขภาพ

— คนมีฤทธิ์ เราไม่กลัว เรากลัว คนโง่

— คนมีทรัพย์ เราไม่กลัว เรากลัว คนพาล

— คนมีปัญญา เราไม่กลัว เรากลัว คนสอพลอ

— คนฉลาดจริง ๆ นั้น ย่อมหายาก แต่คนฉลาดทำเป็นโง่ นี่ซิหายากกว่า

— คน แม้จะประเมินค่าไว้สูง แต่ก็มีไม่น้อยที่ตกเป็นทาสของความอดอยาก โดยที่ตนมิได้อดอยากอะไรเลย

— คนเกียจคร้านนั้น โดยมากมีลิ้นที่ขยัน

— คนโลภ ต้องแก้ด้วยความสันโดษ

— คนโกรธ ต้องแก้ด้วยความเมตตากรุณา

— คนหลง ต้องแก้ด้วยความมีสติสัมปชัญญะ

— คนชั่ว อย่าด่วนติ เพราะเขายังไม่มีโอกาสสร้างความดี

— คนดี อย่าด่วนชม เพราะเขายังไม่มีโอกาสสร้างความชั่ว

— คนอยากมั่งมี อย่าโลภนัก
คนอยากสูงศักดิ์ อย่ายกตน
คนอยากงาม อย่าคัดจริต
คนอยากมีฤทธิ์ อย่าริษยา
คนอยากมียศถา อย่าเย่อหยิ่ง
คนอยากพบของจริง อย่าทิ้งพระ

— คนจะงาม งามน้ำใจ ใช่ใบหน้า
คนจะสวย สวยจรรยา ใช่ตาหวาน
คนจะแก่ แก่ความรู้ ใช่อยู่นาน
คนจะรวย รวยบุญทาน ใช่บ้านโตฯ

— คนดี มีสองจำพวก พวกหนึ่ง ตายไปแล้ว อีกพวกหนึ่ง ยังไม่เกิด

— คนที่มีเมตตาจริง ๆ ทำอะไรลงไปด้วยเมตตา ย่อมเป็นเจ้าหนี้โลก เพราะโลกเรานี้ ต้องการเมตตาอยู่เสมอ

— คนเห็นคนเป็นคน นั่นแหละคน คนเห็นคนไม่ใช่คน ใช่คนไม่ กำเนิดคน ต้องเป็นคน ทุกคนไป จนหรือมี ผู้ดีไพร่ ไม่พ้นคนฯ

— คนไทยนั้น ก็คือไท มิใช่ทาส
เอกราช อย่ายอมให้ ใครข่มเหง
ไม่จำเป็น อย่าห้ำหั่น ฆ่ากันเอง
รำลึกเพลง ชาติไทย เอาไว้เอยฯ

— คนที่หยามแผ่นดิน ถิ่นกำเนิด
จงผุดเกิด ในร่างสัตว์ ดิรัจฉาน
หน้าติดดิน กินของเหม็น เป็นสันดาน
อย่าได้หาญ อวดเผยอ เสมอคนฯ

— คนทุกคน อยากมีอายุยืน แต่ก็ไม่มีใครอยากแก่

— คนที่ทำก้อนอิฐได้นั้น มิใช่ว่าจะก่อสร้างตึกได้ด้วย

— คนส่วนมากรู้วิธีที่จะยกยอ แต่มีส่วนน้อยที่รู้วิธียกย่อง

— ความโกรธ ผู้หญิงโกรธ หมดสวย
พ่อค้าโกรธ ขาดทุน
นักกีฬาโกรธ แพ้
ผู้ใหญ่โกรธ หมดความนับถือ

— ความอ่อนโยน เป็นทั้งเสน่ห์
เป็นทั้งเกราะป้องกันตัว
เป็นทั้งอาวุธ

— ความฉลาด ทำให้คนมีอำนาจ
ความมีอำนาจ ทำให้คนฉลาดกลายเป็นคนโง่

— ความแน่นอน คือความไม่แน่นอน
ความไม่แน่นอน คือความแน่นอน

— ความเมตตากรุณา เป็นเดชานุภาพยิ่งกว่าอานุภาพใด ๆ

— ความริษยาของเพื่อน ร้ายยิ่งกว่าความเกลียดของศัตรู

— อันคดอื่น หมื่นคด กำหนดแน่ เว้นเสียแต่ ใจมนุษย์ สุดกำหนด
ทั้งลวงล่อ งอเงี้ยว เลี้ยวลด ถึงคลองคด ก็ยังไม่ เหมือนใจคน ฯ

— ไม้คด เขายังใช้ทำขอ เหล็กงอ เขาเอามาทำเคียว
คนใจคดประเภทเดียวเท่านั้นที่ใช้ไม่ได้ ควรหนีให้ห่าง

— ผีมันหลอก ช่างผี ดูทีมัน คนด้วยกัน หลอกกัน น่าพรั่นนัก

— เมื่อเสาเอกของบ้านไม่ตรง เสาอื่นก็ไม่ปลอดภัย
เมื่อเสาอื่นไม่ตรง บ้านก็ล้ม

— ป่านเส้นเดียว ทำเชือกไม่ได้ ต้นไม้ต้นเดียวก็ทำเป็นป่าไม่ได้

— เงินที่ได้มาโดยไม่บริสุทธิ์ ก็เหมือนน้ำแข็งถูกน้ำร้อนราด

— วัวงานนั้น ไม่มีแม้แต่โรงนอนหรือหญ้ากิน แต่หนูในยุ้งกลับมีข้าวกินเหลือเฟือ

— อย่าคิดว่า มันเป็นความชั่วเพียงเล็กน้อย แล้วก็ทำมัน
และอย่าคิดว่า มันเป็นความดีเพียงเล็กน้อย แล้วก็ไม่ทำ

— มือขวาชนะมือซ้าย หรือมือซ้ายชนะมือขวา ผู้ตายก็คือ เจ้าของมือ

— จะหามิตรสักคน ใช้เวลาปีหนึ่งก็ยังยาก
ถ้าจะแตกกับเพื่อน ชั่วโมงเดียว

— ถ้าเราจะใช้ใคร ก็อย่าสงสัยเขา ถ้าสงสัยใคร ก็อย่าไปใช้เขา
— ลิ้นนั้นถึงจะอ่อน ก็ยังอยู่ แต่ฟันแม้จะแข็ง ก็หลุดได้
— แม้ม้าจะดีอย่างไร ก็ผูกอานสองอันไม่ได้
— นักการพนันหนึ่ง นักการค้าหนึ่ง ผู้มีเงินหนึ่ง ยอมสูญเงิน ก็เพื่อหวังเงินนั่นเอง
— กลับบ้านไปถักแห ดีกว่า โดดลงไปในน้ำเพื่อจับปลาด้วยมือเปล่า
— ควาย จูงมันไปทางไหน มันก็ไปทางนั้น
— ตั๊กแตนที่มัวแต่จ้องจับแมลง ไม่เห็นนกที่จ้องอยู่ข้างหลัง
— ผู้ที่เชื่อทั้งหมด ย่อมผิด ผู้ไม่เชื่ออะไรเลย ก็ย่อมไม่ถูก
— ผึ้ง มันมีน้ำผึ้งอยู่ในปาก แต่มันก็มีเหล็กในที่ก้น
— จงดูโลก เข้าใจโลก แต่อย่าแบกโลก
— ที่ใดมีการกดขี่ ที่นั่นก็มีการต่อต้าน
— ทะเลมีขอบเขต แต่ความต้องการไม่มีขอบเขต
— อันตรายทำให้เกิดความกลัว แต่ยิ่งกลัว ก็ยิ่งมีอันตราย
— ความสงบนั้น ก็มีอยู่ในความสงบนั่นเอง
— ต้นไม้ที่ดีนั้น ต้องมีรากมีโคนดี มิใช่แต่เพียงยอดดีเท่านั้น
— ก้าวผิดก้าวเดียว ก้าวถูกร้อยก้าว ก็แก้ไม่ได้
— แม้ท้องจะอิ่ม ก็อย่าลืมอาหาร ถึงท้องฟ้าจะสีทองผ่องอำไพ ก็อย่าลืมร่ม
— เด็กดี ไม่ต้องตีก็ได้ เด็กไม่ดี ตีจนตายก็ไม่ดี
— ทำงานอยู่ในบ้าน ดีกว่าสำราญอยู่ในบ่อน
— แม้ว่าเนื้อลูกแกะจะมีรสดีปานใด ก็ยากจะปรุงเป็นอาหารให้ถูกปากได้หมดทุกคน
— อย่าเข้าใจว่าคนสุภาพอ่อนโยน เป็นคนไม่สู้คน
— สุนัขที่มีชีวิต ก็ยังดีกว่าสิงโตที่ตายแล้ว

— ฟ้าร้องมาก ฝนไม่ค่อยตก

— คมสิ่งใด ไม่เปรียบ เทียบคมถ้อย ถ้าพูดน้อย ตื้นแผล ก็แก้หาย
ถ้าพูดมาก แผลลึก นึกไม่วาย ถึงเจ็บหาย รอยอยู่ ไม่รู้จาง
อันพูดมาก ปากพล่อย ไม่ค่อยตรึก เหมือนเดินลึก เลยผ่า เข้าป่ากว้าง
จะวกกลับ ก็งง ด้วยหลงทาง เลยเคว้งคว้าง เป็นเหยื่อ เสือสิงห์ฯ

— ถูกคนอื่นอิจฉาริษยา ยังดีกว่า อิจฉาริษยาคนอื่น

— เกียรติเขาเราให้ เกียรติเราก็ได้ เกียรติเขาเราไม่ให้ เกียรติเราก็ด้อย

— ของใหญ่ๆ หาที่ตั้งยาก

— สิ่งเล็กน้อยนี่แหละ ก่อให้เกิดความสมบูรณ์ แต่ว่าจะสมบูรณ์ ก็มิใช่สิ่งเล็กน้อย

— จงตัดเกือกให้เหมาะกับเท้า อย่าตัดเท้าให้เหมาะกับเกือก

— ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด ความรู้ท่วมตัว ก็เอาหัวไม่รอด

— ท่านมีเพื่อนห้าสิบ ยังไม่พอ ท่านมีศัตรูคนเดียว มากเกินไป

— สิ่งที่เราควรกลัวที่สุด คือ ความกลัว

— เงินมีหน้าสด เงินหมดหน้าแห้ง

— การหาเงิน ลำบากกว่าการใช้เงิน

— ทรัพย์นั้นบ่ไกล ใครปัญญาไว หาได้บ่นาน แว่นแคว้นแดนดิน มีสิ้นทุกสถาน ผู้ใดใจคร้าน ห่อนพานพบนาฯ

— เราแสวงหาทรัพย์สมบัติโดยชอบธรรม เมื่อได้แล้ว ควรให้ทรัพย์สมบัตินั้นแก่คนผู้หนึ่ง สองคน สามคน จนถึงร้อยคน

— มีสมบัติ เป็นทุน บุญเก่าก่อน ความเดือดร้อน สูญหาย เพราะจ่ายคล่อง
มีวิชาดีเด่น เป็นเงินทอง ทุนสำรอง หลักฐาน การครองตนฯ

— ใครก็รู้ว่า เงินและอำนาจนั้น เป็นอิทธิพลอันยิ่งใหญ่ แต่
เงินและอำนาจนี่แหละ ทำให้คนกลายสภาพไม่เป็นคน

— ไม่มีใครเป็นศัตรูที่ร้ายกาจต่อท่าน เท่ากับตัวท่านเอง

— จงทำงานที่อยู่ใกล้มือที่สุดให้เสร็จก่อน

— เห็นครั้งเดียว ดีกว่า มีผู้บอกถึงร้อยครั้ง

— งานบางอย่าง ต้องทำก่อนเวลา

งานบางอย่าง ต้องทำรอเวลา

งานบางอย่าง ต้องทำให้ทันเวลา

งานบางอย่าง ต้องทำเกินเวลา

— ของเลว แม้จะมีราคาถูก ก็นับว่าแพง

— อาหารที่ราคาแพง และมีรสชาติดีนั้น เมื่อเราเคี้ยวอยู่ในปาก มันก็น่าเกลียด เหมือนอาหารราคาถูกอื่น ๆ แม้จะไม่กิน เก็บไว้ มันก็บูดเน่าเหมือนกัน

— บุคคลใดถือประโยชน์ของชาติ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด บุคคลนั้น จะเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติมากที่สุด และควรจะเป็นบุคคลสำคัญของชาติที่ประชาชนควรนับถือ

— ทาน ทำให้คนรัก

— บริจาค ทำให้คนบูชา

— เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่ ความตายก็ยังไม่เกิดแก่เรา เมื่อใดความตายเกิดขึ้นแก่เรา เราก็ไร้ชีวิตไปแล้ว จะไปกลัวมันทำไม ?

— กินเท่าไร ไม่หายอยาก — ความโลภ

นอนมากไม่รู้จักตื่น — ความหลง

รักผู้อื่นยิ่งกว่ารักตัว — ความหลง

ของควรกลัวกลับกล้า — การทำบาป ทำทุจริต

ของสั้นสัญญาว่าของยาว — ชีวิตของเราเอง

— สถานที่สัตว์ทั้งหลายไม่เคยตายนั้น ไม่มีในโลก

— วันสุดท้ายใกล้เข้ามา ต้องลาจาก จำต้องพราก จากไกล แล้วใจหาย
สิ่งที่รัก เคยอยู่ คู่เคียงกาย คงไม่วาย คิดถึง คนึงครวญ
ธรรมดาของสังขาร คือการดับ ไม่มีกลับ คืนเป็น เช่นลมหวน
เป็นของจริง จงจำ อย่าคร่ำครวญ สิ่งที่ควร เร่งทำ คือกรรมดี ฯ

— เกิดเป็นคน พ้นความตาย ไม่ได้แน่ อย่างอื่นแปร แต่ความตาย ไม่มีผัน
ชีวิตปลิด ผิดแผก แตกต่างกัน เร็วช้านั้น กรรมลิขิต ขีดเส้นมา
อันความตาย กลายร่างเรา เป็นเถ้าผง ถูกฝังลง ในดิน สิ้นสังขาร์
ชีวิตพลัน บรรลัย ไร้ราคา พสุธา ถมกลบ ลบลางเลือน
อันความตาย มีแน่ แต่ควรที่ สร้างกรรมดี ให้เด่นลอย ยามคล้อยเคลื่อน
โลกจารึก ตรึกคนึง ตรึงใจเตือน ให้เหมือนเดือนดวงเพ็ญ เด่นฟ้าไกล
หากทำชั่ว มั่วสุม คนรุมด่า สิ้นชีวา ด่าไม่ยั้ง ฟังไม่ไหว
สูญสิ้นชีพ ไว้ชื่อ เลื่องลือไกล เรียกว่าไม่ เสียกำเนิด เกิดเป็นคนฯ

— เอาอะไรแน่กับการตาย การอยู่ เพราะ
บางคนตายแล้ว เหมือนยังอยู่ ในเมื่อบางคนยังอยู่ แต่เหมือนตายแล้ว

— เกิดมาเพียรก่อสร้าง ความดี
แก่ เฒ่ากุศลมี เสาะบ้าง
เจ็บ ป่วยพยาธิ มีทั่ว กันนา
ตาย แต่การชื่อยั้ง ชั่วฟ้าดินสลาย

— โลกนี้ มีชราและมรณะ ลงโทษอยู่แล้ว
ฉะนั้นผู้มีปัญญา เมื่อรู้ลักษณะของโลกแล้ว ย่อมไม่โศกเศร้า

— แม้นหว่านพืชลงบนหินหวังกินผล ต่อให้ชนม์ชีพยืนหมื่นพรรษา
ย่อมไร้สิ่ง ซึ่งหวัง คอยตั้งตา มีแต่พา มัวหมอง ขุ่นข้องใจ
เหมือนทำคุณแก่คนพาลสันดานหยาบ มันจะซาบซึ้งค่า ก็หาไม่
หมดสำนึก ระลึกบุญ คุณของใคร กลับนำภัย พาลา มาสู่เราฯ

— เรื่องทรยศ คดโกง ไม่มีวันเจริญก้าวหน้า หรืออยู่เย็นเป็นสุข
ยิ่งโกง ยิ่งวิบัติ......ไม่วันนี้ ก็วันหน้า
เคยเห็นคนทุจริต คดโกง แล้วอยู่ดีศรีสุข
ของร้อนมันก็ต้องร้อน ถึงภายนอกจะดูประหนึ่งว่า
มีบุญญาบารมี มีวาสนาสูง ร่ำรวย มีเกียรติ
แต่ไฟนรก ก็คงพล่านอยู่ภายใน ไม่มีวันเวลาจะปกติไปได้......

— อันสุรา เมรัย ใช่น้ำเปล่า อย่ามัวเมา ดื่มเล่น เช่นน้ำฝน
ไม่ว่าเหล้า หรือเบียร์ พาเสียคน ถ้าดื่มจน เพลิดเพลิน เกินพอดี
บ้างเมามาย ไร้สติ มิตรองตรึก ขาดสำนึก คุณธรรม นำวิถี
นอนกลางดิน สิ้นคิด ผิดคนดี น่าบัดสี ดูทุเรศ สังเวชใจ
บ้างเมาหนัก ชักแกร่ง กำแหงหาญ เที่ยวระราน ไม่ว่า จะหน้าไหน
กินด้วยกัน ตีกันเอง เบ่งเรื่อยไป เห็นช้างใหญ่ เท่าหมู ดูลำพอง
บ้างคอยยังชั่ว ตัวเมา เอาแต่หลับ บ้างขยับ ร้องรำ ทำน่าถอง
บ้างเกิดจิต กระสัน ฝันใฝ่ปอง เที่ยวด้อมมอง ไขว่คว้า หานารี
บ้างโลหิต สมองแยก แตกกระจาย ต้องกลับกลาย เป็นอัมพาต ขาดศักดิ์ศรี
บ้างตับแข็ง โชคร้าย วายชีวี ทั้งหมดนี้ พิษสุรา พาบั่นทอน
อันสุรา ศีลข้อห้า ว่าห้ามไว้ จงใส่ใจ เถิดน่ะ พระท่านสอน
สัจจธรรม แห่งพุทธศาสนา จะพาจร พบสุขแท้ แน่นอน ไม่หลอนใครฯ

— เมื่อถึงคราวอับจน หรือใกล้จะถึงวาระสุดท้ายของชีวิต เมื่อนั้น ท่านจะนึกถึงพระคุณของบิดามารดา ที่เคยพร่ำสอน แต่ท่านก็ไม่ค่อยจะอยู่ในโอวาท

— คนเราจะมีความสุขได้ตามสภาพนั้น เราจะต้องไม่มัวคิดว่า ชีวิตจะต้องประสพความสำเร็จไปทั้งหมด หรือคิดว่า เงินเท่านั้นคือ สิ่งบันดาลความสุขได้ดังใจนึก ก็เห็นกันอยู่เสมอ ทั้งๆ ที่มีเงินก็มิใช่จะมีสุขเสมอไป สิ่งที่ให้ความสุขใจนั้น คือการใช้ชีวิตที่มีความพอใจ ในทางชอบธรรม ไม่เที่ยวหลอกลวงใคร ไม่หลอกลวงตัวเอง ถ้ามัวแต่คิดจะรวย คิดแต่จะมีอำนาจ พอถึงวันตาย เงินและอำนาจช่วยอะไรไม่ได้เลย จึงไม่มีประโยชน์อะไร

— หลักปฏิบัติสำหรับครอบครัว

1. ต้องมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
   ต้องขยันหมั่นเพียรเพิ่มความรู้ เพื่อทำงานให้เชิดชูมีศักดิ์ศรี
   ค่อยสะสมเงินทองบารมี คนจะได้ภักดีและเกรงใจ

2. ต้องทำใจทำตัวให้เกิดความสุข
   ควรจะมีปรัชญาแห่งชีวิต ค่อยค่อยคิดว่าความสุขอยู่ที่ไหน
   อยู่ที่เงิน...บารมี...หรือที่ใจ ทำอย่างไรจึงจะมีความสุขจริง

3. ต้องรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ และแบ่งเวลาให้ถูก
   ชีวิตคนเรามีเวลาน้อย ไม่ควรปล่อยเวลาผ่านโดยไร้ผล
   จะฉลาดหรือโง่...มีหรือจน มีเหตุผลมาจากการใช้เวลา

4. ต้องทำให้คนในครอบครัวมีความสุข
   ควรจัดให้คนใกล้เราสุขสบาย คิดถึงเขาทั้งใจกายทั่วทุกหน้า
   จะได้อยู่ท่ามกลางคนปรีดา เป็นที่มาแห่งความสุขของตัวเรา

และ 5. ต้องพยายามรับความเป็นจริง
   ควรหัดแยกตัวเองจากตัวเรา อย่ามัวเมาในสิ่งไร้แก่นสาร
   เมื่อเจ็บไข้...มีภัย มาพ้องพาน จะได้มีปฏิภาณไม่เสียใจ ฯ

— อันว่า "การกิน" นั้น ถ้าไม่กิน ก็ลำบาก
ถ้าเห็นแก่กิน ก็ยิ่งลำบากกว่า

— ขึ้นชื่อว่าความดี ใครจะเห็นหรือไม่ก็ตาม เมื่อตนกระทำลงไปแล้วด้วยกาย วาจา ใจ ความดีนั้น ก็ปรากฏ ที่กาย วาจา ใจ แห่งตน และตนย่อมรู้สึกแช่มชื่นเบิกบานในขณะที่ทำนั้น

— แม้นไม่เรียน สิ่งใด คงไม่รู้ ไม่แลดู สิ่งใด คงไม่เห็น
ไม่เพียรทำ สิ่งประสงค์ คงไม่เป็น ต้องเคี่ยวเข็น ฝึกไปให้ลันทัด ฯ

— เมื่อน้ำตื้น ขึ้นจะพาย ไปฝ่ายเดียว
ไม่ถึงเลี้ยวก็จะล่มลงจมแปลง
เหมือนหิ่งห้อยน้อยสีหรี่หรุบรู่
จะแข็งสู้สุริยาที่กล้าแข็ง
เห็นไม่หรอกอย่าโกยไปโดยแรง
เขาจะแสร้งสรวลว่าเป็นบ้ายศ ฯ

— ร่มเงาของเมฆ.........ไมตรีจากคนโหด..........รวงข้าวใหม่.........สตรี............
ความเป็นหนุ่ม.........ความมั่งมีและอำนาจ
ให้ความบันเทิงใจได้.........ชั่วครู่ยาม

— ครากุศลส่งมา ให้ผาสุก　　นิราศทุกข์ โรคภัย ใจหรรษา
พูลสมบัติ พร้อมพรั่ง ทั้งอาณา　หมั่นลืมตาดูตน แต่หนเดิม

— อันคนดี แม้จะมี คนอิจฉา
ริษยา เฉพาะผู้ อยู่ใกล้ใกล้
คนบูชา ปรานี มีทั่วไป
ถึงอยู่ไกล ยังอุตส่าห์ มาสักการ ฯ

— ปากมีรูเดียว ใช้ให้น้อย แต่หูมีสองรู ใช้ให้มาก ๆ

— เห็นเสือหมอบ อย่าเชื่อ ว่าเสือไหว้
เผลอเมื่อไร เสือกิน สิ้นทั้งขน
เป็นคนต้อง เกรงเยงยำ น้ำใจคน
เขาถ่อมตน อย่าเหมา ว่าเขากลัว

ฯลฯ

— ธมฺมวิตกฺโก ภิกฺขุ —

— ฅนเตือนฅน ของฅน ให้พ้นผิด
ฅนเตือนจิต ฅนได้ ใครจะเหมือน
ฅนเตือนฅน ไม่ได้ใครจะเตือน
คนแชเชือน ใครจะเตือน ให้ป่วยการฯ

— อันผักหญ้า ปลาเคล้า คาวระบาด
ใส่กระจาด น้ำล้าง กลิ่นจางหาย
เมื่อหลงลม เสียสาว แก่เหล่าชาย
อย่าพึงหมาย เลยว่ากลิ่น จะสิ้นคาว
แม้วันนี้ มิรู้ อยู่อีกหน่อย
กลิ่นจะค่อย ถูกกระพือ ให้อื้อฉาว
ถึงเปลี่ยนน้ำ ชะล้าง ไม่ส่างคาว
ขอสาวสาว จงจำ คำเตือน เอยฯ

— เมื่อมั่งมี มากมาย มิตรหมายมอง
เมื่อมัวหมอง มิตรมอง เหมือนหมูหมา
เมื่อไม่มี หมดมิตร มุ่งมองมา
เมื่อมอดม้วย แม้หมูหมา ไม่มามองฯ ▲

ไม่รู้ไม่ชี้ดีนักรู้จักใช้
นึกอะไรแล้วหิ้งนิ่งนั่งเฉย
ไม่ต่อเรื่องเครื่องทุกข์สุขเสบย
ใครไม่เคยลองดูจะรู้ดี

รู้ไว้-ใช้ได้ ไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร

รวบรวมโดย "หัวม"

1. ผ้าสีตก

ผ้าลาย ผ้าดอกต่าง ๆ ที่สงสัยว่าสีจะตกเมื่อซัก ครั้งแรกจงผสมน้ำส้มสายชูลงไปเล็กน้อย แช่ผ้าให้เปียกทั่วแล้วจึงเอาขึ้นซัก สีจะไม่ตก และสดใสด้วย ส่วนผ้าฝ้ายสีต่าง ๆ เวลาซัก ให้เติมน้ำ "สารส้ม" ลงไปเล็กน้อย จะป้องกันสีตกได้เช่นกัน

2. ผ้าที่เปื้อนทิปสติก

ใช้น้ำมันยูคาลิปตัส ที่ใช้ทาแก้หวัด ค่อย ๆ เช็ด จะออกทันที

3. พรมเปื้อน

ให้เอาครีมโกนหนวดชนิดฟอง ทารอยเปื้อน ขยี้สักครู่เดียว จะสะอาดทันที

4. ผ้าเปื้อนสุรา

ถ้าเปื้อนสุราใหม่ ๆ เอาน้ำอุ่นเช็ดออกแล้วซักด้วยผงซักฟอก

ถ้าเปื้อนสุราเก่า เอาน้ำผสมกลีเซอรีนที่มีส่วนผสมของเอนไซเมส ล้างรอยเปื้อน

5. ผ้าเปื้อนซีอิ๊ว

ใช้น้ำอุ่นแช่ตรงรอยเปื้อนนั้น ไม่ต้องขยี้ เพียงแต่ตบเบา ๆ ถ้ายังไม่ออก ใช้สบู่ตบหรือตีหลาย ๆ ครั้ง รอยเปื้อนจะหายไป หรือใช้แอมโมเนียผสมน้ำล้างก็ได้

6. ผ้าเปื้อนไขมัน

ให้เอาน้ำมันหมูทาให้ทั่ว ๆ ทิ้งไว้หนึ่งคืน แล้วนำไปซัก

7. ผ้าเปื้อนไอโอดีน

เอาโซเดียมไฮโปซัลเฟท ละลายน้ำแล้วทาตรงรอยเปื้อน แล้วล้างด้วยน้ำนม หรือจะแช่และต้มกับแป้งซักผ้านิดหน่อยก็ได้ แล้วแต่ชนิดของผ้าว่าจะต้มได้หรือไม่

8. ผ้าเปื้อนหมึก

เอามัสตาร์ดพอกบนรอยเปื้อนนั้นให้หนา ๆ หน่อย ทิ้งไว้ 24 ชั่วโมง จึงเอา

ฟองน้ำชุบน้ำเย็นถูกตรงรอยเปื้อน อีกตำราหนึ่งให้เอาเกลือป่นโรยบนที่เปื้อนพร้อมกับบีบน้ำมะนาวลงไป แล้วขยี้จนกว่าจะจาง จึงเอาไปซักทั้งตัว เหมาะสำหรับเมื่อเปื้อนใหม่ ๆ

9. ผ้าเปื้อนสนิม

ถ้าเป็นผ้าขาว ให้เอาผ้านั้นอังไอน้ำร้อนที่เดือด แล้วบีบมะนาวหรือน้ำมะเขือเทศลงไปให้ทั่ว จึงซักด้วยน้ำร้อน ๆ ทำประมาณ 2—3 ครั้ง สนิมจะหายไป อีกวิธีหนึ่งให้เอามะนาวกับเกลือทาตามรอยสนิมที่เปื้อน แล้วตากพอแห้ง เอาน้ำมะนาวทาอีกก็ได้ผล

10. ผ้าเปื้อนคินน้ำมัน

ถ้าคินน้ำมัน หรือชันเปื้อน ให้เอาน้ำมันหมูหรือน้ำมันก๊าส เบนซินหรือเนย อย่างใดอย่างหนึ่ง ทาที่รอยเปื้อนทิ้งไว้ 2—3 ชั่วโมง แล้วซักด้วยสบู่และน้ำอุ่นอีกครั้ง

11. ผ้าเปื้อนดินสอก๊อปปี้

เอาแช่ลงในแอลกอฮอล์สัก 2–3 นาที แล้วซักด้วยสบู่ จะออกทันที

12. ผ้าเปื้อนสีทาบ้าน

ให้เอาชุบลงในแอลกอฮอล์ หรือคลอโรฟอร์ม หรือน้ำมันสนก็ได้ ถูตรงรอยเปื้อนทันที แล้วซักด้วยสบู่ธรรมดา ถ้ารอยเปื้อนแห้ง ให้เอาแช่ในน้ำมันสนจนสีนั้นอ่อนนุ่มลง แล้วซักด้วยเบนซิน ถ้าเป็นผ้าชนิดอ่อนนุ่มและสีสวย ให้ซักด้วยแอลกอฮอล์

13. ผ้าเปื้อนน้ำมันเครื่องยนต์

ผ้าเปื้อนน้ำมันเครื่อง หรือจาระบี ให้เอาแอมโมเนียและน้ำสบู่ปนกัน หรือเอาคลอโรฟอร์ม หรืออีเธอร์ ทาที่รอยเปื้อนให้ทั่ว แล้วซักให้สะอาด น้ำมันที่เปื้อนจะออกหมด

14. ผ้าเปื้อนหมึกพิมพ์

ให้เอาน้ำมันสน และแอมโมเนีย อย่างละเท่ากัน เอาส่วนที่เปื้อนแช่ในน้ำที่ผสมไว้นี้ แล้วล้างให้สะอาดด้วยน้ำอุ่น หรืออีกวิธีหนึ่ง แช่ในน้ำเกลือแล้วนำไปซักในน้ำ ซึ่งผสมกับแอมโมเนียก็ได้

15. ผ้าขึ้นรา

ผ้าขึ้นราและซักไม่ออก ให้เอามะเขือเทศฝูไปถูมาตรงรอยราขึ้น แล้วเอาเกลือป่นโรย ผึ่งแดดไว้ครู่หนึ่ง นำไปซักหรือแช่ไว้ในน้ำนมคืนหนึ่ง รุ่งขึ้นจึงตาก แล้วเอาไปซักอีกครั้งหนึ่ง

16. พรมเปื้อนหมึก

ใช้นมข้นเทราดลงบนรอยหมึก เอาแป้งข้าวโพดโรยทับข้างบน ทิ้งค้างคืน รุ่งขึ้นปัดออก พรมนั้นจะใหม่สดใสตามเดิม หรืออีกวิธีหนึ่งที่ได้ผล ใช้นมอุ่นให้ร้อน (ไม่ต้องเดือด) ราดลงไปบนรอยเปื้อน แล้วใช้กระดาษซับ ซับให้แห้ง แล้วล้างด้วยน้ำร้อนอีกครั้ง ผึ่งให้แห้ง

17. เช็ดพรมน้ำมัน

อย่าใช้สบู่ หรือโซดาใด ๆ เพราะจะทำให้สีซีดและกะเทาะ ให้เอาผ้าสะอาด ชุบน้ำอุ่น บิดให้หมาด เช็ดให้ทั่ว แล้วเอาผ้านุ่ม ๆ เช็ดให้แห้ง แล้วเช็ดด้วยน้ำมันงาจะทำให้เป็นเงางาม

18. เสื่อไหมพรมเปื้อน

ใช้สำลีชุบน้ำมันเบนซินเช็ด โดยเช็ดรอบนอกก่อน แล้วจึงค่อย ๆ เช็ดตรงจุดที่เปื้อน แล้วเอาส่วนที่เช็ดน้ำมันวางลงบนกระดาษซับ เอาผ้าขนหนูหมาด ๆ ปูทับข้างบน ใช้เตารีดค่อย ๆ นาน รอยเปื้อนจะหาย (อย่ารีดแรง เพราะจะทำให้เนื้อไหมพรมติดกัน)

19. เสื้อผ้าเปื้อนกอเอี๊ยะ

ใช้ล้างด้วยแอลกอฮอล์ จะออกหมด

20. รักษาเสื้อผ้าขนสัตว์และกำมะหยี่

ถ้าจะเก็บเสื้อผ้าที่ทำด้วยขนสัตว์หรือกำมะหยี่ ให้ทำความสะอาดก่อน ผึ่งให้แห้ง แล้วห่อด้วยกระดาษย่นสีน้ำตาล จะป้องกันแมลงกินได้ ถ้าปรากฏว่ามีแมลงในตู้เสื้อผ้าควรหาซื้อผงฟอสฟอรัสไดออกไซด์ โรยให้ทั่วและห่อทิ้งไว้ในตู้ แมลงจะตายหมด

21. ใช้ถุงน่องทน

ถุงไนล่อนที่ซื้อมาใหม่ ก่อนใช้ควรแช่น้ำอุ่น ๆ ผึ่งในที่ร่มให้แห้ง แล้วเอาเทียนไขถูบริเวณปลายถุงและส้น จะใช้ทนนานกว่าปกติ

22. พื้พเก่าก็ยังมีประโยชน์

นำมาใช้แตะกับผงยาขัดเครื่องเงิน เช่นมีด ช้อน ขัน ฯลฯ จะถนัดมือดี

23. ทำความสะอาดหนัง

เมื่อหนังเก่า ควรทำความสะอาดหนังก่อนที่จะขัดเงา ใช้แปรงจุ่มน้ำละลายโซดานิดหน่อย ถูแล้วเช็ดให้แห้ง ถ้าหนังเก่ามาก เอาน้ำมันทาให้นิ่มก่อน แล้วจึงเช็ดด้วยน้ำมันสน

24. เครื่องหนังติดสีทาบ้าน

เครื่องหนังที่เปื้อนสีทาบ้านและล้างไม่ออก ให้เอาหัวไม้ขีดไฟ ถูไปถูมาตรงรอยเปื้อนแล้วเอาผ้าแห้ง ๆ ถูอีกครั้งหนึ่ง สีนั้นจะออกหมด

25. กากชาที่ใช้แล้วมีประโยชน์

- ใช้ผสมกับขี้เถ้า ใช้ดับไฟได้อย่างดี เป็นการป้องกันอันตรายจากไฟไหม้
- ตากแดดให้แห้งสนิทแล้วเก็บใส่ในคนโทที่ทำด้วยหิน เวลาใช้ผสมเกลือนิดหน่อยเอามาทำความสะอาดพรมโดยโรยแล้วใช้แปรงอ่อน ๆ ขัดพรม จะทำให้ฝุ่นไม่เกาะพรมง่าย
- ใช้น้ำเดือดผสมกากชาทิ้งไว้ 1 ชั่วโมง นำไปขัดล้าง โต๊ะ เก้าอี้ กระจก หน้าต่าง กระเบื้องยาง รองเท้าหนัง หรือจะใช้ซักกระโปรงสีดำ สีน้ำเงิน จะทำให้สิ่งเหล่านั้นสดใสขึ้นมาก

26. รีดผ้าไหม้ จะทำอย่างไร

ถ้าเตารีดร้อนจัดทำให้เสื้อผ้าไหม้ หรือมีสีเหลืองอ่อน ๆ วิธีแก้ไขก็คือ รีบบีบมะนาวลงบนผ้าที่มีรอยนั้นแล้วทาให้ทั่ว หรือโรยเกลือป่นหลังจากเอาน้ำทาให้ทั่ว เมื่อเสร็จแล้วนำไปตาก รอยไหม้จะหายไปอย่างง่ายดาย แต่ถ้าไหม้จนเกรียมก็ไม่มีทางแก้ไข

27. วิธีแก้รอยไหม้บนโต๊ะที่ทาแชลแล็ก

ใช้เกลือผงและน้ำมันมะกอกโรยและทาทิ้งไว้สัก 1 ชั่วโมง แล้วจึงใช้ผ้าชื้น ๆ เช็ดออก รอยไหม้นั้นจะหลุดหายไป

28. รอยคราบที่คอเสื้อและที่ปลายแขน

ก่อนจะนำไปซัก หาชอล์ค มาถูตรงรอยคราบนั้นให้มาก ๆ และทิ้งไว้สักคืน จะช่วยให้คราบเหล่านั้นซักออกง่ายกว่าปกติ และไม่ขาดง่ายเพราะแรงขยี้

29. กระดาษหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ที่ไม่ใช้แล้ว นำมาขยี้ชุบน้ำเช็ดกระจกให้ทั่ว แล้วใช้กระดาษ หนังสือพิมพ์ที่แห้ง ๆ เช็ดออก ท่านจะประหลาดใจในความสดใส โดยไม่ต้องใช้น้ำยาล้างกระจก

30. การเก็บข้าวสารไม่ให้มีตัวมอดหรือหนอนข้าว

ใช้กระดองปูเค็มที่ล้างสะอาดใส่ไว้ก้นกระสอบหรือภาชนะที่เก็บข้าวสาร บางตำราว่า ให้เอามะกรูดทั้งลูก ใส่ไว้ก็ได้ผลเช่นเดียวกัน

31. รักษาเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องแก้ว

ใช้น้ำเกลือและผ้านุ่ม ๆ เช็ดล้าง สีสรรจะดูใหม่เอี่ยม สุกสะกาวน่าใช้

32. ใช้หลอดไฟฟ้าให้ทนนาน

เวลาที่จะปิดเปิดสวิชทุกครั้งให้ค่อย ๆ เหนี่ยวหรือผลักปุ่มสวิชขึ้นลงอย่างช้า ๆ เท่าที่จะทำได้ จะช่วยให้หลอดไฟฟ้าทุกชนิดทนทานกว่าการปิดเปิดอย่างรวดเร็ว

33. เครื่องใช้ในครัวดำ

ให้ใช้น้ำส้มสายชูผสมกับเกลือหนึ่งช้อนโต๊ะ ใส่ลงไปในภาชนะที่จะขัดแล้วทิ้งไว้สักคืน หรือประมาณ 10 ชั่วโมง จึงขัดล้างออกจะออกง่ายและเบาแรง

34. เตารีดติดแป้งลงผ้า

เตารีดร้อน ๆ รีดผ้าที่ลงแป้งขณะที่ยังเปียกอยู่ เตารีดจะติดแป้ง ให้เอากระดาษหนังสือพิมพ์ห่อเกลือป่น แล้วเอาเตารีดที่เปื้อนถูไปมาบนห่อเกลือ แป้งที่ติดอยู่จะหลุดออก อย่าใช้น้ำล้างเพราะจะทำให้เป็นสนิมได้

35. วิธีล้างขวดแก้ว หรือคนโทที่ปากเล็ก ๆ

เอาน้ำส้มใส่ลงไปสักครึ่งขวด แล้วเอาเปลือกไข่ทุบละเอียด กรอกลงไป เขย่าแล้วทิ้งแช่ไว้สัก 5 ชั่วโมง แล้วเทออกใช้กับใบอื่นต่อไป แก้วจะใสสะอาดดี

36. ขี้บุหรี่มีประโยชน์

ขี้บุหรี่เก็บไว้อาจนำมาใช้ประโยชน์ในการขัดเครื่องใช้ที่ชุบโครเมี่ยม ให้ดูใหม่แวววาว สดใส ได้อย่างดี

37. กลิ่นไม่พึงปรารถนาในตู้เย็น

ใช้ถ่านหุงข้าวใส่ไว้ในตู้เย็นเป็นประจำ จะดูดกลิ่นได้มากทีเดียว

38. แทนแชมพูได้ดี

บางครั้งแชมพูสระผมหมด ลองใช้วิธีนี้ก็ได้ผลดี ไข่ไก่ 1 ฟอง มะนาวหนึ่งผล ต่อยไข่ใส่ชามแล้วบีบมะนาวลงไปตีให้เข้ากัน จะได้แชมพูทันใจ ไม่เพียงแต่สะดวกเท่านั้น ยังทำให้เส้นผมอ่อนนุ่มเป็นเงางามสลวยอีกด้วย

39. รีดไหมพรม

เสื้อผ้าที่เป็นไหมพรมที่ซักน้ำมาแล้ว ให้ใช้เตารีดทับเบา ๆ อย่าถูไปถูมาอย่างผ้าธรรมดา และควรรีดขณะที่ยังหมาด ๆ และรีดด้านกลับก่อน แล้วจึงรีดด้านหน้า

40. รีดเน็คไท

ถ้าจะรีดเน็คไทที่ยับ ให้เรียบเหมือนของใหม่ จงหากระดาษแข็งหนา ๆ ตัดให้ได้รูปเท่ากับเน็คไท (มักจะมีติดมากับที่เราซื้อมาใหม่ ๆ อย่าทิ้ง) สอดไปตามยาว และรีดด้านหลังก่อน แล้วจึงกลับมารีดด้านหน้า

41. เก็บเสื้อผ้าชุดสากล

ไม่ควรแขวนเก็บกับไม้แขวนที่ทาด้วยแชลแล็ค เพราะถ้าทิ้งไว้นาน ๆ อาจเกิดปฏิกิริยาได้ อาจทำให้ชุดสีอ่อน ๆ เปื้อนได้ ทางที่ดีควรใช้ไม้แขวนชนิดไนล่อน สีไม่ตก ถ้าใช้แบบหนาหน่อยก็จะไม่ทำให้ไหล่เสื้อเป็นรอยด้วย

42. การเก็บห่อเสื้อผ้าที่นาน ๆ ใช้

เสื้อผ้าที่ทำด้วยแพรสีขาว ไม่ควรห่อด้วยกระดาษสีขาว ควรใช้กระดาษสีน้ำเงิน จะทำให้เสื้อผ้าไม่เป็นสีเหลือง เสื้อผ้าที่สีต่างกันไม่ควรห่อรวมกัน จะทำให้สีจางถ้าทิ้งนาน

43. แม่บ้านจะหายห่วง

แมลงสาบและสัตว์เล็ก ๆ ที่ชอบเข้าไปทำรังหรือรบกวนสิ่งที่อยู่ในตู้เป็นประจำ มีวิธีป้องกัน คือใช้น้ำมันสีดำ ซื้อได้จากร้านขายเครื่องอุปกรณ์เครื่องมือช่าง ใช้

น้ำมันสีดำ 1 ส่วน ต่อแอลกอฮอล์ 5 ส่วนผสมกัน ทาไว้ตามตู้ ลิ้นชัก หีบ ต่าง ๆ จะช่วยป้องกันได้

44. การจัดดอกไม้

เมื่อซื้อดอกไม้สดมาจากร้าน พอถึงบ้านอย่ารีบจัดทันที ให้นำไปแช่น้ำไว้ในที่มืด ๆ ที่มีอากาศค่อนข้างเย็น ทิ้งไว้หลายชั่วโมง จึงค่อยนำมาจัด จะช่วยให้ดอกไม้สดชื่นได้ทน ฉะนั้นหากจะมีการจัดดอกไม้ ควรรีบซื้อมาแต่เนิ่น ๆ หรือถ้าตัดจากสวนในบ้านก็ตัดตอนเย็นแล้วเก็บไว้จัดในตอนเช้า

45. ตู้เย็นจะเงาวับ

ตู้เย็นสีขาวโดยมากจะมีสีไม่สะอาดตาเมื่อใช้ไปนาน ๆ ให้ใช้ยาขัดสีให้เงาตามร้านขายสี ซึ่งง่ายต่อการใช้มากและไม่เสียแรงขัด ข้อสำคัญจงระวังอย่าใช้ผงซักฟอกขัดล้างเป็นอันขาด

46. ช่วยให้ดอกไม้ที่จัดคงทนกว่าปกติ

ใช้สเปรย์ที่ใช้ฉีดผม ฉีดให้ทั่วทุกซอกมุม จะทำให้ดอกไม้อยู่สดได้นานอย่างน่าชื่นใจ บางแห่งใช้วิธีให้เติมน้ำตาล หรือยา เอ.พี.ซี. ใส่ลงไปในน้ำที่แช่ดอกไม้

47. วิธีแก้กลิ่นอับและชื้นในตู้กับข้าว

ตู้กับข้าวที่ทำด้วยไม้มีตระแกรงลวดกรุ ย่อมมีความอับชื้นเสมอ ให้ใช้ปูนขาวสักหยิบมือ วางไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งของตู้ก็พอ จะช่วยความอับชื้นนี้ได้อย่างดี

48. การตัดผ้าแพรด้วยกรรไกร

แพรหรือผ้าชนิดลื่นหรือมัน มักจะตัดด้วยกรรไกรไม่ตรงตามต้องการ ถ้าเราใช้เทียนไขถูที่คมกรรไกรเสียก่อนตัดสิ่งเหล่านั้น จะช่วยให้ตัดได้ตรงแน่นอนตามที่ต้องการ

49. เสียงดังจากพื้นกระดาน

พื้นห้องไม้กระดาน เวลาเดินอาจมีเสียงเอี๊ยดอ๊าดน่ารำคาญ จงใช้น้ำสบู่ข้น ๆ เทลงไประหว่างร่องดังกล่าว เสียงก็จะหาย หรือจะใช้แป้งโรยตัวของเด็กก็ได้

50. กรุร่อง

พื้นบ้านที่เป็นไม้มีร่องห่าง ให้เอากระดาษหนังสือพิมพ์เก่า ๆ ฉีกเป็นชิ้นเล็ก ๆ ปนน้ำและสารส้ม เคี่ยวให้เหนียวเป็นแป้งเปียก ใช้มีดเล็ก ๆ ป้ายแป้งนี้กรุเข้าไปในร่อง เมื่อแห้งแล้วจะแข็งแรงมาก

ภาพส่องทางชีวิต

"วิโรจน์ ศิริอัฐ"

การสร้างภาพชุดนี้ ก็โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ท่านทราบว่า **ชีวิตนี้ ควรจะเดินไปทางไหน ทิศไหน จึงจะถูกต้อง** เพราะตัวชีวิต มันเป็นตัวการเดินทางอยู่ในตัวชีวิตเอง.

ทิศทางที่ชีวิตควรจะเดินไป ก็คือ ทิศทางที่มุ่งไปสู่...ความปราศจากทุกข์ปราศจากปัญหา เพราะพระบรมศาสดาของชาวโลก ตรัสว่า ปัญหาของชีวิตก็คือ "**ทุกข์**" กับ "**ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์**" เท่านั้น.

ท่านอาจสงสัยว่า พระบรมศาสดาไม่ทรงตรัสเรื่อง "**ความสุข**" บ้างหรือ ? ผมขอเรียนว่า ท่านได้ตรัสไว้เหมือนกัน อาทิ "**ความสุขอันที่เหนือจากความสุขอันเกิดจากความสงบของจิตใจเป็นไม่มี**" .... "**นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง**"

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะเห็นได้ว่า เมื่อทุกข์ดับสิ้น นั่นแหละ จิตจึงจะสงบ **เมื่อ**สงบมันก็เย็น เมื่อเย็น ก็จะรู้สึกเป็นสุข เพราะคำว่า "**นิพพาน**" แปลว่า "**เย็น**" แต่มิใช่เย็นทางวัตถุ เช่น น้ำแข็งเป็นต้น

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ทุกชีวิตกำลังเดินทางจากจุดที่เต็มไปด้วยความทุกข์ ความทรมาน ไปสู่ ความปราศจากทุกข์ หรือ "นิพพาน" นั่นเอง และจะต้องถึงให้ได้ในชีวิตทันตาเห็นนี้ และตามความเป็นจริง เราถึง "นิพพาน" อยู่แล้วในชีวิตประจำวัน เมื่อไร "จิตว่าง" จาก "ตัวเรา—ของเรา" เมื่อนั้นก็ถึงนิพพานชิมลอง และสิ่งนี้เอง คุ้มครองคนเราให้ปกติอยู่ได้ ปัญหาเหลืออยู่เพียงว่า เรามองดูสิ่งนี้และให้ความสำคัญแก่สิ่ง**นี้** ...แค่ไหน...เพียงไร ?

หากเราให้ความสำคัญแก่สิ่งนี้ด้วยการเฝ้ามองดูสิ่งนี้อยู่เสมอ เฝ้ามองจน**เห็นว่า**เมื่อ "จิตว่าง" จาก "ตัวเรา—ของเรา" เมื่อไร "จิตวุ่น" ด้วย "ตัวเรา—ของเรา" แล้วพยายามดำรง "ความว่าง" ไว้ให้ได้เท่านั้น "นิพพาน" ก็จะปรากฏโฉมหน้าให้เห็นทันที

ภาพที่ท่านจะได้ชมต่อไปนี้ จะช่วยให้ท่านเข้าถึง "**ความว่าง**" ได้อย่างไร ขอท่านได้โปรดพิจารณา จากคำอธิบายย่อ หลังภาพต่อไป.—

ภาพส่องทางชีวิต

จัดทำ

โดย

ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมจังหวัดลำปาง

และคณะ พ.ช.ป.

ภาพที่ 1

ภาพที่ 1 น้ำชาล้นถ้วย

ศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศญี่ปุ่นท่านหนึ่ง เข้าไปหาอาจารย์นันอิน เพื่อศึกษาพุทธศาสนาอย่างเซ็น อาจารย์นันอิน รินน้ำชาต้อนรับ จนน้ำชาล้นแล้วล้นอีก ท่านก็ไม่หยุดริน ศาสตราจารย์ทนไม่ไหว จึงทักขึ้นว่า น้ำชาล้นถ้วยแล้ว อาจารย์นันอินก็เลยยกถ้วยน้ำชาชูมาที่หน้าศาสตราจารย์ แล้วพูดว่า ถ้าท่านถือว่าท่านเป็นศาสตราจารย์ ก็อย่ามาเรียนพุทธศาสนากับอาตมาเลย นิทานก็จบ

เราลองคิดดูซิว่า ถ้าเราคิดว่า "ตัวเรา" เก่งกล้าสามารถ ลดตัวไม่ลง จะเป็นอย่างไร

ภาพที่ 2 การเกิดของพุทธศาสนาเพื่อทำลายสิ่งเหล่านี้มิให้เหลือ

ภาพนี้เป็นเครื่องวัดว่า ผู้ที่เข้ามาศึกษาพุทธศาสนา ยังข้องอยู่กับสิ่งเหล่านี้มากน้อยเพียงใด หากยังข้องอยู่มาก ก็แสดงว่า ยังห่างไกลต่อแก่นแท้ของพุทธศาสนา มากขึ้นเท่านั้น ละ "ตัวเรา" ได้หมดสิ้น คือการจบพรหมจรรย์ และนั่นแหละ คือ การเข้าถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา

ภาพที่ 3 ผู้ที่ประกาศตัวว่าเป็นชาวพุทธ แต่ไม่สนใจพุทธศาสนา

ภาพดอกบัวเป็นสัญญลักษณ์ แทนพุทธศาสนา นกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ ไส้เดือนไม่เห็นดิน คนไม่เห็นโลก

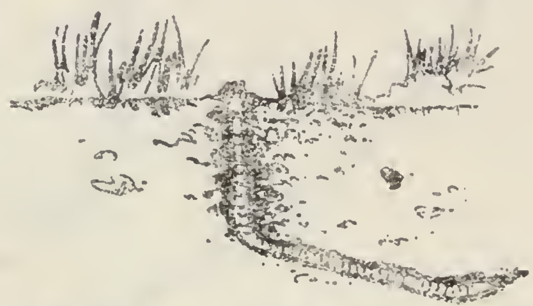
คนไม่เห็นโลก ภาพนี้ล้อด้วย กบเกาะอยู่ที่กอบัว แต่ไม่สามารถดูดน้ำหวานจากเกสรบัวได้ สู้แมลงผีเสื้อที่บินโฉบไปโฉบมาไม่ได้ เช่นชาวต่างประเทศเป็นต้น ต่อไปเราอาจจะต้องไปเรียนพุทธศาสนาจากต่างประเทศก็ได้

ภาพที่ 2

นกไม่เห็นฟ้า

ไส้เดือนไม่เห็นดิน

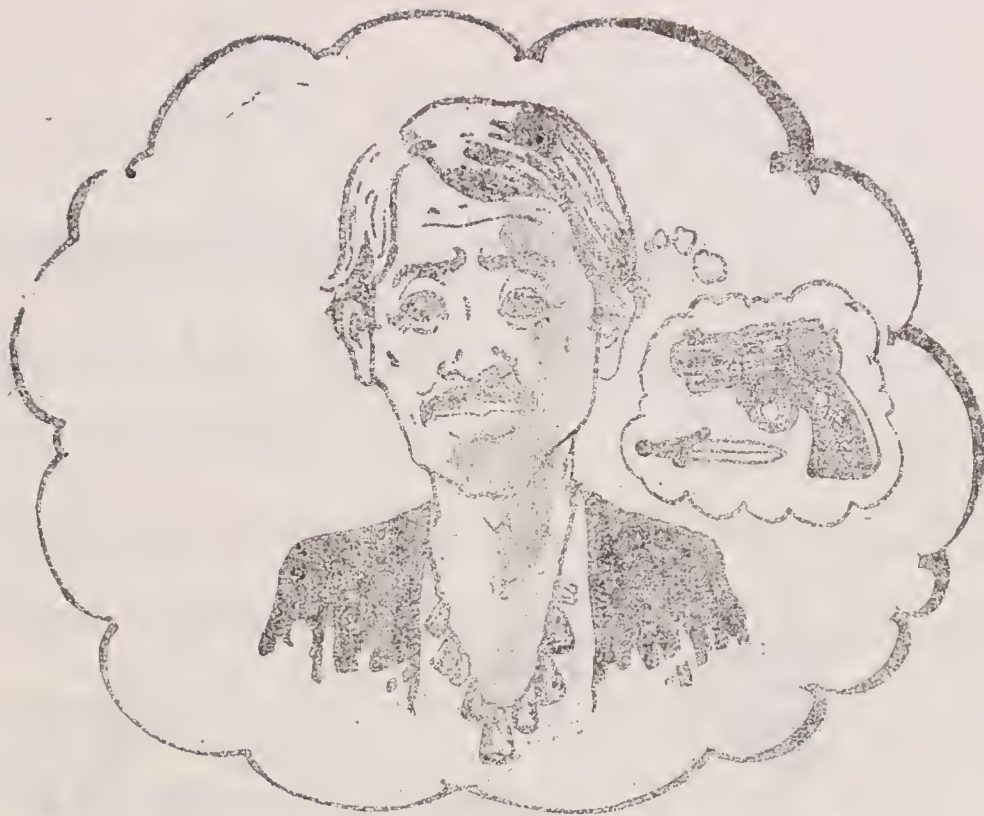

ปลาไม่เห็นน้ำ

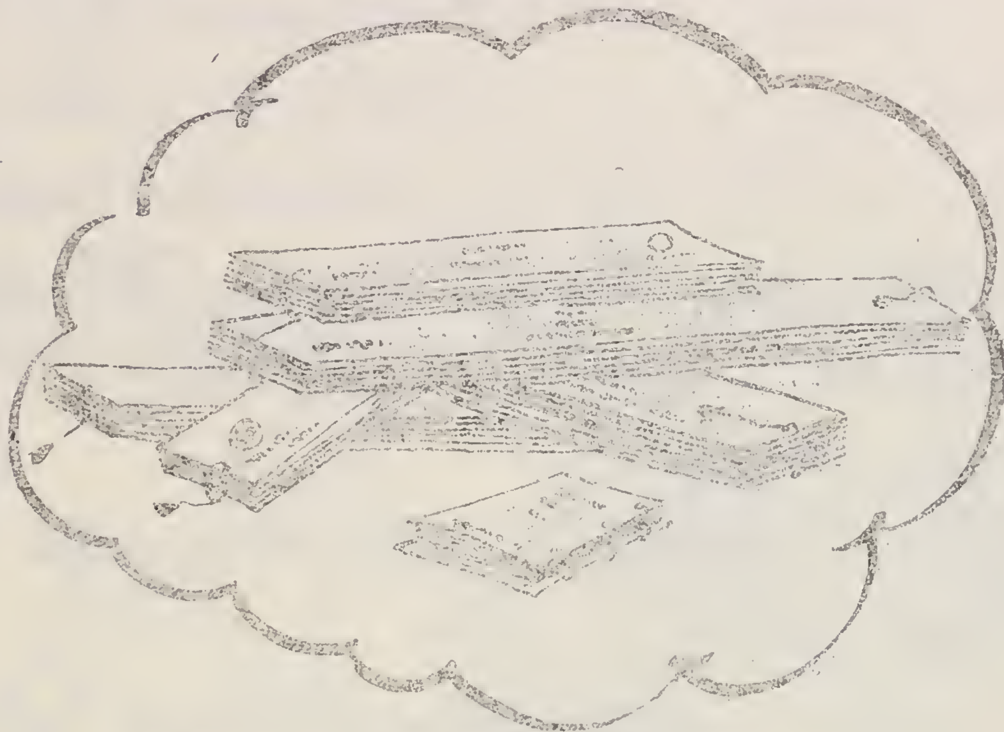

คนไม่เห็นโลก

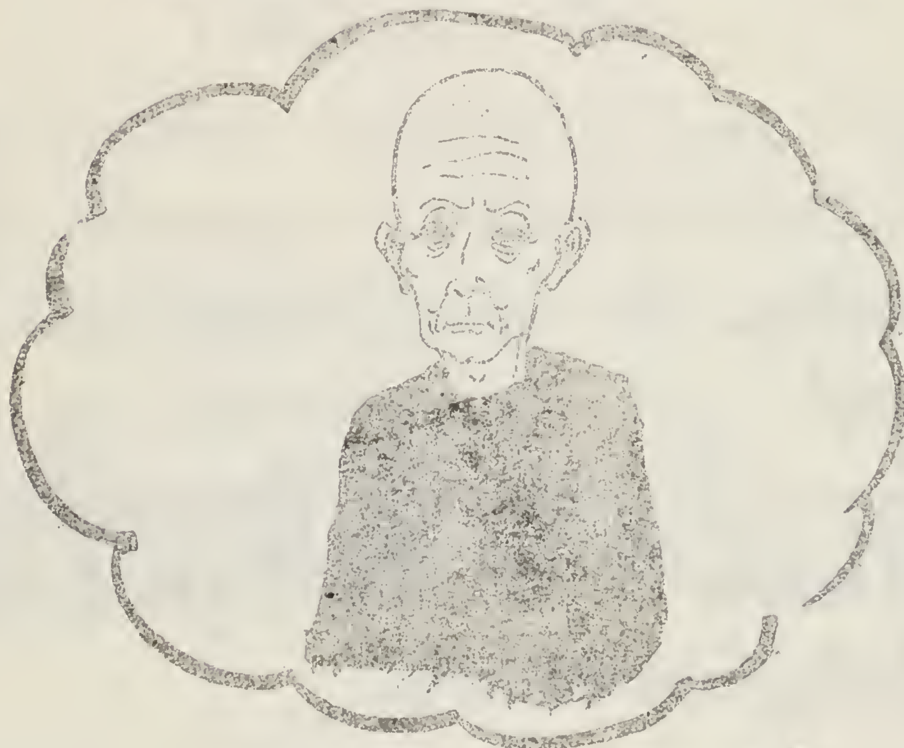
ภาพที่ 3

พระพุทธรูปบังพระพุทธเจ้า

ใบลาน คัมภีร์บังพระธรรม

ภาพที่ 4

ผ้าเหลืองบังพระสงฆ์

ภาพที่ 4 พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ชนิดที่จะช่วยปลดเปลื้องความทุกข์

พระพุทธเจ้าที่จะช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ ต้องไม่ใช่พระพุทธรูป
พระธรรมที่จะช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ ต้องไม่ใช่ใบลาน หรือ คัมภีร์
พระสงฆ์ที่จะช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ ต้องไม่ใช่ผ้าเหลือง หรือลูกชาวบ้านโกนหัวห่มเหลือง แต่ ต้องหมายถึง ความสะอาด สว่าง สงบ ที่เป็นแก่นแท้ของสรณาคมน์ ปรากฏแก่จิตเมื่อไร เมื่อนั้นความทุกข์จะสิ้นไป.

ดังนั้น หากเรารักษาจิตใจของเราให้มีความสะอาด สว่าง สงบ ได้มากเท่าใด เราก็เข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ องค์แท้ องค์จริง ได้มากเท่านั้น

ภาพที่ 5 สัตว์โลกมีหัวอกอย่างเดียวกัน

ยักษ์ หมายแทน กาลเวลา ไก่ หมายถึงสัตว์ ซึ่งรวมทั้งคนเรานี้ด้วย

บางวัด เมื่อท่านจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จะต้องผ่านยักษ์ ยักษ์จะถามท่านว่า เกิดมาทำไม? อะไรคือสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้จะถึง? ทำอย่างไร ชีวิตจึงจะมีค่า มีราคาสูงสุด? หากท่านตอบไม่ได้ ยักษ์จะกัดกินท่านทันที เหมือนกับยักษ์กำลังกินไก่ในภาพ แต่ถ้าท่านตอบได้ ยักษ์จะอกแตกตายไปต่อหน้าเรา

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะให้ยักษ์กินเรา หรือเราควรจะฆ่ายักษ์ ด้วยการเพียงตอบคำถามของยักษ์ให้ถูกต้องเท่านั้น

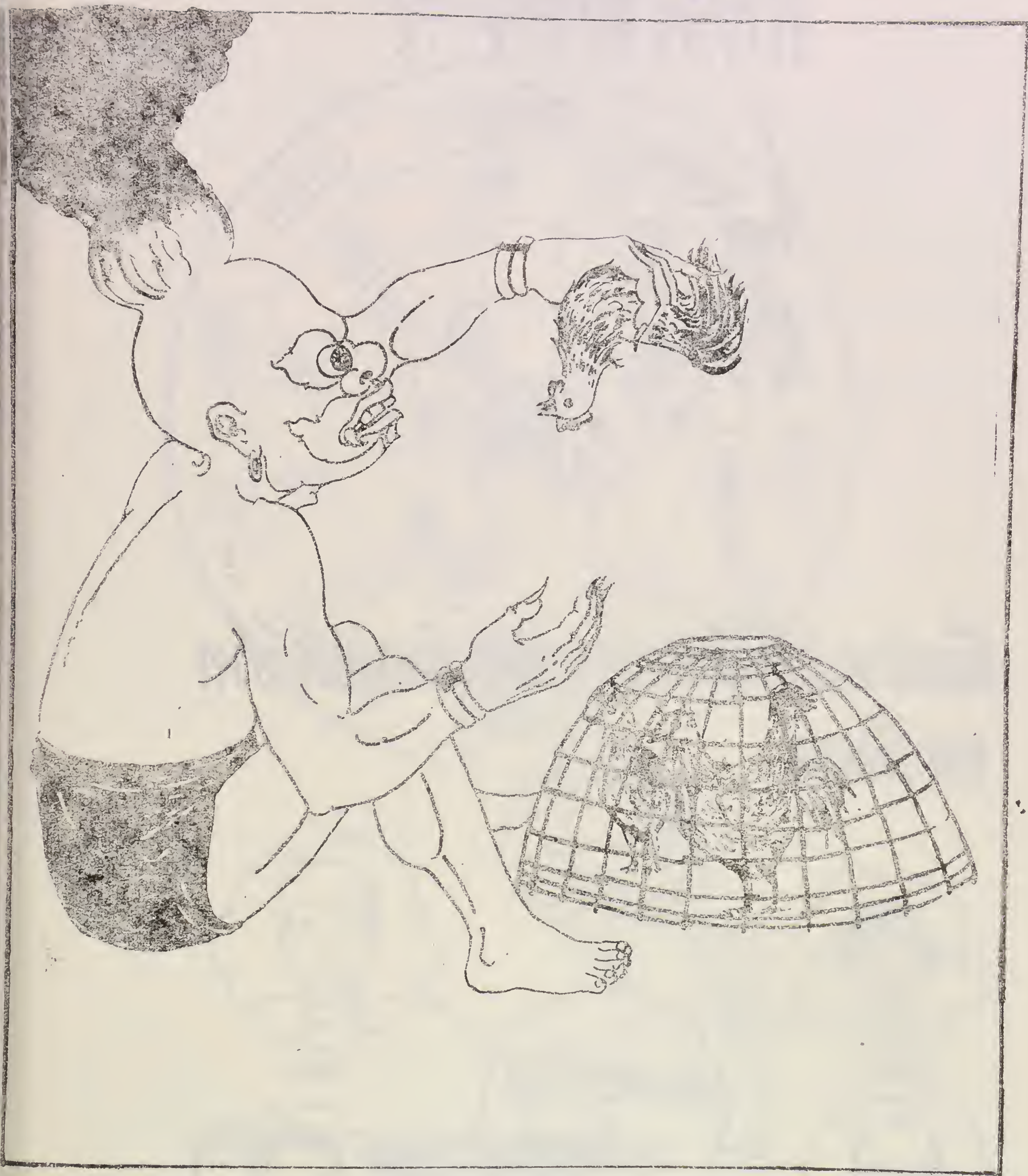
"ไก่ในสุ่ม" หมายถึงว่า เราทุกคนมีปัญหาอย่างเดียวกัน มีหัวอกเดียวกัน ถูกขังอยู่ในคุกมืด คือ ภัยของวัฏฏะเหมือนกัน แล้วเราจะเบียดเบียน เอารัดเอาเปรียบกันทำไม

ภาพที่ 6 เกิดมาทำไม ?

ภาพนี้แสดงว่า ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย มันทำงาน มันทำหน้าที่ เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อมันประกอบเป็นกลุ่มก้อน จนถูกสมมติว่า เป็น คน ก็ต้องทำหน้าที่

— หน้าที่ต่อตัวเอง ก็คือ ทำความดับทุกข์ให้แก่ตัวเอง
— หน้าที่ต่อผู้อื่น ก็คือ ช่วยให้เพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้รู้จักวิธีดับทุกข์ เพื่อเขาจะได้ดับทุกข์ให้แก่ตัวเขาเองได้.

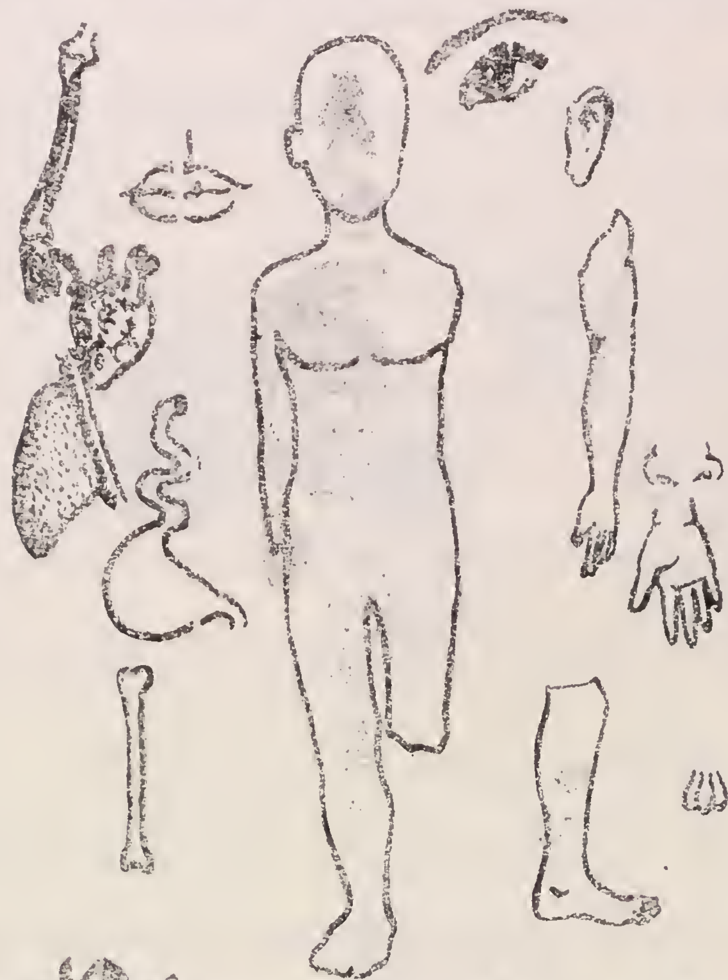
ภาพนี้ต้องการเตือนสติว่า เกิดมาทั้งที ไม่รู้จักหน้าที่อันนี้ และไม่ทำหน้าที่อันนี้ ผู้นั้นเป็นผู้ที่เสียชาติเกิดอย่างยิ่ง

สัตว์โลกมีหัวอกเดียวกัน

ภาพที่ 5

เกิดมาทำไม...?

เพื่อทำหน้าที่ให้บรรลุความปกติสุขแห่งชีวิต และสังคม

ภาพที่ ๑

ชั้นสมมุติ

มายา

ความปรุงแต่ง

ภาพที่ 7

ภาพที่ 7 เพิกถอนเปลือก กะพี้ เพื่อให้ถึงแก่น

เพิกถอนที่ไหน ? ก็ให้เพิกถอนที่ตัวเราก่อน ชื่อนั้น ชื่อนี้ ก็เป็นเพียงสมมติ เพื่อเรียกธรรมชาติกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมาจากธาตุ 6 อย่างมารวมกันเข้า ได้แก่ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ, อากาศ และ วิญญาณ

วิญญาณ ได้แก่ มโนธาตุ หรือ ธาตุจิต จิตเป็นใหญ่เป็นประธานในที่ทั้งปวง ทุกสิ่งสำเร็จได้เพราะจิต แต่ธาตุทั้ง 5 นี้ ตั้งอยู่บนธาตุว่าง คือ อากาศธาตุ ซึ่งเป็นที่ดับแห่งธาตุทั้ง 5 หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ธาตุทั้ง 5 เป็นไปได้หรือทรงอยู่ได้ เพราะธาตุว่างนี้

เมื่อมีมโนธาตุเข้าไปรับรู้สิ่งที่กระทบ ทางตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย และใจเอง ก็เกิดการปรุงแต่งเป็น รูปนาม เป็นกายใจ ขึ้นมา มีชื่อเรียก มียศฐาบรรดาศักดิ์ แต่เมื่อแยกออกไป จะเห็นว่า มีแต่ธาตุตามธรรมชาติเท่านั้นที่หมุนเวียนกันไป หามี "ตัวตน" ที่แท้จริง ที่ไหนไม่

ท่านผู้ใดเห็นอย่างนี้ ก็คือ เข้าถึงแก่นของธรรมชาติ แก่นของธรรมชาติ ก็คือ ธรรมนั่นเอง.

ภาษาคน - ภาษาธรรม

นิพพาน : ภาวะของจิตที่ดี
ความโปร่งและว่างจากกิเลส

พรหม : ภาวะของจิตที่เต็มไปด้วย พรหมวิหาร
เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

เทวดา : ภาวะของจิตที่เต็มไปด้วย
หิริ โอตัปปะ

อสุรกาย : ภาวะของจิตที่เต็มไปด้วย
ความหวาดกลัว

เดรัจฉาน : ภาวะของจิตที่เต็มไปด้วย
ความโง่ และ สงสัย

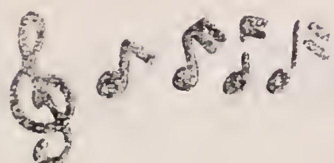
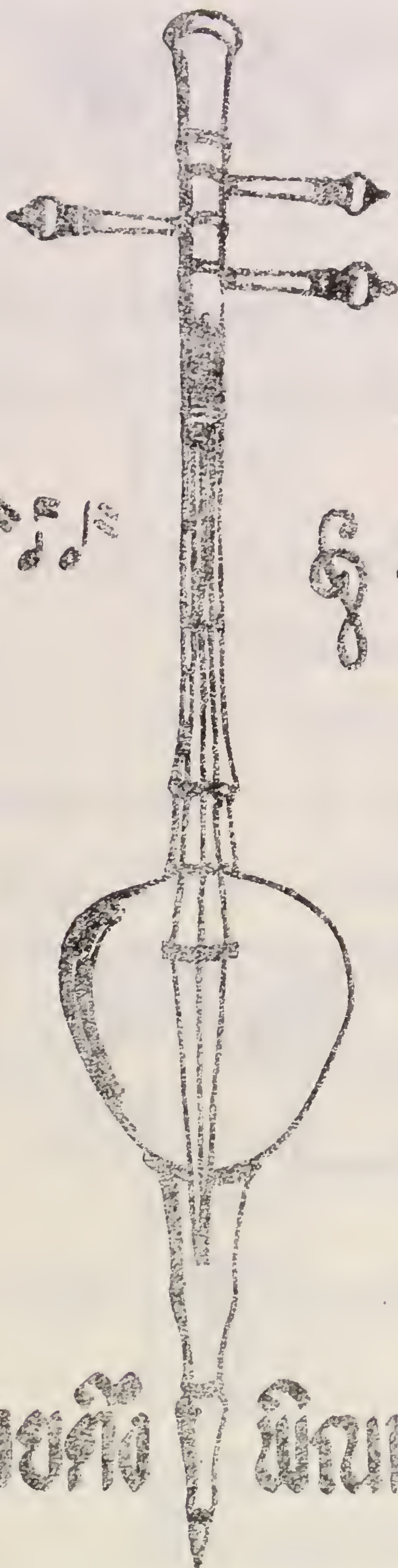

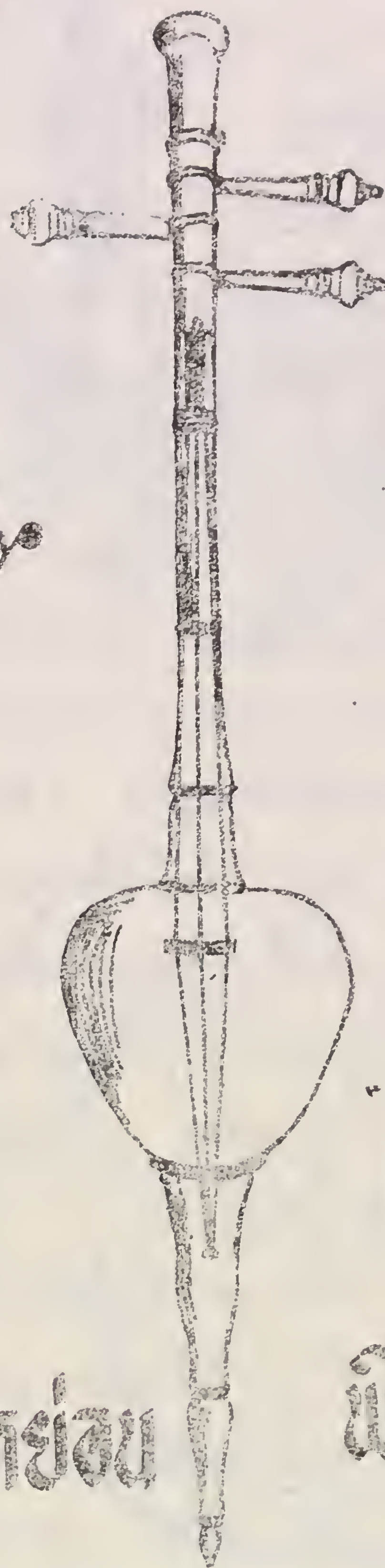
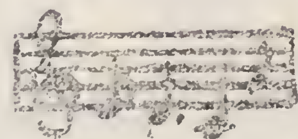
นรก : ภาวะของจิตที่เต็มไปด้วย
ความเร่าร้อน

ภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ภาษาคน – ภาษาธรรม

นิพพาน	ภาษาคน	หมายถึง	เมืองแก้ว เมืองสวรรค์ จะถึงได้หลังจากตายแล้ว
	ภาษาธรรม	หมายถึง	ความสงบ ความเย็น ความปราศจากการรบกวนทิ่มแทง โดยประการทั้งปวง และถึงได้ที่นี่ เดี๋ยวนี้ไม่ต้องรอต่อเมื่อตายแล้ว
อบายภูมิ 4	นรก–เปรต–เดรัจฉาน–อสุรกาย.		
นรก	ภาษาคน	หมายถึง	คนที่ตายไป ถูกต้ม ถูกเคี่ยว ในกะทะทองแดง
	ภาษาธรรม	หมายถึง	เมื่อไรมีความร้อนใจ เหมือนถูกไฟเผา เมื่อนั้นเป็นสัตว์นรก
เปรต	ภาษาคน	หมายถึง	สัตว์ประหลาดที่มีร่างสูงใหญ่ ท้องโตเท่าภูเขา ปากเท่ารูเข็ม ดื่มกินไม่รู้จักเต็มท้อง
	ภาษาธรรม	หมายถึง	เมื่อไรมีความหิว อย่างไม่ควรจะหิว หิวในทางจิตใจไม่ใช่กาย เมื่อนั้นเป็นเปรต
เดรัจฉาน	ภาษาคน	หมายถึง	สัตว์ต่าง ๆ
	ภาษาธรรม	หมายถึง	เมื่อไรเรามีความโง่ โง่ต่อปัญหาชีวิตของตนเอง เมื่อนั้นเป็นเดรัจฉาน
อสุรกาย	ภาษาคน	หมายถึง	ผีที่มองไม่เห็นตัว
	ภาษาธรรม	หมายถึง	เมื่อไรเรามีความกลัวในสิ่งไม่ควรกลัว เมื่อนั้นเป็นอสุรกาย

ภาพที่ ๖

ภาพที่ 9 ทางสายกลาง

เป็นภาพ พิณสายหย่อน–สายตึง–สายพอดี เพื่อแสดงให้เห็นถึงหลักปฏิบัติเพื่อถึงธรรม คือความว่างจาก "ตัวกู–ของกู" อันเป็นทางพ้นทุกข์นั้น จะต้องปฏิบัติให้พอดี

สายหย่อน ก็คือ การปล่อยใจไปตามอำนาจของความอยากให้ "เหยื่อ" โลก มีการตามใจตัวเอง อย่างนี้ก็จะต้องวนเวียนอยู่ในกระแสของความอยาก–กระทำตามอยาก–ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง แต่ก็หยุดอยากไม่ได้–คงอยากอีกกระทำอีก อย่างนี้ไม่มีทางพ้นทุกข์

สายตึง ก็คือ การทรมานตนเอง เพื่อจะได้ไม่อยากใน "เหยื่อ" แต่ความรู้สึกว่า "ตัวตน" ยังยืนอยู่ อย่างนี้ก็ไม่มีทางพ้นทุกข์อีก

สายพอดี ก็คือ ต้องปฏิบัติตามอริยมรรค มีองค์แปด นับแต่

1. มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) ว่า จิตตามสภาพธรรมชาติธรรมดามันว่างจาก "ตัวกู–ของกู" เป็นพื้นฐาน เมื่อมันว่าง มันก็ไม่มีทุกข์ ส่วนกิเลสตัณหาเพิ่งเกิดเป็นคราว ๆ ตอนการกระทบ แล้วเวทนาปรุง เป็นตัณหา "ตัวกู" จึงจะเกิด เมื่อเกิด "ตัวกู" ก็จะต้องเป็นทุกข์สมตามพระพุทธภาษิตที่ว่า "ชาติปิทุกฺขา"

2. เมื่อเป็นดังกล่าว เราก็จะใฝ่ฝันชอบ (สัมมาสังกัปโป) ดำรงจิตให้คงอยู่ในสภาพเดิมที่ว่างจาก "ตัวกู–ของกู" อยู่เสมอ

3. เพื่อรักษาความว่างไว้ให้ได้ จะต้องพูดจาชอบ (สัมมาวาจา) ไม่ลักล้วงเอาประโยชน์จากผู้อื่นด้วยการใช้วาจา

4. เพื่อรักษาความว่างไว้ให้ได้ จะต้องประกอบการงานที่ชอบ (สัมมากัมมันโต) ที่ชอบก็คือ ไม่เดือดร้อน เสียหาย แก่ตนเองและผู้อื่น

5. เพื่อรักษาความว่างไว้ให้ได้ จะต้องประกอบอาชีพชอบ (สัมมาอาชีโว) อาชีพชอบ ก็คือ อาชีพที่ไม่เป็นภัยแก่จิตใจของเยาวชนและเพื่อนร่วมชาติ

6. เพื่อรักษาความว่างไว้ให้ได้ จะต้องกระทำจิตใจให้อยู่ในสภาพว่างจนชินเป็นนิสัย คือทำอยู่เสมอ ๆ (สัมมาวายาโม)

7. เพื่อรักษาความว่างไว้ให้ได้ จะต้องมีความระลึกถึงสภาพจิตที่ว่างนั้น (สัมมาสติ) อยู่เป็นประจำ

8. เพื่อรักษาความว่างไว้ให้ได้ จะต้องมีความตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) คือตั้งใจอย่างมั่นคง ที่จะรักษาความที่มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมชาตินั้น ไว้อย่างมั่นคงไม่คลอนแคลน

นี่คือทางสายกลาง ท่านผู้ใดกำลังเดินอยู่ในทางสายกลางหรือไม่ ตรวจสอบได้จากหลักเกณฑ์ย่อ ๆ ดังกล่าว

ศีลรับจ้าง

มี
กิเลส
เป็น
หลัก

ศีลต้นอ้อ

ไม่
เบียด
เบียน
เป็น
หลัก

ศีลสุญญตา

ไม่
ยึดมั่น
ถือมั่น
เป็น
หลัก

ภาพที่ 10

ภาพที่ 10 ศีล คืออะไร ?

ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึงความปกติทางกาย วาจา ที่ไม่ไปก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่น สัตว์อื่น

ศีลรับจ้าง ก็คือ ผู้ที่รักษาศีล เพื่อให้ได้เงินทอง ให้คนนับหน้าถือตา ให้คนยกย่อง นี่กิเลสหรือความเห็นแก่ตัวใช้ให้รักษา ต้องมีของแลกเปลี่ยนอย่างคนแจวเรือจ้าง ในภาพจึงเขียนว่า มีกิเลสเป็นหลัก

ศีลต้นอ้อ ก็คือ ผู้ที่รักษาศีลอนุโลมไปตามความต้องการของสังคม โอนเอนไปตามความต้องการของสังคม เช่นศีลข้อ สุรา ห้ามเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ก่อให้เกิดความเมา นับแต่ สุรา เบียร์ บุหรี่ สิ่งยั่วยุกามารมณ์ การพนัน สิ่งมัวเมาอื่น ๆ แต่สังคมเขาไม่ถือ เขาถือแต่สุราจึงจะเข้าอยู่ในศีลข้อนี้ ดังนั้น เขาสูบบุหรี่หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งมัวเมาอื่น ๆ เขาก็ถือว่าเขารักษาศีลข้อนี้แล้ว อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเขาถือเอาการไม่เบียดเบียนผู้อื่นเป็นหลัก ส่วนภายในจะเศร้าหมอง เขาไม่คำนึง เขาไม่ถือเอาความถูกต้องเป็นหลัก เขาไม่รักษาศีลเพื่อความเป็นปกติ เพื่อให้กายวาจาปกติ เมื่อกายวาจาปกติ ใจก็จะปกติตามไปด้วยเมื่อเขาไม่รักษาศีลเพื่อความปกติ เขาจึงรักษาศีลไปตามความต้องการของสังคม นี่คือ ศีลต้นอ้อ ในภาพจึงเขียนว่า เอาความไม่เบียดเบียนเป็นหลัก

ศีลสุญญตา ก็คือ ผู้รักษาศีลโดยไม่มีตัวผู้รักษา เอาธรรมชาติที่ว่างจาก "ตัวกู–ของกู" เป็นพื้นฐาน เมื่อมันว่าง มันก็อยู่ในสภาพปกติทั้งกาย วาจา ใจ กายวาจาก็ไม่ไปก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ใคร ๆ ผู้รักษาศีลประเภทนี้ จะมุ่งรักษาความว่างภายในอยู่เสมอ เมื่อว่างก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น หากรักษาไว้ได้ กาย–วาจา ก็ปกติ ชื่อว่า มีศีลโดยอัตโนมัติต้องรักษา การทำอย่างนี้เท่านั้น ศีลจึงจะช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ให้หมดไปได้ นี่แหละศีลสุญญตา มีความไม่ยึดมั่นถือมั่นเป็นหลักอย่างนี้

การรักษาศีล เพื่อรับจ้างกิเลส เพื่อการไม่เบียดเบียนกันให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม รักษาเท่าไร ๆ ก็ไม่มีศีล คือ ไม่มีความปรกติทางกาย - วาจา และทางใจในที่สุดได้เลย ศีล ๒ ประเภทแรก จึงไม่สามารถปลดเปลื้องความทุกข์ได้ แต่ก็มีประโยชน์ตรงที่ช่วยให้สังคมสงบสุขได้ มีแต่ศีลสุญญตาเท่านั้นที่ช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ให้หมดไปได้ตามลำดับ นับแต่ความเห็นว่า ตนมีตัวตน จนกระทั่งอวิชชาในที่สุด

สมาธิรับจ้าง
มีเรื่อง กิน กาม เกียรติ เป็นหลัก

สมาธิหนีแมงหวี่

มีความสงบสุขทางตาเห็นเป็นหลัก

สมาธิละลายตัวกู
มี สุญญตา เป็นหลัก

ภาพที่ 11

ภาพที่ 11 สมาธิคืออะไร ?

สมาธิ คือ ความปกติทางจิต แม้กายจะทำงานวุ่นอยู่ก็ตาม แต่จิตก็ยังปกติอยู่ นี่เรียกว่ามี สมาธิ แต่มีอยู่ไม่น้อยที่เขาถือเอาอาการกิริยาภายนอกเป็นหลัก และเอาความสงบสุขทันตาเห็นเป็นหลัก คือ

สมาธิรับจ้าง มีเรื่อง กิน กาม เกียรติ เป็นหลัก โดยเอาการทำเคร่งนั่งตัวแข็งทั้งวัน เพื่อสร้างศรัทธาให้แก่ญาติโยม เพื่อให้ญาติโยมนำลาภสักการะมาให้และตามที่เป็นอยู่จริงก็ได้ผลเป็น กิน กาม เกียรติ อยู่ไม่น้อย ทั้ง ๆ ที่ไม่ค่อยได้ทำประโยชน์ให้แก่ประชาชนเลย

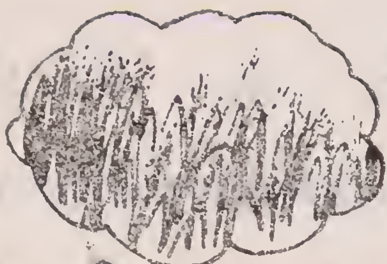
สมาธิหนีแมลงหวี่ มีความสงบสุขทันตาเห็นเป็นหลัก พวกนี้แม้จะไม่หวังลาภสักการะนัก แต่ก็ไปติดความสุขในสมาธิ เพราะเมื่อจิตสงบ มันจะมีความสุขอย่างบอกไม่ถูก ดังนั้นเมื่อเขาต้องการความสุข เขาก็นั่งหลับตา ทำจิตให้เป็นสมาธิหนีสิ่งรบกวน เช่นแมลงหวี่—เป็นต้นได้มาก ผลพลอยได้ก็คือ กิน กาม เกียรติอีก ทั้ง ๆ ที่ไม่ค่อยได้ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม เช่นกัน

สมาธิ 2 ประเภทที่กล่าวมา ไม่เป็นไปเพื่อกำจัด "ตัวกู" หรือ "ความเห็นแก่ตัว" ตรงกันข้ามกลับเพิ่ม "ตัวกู" หรือ "ความเห็นแก่ตัว" ให้ใหญ่ขึ้น จัดขึ้น ดังนั้นจึงไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ตามหลักศาสนา แต่เป็นไปเพื่อให้จมอยู่ในวัฏฏะมากขึ้น เมื่ออยากได้ลาภอยากได้ความสุข เขาก็ทำสมาธิแบบนี้

สมาธิที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์โดยตรง มีประเภทเดียวเท่านั้นคือ ทำสมาธิเพื่อละลาย "ตัวกู" ซึ่งมี สุญญตา เป็นหลัก ดังในภาพ

ทำสมาธิเพื่อทำลาย "ตัวกู" คืออย่างไร ? ก็โดยจะต้องมองด้านในด้วยการเฝ้าสังเกตพฤติของจิต อันได้แก่ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาครอบงำจิต จนจับได้ว่า "จิตวุ่น" ด้วย "ตัวกู" เพราะอะไร ? "จิตว่าง" จาก "ตัวกู" เพราะอะไร ? แล้วรักษาจิตที่ว่างจาก "ตัวกู" ไว้ให้ได้ นั่นแหละคือ สมาธิละลาย "ตัวกู" ดังในภาพ

เมื่อความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นว่า "ตัวกู" หมดไป บุคคลผู้เป็นทุกข์ก็ย่อมไม่มีตามไปด้วย ความทุกข์ก็กลายเป็นสุญญไป.

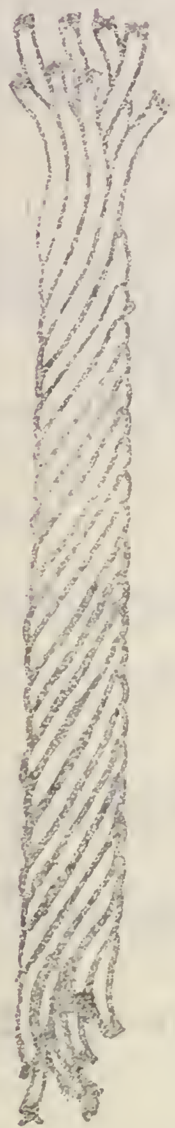

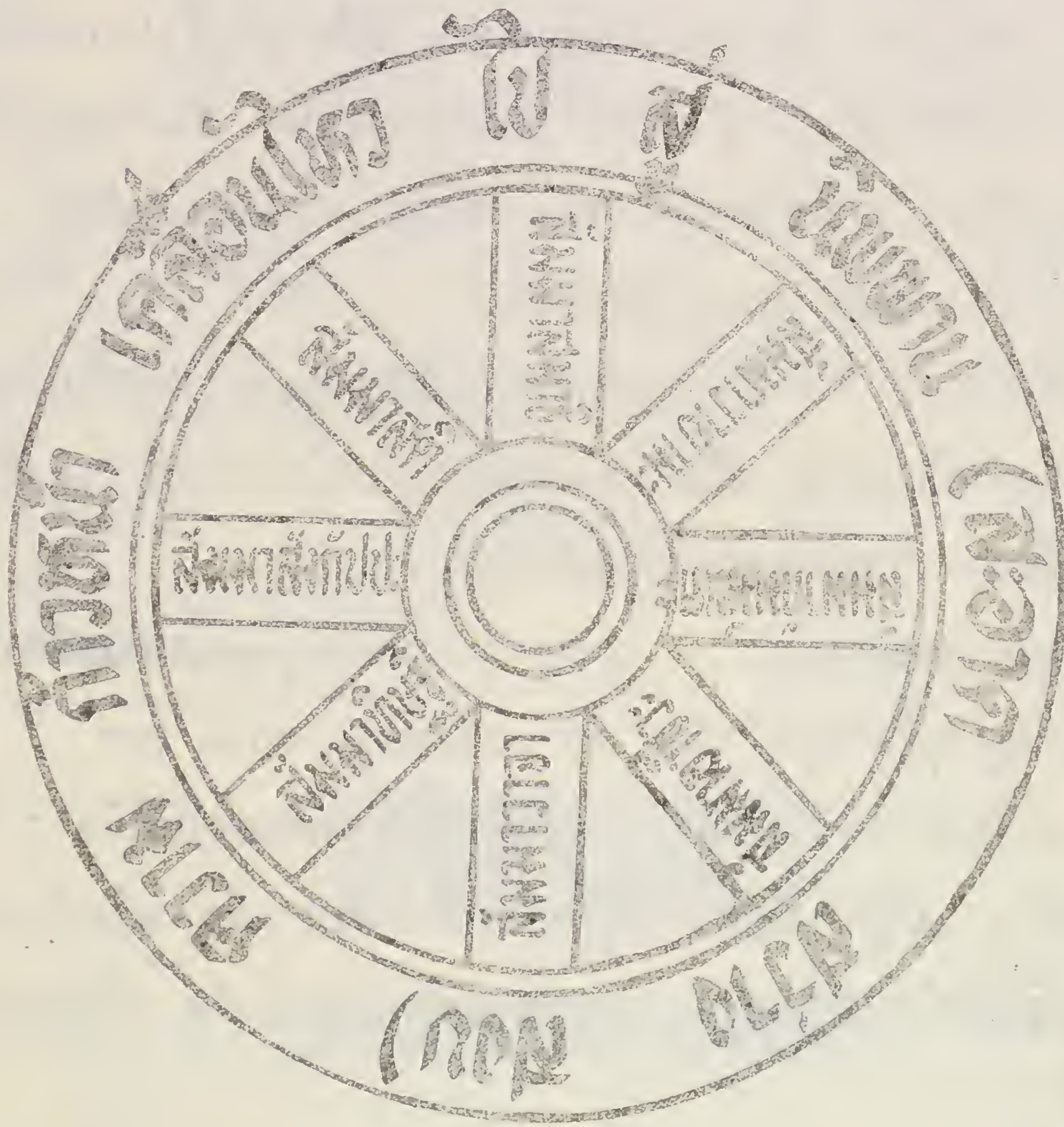

นิพพาน
ปัญญา สมาธิ ศีล

นิพพาน

ปัญญา สมาธิ
ศีล
วัฏฏสงสาร

ก้าวไป เคลื่อนไหว ไป สู่ นิพพาน
สัมมาทิฏฐิ
สัมมาสังกัปปะ
สัมมาวาจา
แห่ง
มรรค
แปด

ภาพที่ 12

ในภาพ 11 ยังเพิ่มวิธีทำสมาธิ สำหรับเด็ก ๆ ให้ด้วย คือ ให้เด็กนั่งที่ข้างอ่างน้ำ หากน้ำใสนิ่งสงบ ก็จะเห็นเงาในน้ำได้ชัดเจน ตรงข้ามหากน้ำขุ่นด้วยกระเพื่อมด้วย เงาในน้ำก็ไม่ชัดเจน ดังนั้น หนู ๆ ที่ต้องการจะเรียนหนังสือเก่ง จะต้องรู้จักทำจิตให้สงบนิ่งเห็นทุกสิ่งได้อย่างถูกต้อง สามารถจำและเข้าใจข้อความที่ครูสอนอธิบายได้หมด นี่คือ ประโยชน์ของสมาธิแบบง่าย ๆ

ภาพที่ 12 ทางเดินสู่ความสะอาด สว่าง สงบ

เป็นภาพล้อเกวียน ที่ประกอบด้วยซี่ล้อ 8 ซี่ มีสัมมาทิฏฐิ (ความคิดเห็นชอบ) สัมมาสังกัปโป (ความใฝ่ฝันชอบ) สัมมาวาจา (การพูดจาชอบ) สัมมากัมมันโต (ทำการงานชอบ) สัมมาอาชีโว (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายาโม (ความพยายามชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ)

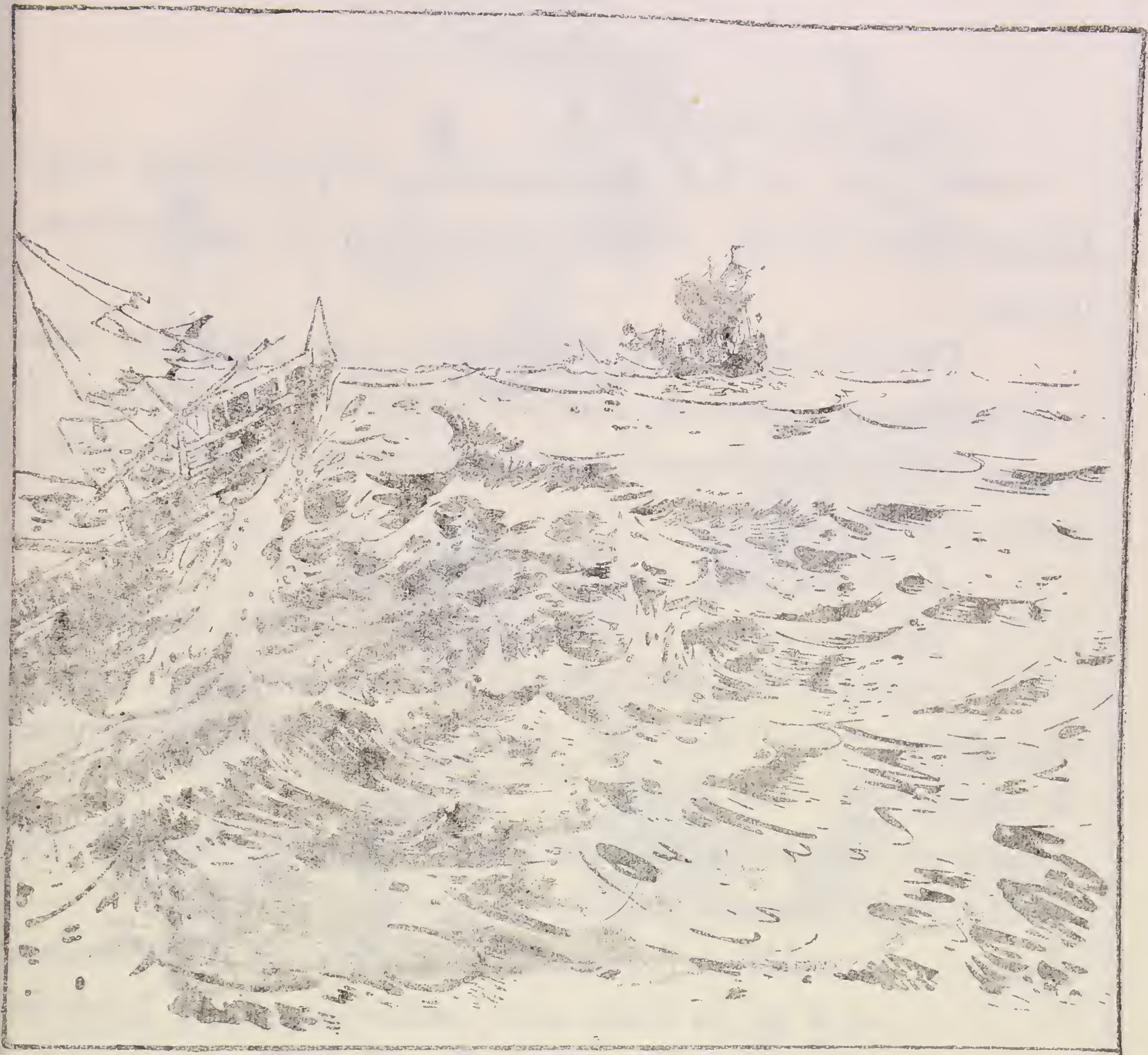
ที่กงล้อเขียนว่า "ความก้าวหน้าเคลื่อนไหวไปสู่นิพพาน" (สะอาด สว่าง สงบ)

ข้างหนึ่งทำเป็นรูปเชือกเส้นเดียวแต่ประกอบด้วยเชือกเส้นเล็ก ๆ 8 เส้นรวมเป็นเกลียว อีกข้างเขียนว่า "สมัคคีแห่งมรรคแปด"

ภาพนี้ต้องการจะแสดงว่า หากเราทุกคนเดินอยู่ในอริยมรรคมีองค์แปดครบ ชีวิตนี้ก็จะเลื่อนชั้นสูง ๆ ขึ้นจนถึงนิพพาน คือ ความสะอาด สว่าง สงบ

ตอนบนมีคนกำลังใช้วัวไถนา ภาพคนพายเรือ เพื่อแสดงให้เห็นว่า การเดินอยู่ในอริยมรรคดังกล่าว แม้ผู้ที่กำลังทำงานอยู่ในทุ่งนา กำลังพายเรือ หรือทำงานอะไรอยู่ก็ตาม ก็สามารถปฏิบัติได้อย่างครบถ้วน และสามารถถึงนิพพาน คือ ความสะอาด สว่าง สงบได้เหมือนกัน

ดังนั้น เมื่อเราทุกคนต้องการถึงความสะอาด สว่าง สงบ ก็จำเป็นต้องเดินทางสายนี้ซึ่งประกอบด้วยองค์คุณแปดประการ ดังกล่าว

ตถตา

ความเป็นอย่างนั้น

ภาพที่ 13

ภาพที่ 13 ตถตา

ตถตา แปลว่า ความเป็นอย่างนั้น

ในภาพมีเรือ 2 ลำ กำลังแล่นผ่าคลื่นลมกลางทะเลหลวงที่กำลังบ้าคลั่ง บางลำก็ผ่าผ่านไปได้ด้วยความเรียบร้อย บางลำก็อับปางลง คนที่อยู่ในเรือก็กลายเป็นเหยื่อปลาในทะเลไป

ชีวิตของคนเรานี้ก็เหมือนกัน ชีวิตมันเป็นตัวการเดินทางอยู่ในชีวิตเอง เมื่อมีการเดินทางก็ย่อมจะต้องพบอุปสรรค พบสัตว์ร้าย พบผู้ปองร้าย และอุปสรรคอื่นๆ ที่คอยขัดขวางมิให้เราเดินทางถึงจุดหมายปลายทางได้โดยสะดวกดาย บางรายก็ถูกสัตว์ร้ายกัดกิน ไปไม่ถึงที่หมาย

เมื่อเป็นเช่นนี้ ตถตา จะช่วยเราได้ในแง่ไหน อย่างไร?

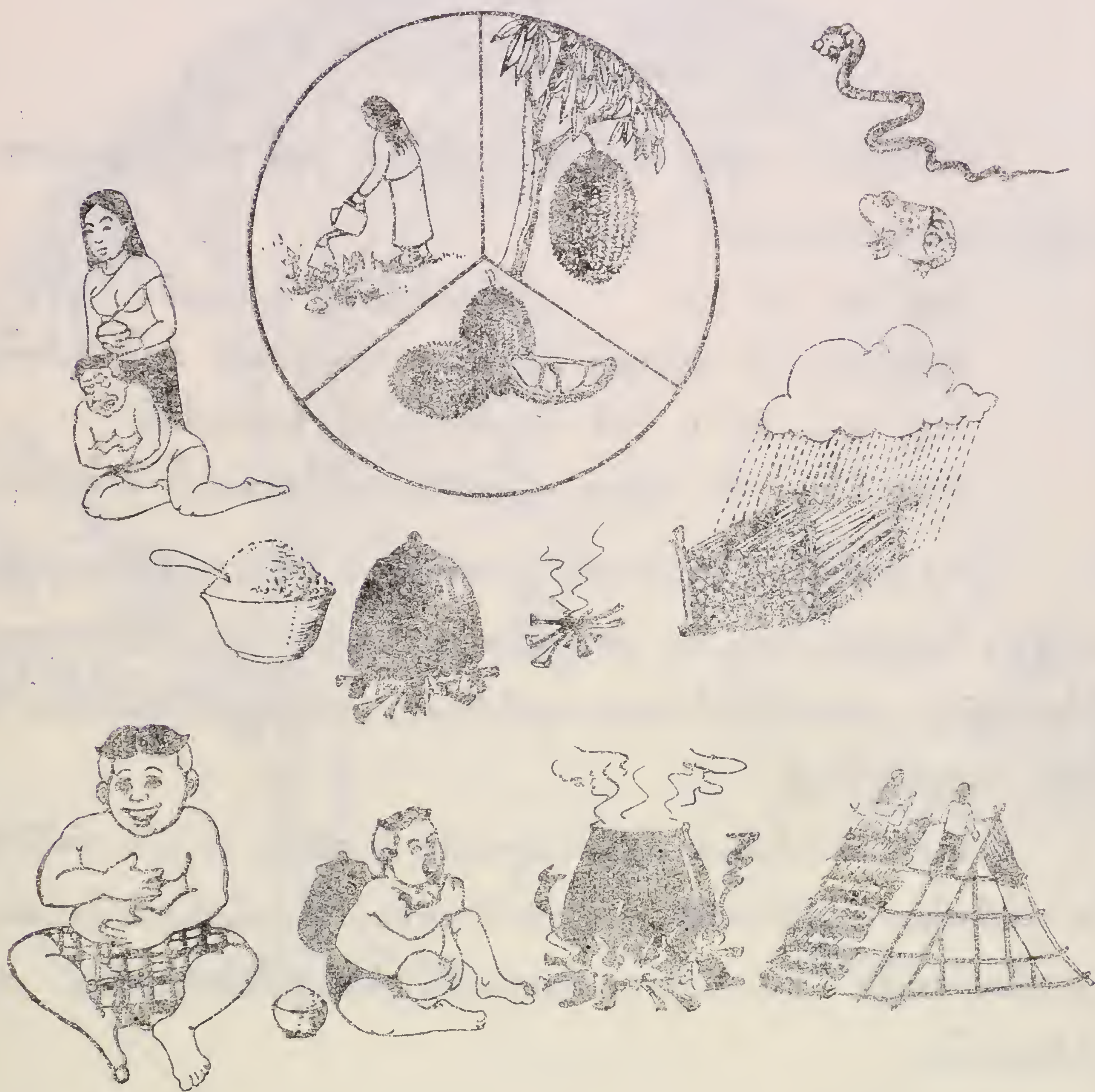
ข้อนี้ขอเรียนว่า ตถตา ช่วยให้พ้นภัยพ้นอุปสรรคนานาประการ ได้อย่างเด็ดขาด

ช่วยอย่างไร? ก็โดยทำจิตใจให้เข้าถึงธรรมแท้ หรือธรรมชาติดั้งเดิมของทุกสิ่งจนกระทั่งเห็นว่า "ตัวเรา" จริงๆ ไม่มี มีแต่ธรรมชาติที่ไหลทยอยกันไปทั้งฝ่ายรูปและฝ่ายนาม

ฝ่ายรูป — ทรงอยู่ได้ด้วยการไหลทยอยกันไปของอากาศที่หายใจ ด้วยอุณหภูมิ ด้วยข้าวปลาอาหาร เป็นต้น

ฝ่ายนาม — ทรงอยู่ได้ด้วยการไหลทยอยกันไปของอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย และใจ ก่อให้เกิดความพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง พร้อมกันก็มีธาตุเป็นที่ดับแห่งธาตุทั้งปวงได้แก่ นิโรธธาตุ หรือ สุญญธาตุนี้ ช่วยดับความพอใจ ความไม่พอใจนั้นให้ดับไป กลายเป็นความว่างขึ้นมาแทน ฝ่ายนามก็คือ จิตใจ จึงปกติอยู่ได้ ไม่เป็นบ้าและไม่ตาย

เมื่อ "ตัวเรา" หรือ "ตัวกู" จริงๆไม่มี มีแต่ธรรมชาติที่ไหลทยอยกันไปอย่างนี้ ดังนั้น "ผู้" เดินทางจริงๆจึงไม่มีตามไปด้วย มีแต่ "ผู้" เดินทางที่เป็นมายา เมื่อเป็นเช่นนี้ หากพบสัตว์ร้าย ถูกคนร้ายทำร้ายบาดเจ็บถึงแก่ชีวิต หรือไม่ก็ตาม มันก็เป็นเรื่องธรรมดาไปหมด คือ มันเป็นอย่างนั้นเอง มันไม่ก่อให้เกิดทุกข์ เกิดทรมานใดๆ ทั้งสิ้น นี่ ตถตา ช่วยได้อย่างนี้.

อิทปฺปจฺจยตา

เมื่อมีสิ่งนี้ๆเป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆจึงเกิดขึ้น

ภาพที่ 14

ภาพที่ 14 อิทัปปัจจยตา

อิทัปปัจจยตา แปลว่า เมื่อมี มีสิ่งๆเป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆจึงเกิดขึ้น ขยายความตามที่พระพุทธเจ้าท่านทรงพึมพำ ก็มีว่า

อิมสฺมึ สติ, อิทํ โหติ — เมื่อมีสิ่งนี้มีอยู่ สิ่งนี้ย่อมมี
อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ — เพราะการเกิดแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้น
อิมสฺมึ อสติ, อิทํ น โหติ — เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี
อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ — เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมดับไป.

นี่เราจะเห็นได้ว่า อิทัปปัจจยตา แสดงให้เห็นว่า โดยธรรม หรือโดยธรรมชาติแท้ๆนั้น ไม่มีบุคคล ตัวตน คน สัตว์ ที่ไหนเลย แต่เพราะความสำคัญผิดของคนเราจึงไปบัญญัติว่า ธรรมชาติกลุ่มนี้เป็นคน กลุ่มนี้เป็นสัตว์ มีแต่ธรรมชาติที่ เกิด—ดับ สลับกันไป ทยอยกันไปเท่านั้น

ในภาพแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีการปลูกต้นไม้ มีการรดน้ำ พรวนดิน ต้นไม้ก็ย่อมโต เมื่อโตถึงขนาดมันก็ออกผล คนหรือสัตว์กินเข้าไป ส่วนหนึ่งก็กลายเป็นกำลังงาน กลายเป็นเลือดเนื้อ ส่วนหนึ่งก็ถ่ายลงดินกลายเป็นปุ๋ยไปบำรุงเลี้ยงต้นไม้ต่อไป ทยอยกันไปอย่างนี้

อีกส่วน คนกำลังปวดท้อง เพราะกินข้าวดิบ เกิดมีคำถามว่า ทำไมข้าวจึงดิบ เสียงตอบว่า ข้าวดิบเพราะฟืนมันเปียก ฟืนเอย ทำไมจึงเปียก– ฟืนเปียกเพราะฝนมันตก ฝนเอย ทำไมจึงตก – ข้าจะตกเพราะกบมันร้อง กบเอย ทำไมจึงร้อง – ข้าจะร้องเพราะงูมันกัด ฯลฯ ทยอยกันไปเช่นเดียวกัน ไม่มีส่วนใดเป็นได้ มีได้ โดยตัวของมันเองเลย

ดังนั้น หากเราสามารถเข้าถึงความเป็นอิทัปปัจจยตาของสิ่งทั้งปวง ความยึดมั่นถือมั่นว่า "ตัวเรา—ของเรา" ก็ย่อมหมดไป เมื่อหมดไป ทุกข์ก็ย่อมไม่มี นี่แหละ คือการเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา

เสียงขลุ่ยกลั้บมากอไผ่

ภาพที่ 15

ภาพที่ 15 เสียงขลุ่ยกลับมากอไผ่

เสียงขลุ่ยหวน กลับมา หากอไผ่ จงคิดให้ เห็นความ ตามนี้หนอ
ว่าไผ่ลำ ตัดไป จากไผ่กอ ทำขลุ่ยพอ เป่าได้ เป็นเสียงมา
เสียงก็หวน กลับมา หากอไผ่ เป่าเท่าไร กลับกัน เท่านั้นหนา
เหมือนไอน้ำ จากทะเล เป็นเมฆา กลายเป็นฝน กลับมา สู่ทะเล
เหมือนตัณหา พาคน ดั้นพิภพ พอสิ้นฤทธิ์ ก็ตลบ หนทางเห
วิ่งมาสู่ แดนวิสุทธิ หยุดเกเร ไม่เถล ไถลไป ที่ไหนเลย
อันความวุ่น วิ่งมา หาความว่าง ไม่มีทาง ไปไหน สหายเอ๋ย
ในที่สุด ก็ต้องหยุด เหมือนอย่างเคย ความหยุดเฉย คือเนื้อแท้ แก่ธรรมเอยฯ

ภาพนี้ ต้องการแสดงให้เห็นว่า ทุกสิ่งมาจากธรรม หรือธรรมชาติ และยังคงเป็นธรรมหรือธรรมชาติอย่างเดิมนั้นเอง ในที่สุดก็จะกลับไปรวมกับธรรมชาติเดิมอีก เช่น ธรรมชาติกลุ่มหนึ่งที่เราสมมุติว่าเป็น "คน" ชื่อนั้น ชื่อนี้ แล้วสมมุติทับลงไปอีกว่า เป็น ขุน หลวง พระ พระยา อะไรก็ตาม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ซึ่งเราสมมุติกันว่า "ตาย" ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ก็กลับไปรวมกับธรรมชาติเดิมของมัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ คุณค่า หรือราคาของธรรมชาติกลุ่มที่เรียกว่า "คน" นี้ อยู่ที่ตรงไหน? ธรรมชาติคงไม่ประสงค์เพียงว่า เกิดมาแล้ว เรียนหนังสือ—ทำงาน—แต่งงาน—มีลูกมีหลาน—แก่—เจ็บ แล้วตายไปเท่านั้น เพราะหากเพียงเท่านี้ มันไม่มีค่า มีราคาที่ตรงไหน เพราะเดรัจฉานมันก็แต่งงานเป็น—มีลูกมีหลานเป็น—แก่—เจ็บ แล้วตายไปเหมือนกัน

ถ้าอย่างนั้น ค่าหรือราคาของคนเราอยู่ที่ตรงไหน? ก็อยู่ที่งานเพื่อสันติสุข สันติภาพในหัวใจมนุษย์ หรืองานเพื่อเพื่อนมนุษย์จะได้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

การที่เราระลึกถึงพระคุณของพระบรมศาสดา และของพระศาสดาทั้งหลาย ก็เพราะท่านได้ชี้บอกเส้นทางชีวิต เพื่อสันติสุข สันติภาพ ในหัวใจของเรานั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ใครผู้ใด ไม่เดินตามเส้นทางชีวิตเส้นนี้ เขาก็ไม่มีโอกาสได้พบกับความสงบสันติ อันเป็นธรรมชาติเดิม หากเป็นเช่นนี้ เราจะไม่อายเสียงขลุ่ยบ้างหรือ?

❖ จิตว่างได้ยินธรรมชาติพูด ❖

ภาพที่ 16

ภาพที่ 16 "จิตว่าง" ได้ยินธรรมชาติพูด

"จิตว่าง" คือจิตที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่า "ตัวกู–ของกู"

"จิตว่าง" จากตัวกู–ของกู ก็หมายถึงว่า ขณะนั้นไม่มีความอยากชนิดที่เป็นกิเลสตัณหามีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น เกิดขึ้นมาครอบงำจิตใจ

ปัญหาว่า "จิต" มัน "วุ่น" ด้วยความอยากด้วยกิเลสตัณหาอยู่เป็นพื้นฐาน หรือว่ามัน "ว่าง" จากสิ่งดังกล่าวอยู่เป็นพื้นฐาน ? ข้อนี้เราอาศัยพระพุทธภาษิตที่ว่า "จิตนี้เป็นประภัสสร ส่วนกิเลสเป็นเพียงแขกอาคันตุกะที่ขึ้นมาบนบ้านเรือนเราเป็นครั้งคราวเท่านั้น" นี่เราจะเห็นได้ว่า จิตเดิมมันเรืองแสงของมันอยู่เองตามธรรมชาติ ไม่มีกิเลสครอบงำ ส่วนกิเลสเกิดเป็นคราว ๆ เมื่อมันเกิดขึ้นมาครอบงำจิต รัศมีของแสงจากจิตก็ย่อมถูกบดบังด้วยกิเลส มีความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ดังนั้น เมื่อใดจิตถูกกิเลสครอบงำ มันจึงมืดมัวเร่าร้อน กระวนกระวาย เช่นเดียวกับตะเกียง ขณะที่ยังไม่มีอะไรมาครอบมาบีดบัง มันก็ย่อมส่องแสงออกไปรอบ ๆ ครั้นเราเอาวัตถุที่ทึบมาครอบ แสงก็ย่อมส่องออกไปไม่ได้ แม้กระนั้น ขณะนั้นแสงรัศมีของมันก็ยังมีอยู่แต่ถูกครอบไว้เท่านั้น จิตของคนเรานี้ก็เช่นเดียวกัน แม้ขณะที่กิเลสเกิดขึ้นมาครอบงำจิต รัศมีของจิตก็ยังมีอยู่ แต่แผ่หรือส่องแสงออกมาไม่ได้เท่านั้น

ปัญหาจะมีต่อไปว่า เมื่อกิเลสเกิดเป็นคราว ๆ มันเกิดเมื่อไร ? มันเกิดเมื่อมีการกระทบระหว่างตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสิ่งที่กระทบด้วยผิวกาย และใจกับสิ่งที่นำคิดนึก ใน 6 ทางนี้เท่านั้น

เมื่อมีการกระทบ (ผัสสะ) หากเราไม่เคยศึกษาธรรมชาติของชีวิตด้านในตามหลักธรรมในทางศาสนามาเลย ก็จะเกิดเป็นความพอใจบ้าง–ไม่พอใจบ้าง (เวทนา) เป็นต้น แล้วปรุงเป็นตัณหา–อุปาทาน–ภพ–ชาติ (เกิดเป็นตัวกู ขึ้นมา) นี่คือ "จิตวุ่น"

ตรงข้าม สำหรับผู้ที่เคยศึกษาธรรมชาติของชีวิตด้านในมาพอสมควร จนกระทั่งเห็นว่ามีแต่ธรรมชาติที่ไหลทยอยกันไป ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง) ตั้งอยู่ไม่ได้

(ทุกขัง) และเพราะเหตุดังกล่าว มันจึงไม่ใช่ตัวตนของใคร หรือใครจะไปยึดถือเอาเป็นตัวตนไม่ได้ (อนัตตา) ผู้ที่เห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติที่ไหลเรื่อยไปอย่างนี้ ก็จะไม่ไปยึดมั่นสิ่งใดโดยความเป็น "ตัวตน--ของตน" ดังนั้นเมื่อมีการกระทบก็จะเป็น สักว่า กระทบ (ผัสสะ) หากเกิดรู้สึก เช่นพอใจ–ไม่พอใจ (เวทนา) เขาก็จะหยุดได้ ไม่ปรุงเป็นตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ เป็น "ตัวกู–ของกู"

ผลก็คือ สามารถรักษาสภาพจิตประภัสสร จิตเดิมแท้ หรือจิตว่างไว้ได้บุคคลประเภทนี้ จะได้ยินธรรมชาติพูดเสียงจ้าว่า "หยุดกันเสียบ้าง" "เย็นกันเสียบ้าง" "อย่าวุ่นวายนักเลย" คือ หยุด เย็น อย่างธรรมชาติที่พูดนั่นแหละ

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราในฐานะเป็นธรรมชาติกลุ่มหนึ่ง จะไม่ยอมหยุด ไม่ยอมเย็นบ้างหรือ ? เพื่อฟังเพลงอมตะของธรรมชาติ

เจ้าภาพที่ร่วมบำเพ็ญกุศลในการสวดพระอภิธรรม ณ วัดโสมนัสวิหาร

24	กรกฎาคม 2519	ลูกและญาติ
25	กรกฎาคม 2519	พล.อ.เวก เชี่ยวเวช และลูกหลาน
26	กรกฎาคม 2519	พ.อ. แสวง วารุณประภา ร่วมกับหลานปู่–หลานตา
27	กรกฎาคม 2519	กองการเงิน กรมตำรวจ และ ครอบครัวบุณยรัตพันธุ์
28	กรกฎาคม 2519	กองพลาธิการกรมตำรวจ
29	กรกฎาคม 2519	เพื่อนร่วมชั้นของ พ.ต.อ. ฉลาด พิศาลสงคราม
30	กรกฎาคม 2519	ผู้อบรมควบคุมพัสดุ รุ่น 2

ขอบพระคุณ

หนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ เป็นเล่มขึ้นมาได้ด้วยความเมตตา จากผู้มีพระคุณหลายท่านซึ่งเป็นที่เคารพ และนับถือ ของท่านผู้วายชนม์ กรุณามอบข้อธรรมะ และสาระประโยชน์ อาทิท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีระวงศ์ วัดราชผาติการาม—ท่านเจ้าคุณพระพุทธิวงศ์มุนี วัดเบญจมบพิตร—ท่านเจ้าคุณราชปัญญามุนี วัดชลประทานราชรังสฤษดิ์ และท่านผู้มีเกียรติอีกหลายท่าน

คุณวิโรจน์ ศิริอัฐ กรุณามอบภาพเขียน พร้อมคำอธิบาย "ภาพส่องทางชีวิต" ซึ่งยังมิเคยเผยแพร่มาก่อนเลย คุณพินัย ศักดิ์เสนีย์ นอกจากมอบเรื่องอันเป็นประโยชน์ยิ่งแล้ว ท่านยังกรุณาช่วยเหลือแนะนำในการจัดรูปเล่ม—ตรวจปรู๊ฟ ตลอดจนควบคุมการดำเนินการพิมพ์ให้เรียบร้อยด้วยตัวท่านเอง ทั้งที่มีเวลาจำกัดและสุขภาพอยู่ในระยะที่ต้องการพักผ่อนก็อุตส่าห์ตรากตรำรับเป็นธุระให้ด้วยความเต็มใจ

ความสนใจและความเมตตาจากท่านผู้มีพระคุณทุกท่าน ประกอบกับกุศลบารมีของคุณพ่อที่ได้บำเพ็ญไว้ ทุกอย่างจึงสำเร็จลุล่วงไปตามเจตนารมณ์ กระผมขอกราบขอบพระคุณอย่างยิ่ง

ส่วนดีและคุณประโยชน์ ซึ่งท่านผู้อ่านพึงได้รับจากหนังสือเล่มนี้ จงเป็นกุศลส่งผลบุญไปยังคุณพ่อ ผู้ล่วงลับ และได้รับทราบถึงกุศลเจตนาของท่านผู้มีพระคุณทุกท่านด้วย ส่วนความบกพร่องนานาประการ กระผมขอรับผิดแต่ผู้เดียว.

ฉลอง พิศาลสงคราม
ผู้รวบรวม